

Gustaf Fröding
DIKTER FRÅN HOSPITALET

SVENSKA FÖRFATTARE
NY SERIE

Gustaf Fröding
DIKTER FRÅN HOSPITALET

Utgivna med inledning och kommentarer av
Eva Jonsson

SVS

SVENSKA VITTRHETSSAMFUNDET
STOCKHOLM
2005

*Utgiven med bidrag av Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond
och med stöd från Svenska Akademien*

Abstract

Fröding, Gustaf, *Dikter från hospitalet*. Utgivna med inledning och kommentarer av Eva Jonsson. (Fröding, Gustaf, *Poems from the Asylum*. Edited with introduction and commentary by Eva Jonsson.) Skrifter utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet. Svenska författare. Ny serie, 245 pp. Stockholm. ISBN 91-7230-121-X.

The prominent Swedish author Gustaf Fröding (1860–1911) remained a productive poet even during his stay at the Uppsala mental asylum between December 1898 and March 1905. His production from this period is remarkably innovative. There he wrote, for example, the eccentric poems that were later to become part of the collection “Mattoidens sånger” (“The Songs of the Fool”).

The present edition comprises all of Fröding’s lyrical production from the asylum period, including “Mattoidens sånger”. The established texts, based on his manuscripts, include poems as well as fragments, two translations, and two attempted translations. The texts are accompanied by textual commentaries and manuscript descriptions. The appendix contains one tentatively-dated poem, a selection of Fröding’s axiomatic statements, a few of the manuscripts in facsimile, and more extensive comments on three of the poems.

The introduction of this volume discusses under which circumstances the poems were created and presents the status of the manuscripts, Fröding’s ideas on the art of poetry, and his working habits. In addition, the introduction critically analyzes the earlier publications and the reception of these poems. Finally, the principles which guided the editorial work of the present volume are explained.

© Eva Jonsson & Svenska Vitterhetssamfundet

ISBN 91-7230-121-X

Svenska Vitterhetssamfundet
c/o Svenska Akademiens Nobelbibliotek
Box 2118, SE-103 13 Stockholm
<http://svenska.gu.se/vittsam.html>

Printed in Sweden by
Trycktjänst i Eslöv
Eslöv 2005

Förord

Gustaf Fröding efterlämnade vid sin död 1911 ett omfattande handskrifts-material. Hans diktmanuskript från tiden på hospitalet finns till stora delar bevarade på Uppsala universitetsbibliotek (UUB) tillsammans med korrespondens, böcker med marginalanteckningar samt allehanda nedskrivna utkast och funderingar. När en stor del av dikterna första gången publicerades som en underavdelning i den postuma samlingen *Efterlämnade skrifter I* (1914) var det i urval av skaldens syster Cecilia Fröding och under namnet »Mattoidens sånger». Ytterligare några dikter har senare publicerats i tidningar och tidskrifter, i *Samlade skrifter VII* (1921) samt i *Återkomsten och andra okända dikter* (1964).

Denna utgåva omfattar, förutom dikter tryckta i nämnda publikationer, även övriga dikter och diktfragment som Fröding skrev under sin vistelse på Uppsala hospital. Ambitionen har varit att så långt som möjligt återge dikterna och fragmenten i enlighet med Frödings egna handskrivna manuskript. Tidigare utgivare har däremot moderniserat stavningen, normaliserat och i vissa fall gjort ändringar av annat slag. I de tidigaste utgåvorna finns exempel på felläsningar, icke manuskriptenliga strofindelningar och ofullständigt återgivna dikter.

Som grund för utgåvan ligger min avhandling *Hospitaltidens lyrik. Textkritisk edition av Gustaf Frödings lyriska produktion dec. 1898 – mars 1905. Med inledning och kommentarer* (2002). Där publicerades för första gången fortsättningen (rad 5–13) på epigram V (»Ett annat») liksom epigram VI (»Ett annat»), »Väl är du älskad mycket», »Säg: är det santt att säga», »Den universale», översättningen »Epiphantias», översättningsförsöket »Hegire» (s. 150 f., 169 f., 180 ff., 185 ff. och s. 193) samt ett tjugotal fragment (s. 199 ff., 203, 207–214, 216–223 och s. 225 ff.).

I föreliggande utgåva har avhandlingens inledning omarbetats något samt kortats ned. För mer utförliga redogörelser angående Frödings stavning, interpunktion och handstil, hans kontakter med Albert Bonniers förlag och hans förfarande vid korrekturläsning samt Cecilia Frödings inblandning i tidigare utgivning och hennes brevväxling med Albert Bonniers förlag hänvisas till avhandlingen. Den innehåller även tämligen omfattande kommentarer.

tarer vad gäller rim och meter. Här sammanfattas de i avsnittet »Frödings åsikter om verskonst». Ytterligare en skillnad är att det korta fragmentet »I bojour de slogo mig» (s. 224) har tillkommit, medan fragmentet »Det flammar öfver torgen» har utgått.

Slutligen återges i Appendix en dikt med osäker datering, ett urval av de så kallade axiomatiska satserna, några exempel på handskrifter i faksimil samt längre kommentarer till ett par av dikterna.

Jag vill rikta ett varmt tack till personalen vid handskriftsavdelningen vid UUB, Bonnierförlagens arkiv och övriga arkiv och bibliotek. Ett särskilt tack till familjen Setterberg för att jag fick se manuskriptet till dikten »Hermafroditsnäcka» och till Philipp Raible, Anders Gustafsson, Magnus Klaman och David Westberg för hjälp med tyskan, hebreiskan respektive grekiskan.

Eva Jonsson

Innehåll

INLEDNING

Dikternas tillkomsthistoria	13
Handskriftsläge och manuskriptbeskrivning	26
Frödings åsikter om verskonst	33
Frödings arbetsprocess	44
Fröding som korrekturläsare. Stavningen och interpunktionen	54
Tidigare utgivning	61
Receptionen	78
Datering och urval	93
Etableringsprinciper	105
Käll- och litteraturförteckning	111

DIKTER FRÅN HOSPITALET

Nedanförmänskliga visor	121
Strandsvall	122
Rägn	124
Solskenet	125
Gråbärgsång	126
Ett grönt blad på marken	127
Hermafroditsnäcka	128
En snigels sång	129
Snigels visa	130
Myra med barr	131
Vargsång	132
Elementarande	133
Den skapande nyskapade	134
De första språkljuden	139
Ormens sång	141
Djävulskärlek	142
Änglakärlek	143
Balaam, Bozors sons väg	144
Simsons sånger	145

Epigram	149
Bönhörelse	152
Gall och All	153
Träd och gren	154
Trädet och grenen	155
Gif lif och grönska	156
Söfvande mjöd vill jag tömma	158
Sång från djupet	160
Trälskalds jarlasång	161
Allvaldr	163
Den sjäflslagne	166
Väl är måhända en skurk	168
Väl är du älskad mycket	169
Cæsars vida starka hufvud	171
Jag mins dig, Cæsar	173
Syner och röster	174
Symptom	176
För länge, länge har jag tänkt och trott	177
Ironia divina	179
Säg: är det sannt att säga	180
Fyrisvall en grådaskig vinterdag	183
Den universale	185
Översättningar	
Epiphantias	187
Koptisk sång	190
Hegire	193
Talismaner	194
Fragment	
Moguls kungaring	195
Jag dricker ur Belials bäckar	196
Och i höjden med de renas	198
Funne jag sedan	199
Var det blott ett symptom för den vakande	202
Finns en gräns öfver hvilken de höge	203
Är det endast de svage som pröfvas	204
Snillen	205
Äfter den onde omstjälparen	207
Blef hans anletsåterskens minne	208
Om tvenne de höge nu vore	209

Hur föga poetiskt I talen	211
Och glupskt på sin väntande lycka	212
Från solen ledes	213
Äfven jag är född till stjärna	214
Att vara ensam i rymdens öken	215
Väl sagdt men mer ädelt hellenisk	216
Gudar äro stora	217
Anleten bitna af väder	218
Sisyphus bär ditt såll	219
Skära, skära hafre	220
Min sorg den faller vida	221
Korpar skria	222
Manerna sörja i stormen	223
I bojor de slogo mig	224
Till dess han dricker	225
Ännu slår jag slagen	226
I begynnelsen var	227

APPENDIX

Appendix 1	231
Appendix 2	232
Appendix 3	236

Inledning

Dikternas tillkomsthistoria

Den 28 december 1898 togs Gustaf Fröding in på Uppsala hospital. Diagnosen löd *Insania degenerativa*, det vill säga nedärvd sinnessjukdom. Hospitalvistelsen, som kom att vara till den 21 mars 1905, innebar dock inte att Fröding avbröt sitt författarskap. Tvärtom visar hans litterära produktion från denna period på intressant nyskapande. Under sin vistelse på Uppsala hospital skrev Fröding bland annat de originella dikter som senare skulle komma att ingå i samlingen »Mattoidens sånger».

Denna samling brukar ofta och något missvisande benämnas Frödings »sjukdomsdiktning».¹ Formuleringen är olycklig, då den bygger på att Fröding betraktas som mentalt frisk under hela sin tidigare produktion fram till ohälsans utbrott i december 1898. Frödings mentala hälsa har genom åren diskuterats flitigt, men oavsett vilken diagnos man är anhängare av, kan man konstatera att det som plågade Fröding inte var något som plötsligt drabbade honom i december 1898 utan tvärtom hade följt honom under stor del av hans vuxna liv.² I motsats till vad man kanske är benägen att tro, har en avsevärd del av det som har publicerats i Frödings namn tillkommit och finslipats just under hans vistelser på olika nervkuranstalter och sjukhusinrättningar både i Sverige och utomlands.³ I och med att en stor del av Frödings produktion ur denna aspekt är att betrakta som »sjukdomsdiktning» blir termen närmast oanvändbar för just hospitaltidens lyrik.

¹ Se t.ex. Sverker Ek, »Den nya Frödingsupplagan. Ett utgivningsarbete som synes komma att fylla även de högst ställda anspråk», *Svenska Dagbladet*, 23 mars 1918, s. 2, Sven Delblanc, »Hjälplöshetens poesi», *Den svenska litteraturen IV (Den storsvenska generationen 1890–1920)* s. 87 och »Bildstormaren», V (*Modernister och arbetardiktare. 1920–1950*), s. 92, red. Lars Lönnroth & Sven Delblanc, Stockholm 1989 och Björn Berglund, »Nedanförmänskligt», *Jag! utropar Fröding. Femton författare, hundra år efteråt*, red. Staffan Söderblom, Gustaf Frödingsällskapets skriftserie vol. XXIX, Stockholm 1997, s. 27. Johan Cullberg menar att termen sjukdomsdiktning gärna används »som en ursäktande beteckning för sådan produktion som man inte förstår, särskilt om den tillkommit i en period av psykisk instabilitet». Johan Cullberg, *Gustaf Fröding och kärleken. En psykologisk och psykiatrisk studie*, Stockholm 2004, s. 184.

² Frödings sjukdom har diskuterats av bl.a. Bror Gadelius, *Skapande fantasi och sjuka skalder. Tegnér och Fröding*, Stockholm 1927, passim, Torsten S:son Frey, »Om Gustaf Frödings psykiska sjukdom», *Värmland förr och nu 1960*, red. Manne Ståhl, Meddelanden från Värmlands fornminnes och museiförening, Karlstad 1960, s. 183–237, Staffan Bergsten, *Gustaf Fröding*, serien Litterära profiler & Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. XXXI, Stockholm 1999, s. 116–140 och nu senast av Cullberg, 2004, s. 225–244.

³ Se Eva Jonsson, *Hospitaltidens lyrik. Textkritisk edition av Gustaf Frödings lyriska produktion dec. 1898 – mars 1905. Med inledning och kommentarer*, (diss.) Uppsala 2002, s. 44–48 och 88–91.

Det finns inte heller något »sjukt» i dikterna.⁴ Frödings sena diktning är på intet sätt att betrakta som sekunda. Sett med dagens ögon finns inget i dikternas utformning som tyder på förvirring i tanken eller brist på logik, utan diktningen framstår som lika konstnärligt medveten som hans tidigare.⁵ Frödings utpräglade känsla för spelet mellan rytm och motiv, den genomarbetade klangvärlden och inte minst hans egna uttalanden stöder detta. Dessutom kan denna diktning ses som genomförd efter ett program Fröding själv har formulerat.

Dikterna har kallats märkliga – och det med all rätt. Under denna tid prövade Fröding nya grepp och bröt mot vedertagna normer, bland annat genom en radikal textreducering och genom att bryta upp meter och rimflätning. Jämfört med hans tidigare produktion renodlas i hospitaltidens diktning ett nytt estetiskt ideal.⁶ Utvecklingen är helt i linje med hans stil-experiment i *Gralstänk* (1898).

Gustaf Frödings vistelse på hospitalet varade i drygt sex år, men enligt hans syster Hedda skrevs dikterna i »Mattoidens sånger» endast under en begränsad period – år 1899 och fram till 1 maj 1900.⁷ Dikterna har inte annat än undantagsvis daterats av författaren själv. Vid utgivningen 1914 angav inte Cecilia Fröding dikternas tillkomstperiod närmare än till »Från hospitalet i Uppsala».⁸ I ett brev till Karl Otto Bonnier från 1905 nämner hon dock att det finns »ett par smådikter och en del fragment, hvilka alla stamma från vintern 1899 – liksom 'Den sjuka linden' [»Gif lif och grönska»]. Sedan dess har han ej skrivit poesi.» Hon menar att det bland broderns papper från hospitaltiden torde »finnas ett och annat som en gång kan publiceras».⁹

⁴ Se även Stig Sjöholm och Cullberg, som båda undviker attributet »sjukt» i fråga om Frödings litterära produktion. Stig Sjöholm, *Övermänniskotanken i Gustaf Frödings diktning*, (diss. Göteborg) Stockholm 1940, s. 15 resp. Cullberg, 2004, s. 185.

⁵ Se även Bergsten, 1999, s. 207 och Cullberg, 2004, s. 186 och 236 f.

⁶ Se Cullberg, 2004, s. 186 och 236 f.

⁷ John Landquist, *Gustaf Fröding. En levnadsteckning*, Stockholm 1964[b], s. 258 och 275. Gustaf Frödings tid på hospitalet skildras i densammes *Gustaf Fröding. Hans levnad och verk*, ny tillökad och illustrerad uppl., Stockholm 1927, s. 81–84 och *Gustaf Fröding. En biografi*, Stockholm 1956, s. 342–356, samt i Bergsten, 1999, s. 198–212 och Cullberg, 2004, s. 151–170.

⁸ Gustaf Fröding, *Efterlämnade skrifter I (Vers)*, Stockholm 1914, s. 109. Se även brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 19 okt. 1914, systrarna Frödings brevmapp, Albert Bonniers förlags arkiv, Stockholm. På åtskilliga ställen i inledningen hänvisas till brev. Med undantag av brev från Gustaf Fröding, hänvisas till originalbrev i resp. arkiv. De många avsändarnas olika dateringsvarianter har standardiserats.

⁹ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 14 april 1905, systrarna Frödings brevmapp, Albert Bonniers förlags arkiv. Brevet citeras s. 65 f.

Systrarnas uppgifter är dock lämnade flera år efter den påstådda tillkomstperioden och måste därför betraktas med en viss reservation.

Även professor Frey Svenson, en av Frödings läkare under denna period, stöder Hedda Frödings uppgift, då han i Ruben G:son Bergs utgåva av Frödings *Samlade skrifter* VII (1921) daterar 14 av de 33 dikterna publicerade som »Mattoidens sånger» till före mars 1900. »Vargsång», »Den själfslagne», »Symptom» och »Sång från djupet» anges som skrivna före 1 juni 1899, »Gråbärgsång», »Ett grönt blad på marken», »Myra med barr», »Bönhörelse», »Änglakärlek» och »Väl är måhända en skurk» (»Catilina») uppges ha tillkommit före 1 mars 1900, »Solskenet», »Trälskalds jarlasång» och »Djävulskärlek» anges som »sannolikt» skrivna före 1 mars 1900 och »Rägn» dateras till »sannolikt före mars 1900». För dikten »Valas visdom» anger Svenson dateringen »före 1 maj 1900», vilket jag menar är felaktigt (se avsnittet »Datering och urval».¹⁰

På vad grundar Svenson sina dateringar? Kanske är det helt enkelt så att han tyckt sig minnas och daterat dikterna till sin första anställningsperiod på hospitalet. Svenson var biträdande läkare vid Uppsala hospital från den 1 maj 1899 till den 25 februari 1900. Även hans uppgifter om dikternas datering är lämnade långt efter Frödings död och omkring tjugo år efter den förmodade tillkomsttiden. Möjligen har Svenson även låtit sig påverkas av systrarna Frödings uppgifter. Hans dateringar måste, i alla händelser, betraktas såsom högst osäkra.

Systrarna Frödings och Frey Svensons tidsangivelser stämmer endast till viss del överens med noteringarna i Gustaf Frödings journal från hospitalet. Enligt dessa mådde Fröding periodvis bättre och sysslade då med bibeltolkning, frågor om tillvaron och världsalltet samt viss litterär verksamhet. I journalen samt i läkarnas och Cecilia Frödings korrespondens kan man urskilja några perioder, då hans tillstånd kunde tillåta litterär verksamhet och sådan har noterats. Själv skrev Gustaf Fröding endast åtta kända brev under sin vistelse på hospitalet – en ovanligt liten korrespondens för en man som under de föregående åren skrivit hundratal bevarade brev.¹¹ Journalanteck-

¹⁰ Ruben G:son Berg, »Anmärkningar», Gustaf Fröding, *Samlade skrifter* VII (*Efterskörd*), Stockholm 1921[a], s. 237–250.

¹¹ Fem av breven var till Cecilia Fröding, ett var till Karl Elof Magnusson och ett var till Ida Bäckmann, samtliga publicerade i *Gustaf Frödings brev* II (646–652). Det åttonde brevet är daterat »April 1899» och är skrivet till Vilhelm Möller. Brevet till Möller finns i Fröding 10, UUB och har varken avsänts eller tidigare publicerats. Från 1894–98 skrev Gustaf Fröding mellan 46–96 bevarade brev årligen. Generellt hänvisas till *Gustaf Frödings brev* I–II, utgivna och kommenterade av Germund Michanek och Ingvald Rosenblad, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. XIII och XIV, Stockholm 1981–82. Siffror inom parentes avser numreringen i dessa volymer. I några få fall hänvisas till originalbrev, vilket då anges.

ningarna och breven vittnar om en tydlig vilja hos Fröding att författa, men också om att läkarna stundom hindrade detta.

I ett brev från den 30 januari 1899 berättar Gustaf Fröding för sin syster Cecilia om sina närmaste litterära planer och ber henne att, om professor Nerander tillåter, sända alla hans »manuskript utan undantag, såväl de som vid min afresa lågo på borden, som de i byrålåden befintliga». Han »har bland dem en del stoff och uppslag, som kunna behövas för den blifvande boken», vilken skulle heta »Min diktnings historia». ¹² Teodor Nerander, en av Frödings läkare på hospitalet, låter meddela att Gustaf Frödings planer att återuppta sitt författarskap »bör uppskjutas ännu så länge», då han anser »ökad förbättring önskvärd». ¹³ I ett brev från Cecilia Fröding till Albert Bonnier daterat 16 mars 1899 bekräftas att Gustaf Fröding nu fått läkarens tillåtelse:

Min bror är sätillvida mycket på bättringsvägen att han nu är fullt redig och lugn. [- -] Prof. Nerander har tillåtit honom att emellanåt sysselsätta sig med författande, men snarare som en förströelse än som arbete - och blott på kortare stunder. ¹⁴

Förbättringen av Frödings tillstånd och hans planer på att återuppta sin litterära verksamhet omtalas även i journalen den 24 mars 1899, men enligt denna har ingen litterär produktion förekommit:

Efter tiden för förra anteckningen [20 febr.] har tillståndet varit förbättrad. Han har läst ganska flitigt och t.o.m. varit betänkt på att återupptaga sitt författarskap, hvarför han begärt och fått hit några manuskript. Vid dessa har dock intet blifvit gjordt. Nu är han åter sämre [...]. ¹⁵

Journalen omtalar därefter en försämring, men enligt ett brev skickar Cecilia Fröding den 31 mars »ett par delar dikter» samt »den del af Goethe som innehåller hans 'Sprüche' både rimmade och orimmade». ¹⁶ Den omnämnda

¹² Brev från Gustaf Fröding till Cecilia Fröding daterat 30 jan. 1898 [skall vara 1899], Fröding 10, UUB. Brevet är ofullständigt i *Gustaf Frödings brev* II (646).

¹³ Brev från Teodor Nerander till Cecilia Fröding daterat 31 jan. 1899, Fröding 11 b, UUB.

¹⁴ Brev från Cecilia Fröding till Albert Bonnier daterat 16 mars 1899, systrarna Frödings brev-mapp, Albert Bonniers förlags arkiv. Cecilia Fröding använder ibland ett kort streck i stället för punkt. Här och i det följande är det korta strecket ersatt med punkt.

¹⁵ Frödings journal 24 mars 1899, nr 3530, Ulleråkers sjukhus arkiv, Landsarkivet, Uppsala. Journalen finns återgiven i Germund Michanek, *Från Frödings värld*, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. XXIV, Höganäs 1992, s. 122–150. Här och fortsättningsvis citeras efter Michanek. Se även kap. »Hospitalsjournalen om Fröding», Landquist, 1956, s. 331–341.

¹⁶ Brev från Cecilia Fröding till Gustaf Fröding daterat 31 mars 1899, Fröding 6, UUB. Frödings exemplar av *Goethe's Sämmtliche Werke in fünfundvierzig Bänden* [sic!], Leipzig (u. å.), ingår i Frödings bibliotek, UUB. Samtliga Goethecitater har hämtats ur denna utgåva.

boken ingår som tredje del i *Goethe's Sämmtliche Werke in fünfundvierzig Bänden*. I Frödings exemplar har de första fyra delarna bundits in tillsammans. Den sönderlästa volymen innehåller, förutom de omtalade *Sprüche*, bland annat samlingen *West-östlicher Divan*. Den 20 april 1899 skriver Gustaf Fröding åter till sin syster Cecilia:

Du sände mig ej *alla* mina manuskript – jag önskar att du ville sända allt det återstående du kan finna, äfven ett par bruna omslag, innehållande förord till de tilltänkta tvenne delarne af den samlade upplagan af mina dikter – de ligga visst i min öfversta byrålåda.

[---] Vill du skänka mig ännu mera papper och kuvert – hälst ett par hela packar papper – vore jag dig tacksam. Skall jag skrifva, går mycket papper åt. Äfven frimärken för ett par kronor kunde jag behöfva för framtida korrespondens. Jag vill icke taga emot dylikt från hospitalet, till hvars friplats jag anser mig oberättigad.¹⁷

Professor Nerander får vetskap om brevets innehåll och skriver samma dag ett kort brev till Hjalmar Öhrvall, Frödings ordinarie läkare, där han än en gång avstyrker den önskade leveransen: »Fröding önskar få hit fler manuskript. I hans nuvarande depression anser jag det ej lämpligt».¹⁸

Under hela våren, med undantag av en lugnare tid i februari–mars, sker upprepade – tidvis dagliga – självmordsförsök, ofta kombinerade med perioder av matvägran. Från slutet av maj till slutet av juni inträffar ännu en serie självmordsförsök. Den 1 juni antecknas i journalen att Fröding upplever »att han befinner sig i ett ständigt visionärt tillstånd långa tider; har tyckt sig sväfva öfver trakter». Efter ett par dagars matvägran gör Fröding den 5 juni ytterligare ett försök att skada sig själv. Dagen efter, den 6 juni 1899, skriver han dikten »Elementarande», där diktens jag inte längre upplever »sig själf såsom jag och förnuft» utan »som fukt och som skimmer och luft» och vill »i lunden sväfva | kring ättehögen | invid älfven där näckbladen hvila». Dikten »Elementarande» (s. 133) är en av få daterade dikter och anmärkningsvärt nog är den lika klar och omsorgsfullt konstruerad som hans tidigare lyrik.¹⁹ Diktens utformning kan rentav beskrivas som traditionell.

I ett brev till Cecilia Fröding från juni 1899 ber Gustaf Fröding sin syster om ett besök samt att hon då skall »medtaga de begge af mig i föregående bref nämnda företalen» samt en uppsats tänkt att publiceras.²⁰ Cecilia svarar att hon har läst uppsatsen »ett par gånger och kan ej annat än finna det vara bäst att ej sända den nu», eftersom hon inte tycker att han skall publicera

¹⁷ Brev från Gustaf Fröding till Cecilia Fröding daterat 20 april 1899 (650).

¹⁸ Brev från Teodor Nerander till Hjalmar Öhrvall daterat 20 april 1899, Fröding 14, UUB.

¹⁹ Jfr Michanek, 1992, s. 80 och Gadelius, 1927, s. 68.

²⁰ Brev från Gustaf Fröding till Cecilia Fröding daterat juni 1899 (651).

något i sitt nuvarande tillstånd.²¹ I ytterligare två brev till Cecilia, troligen från 1899, önskar Gustaf Fröding få sin Bibel, sitt konversationslexikon, »Ekborns ordbok öfver främmande ord» samt »ett stort gult konvolut» skickade till sig.²²

I juli förbättras Frödings tillstånd så mycket att han återupptar sin litterära verksamhet. Journalen berättar: »Tillståndet har under största delen af juli varit jämförelsevis tillfredsställande. Han har läst rätt mycket, påbörjat en uppsats om tillvaron, t.o.m. skrifvit vers, hvilka dock andas en djup pessimism.»²³ Inte heller denna gång blir förbättringen långvarig. I mitten av augusti antecknas: »Sämre, läser ej längre [...]»²⁴ En månad senare ägnar sig Fröding åt vad han kallar »automatiskt tal i analogi med automatisk skrift». Läkarens intryck av talet är att det är fråga om fria associationer där ljudlighet spelar en stor roll. Själv menar Fröding att talet är obetydligt i förhållande till »de storartade syner och äfven röster» som han upplevt inuti hjärnan.²⁵ Under hösten fortsätter Fröding sin självsvält samtidigt som han, enligt journalen, upplever att »[h]ans inre håller på att ombildas till en djäfvul». I november skriker han: »'jag är i helvete', 'är en djäfvul, begriper du det'».²⁶

Vändpunkten kommer i december. Den 8 december berättar journalen att Fröding de senaste dagarna har varit

ovanligt kry; suttit uppe och skrifvit t.o.m. poesi, värdig Gustaf Fröding. I allmänhet sysslar han mest med bibeltolkning och abstrakta spörsmål t.ex. jaget, tillvaron, världsalltet o.d. abstrakt taget. Sådana hugskott som försök till utredning af räknordens uppkomst uppdyka äfven, ej alltid vittnande om så god kritik.²⁷

Före jul är Fröding »[o]vanligt glad och belåten, därför att han fått en efterlängtd bibelxegetik», men redan till nyår tröttnar han på den.²⁸ Den all-

²¹ Brev från Cecilia Fröding till Gustaf Fröding daterat 10 juni 1899, Fröding 6, UUB.

²² Datering enl. brevutgåvan. Brev från Gustaf Fröding till Cecilia Fröding (odaterade), varav det ena med vistelseorten »Upsala Hospital» (647 och 649). Fröding hade flera biblar. Här hänvisas till den bibel som finns i Frödings bibliotek på UUB och som skall ha använts av honom på hospitalet. Samtliga bibelcitater är hämtade ur denna. Utgåvan är *Bibeln eller den heliga skrift. I. Gamla Testamentet. Öfversättning utgifven 1878 af Kongl. Bibelkommissionen. II. Nya Testamentet i öfverensstämmelse med den af Kongl. Maj:t den 19 oktober 1883 fastställda öfversättningen. Med parallellspråk*, Stockholm 1897.

²³ Frödings journal 31 juli 1899.

²⁴ Ibid. 15 aug. 1899.

²⁵ Ibid. 17 sept. 1899.

²⁶ Ibid. 20 sept. och 21 nov. 1899. Jfr dikten »Djäfvulskärlek» (s. 142).

²⁷ Ibid. 8 dec. 1899.

²⁸ Ibid. 21 dec. och 31 dec. 1899. Frödings bibelstudier diskuteras av Ruben G:son Berg i *Frödingsstudier*, Stockholm 1920, s. 132–140.

männa förbättringen håller dock i sig och den 9 februari 1900 meddelar Georg Schuldheis, en av hans läkare, i ett brev till Frödings förmyndare, advokat Carl Lagerlöf, att Fröding »skrifver också liten smula och ett och annat af hans skrifverier kan nog vara värdt att taga reda på».²⁹

I maj försämras åter Frödings tillstånd och han både förnimmer och talar med Cæsar.³⁰ Sommaren 1900 är han tidvis piggare och »vid bättre humör» och talar »om att fortsätta utgifvandet av sina 'Grillfängerier'». Han studerar hebreiska och vurmar »för ett definierande af alla begrepp till undvikande af alla missförstånd vid tankeutbyte».³¹ Under hösten blir Fröding åter sämre, men sysslar ändå emellanåt med bibeltolkning.³² Under de följande åren förs inte journalen lika utförligt som tidigare. Journalen nämner ingen litterär produktion under 1901, men då och då nämns att Fröding »sysslar flitigt med sina bibliska studier» och i maj lånar han »Schücks literaturhistoria» på hospitalets bibliotek.³³

Samma vår är Cecilia Fröding ivrigt sysselsatt med utgivningen av Gustaf Frödings *Samlade dikter*. I samråd med broderns förmyndare beslutar Cecilia Fröding att i stället för Gustaf Frödings planerade urval med ändringar och förklarande förord trycka *Samlade dikter*.³⁴ Resultatet blir att författarens ändringar i allmänhet inte iakttas. Hans förord införs inte heller.³⁵ När Gustaf Frödings läkare Teodor Nerander får höra talas om planerna på att ge ut en ny upplaga av Frödings dikter, skriver han till Cecilia Fröding och varnar henne för att utan broderns vetskap ge ut en samling. Han föreslår att hon skall skriva till sin bror och underrätta honom »om de vidtagna åtgärderna» eftersom hans patient emellanåt läser tidningar och kan riskera att

²⁹ Brev från Georg Schuldheis till Carl Lagerlöf daterat 9 febr. 1900, Fröding 14, UUB.

³⁰ Frödings journal 6 maj och 22 maj 1900. Jfr dikterna »Väl är du älskad mycket», »Cæsars vida starka hufvud» och »Jag mins dig, Cæsar» samt möjl. även »Väl är måhända en skurk» (s. 168 ff.).

³¹ Ibid. 15 sept. 1900. Fröding studerade bl.a. Gamla Testamentet på hebreiska. Se Berg, 1920, s. 133 f.

³² Frödings journal 31 okt. 1900.

³³ Ibid. 24 febr. och 13 maj 1901.

³⁴ Brev från Cecilia Fröding till Elise Öhrvall daterade 24–28 jan. resp. 6 febr. 1901, Q 20:17, UUB.

³⁵ Utgivningen av *Samlade dikter* behandlas mer utförligt i Jonsson, 2002, s. 100–103. I tre brev från 1899 ber Gustaf Fröding sin syster att få förorden skickade till sig på hospitalet, men det är osäkert om han någonsin fick dem. Se brev från Gustaf Fröding till Cecilia Fröding daterade 30 jan. 1898 [skall vara 1899], 20 april 1899 samt juni 1899, Fröding 10, UUB (646, 650 och 651). Förorden förvaras i okat., Frödingsamlingen, UUB och finns utgivna i Sjöholm, 1940, s. 393–405.

»öfverraskas af någon annons om sina egna dikter i ny upplaga».³⁶ Något brev till Gustaf Fröding från hans syster om denna fråga kan dock inte återfinnas i hans brevsamling. Sannolikt har något sådant inte heller avsänts.

Mot slutet av året uppger Cecilia Fröding att hennes brors tillstånd förbättras betydligt. Den 7 december 1901 skriver hon till Karl Otto Bonnier:

Min bror har den sista tiden varit så betydligt mycket bättre att man knappast kan underlåta att hoppas igen, om ej på fullkomlig helsa så dock på ett jemförelsevis normalt tillstånd. Hans intresse för litteratur och verskonst tycks återvakna och rytmer och toner sjunga åter för honom.³⁷

Samma månad berättar hon även i ett brev till sin väninna Elise Öhrvall, hustru till Frödings ordinarie läkare, att »Nerander har skrifvit och berättar om Gustaf att han arbetar och är så kry som ej på länge.»³⁸ Enligt Cecilia Fröding håller förbättringen i sig och i mars 1902 meddelar hon Karl Otto Bonnier: »I januari var jag i Uppsala och fann Gustaf riktigt kry – kanske är det en bestående förbättring, då den nu har fortgått med jemna steg allt sedan i höstas.»³⁹ Den 1 maj 1902 bekräftar journalen Cecilia Frödings iakttagelse: »Tillståndet ej oväsentligt förbättradt. Mindre deprimerad, språksammar, skrattar ej sällan.»⁴⁰

Vid några helt skilda tillfällen mellan december 1899 och juli 1902 uppger journalen att Fröding sysslats med »abstrakta spörsmål t.ex. jaget, tillvaron, världsalltet o.d. abstrakt taget», »Afzelius [...] logik» respektive »tanke-lagarna».⁴¹ Från 1902 och fram till och med 1904 berättar journalen att patienten läser och funderar mycket på »religiösa, filosofiska, filologiska och sociala ämnen».⁴² Särskilt intresserad är han av frågan om vad Gud innebär och förmår. Han återvänder även till den idé som sysselsatte honom hösten 1900, nämligen att varje ords exakta och enda betydelse borde kunna fast-

³⁶ Brev från Teodor Nerander till Cecilia Fröding daterat 6 febr. 1901, Fröding 11 b, UUB.

³⁷ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 7 dec. 1901, systrarna Frödings brevmapp, Albert Bonniers förlags arkiv.

³⁸ Brev från Cecilia Fröding till Elise Öhrvall daterat 17 dec. 1901, Q 20:17, UUB. Det omnämnda brevet från Nerander finns ej i Cecilia Frödings brevsamling, Fröding 11 b.

³⁹ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 6 mars 1902, systrarna Frödings brevmapp, Albert Bonniers förlags arkiv.

⁴⁰ Frödings journal 1 maj 1902.

⁴¹ Ibid. 8 dec. 1899, 22 maj 1900 och 25 juli 1902. Med »Afzelius [...] logik» åsyftas sannolikt Fredrik Georg Afzelius, *Lärobok i logiken för elementarundervisningen*, 7:e uppl., Uppsala 1864. För »tankelagarna» se Appendix 2.

⁴² Frödings journal 25 juli 1902, 1 maj och 15 okt. 1903 samt 1 maj och 1 sept. 1904. Citatet från 25 juli 1902.

ställas, så att människor inte skall behöva missförstå varandra.⁴³ Under 1903 går Fröding igenom sina *Samlade dikter I–II* (1902) och gör självkritiska anteckningar i marginalerna i sina egna exemplar.⁴⁴ Från 1902 och 1903 finns endast tre anteckningstillfällen om året i journalen, men i maj 1904 börjar journalen åter föras betydligt oftare.

Gustaf Frödings umgänge under hospitaltiden består huvudsakligen av system, medpatienterna och läkarna, men under 1904 mottar han ofta besök av syskonens väninna Ida Bäckmann.⁴⁵ I början av juni kräver plötsligt Cecilia Fröding att besöken inte får innefatta någon fysisk beröring, något som hon anser skadligt för sin brors mentala hälsa, och Ida Bäckmann får börja att lämna rapporter till läkaren Frey Svenson över vad som tilldragit sig under hennes besök. I början av juli beläggs Ida Bäckmann, efter Cecilia Frödings begäran, med besöksförbud.⁴⁶

Den 20 september 1904 berättar journalen att Fröding »har börjat sys-selsätta sig med läsning (en bok om Gothe)». Boken var *Goethe* av Karl Heinemann (1903).⁴⁷ Det var inte bara läsning om Goethe som Fröding ägnade sig åt under sin vistelse på hospitalet. Som tidigare nämnts hade Fröding redan i mars 1899 fått sitt exemplar av de första fyra delarna av *Goethe's Sämmtliche Werke in fünfundvierzig Bänden*, skickat till sig. Under tiden på hospitalet tillkommer sannolikt den tyska dikten »Den universale» och Goetheöversättningarna »Epiphantias», »Talismaner», »Hegire» och »Koptisk sång».

Hösten 1904 kan beskrivas som orolig. Fröding studerar *Nietzsche* av P.J. Möbius (1904) och gör även en del anteckningar i den. Bland annat ger han där sin syn på sin tidigare produktion.⁴⁸ Frödings anteckning, inklusive

⁴³ Ibid. 25 juli 1902. Jfr anteckning i journalen 15 sept. 1900.

⁴⁴ Ibid. 20 dec. 1903. Frödings exemplar, 4:e uppl., finns okat. i Frödingsamlingen, UUB.

⁴⁵ Ida Bäckmanns besök nämns två gånger i journalen (den 14 juni resp. 20 sept. 1904). Av den senare anteckningen kan dock utläsas att besöken varit många.

⁴⁶ Ida Bäckmanns rapporter (samt koncept till rapporter) till Frey Svenson från 7 juni–16 juni 1904 förvaras på KB i samlingen L 3:2. Ida Bäckmann lämnar sin syn på de nya restriktionerna och besöksförbudet i sin bok *Gustaf Fröding skildrad af Ida Bäckmann*, Göteborg 1913 (s. 276–278 och 317 ff.), där hon även publicerar sina rapporter till Frey Svenson (s. 280–304). Se även Erland Lindbäck, *Gustaf Fröding. Temperamentsstudie och diktanalys*, (diss. Uppsala) Stockholm 1957, s. 358–360, och Germund Michanek, kap. »Triangelndramat», i *Fröding och Ida Bäckmann*, Stockholm 1955, s. 134–171.

⁴⁷ Boken, med anteckningar av Fröding, finns på mikrofilm. Gustaf Fröding i böcker han ägt, handskriftsavdelningen, mikrofilm, 1980/1, UUB.

⁴⁸ Se s. 100 f. Gustaf Fröding i böcker han ägt, handskriftsavdelningen, mikrofilm, 1980/1, UUB.

hans egen tidsangivelse, återges (visserligen inte helt korrekt) i Frödings journal.⁴⁹ I december 1904 noteras att Fröding »[t]alar om, att han 'själamördar' folk».⁵⁰

Under de tre första månaderna 1905 kvarstår både Frödings intresse för bibelforskning och hans »förmimelse af att på telepatisk väg stå i förbindelse med andra väsen.»⁵¹ Han önskar nu själv att bli utskriven.⁵² Den 15 februari 1905 skriver Frey Svenson till Cecilia Fröding »att Hr. Fröding för tillfället, är ovanligt kry, han promenerar dagl. ute, och har börjat anteckna sin 'lifs filosofi'».⁵³ I journalen nämns att Gustaf Fröding några dagar tidigare tillåtits att »inköpa större anteckningsböcker för att deri samla sina tankar, men har ej ännu kommit sig för att skrifva en rad i dem. Gör emellertid liksom förut ibland marginalanteckningar i sina böcker.»⁵⁴ Den 21 mars 1905 skrivs Gustaf Fröding ut från hospitalet »och afreser i sällskap med en syster och en privatsköterska, som antagits för hans räkning».⁵⁵

Med hjälp av journalen och korrespondensen kan man utskilja åtminstone tre perioder under Gustaf Frödings tid på hospitalet då han kan ha ägnat sig åt diktande. Dessa är mars 1899, juli och eventuellt halva augusti 1899 samt december 1899 till våren 1900. Angående perioden mars 1899 står Cecilia Frödings ord »tillåtitt honom att emellanåt sysselsätta sig med författande» mot journalens »begärt och fått hit några manuskript. Vid dessa har dock intet blifvit gjort.» Att han ägnat sig åt litterär produktion under perioden juli till (möjligen) halva augusti 1899 finns däremot belagt i journalen (»t.o.m. skrifvit vers»). Perioden december 1899 till våren 1900 finns belagd både i journalen (»skrifvit t.o.m. poesi») och brev (»skrifver också liten smula»).

Cecilia Frödings ord från december 1901 (»[h]ans intresse för litteratur och verskonst tycks återvakna och rytmer och toner sjunga åter för honom» respektive »han arbetar och är så kry som ej på länge») måste rimligen tolkas som att Gustaf Fröding skriver poesi, men motsägs flera år senare av hennes egen kommentar: »[s]edan dess [vintern 1899] har han ej skrifvit poesi». Här måste Cecilia Frödings samtida kommentar lämnas företräde, vilket möjlig-

⁴⁹ Frödings journal 5 sept. 1904.

⁵⁰ Ibid. 30 dec. 1904. Jfr handskriften till dikten »Ormens sång» där orden »själamord är icke själamord» har strukits över.

⁵¹ Frödings journal 10 febr. 1905.

⁵² Ibid. 19 jan. 1905.

⁵³ Brev från Frey Svenson till Cecilia Fröding daterat 15 febr. 1905, Fröding 11 b, UUB.

⁵⁴ Frödings journal 17 febr. 1905.

⁵⁵ Ibid. 21 mars 1905.

gör en fjärde produktionsperiod under december 1901 och eventuellt även under våren 1902. Det daterade manuskriptet till dikten »Elementarande» visar att lyrisk produktion tidigare uppenbarligen förekommit, utan att det särskilt förts journalanteckningar därom.

*

Under sin vistelse på Uppsala hospital gjorde Fröding flera intressanta uttalanden och anteckningar, som kan ses som led i den konstnärliga processen. Flera av dessa rör särskilt de nedanförmänskliga visorna. Mycket tyder på att Fröding omsorgsfullt planerade både för diktsvitens uppläggning och publicering och att han hade en bakomliggande tanke med sviten. Om dessa dikter lär han själv ha sagt: »Jo, jag hade tänkt att jag skulle sätta mig in i vissa lägre varelsers sjäsliv.»⁵⁶ Frödings egna direktiv till en framtida sättare på den första handskriften i sviten visar att han även planerade för en framtida utgivning.⁵⁷

I sin bok *Gustaf Fröding skildrad af Ida Bäckmann* (1913) återger Ida Bäckmann ett samtal med Fröding på hospitalet:

»Det är en melodi, som alltjämt sjunger i mig», sade han en dag. »Den rör sig om skaparens ord till hvarje föremål i dess skapelsestund. Till granitklippan hör jag honom säga: 'Stå – grå – stå – grå –'. Det är en hel följd af rytmer, men ännu kan jag ej träffa orden till dem. Längre fram blir jag säkert friskare och då – kanske».

[– – –] »Jag skall anskaffa mina egna dikter och genomtröska dem med själfanklagelsens slaga, när detta är gjort, skall du få se, hur mycket äkta som återstår. Törhända blott ett sönderbråkadt skelett, från hvilket man helst vänder bort tanken och blicken».

»Hvilken nytta afser du med detta förfaringssätt?» återtog jag.

»Att en gång bli den rätte mannen för det rätta ordet», svarade han.⁵⁸

Att Frödings diktplaner rör sig om de nedanförmänskliga visorna torde väl vara ställt utom allt tvivel. Fröding lyckades verkligen fästa melodierna på papper och »genomtröska» och rensa dem tills det väsentliga återstod.

⁵⁶ Olle Holmberg, *Skratt och allvar i svensk litteratur. Studier från fyra århundraden*, Stockholm 1963, s. 91. Även i densammes »Frödingsminnen», *Svensk litteraturtidsskrift*, 1939, s. 79.

⁵⁷ 3312, Fröding 17, UUB. Se nedan s. 121, även i faksimil s. 237.

⁵⁸ Bäckmann, 1913, s. 147. Ida Bäckmanns trovärdighet har kraftigt ifrågasatts och hon har av många stämplats som otillförlitlig. Michanek verifierar dock sanningshalten i citaten om dikten »Gråbärgsång» (s. 227) och Frödings kritik av sina egna dikter (s. 234) i kap. »Sanningsfrågan», 1955, s. 197–252. Citat s. 224.

Dikterna från hospitalet visar på reduktion och kompression. Som han själv förutspådde, skulle det ta lång tid för denna diktning att bli erkänd.

Ytterligare en berättelse från hospitalet av Ida Bäckmann finner vi i en rapport till Frey Svenson från sommaren 1904: »Vi talade så om färger – jag hade något persiskt siden på mig och beskref hur alla färger därnere verkade starkt som sång. Han berättade hur han tyckt sig höra sol- och månskenet sjunga. Så kommo vi att tala om djuren och deras språk [...]»⁵⁹ Uppenbarligen har Fröding och Ida Bäckmann haft samtal om vad som senare skulle bli känt som de nedanförmänskliga visorna. Som Germund Michanek påpekar, i sin kommentar om sanningshalten i Bäckmanns ord om »Gråbärgsång», utkommer hennes bok ett år *innan* dikterna publiceras i *Efterlämnade skrifter* (1914).⁶⁰

Bland materialet på UUB finns flera anteckningar som torde härröra från Frödings planering av diktsvitens innehåll och uppläggning. I en svart vaxduksbok från denna tid har Fröding delat in de olika livsformer som förekommer – främst – i de nedanförmänskliga visorna. Överst står »Lefvande väsen» som delas upp i »1) Vegetalia l[evande] v[äsen] som näres af oorganiska och organiska ämnen» och »2) Animalia l[evande] v[äsen] som näres ensamt af organiska ämnen». Gruppen benämnd »Animalia» är i sin tur uppdelad i »1) Rygggradslösa animalia» (som Fröding ändrat från »Djur») och »2) Animalia med rygggrad» (ändrat från »Människor»). Den senare gruppen förgrenas i »1) Rygggradsdjur» respektive »2) Människor».⁶¹

Fröding förefaller att ha funderat en hel del över vad som utmärker och kan räknas som ett levande väsen. Under sin vistelse på hospitalet gör han följande reflexion i sitt exemplar av Viktor Rydbergs bok *Det sköna och dess lagar* (1901): »Hvad är idéinnehållet i en sten eller ett bärg? Bet. ej 'idé' 'föreställning' och förefinnes 'föreställning' hos andra entiteter än hos 'föreställande' väsen – är ett bärg ett 'föreställande' väsen?»⁶² Även i handskriften »Kanhända och Möjligtvis. Utkast och Aforismer» funderar Fröding kring levande varelsers förnimmelser, idéer som speglas i just de nedanförmänskliga visorna:

Den första förnimmelse hvarje lefvande väsen torde hafva af sig själf torde vara lif och tillvaro, den första förnimmelse hvarje lefvande varelse torde hafva af allt omkring den torde vara sinnesförnimmelser i form af ljus, ljud,

⁵⁹ Brev från Ida Bäckmann till Frey Svenson daterat 14 juni [1904], L 3: 2, KB.

⁶⁰ Michanek, 1955, s. 227.

⁶¹ Okat., Frödingsamlingen, UUB. Se även Bergsten 1999, s. 208 f.

⁶² Se s. 104. Gustaf Fröding i böcker han ägt, handskriftsavdelningen, mikrofilm, 1980/1, UUB.

lukt smak känsel såsom förbindelsemedel att uppfatta andra varelsers och tings tillvaro, inklusive lif, när det gäller lefvande varelser. Förnimmelse af tillvaro och lif hos varelsen själf, möjligen hos varelser som nått en viss utveckling gradvis utvuxen till successive en allt medvetnare personlighets- eller jag-förnimmelse, jämte förnimmelsen af tillvaro och lif hos det som kommer inom dess sinnesförnimmelsers omfattningskrets torde vara hvarje lefvande varelses första helhets- och fullhetsförnimmelse – en mer eller mindre medveten känsla af »jag lefver och är till, allt omkring mig lefver och är till eller endast är till – det rör sig, det växer, lyser, ljuder, smakar, luktar är kallt varmt, ljumt, kantigt rundt,» är vänligt eller ovänligt mot mig [– – –]. Träder man in på växtrikets område finner man hos hvarje släkte och art af växter individualitet i samma mening som hos mineralrikets bärgarter och metaller, dock med den skilnad att det här gäller lefvande väsen.⁶³

Fröding preciserar dessutom vad han menar med »väsen» med orden »här taget i vidsträckt betydelse – af ’något som är till’». ⁶⁴ Efter diskussionen om »väsen» följer en karakteristik av tigrar, ett djur som förekommer i dikten »Änglakärlek»:

Tigrar – absolut självviska herrskare med grymma baksluga instinkter. Majestätet ännu kvar i all sin härlighet. Äfven det sataniska försvunnet – emedan intet medvetande om medkänsla och behofvet af stigande återstår. Kanske dock, ty tigerns uppsyn är sorgsen, åtminstone i bur, – stolt sorgsen.

Längre ned ger Fröding sin syn på Cäsar, som förekommer i inte mindre än tre av dikterna från hospitalet (»Väl är du älskad mycket», »Cäsars vida starka hufvud» och »Jag mins dig, Cäsar»):

Cäsars mäktiga vilja, klokhet, vida synvidd och själfbehärskning töra, för så vidt han fortlevver, kunna hjälpa honom att fullkomna de egenskaper han försummat, medlidande, hänsynsfullhet etc. Liksom möjligen mången rädd men välvillig och hänsynsfull mans välvilja och hänsynsfullhet hjälpa honom att blifva modig emedan han icke kan lida andras skada eller om han icke kan öfvervinna sin feghet möjligen först förhärdas till hänsynslöshet och därigenom sedan möjligen härddas till mod.⁶⁵

⁶³ Okat., Frödingsamlingen, UUB. Jfr Olle Holmbergs förklaring av Frödings monadlära i *Frödings mystik. Några grundlinjer*, Stockholm 1921, s. 4 och 14.

⁶⁴ I Frödings exemplar av *A System of Logic. Ratiocinative and Inductive* av John Stuart Mill, New York & Bombay 1904, s. 10 finns under Frödings egen benämning »försöksdefinitioner» ytterligare ett definitionsförsök av Frödings hand: »Lefvande väsen = förnimmande automotoriskt värksamma väsen?» Okat., Frödingsamlingen, UUB.

⁶⁵ Okat., Frödingsamlingen, UUB. Se även Henry Olsson, *Vinlövsranka och bagtornskrans. En bok om Fröding*, Stockholm 1970, s. 83.

Under sin tid på hospitalet demonstrerade Fröding alltså sin konstnärliga medvetenhet genom en ibland mycket djupgående begrundan av dikternas innehåll och associationer.

Handskriftsläge och manuskriptbeskrivning

Frödings produktion från tiden på Uppsala hospital finns till stora delar bevarad på Uppsala universitetsbibliotek, dels i Frödingsamlingen dels i samlingen V 5. Undantagen är manuskriptet till dikten »Hermafroditsnäcka», som är i privat ägo, och fem originalhandskrifter som saknas. Gustaf Frödings syster Hedda Fröding testamenterade 1951 skaldens efterlämnade manuskript och böcker till biblioteket, vilket innebär att samlingarna även rymmer visst material från tiden före och efter hospitalvistelsen.⁶⁶

Frödingsamlingen omfattar mer eller mindre utarbetade handskrivna diktmanuskript, titelförslag, teckningar, övningar i hebreiska, allehanda utkast och funderingar om bland annat religiösa spörsmål och matematiska problem samt en stor korrespondens. Samlingen omfattar dessutom delar av Frödings bibliotek inklusive böcker med marginalanteckningar av Frödings hand. Bland dessa märks hans egna *Samlade dikter* I–II (1902) där självkritiska anmärkningar ger intressanta inblickar i hans tankar om diktkonsten. Även brev, dikter, dagböcker, bouppteckningar med mera av skaldens systor Cecilia, Hedda och Mathilda Fröding samt föräldrarna Emilia och Ferdinand Fröding ingår i samlingen.

Av materialet i Frödingsamlingen är endast breven (Fröding 1–14) och diktmanuskripten (Fröding 16–19) ordnade. De förteckningar som finns över samlingen är föråldrade och ger inte en rättvisande bild av vad samlingen rymmer, då den har utökats och omorganiserats. I Ingvald Rosenblads och Jan Szczepanskis *Gustaf Frödings bibliografi* I (1978) finns handskrifterna numrerade och katalogiserade. UUB har dock både köpt in och fått manuskript till skänks efter det att bibliografien sammanställdes och äger alltså mer än vad som där anges. På UUB följs bibliografins numrering av manuskripten och det är den som anges i kommentarerna nedan.

Samlingen på UUB är inte komplett. Bland annat saknas fyra original-

⁶⁶ »Stordonation till Ulleråkers sjukhus av Hedda Fröding. Skaldens manuskript och böcker skall överlämnas till Carolina. Kulturhistoriska museet i Karlstad även ihågkommet», *Uppsala Nya Tidning*, 14 juli 1951, s. 1. Se även Hedda Frödings testamente i Gåvor Fro-G, M 5a, Bibliotekets arkiv, UUB.

manuskript som senast studerades av Berg på 20-talet i samband med utgivningen av *Samlade skrifter*. Dessa finns inte heller med i Rosenblads och Szczepanskis bibliografi.⁶⁷ Handskrifterna till dikterna »Elementarande», »Den själfslagne», »Symptom» och »Sång från djupet» finns dock som fotostatkopior på Värmlands museum i Karlstad.⁶⁸ Även handskriften till »Gif lif och grönska», som – felaktigt – enligt bibliografen skall förvaras i Örebro, saknas.⁶⁹

På grund av att många av manuskripten på ett tidigt stadium lånades ut till olika forskare och utgivare, har de spridits, och det är möjligt att allt material inte har återlämnats till systrarna Fröding respektive UUB.⁷⁰ Ytterligare en orsak till att samlingen inte är fulltalig är att flera av Frödings olika läkare under tiden på hospitalet antingen fick manuskript till skänks, eller fick hand om dem på annat sätt. Till exempel erhöll en av Frödings läkare, Ernst Göransson, dikten »Hermafroditsnäcka» som gåva av Fröding.⁷¹ Den ditiutills okända dikten offentliggjordes så sent som 1996 i *Kulturens värld*.⁷²

Även Edvard Vestberg skall ha fått handskrifter av Fröding. I artikeln »Frödingsminnen» skriver Olle Holmberg: »Dr Vestberg fick av Fröding manuskripten till flera utkast av hans Nedanförmänskliga visor i Mattoidens sånger.»⁷³ Dessa fick Holmberg i sin tur som gåva av Vestberg.⁷⁴ Fram till 1981 befann sig den största delen av de nedanförmänskliga visorna hos Holmberg, vilken skriver i antologin *Min Fröding. Svenska författare väljer sina favoritdikter* att det i hans fall verkligen var *hans* Fröding: »Mattoidens sånger kan jag om jag vill – jag säger detta för att skryta – läsa i originalmanuskript om jag drar ut en låda; de har styrka och underlighet.»⁷⁵

⁶⁷ I inledningen utesluts inte att ytterligare material kan finnas »i oätkomliga och okända gömmor». Här påpekas också att det med tiden har uppstått luckor »främst ifråga om originalmanuskriptens tillhörighet» och att »en del av de handskrifter, som Ruben G:son Berg redovisar i *Samlade skrifter*, numera är omöjliga att spåra». Ingvald Rosenblad & Jan Szczepanski, *Gustaf Frödings bibliografi* I, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. X, Karlstad 1978, s. 10.

⁶⁸ VM A-288 76:109–112, Värmlands museum.

⁶⁹ Rosenblad & Szczepanski, 1978, s. 136. Inte heller Berg har haft tillgång till den handskrift som legat till grund för det första trycket av »Gif lif och grönska». Berg, 1921[a], s. 233.

⁷⁰ Bl.a. hade manuskript lånats ut till professor Henry Olsson 1943. Se *Uppsala Nya Tidning*, 14 juli 1951, s. 1 och Hedda Frödings anteckningar, okat., Frödingsamlingen, UUB.

⁷¹ Se s. 94, not 319.

⁷² Publicerad under namnet »Hermafroditsnäckan» i »Okänd dikt av Fröding», *Kulturens värld*, nr 4, 1996, s. 61.

⁷³ Holmberg, 1939, s. 79.

⁷⁴ Holmberg, 1963, s. 92.

⁷⁵ Gustaf Fröding, *Min Fröding. Svenska författare väljer sina favoritdikter*, red. Stig Carlson, Stockholm 1971, s. 52.

Det är även känt att Frey Svenson ägde Frödingmanuskript. Fyra av de nu saknade originalmanuskripten (»Elementarande», »Den själfslagne», »Symptom» och »Sång från djupet») skall, enligt ett auktionsprotokoll, ha funnits inklistrade i ett exemplar av Frödings *Nytt och gammalt* i Svensons ägo.⁷⁶ Det femte (»Gif lif och grönska») skall, enligt en uppgift i *Samlade skrifter*, ytterligare en av Frödings läkare, Olof Kinberg, ha haft i en tidigare handskrift.⁷⁷ Det förefaller inte osannolikt att även Frödings övriga läkare Herman Lundborg, Teodor Nerander och Georg Schuldheis kan ha haft handskrifter av Fröding i sin ägo.

Uppsala universitetsbiblioteks handskriftsavdelning har samlat och köpt in dokument allt eftersom de kommit till kännedom. Genom Olle Holmbergs sterbhus har biblioteket kunnat köpa manuskript, bland annat till flera av de nedanförmänskliga visorna. Dessa förvaras nu i samlingen V 5:2.⁷⁸

Ännu händer det att tidigare okända Frödingdokument och fotografier kommer i dagen genom privatpersoners plötsliga offentliggöranden, men det hör till ovanligheterna. Genom en bekant, som uppges ha varit Frödings läkare på hospitalet, fick Gustaf Adolf Halldén en anseelig mängd handskrifter från hospitaltiden. Dessa överlämnades så sent som i december 2001 till UUB.⁷⁹

*

Handskrifterna från hospitaltiden är i tämligen gott skick och vanligen skrivna med bläck på olika sorters dubbelvikt linjerat brevpapper som oftast delats till två blad. Storleken på de enkla bladen varierar mellan 20,9 till 22,3 cm (höjd) och 13,3 till 14,4 cm (bredd). De två vanligast förekommande pappersorterna är dels ett papper utan vattenmärke, linjerat med 21 blå lin-

⁷⁶ »Förteckning över Frödinglitteratur, förstaupplagor, handskrifter, brev m.m. Samt böcker med anteckningar i marginalen av Gustaf Fröding», VM A-288 76:168, Värmlands museum.

⁷⁷ Kinbergs handskrift kommenteras i Berg, 1921[a], s. 232–234.

⁷⁸ Handskrifterna till »Strandsvall» (Hs 1), »Rägn», »Solskenet», »Gråbärgsång», »Snigelns visa», »Myra med barr», »Vargsång» samt »Djävulskärlek». Accessionsnumret är 1981/13.

⁷⁹ De handskrivna manuskript från hospitaltiden som Sören Halldén, och tidigare Gustaf Adolf Halldén, haft i sin ägo består till största delen av uppsatser och utredningar på prosa, liknande det som sedan länge funnits i Frödingsamlingen på UUB, men innehåller även diktfragment och några brev. Diktfragmenten är: epigram V r. 5–13 och epigram VI, översättningen »Epiphantias» strof 1–7 och fragmenten »Moguls kungaring», »Finns en gräns öfver hvilken de höge», »Om tvenne de höge nu vore» och »Epiphantias» r. 23–24 (tidigare variant). Fröding 16 och 18, UUB.

jer på bredden och med måtten 21,4–5 x 13,5–8 cm,⁸⁰ dels ett papper med linjer på höjden som vattenmärke samt emblemet »Abundantia med kärra» på ena bladet och orden »Original Abundantia Paper» fördelade på tre sneda rader på det andra bladet.⁸¹ Den senare papperssorten är linjerad med 20 grå linjer och har måtten 21,5–6 x 13,3–5 cm. Den förra typen förekommer även i sitt ursprungliga skick, som dubbelvikt. Papperet mäter i sin helhet 21,4–5 x 27,2–3 cm.

Båda sorterna kan dateras till hospitalperioden. »Original Abundantia Paper» används nämligen till dikten »Hermafroditsnäcka», som läkaren Ernst Göransson, fick som gåva och till rubriken »Mattoidens sånger». Till »Epigram», som Fröding själv daterat till tiden för vistelsen på hospitalet, används den andra sorten. Ytterligare en sort används till tre av de nedanförmänskliga visorna samt till rubriken »Mattoidens visor». Flera av de övriga papperssorterna förekommer i ett eller flera av de åtta brev som daterats till hospitalvistelsen. Manuskriptet till dikten »Den skapande nyskapade» (Hs 1 och 2:I–II) visar exempel på inte mindre än tre olika papperssorter, varav två är just de vanligast förekommande, som redovisats ovan.⁸²

Någon gång har baksidan av ett redan använt papper brukats, till exempel i den avslutande delen av »Strandsvall» och manuskript 3482 som på ena sidan innehåller en renskrift av »Änglakärlek» och på den andra en renskrift av »Väl är väl måhända en skurk».

I tabellerna nedan anges de bevarade manuskriptens fördelning över olika papperstyper. Här återfinns inte »För länge, länge har jag tänkt och trott», som står antecknad i en skrivbok. Fragment redovisas däremot. Romerska siffror anger olika blad inom samma handskrift.

⁸⁰ Exakta mått är svåra att ange då de kan variera något. Bredden är oftast beroende dels av hur jämnt rivningen skett samt hur jämnt papperet dessförinnan vikts. Höjd och bredd har mätts på tre olika ställen av papperet för att något mer säkert kunna indela bladet i någon av nedanstående grupper.

⁸¹ Abundantia är enl. romersk mytologi personifikationen av överflödet och avbildas ofta med ett ymnighetshorn. *Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*, red. N. Linder, band I, Stockholm 1876, sp. 67.

⁸² Under Frödings vistelse på hospitalet försåg Cecilia Fröding sin bror med papper. Se ovan s. 17.

Manuskript med vattenmärke

Vattenmärke linjer på höjden (2,5 cm mellanrum) samt emblemet »Abundantia med kärra» på ena bladet och orden »Original Abundantia Paper» fördelade på tre sneda rader på det andra bladet, 21,5–6 x 13,3–5 cm, 20 grå linjer på bredden:⁸³

Emblem »Abundantia med kärra»:

- »Den skapande nyskapade» (Hs 2: II)
- »Gråbärgsång»
- »Hermafroditsnäcka»
- »Moguls kungaring»
- »Snigelns visa»
- »Snillen» (Hs 1: II)
- »Solskenet»
- »Strandsvall» (Hs 2)
- »Syner och röster» (I–II)
- »Säg: är det sannt att säga» (Hs 1: I–II,
trol. även III med riven nederkant, Hs 3)
- »Vargsång»
- »Äfter den onde omstjälparen»

»Original Abundantia Paper»:

- »Anleten bitna af väder»
- »Funne jag sedan» (Hs 1: I–III, 2–5)
- »Myra med barr» (I–II)
- »Nedanförmänskliga visor»
- »Om tvenne de höge nu vore» (I–II)
- »Snillen» (Hs 1: I, 2)
- »Strandsvall» (Hs 1)
- »Säg: är det sannt att säga» (Hs 2)
- »Var det blott ett symptom för den vakande»

Vattenmärke ekkvist med ekollon, 21 x 13,4 cm, 19 grå linjer på bredden:⁸⁴

- »Den skapande nyskapade» (Hs 2: I)

Vattenmärke bälte med texten »KORRESPONDENCE-PAPIR», 22,0–1 x 14,0–1 cm, 20 grå-lila linjer på bredden:⁸⁵

- »Finns en gräns öfver hvilken de höge»
- »Skära, skära hafre»
- »Säg: är det sannt att säga» (Hs 4)
- »Är det endast de svage som pröfvas»

Vattenmärke »Lessebo», 22,3 x 14,2–3 cm, 21 blå linjer på bredden:⁸⁶

- »Till dess han dricker» (riven nederkant)

⁸³ Papperssorten har använts till rubriken »Mattoidens sånger» (Fröding 18, UUB) och anges hos Michanek som typ V:15. Michanek benämner felaktigt emblemet som »Moder Svea på vagn» och orden felaktigt som »Original Abundantia Papper». Michanek har genom brev daterat papperet till mellan okt. 1897 till 30 okt. 1898. Germund Michanek, *En morgondröm. Studier kring Frödings ariska dikt*, (diss. Uppsala Stockholm 1962, s. 344. Jag finner det troligt att papperet nyttjats även senare.

⁸⁴ Papperssorten anges hos Michanek som typ V:10 och har daterats till mellan 1 jan. 1897 till 23 aug. 1897. *Ibid.*, s. 343. Jag finner det troligt att enstaka papper nyttjats även senare.

⁸⁵ Papperssorten anges hos Michanek som typ V:1 och har daterats till mellan 29 jan. 1895 till 30 maj 1896. Michanek drar slutsatsen att Fröding huvudsakligen använt V:1 under sin tid i Norge, men haft med sig några ark till hemlandet. »Sannolikt har dessa tagit slut under våren [1896] i Stockholm.» *Ibid.*, s. 145 och 341. Jag finner det troligt att enstaka papper nyttjats även senare.

⁸⁶ Papperssorten har även använts till det mycket korta fragmentet som börjar »Lazarillo lilla räck mig skålen», Fröding 18, UUB.

Vattenmärke »Lessebo» samt fem linjer på höjden, 22,3 x 14,2–4 cm, 21 blå linjer på bredden:⁸⁷

- »Väl är du älskad mycket»
- »Väl är måhända en skurk» (Hs 2)

Vattenmärke sju linjer på bredden, 22,3 x 14,3 cm, 21 blå linjer på bredden:

- »Korpar skria»

Manuskript utan vattenmärke

20,9–21 x 13,3–4cm, 20 blå linjer på bredden:⁸⁸

- »En snigels sång»
- »Ett grönt blad på marken»
- »Rägn»

21 x 13,4 cm, 19 blå linjer på bredden, papperets struktur är rutmönstrad:⁸⁹

- »Ännu slår jag slagen»

21,4–5 x 13,5–8 cm, 21 blå linjer på bredden:⁹⁰

Enkelt blad

- »Allvaldr» (I–II)
- »Balaam, Bozors sons väg»
- »Blef hans anletsåterskens minne»
- »Bönhörelse»
- »De första språkljuden» (Hs 1–2)
- »Den skapande nyskapade»(Hs 1)
- »Djävulskärlek»
- »Epigram» [I–VI] (I–II)
- »Epiphantias» (Hs 1: I–II, 2–3)/»I bojar de slogo mig»
- »Från solen ledes»
- »Fyrisvall en grådaskig vinterdag» (Hs 1–2 samt troligen även 3 med riven nederkant)
- »Gall och All» (riven nederkant)
- »Hegire» (Hs 1)
- »Hur föga poetiskt I talen» (Hs 1–2) / »Väl sagdt men mer ädelt hellenisk»
- »I begynnelsen var»

Dubbelt blad (21,4–5 x 27,2–3 cm)

- »Cæsars vida starka hufvud»
- »Den universale»
- »Min sorg den faller vida» /
- »Manerna sörja i stormen»

⁸⁷ Papperssorten anges hos Michanek som typ V:14 och har daterats till mellan 15 mars 1897 och 30 mars 1898. Michanek, 1962, s. 344. Enstaka papper har nyttjats även senare t.ex. i brev från Gustaf Fröding till Cecilia Fröding daterat juni 1899 samt i odaterat brev, Fröding 10, UUB. Det senare brevet har i *Gustaf Frödings brev* II daterats till 1899 (647).

⁸⁸ Papperssorten har använts till rubriken »Mattoidens visor», Fröding 18, UUB.

⁸⁹ Papperssorten har använts som brevpapper 8 aug. 1898 i brev från Gustaf Fröding till Cecilia Fröding, Fröding 10, UUB.

⁹⁰ Papperssorten har även använts till några av de »axiomatiska satserna» som etableras i Appendix 2 (»Att vara till är att vara till»/»Gud har skapat mig» och »Gud är ett godt träd»), Fröding 18, UUB.

- »Ironia divina»
- »Jag dricker ur Belials bäckar»
- »Jag mins dig, Cæsar»
- »Koptisk sång» (Hs 1–2: I–II)
- »Och i höjden med de renas»
- »Ormens sång»
- »Talismaner»
- »Träd och gren» (Hs 1)
- »Trälskalds jarlasång» (I–II)
- »Änglakärlek» (Hs 1–2) / »Väl är måhända en skurk» (Hs 1)

22,0–2 x 14,0–2 cm, 20 grålinja linjer på bredden:⁹¹

- »Att vara ensam i rymdens öken»
- »Gudar äro stora»
- »Hegire» (Hs 2)
- »Simsons sånger» (I–IV)
- »Sisyphus bär ditt såll»
- »Strandsvall» (Hs 3)
- »Trädet och grenen» (Hs 2)
- »Äfven jag är född till stjärna»

22 x 14,2–3 cm, 21 grå linjer på bredden:⁹²

- »Söfvande mjöd vill jag tömma» (Hs 1–3)

Handskrifterna i Frödingsamlingen på UUB, men ej i V 5:2, har troligen i samband med utlånande nummerats med blyerts. Många av manuskriptbladen innehåller därför ofta två separata numreringsystem av annan hand än Gustaf Frödings. Nummerserierna består dels av arabiska siffror och Hedda Frödings initialer i handskrifternas övre högra hörn, dels av romerska siffror i dess nedre vänstra hörn. De verkar inte ha något samband med tidigare utgåvor, och de visar heller inte någon uppenbar systematik.

Flera av diktmanuskripten från hospitalet bär även spår av Frödings övriga intressen under denna tid, till exempel hebreiska, bibelstudier, mate-

⁹¹ Papperssorten har använts som brevpapper 30 jan 1899 och 20 april 1899 i brev från Gustaf Fröding till Cecilia Fröding, Fröding 10, UUB, samt i ett aldrig avsänt brev från Gustaf Fröding till Karl Elof Magnusson daterat 12 april 1899, Fröding 10, UUB. Den har även använts till några av de »axiomatiska satserna» som etableras i Appendix 2 (»Jag är till», »Vara är vara»/»Gud är jag jämte att han är Gud» och »Det som är, är»), Fröding 18, UUB.

⁹² Papperssorten har använts som brevpapper i ett aldrig avsänt (eller publicerat) brev från Gustaf Fröding till Vilhelm Möller daterat april 1899 samt i ett brev från Gustaf Fröding till Cecilia Fröding med platsangivelsen »Upsala Hospital», båda i Fröding 10, UUB. Det senare brevet har i *Gustaf Frödings brev* II daterats till våren 1899 (649).

matik och fastställande av ords exakta och enda betydelse.⁹³ Förutom dessa finns mer eller mindre färdiga teckningar av människoansikten etc. Journalens anteckningar om Frödings studier under hospitalvistelsen visar att flera olika ämnen studerats parallellt och vid upprepade tillfällen under större delen av vistelsen. Undantaget är hebreiska, som Fröding endast uppges ha studerat »[f]örre delen af sommaren» 1900.⁹⁴ I journalen nämns dock bibelstudier upprepade gånger, men om dessa även inbegriper studier av hebreiska är oklart.

Ett problem vid återgivningen av texterna från hospitaltiden är att blott ett fåtal av de handskrivna dikterna, utkastet och fragmenten kan betraktas som renskrivna. Här måste uttrycket »renskrivet manuskript» betraktas som ett manuskript med få ändringar. Många av de manuskript som i dag föreligger tycks vara renskrivna men sedan åter ändrade. Om de verkligen är renskrivna och tidigare utkast funnits eller om dikterna utarbetats i författarens minne innan de fästs på papper, kan inte avgöras. Manuskripten är närmast att betrakta som led i ett oavslutat skapande, då de innehåller ändringar och överstrykningar. Det är inte alltid författaren verkar ha bestämt sig för den ena eller den andra av två formuleringar. Samma manuskript kan alltså innehålla flera olika varianter. Till de manuskript som har få ändringar hör »Snigelns visa» och »Solskenet». Den andra ytterligheten representeras av »Nedanförmänskliga visor» och »Ett grönt blad på marken». Däremellan förekommer manuskript med varierande antal strykningar, ändringar och tillägg. Ett problem i sammanhanget är att Fröding oftast skrev med bläck, varför manuskripten i flera fall blivit kladdiga och svårlästa, när rader strukits över och tillägg inskjutits kors och tvärs.

Frödings åsikter om verskonst

Även under de år då Fröding plågades av själslig oro planerade han sin diktning omsorgsfullt. I ett brev till Verner von Heidenstam, från Suttestad sommaren 1895, skriver Fröding:

⁹³ Se nedan kommentarerna till »Strandsvall» (Hs 2–3), »Epigram» (Hs 1: II), »Säg: är det sannt att säga» (Hs 2–3), »Epiphantias» (Hs 1: II, Hs 3), »Talismaner», »Jag dricker ur Belials bäckar», »Funne jag sedan» (Hs 4), »Att vara ensam i rymdens öken», »Gudar äro stora», »Sisyphus bär ditt säll», »Manerna sörja i stormen»/»Min sorg den faller vida» och »I begynnelsen var».

⁹⁴ Frödings journal 15 sept. 1900.

Konst är äfter min mening något helt formelt [– –]. En rik och djup känsla, en skön fantasi äro rika och sköna i sig själfva, men äro dålig konst, ifall de äro illa uttryckta [...]. Därför tycks mig poleringen nödvändig och man måste vara tålmodig, hur ohyggligt tarfligt det än ibland kännes att söka ett rim, ett musikaliskt tonfall, som övilkorligt måste med för att få fram den melodi man afsett. I och med att man valt rim och rytm har man ju pålagt sig detta tvång – själfva värser gör anspråk på att ha en viss form och när den icke fyller den, slår den själf sitt anspråk i hufvudet.⁹⁵

Under vistelsen på hospitalet ger Fröding uttryck för sin konstnärliga medvetenhet både i sina tankar om diktkonsten i allmänhet och om sin egen lyrik. Det tydligaste exemplet finns i de exemplar av hans *Samlade dikter* I–II, som han skickade efter 1903 för att, enligt hans ord till Ida Bäckmann, »genomtröska [...] med själfanklagelsens slaga». Längst fram i *Samlade dikter* II har han själf noterat:

Följande tre ordvärden torde vara ändamålsenligt att bemärka vid valet af ord för värsbildning

- 1) ordets ljudvärde
- 2) ordets idéassociationsvärde
- 3) ordets termvärde ⁹⁶

Efter denna inledande analys följer i marginalerna en noggrant utförd kritik av hans egna dikter.⁹⁷ Den 20 december 1903 berättar journalen: »För någon tid sedan var patienten sysselsatt med att göra en del randanteckningar till sina samlade dikter. De vittna i de flesta fall om en undervärdering och en hyperkritik, som ibland slår över i det naiva. Här och hvar framsticker en skarp ironi, någon gång med tillblandning af humor [...]»⁹⁸

Överst placerade Fröding således »ordets ljudvärde». Vad Fröding avser med »ljudvärde» torde stå klart. Termerna »idéassociationsvärde» och »termvärde» betecknar sannolikt de minnesbilder eller associationer ett ord väcker till liv respektive vad ordet i sig själf betyder (begreppsnehåll). Av hans kommentarer i *Samlade dikter* kan utläsas att både vokalmöte (hiatus)

⁹⁵ Brev från Gustaf Fröding till Verner von Heidenstam daterat 21 juni 1895 (361). Jfr Frödings råd om »skriftställeri» i Jonsson, 2002, s. 54.

⁹⁶ *Samlade dikter* II, okat., Frödingsamlingen, UUB.

⁹⁷ Här kommenteras endast ett urval. Se även Ruben G:son Berg, »Gustaf Fröding om sina dikter», *Edda*, bind VI, 1916, s. 225–239 och Sven-Erik Dahlström, avsnittet »Frödings randanteckningar 1903», *Om Fröding*, red. Ingvald Rosenblad, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. VIII, Karlstad 1976, s. 49–61.

⁹⁸ Frödings journal 20 dec. 1903.

och konsonantmöte var något som störde den eufoniskt känslige Fröding. Vokalmötena »i Indialand», »veka armar» och »le åt» har markerats med »hiatus»,⁹⁹ medan konsonantmötena »återkommit till», »låg glimmande», »svalkandes sval», »genom mårgen» samt »för rent» har markerats »t-t», »g-g», »s-s», »m-m» respektive »r-r (stöter mitt öra)» i marginalen.¹⁰⁰ Kombinationen »lösryckt bänklit» har fått kommentaren »tungt ljud».¹⁰¹ I flera fall kommenterar Fröding dikternas rim och assonanser. Orden »af blod var röd» får kommentaren »omkastningen af ord (för rimnödens skull) värkar här störande».¹⁰² Om rimmen i dikten »Mannen och kvinnan» har Fröding flera anmärkningar. Assonansen »lede» – »lade» benämner han »omotiverad ljudlek», korsrimmet »bräcka» – »dricka» – »släcka» – »slicka» anser han innehåller »för mycket ’-ck’» och rimmet »om kinden» – »som hinden» kommenterar han med ordet »rimnöd».¹⁰³ I dikten »Indianer» kommenteras både ordet »flicktyckmyckna» och raden »ligga trygg på rygg och fånga mygg» med »omotiverad ljudlek».¹⁰⁴

I ett brev till professor Carl Rupert Nyblom daterat 12 mars 1890 förklarar Fröding: »ordklangens har ju ofta en afgörande betydelse för en diktare. Det synes mig som den senaste tidens poeter alltför litet beakta det musikaliska elementet vid versbildningen – stämningen beror dock nästan uteslutande på detta.»¹⁰⁵ Även Cecilia Frödings intryck av sin brors inställning till ords ljudvärde bekräftar den vikt som Gustaf Fröding lade vid detta. Inför utgivningen av *Samlade dikter* kommenterar hon, i ett brev till Karl Otto Bonnier, sin brors ändringar:

Det kan tyckas likgiltigt att här och der ändra endast ett ord till ett annat af samma betydelse, men då han alltid var noga att vokalerna i en strof skulle stå i en viss inbördes harmoni till hvarandra, så har han nog med detta haft en mening.¹⁰⁶

⁹⁹ Dikterna »Jag ville, jag vore» s. 206, del I, »Infruset» s. 235, del I resp. »Men» s. 170, del II.

¹⁰⁰ Dikterna »Clown Clopopisky» s. 139, del II, »Det var dans bort i vägen» s. 28, del I, »Jag ville, jag vore» s. 206, del I, »Infruset» s. 235, del I resp. »En morgondröm» s. 45, del II.

¹⁰¹ Dikten »Clown Clopopisky» s. 139, del II.

¹⁰² Dikten »Jägar Malms hustru», s. 64, del I.

¹⁰³ Dikten »Mannen och kvinnan» s. 4–5, del II.

¹⁰⁴ Dikten »Indianer» s. 10–11, del I. För fler exempel se Dahlström, 1976, s. 57. Jfr Dahlström, 1976, s. 35 f.

¹⁰⁵ Brev från Gustaf Fröding till Carl Rupert Nyblom daterat 12 mars 1890 (99).

¹⁰⁶ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 30 jan. 1901, systrarna Frödings brevmapp, Albert Bonniers förlags arkiv. Även i Cecilia Fröding, *Och minns du Ali Baba... Cecilia Fröding berättar om sin bror*, med inledning och kommentarer av Henry Olsson, Stockholm 1960, s. 50.

Frödings begrepp »idéassociationsvärde» och »termvärde» är svåra att skilja från varandra i den praktiska tillämpningen då ett ords betydelse sällan är helt fritt från associationer. Tydligt är att Fröding varit ytterst angelägen om att hans tankar och idéer skall representeras av de rätta orden, som i sin tur skall ge de rätta associationerna – eller åtminstone inte felaktiga associationer.

Vid sin genomgång av *Samlade dikter* kommenterar Fröding bland annat orden »myrrha och nardus» i dikten »En hög visa» med »det orientaliska stämmer ej riktigt väl med det värmländska». ¹⁰⁷ Likaså anmärker han på ordet »legio» i »Predikaren»: »legio är ett latinskt ord, ej lämpligt för en skildring i gammalhebreisk ton». ¹⁰⁸ Ordet »stygg» får kritiken »barnkammarord» och »förbittrade» är »för starkt». ¹⁰⁹ Med kommentaren »älskling är kanske för sött?» vill Fröding byta ut »älskling» mot »gunstling». ¹¹⁰ Raderna »och hans röst var som väldiga vatten | i en mäktig och brusande flod» får den – oavsiktligt (?) – komiska anmärkningen: »erinnrar om gurgling i halsen?» ¹¹¹

I marginalen i *Samlade dikter* finns även en anmärkning som tyder på att Fröding fått kompromissa med ett uttrycks form till förmån för diktens meter. Det gäller orden »kom, blef det lif i lek» som Fröding kommenterar »tvunget uttryck (heter 'lif i leken', men värsmättet stympade bort ändelsen)». ¹¹² Det faktum att punkten meter och rytm saknas på listan får tillskrivas fokuseringen på ordvärden i stället för på diktens utformning som helhet. Fröding betraktade ingalunda meter och rytm som mindre väsentliga (se till exempel brevet till Heidenstam ovan).

I *Samlade dikter* märks följande kommentarer angående metern: »meterförkortningen ej berättigad», »'uppå' är framkalladt af meternöd», »onödig galoppdans i denna meter», »[j]ag vet ej om ej värsmätt och diktion värka alltför tungrodt för att likna en 'tankarnes dans på tå'» samt »[f]rån denna värs borde värsmättet vara ett annat – dans takten i det föregående torde vara berättigad äfven under mord scenen, emedan dansgillet utgör milleön – men dansen öfver mördarens dödsställe och graf torde vara olämplig.» ¹¹³

¹⁰⁷ Dikten »En hög visa», s. 4, del I.

¹⁰⁸ Dikten »Predikaren», s. 22, del II.

¹⁰⁹ Dikten »I skogen», s. 196, del I.

¹¹⁰ Dikten »En morgondröm», s. 47, del II.

¹¹¹ Dikten »Upp till Salem», s. 18, del II.

¹¹² Dikten »Blixten», s. 57, del I.

¹¹³ Dikten »Det var dans bort i vägen» s. 28, del I, »Beväringa» s. 34, del I, »Jägar Malms husturur» s. 60, del I, »Fjorton dagar efteråt» s. 91, del I resp. »Mordet i Vindfallsängen» s. 75, del I.

I de två senare kommentarerna vidrör Fröding förhållandet mellan innehåll och rytm, vilket alltid har präglat hans lyrik.¹¹⁴

Hur Fröding gick tillväga när han skapade kan studeras i de bevarade handskrifterna. Ändringarna visar att han lade stor vikt vid ordens ljudvärde. Dikterna från hospitaltiden är tydligt anlagda på eufonin och bör läsas högt för att alla klanger och allitterationer ska uppfattas ordentligt.¹¹⁵ Fröding använde sig visserligen av ett klangfullt språk och sitt auditiva sinne också i sina tidigare dikter, vilka även de tjänar på att läsas högt, men det nya med just hospitaltidens lyrik är att språket blir särskilt effektivt genom koncentration i kombination med assonanser och allitterationer. I hans mer fria stil blev ljudlikheterna en viktig verssammanbindande faktor. Fröding verkar ha lekt med ljud och då särskilt med vokaler. Exempel på detta finns i dikterna »Rägn» och »Solskenet», vilka koncentreras på å- respektive i-ljudet. Båda dikterna innehåller trefaldiga upprepningar av assonanser. Upprepningen i »Rägn», »dropp – dropp – dropp», föregås dessutom av assonansen »knoppar» på raden över. I »Solskenet» förekommer assonanserna »mitt ljus, vitt, vitt,» samt »in, in, in,» och »försvinn, svinn, svinn».¹¹⁶

Under sin tid på hospitalet ger Fröding själv exempel på idéassociationer i sina anteckningar till avsnittet om färgsymbolik i Viktor Rydbergs *Det sköna och dess lagar* (1901). Där kommenterar han att den djupröda färgen ofta omtalas som stridens färg med »[i]deassociation till blodet?» och föreställningen om den blå himlen som ljusfattig med orden: »Idéassociation till den blå atmosfärfärgen?»¹¹⁷ Några sidor tidigare frågar han sig: »ljusgult är kanske vackrare än vitt – det liknar mer solljuset?»¹¹⁸ Frödings

¹¹⁴ Frödings känsla för rytm har främst behandlats av Sten Malmström i »Om rytmer och klanger i Frödings diktning», *Fröding och musiken. Några aspekter*, red. Ingvald Rosenblad, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. VI, Karlstad 1974, s. 21–29. Fler exempel nämns i Jonsson, 2002, s. 56, not 65.

¹¹⁵ Ett par av dikterna har tonsatts. I Ingvald Rosenblads »Register över tonsättningar och inspelningar av Frödings dikter», *Fröding och musiken. Några aspekter*, red. Ingvald Rosenblad, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. VI, Karlstad 1974, s. 66–103 upptas tonsättningar av »Elementarande» och »Söfvande mjöd vill jag tömma» samt inspelade deklamationer av »Gråbärgsång» och »Snigelns visa».

¹¹⁶ Göran Lindström menar att Frödings »ljudmålning av regnets fall mot grönska och trädstam har något av Verlaines ordmusik och kan stå som exponent för den art poesi som senare fann två mästare i finländarna Gunnar Björling och Rabbe Enckell». Göran Lindström, *Gustaf Fröding*, Oslo 1960, s. 73.

¹¹⁷ Se s. 149 resp. 153. Gustaf Fröding i böcker han ägt, handskriftsavdelningen, mikrofilm, 1980/1, UUB.

¹¹⁸ *Ibid.*, s. 147.

associationer kan jämföras med bilderna av blodet som bryter fram i raderna »slå klo, | i kött | se rödt» i »Vargsång» och av himlen och solljuset i dikten »Solskenet» »Skin nu, mitt ljus, hvitt, hvitt, | skin genom klart, klart blått,» och »solgult» som Fröding i manuskriptet ändrade från »gulhvitt». I samma bok bemöter han Rydbergs ord »[s]pråkläran gör ingen till skald» med »[k]anske ej språkläran men möjligen kunskapen om språklärens innehåll, ifall man till det sednare räknar läran om ordljudgets förhållande till fantasi och utompersonliga föremål samt om språket såsom frambringare af idé-associationer?»¹¹⁹

I dikterna från hospitaltiden är formen fortsatt viktig för Fröding, men här kommer den till uttryck i en förändrad estetisk hållning. Redan i diktsviten »Ur Gvalsökarens saga» ur *Nytt och gammalt* (1897) anas ett stil-experiment och i dikten »Lefnadsfärden» ur *Gralstänk* (1898) prövar Fröding den nya stil med korta rader, uppbruten syntax och uppradande av verb som senare skall praktiseras fullt ut, särskilt i de nedanförmänskliga visorna. Fröding själv menar: »De flesta af samlingens dikter äro för öfrigt mera att betrakta som rimmade tankeförsök än som poesi i vanlig mening [...].»¹²⁰

Samlingen *Gralstänk* avviker på flera sätt från tidigare samlingar. Dikter med tydlig värmlandsanknytning saknas helt. I stället noteras ett intresse för olika djurs egenskaper, bland annat nämns haren, ulven och lammet. Här förekommer även en orimmad dikt med romerskt tema och funderingar om ont och gott. I *Gralstänk* och i flera små uppsatser från samma år, bland annat »Om jagmedvetandet» och »Om lifsmonader», utvecklar Fröding sin egen, teosofiskt inspirerade, filosofi.¹²¹

I hospitaltidens produktion återfinns heller inga värmländska dikter. Frödings intresse för djurens olika karaktärer, som tidigare har skymtat i ett par av de sena diktsamlingarna, utvecklas nu till en uttrycksfull svit av nedanförmänskliga dikter, där även bland annat vågorna, solskenet och gråberget får framträda med sina egenskaper. Även här märks funderingar om ont och gott, liksom fyra orimmade dikter med romersk tematik.

Dikterna, som är skrivna i en för dåtiden ovanlig stil, har fascinerat eftervärlden. I hospitaltidens lyrik bryter Fröding mot vedertagna normer, bland annat genom att bryta upp meter och rimflätning, samtidigt som han behåller sin utpräglade känsla för spelet mellan rytm, motiv och klangvärld. Ett stort antal av dikterna uppvisar även en långt gången kompression genom en

¹¹⁹ Ibid., s. 177 f.

¹²⁰ Gustaf Fröding, *Gralstänk. Ett dikthäfte*, Stockholm 1898, s. 6.

¹²¹ Frödings filosofi utreds av Holmberg, 1921.

radikal textreducering. Dikterna bygger i stället i hög grad på upprepning. Den fria versformen med de korta raderna med bara ett eller ett par ord, de ofullständiga satserna och upprepningarna ger knapphet, förenkling och koncentration. Stilen i hospitaltidens lyrik ligger nära vissa modernisters idéer om att hylla det primitiva och bryta mot vedertagna normer i det litterära språket.¹²²

Dikternas rimstruktur visar en tydlig upplösning. I de rimmade dikterna använder sig Fröding i huvudsak av vad man skulle kunna kalla en »fri» rimflätning. Med det menas att rimflätningen är arrangerad så att man inte klart kan ange den för att vara konstruerad på det ena eller det andra sättet. Dikterna innehåller ofta partier som ur rimhänseende kan beskrivas som strukturellt osystematiska, även om det på sina ställen är möjligt att urskilja exempelvis ett korsrim. I ett tiotal dikter förekommer också helt orimmade rader.¹²³ Typiska exempel är rimflätningen i dikterna »Rägn» (AbCCØAbb) och »Vargsång» (ababcdØdefcfeggeaahhØØ). Orimmade rader kan, i likhet med metriskt avvikande rader, markera något innehållsligt viktigt såsom regnets droppande i exemplet ovan eller ormens lögn i dikten »Ormens sång». Regelbunden rimflätning som i »Ett grönt blad på marken» och »Trädet och grenen» (båda med parrim) hör till undantagen. Ett exempel på att Fröding, även under hospitaltiden, hade förmågan att briljera med extraordnåra slutrim är det fyrstaviga rimmet »hallucinationer» – »ordinationer», i den till stora delar kors- respektive par-rimmade dikten »Symptom».

Åtta av dikterna är helt orimmade: »Ett annat» (Epigram III), »Ett annat» (Epigram VI), »Väl är måhända en skurk», »Väl är du älskad mycket», »Cæsars vida starka hufvud», »Jag mins dig, Cæsar», »Säg: är det santt att säga» och »Den universale». Ytterligare två dikter – de isländskt inspirerade dikterna »Trälskalds jarlasång» och »Allvaldr» – saknar även de slutrim, men sammanbinds stilenligt genom allitterationer.

Flera av dikterna bygger på upprepning, varför identiska slutrim i vissa dikter är vanligt förekommande, exempelvis i dikterna »Myra med barr» och »De första språkljuden». Dikten »Myra med barr» innehåller även flera inrim (»nära» – »bära», »full» – »mull» och »ohi» – »hugg i»), varav några

¹²² Se t.ex. Ingemar Algulin, »Gustaf Fröding – mellan romantik och modernism», *Nittitalsförfattare i 80-talsperspektiv*, red. Torbjörn Althén & Vivi Edström, Svensklärarserien nr 196, Stockholm 1986, s. 27–73 och Örjan Lindberger, »Fröding och den lyriska modernismen», *Poesi och vetande. Till Kjell Espmark 19 februari 1990*, red. Urpu-Liisa Karahka & Anders Olsson, Stockholm 1990, s. 111–125. Jfr även Bergsten, 1999, s. 213 och Knut Warmland, *Gustaf Fröding – Mannen från månen*, Stockholm 1999, s. 142 och 155.

¹²³ Dikternas rimflätning redovisas mer utförligt i diktcommentarerna i Jonsson, 2002, s. 157–270.

identiska (exempelvis »nära» – »nära» och »hugg i» – »hugg i»). Det tydligaste exemplet på identiska slutrim torde ändå vara »Gråbärgsång» som till stora delar är uppbyggd med identiska manliga rim (aaaaaaaaabb).

Tendensen är densamma bland fragmenten. Fragment med en regelbunden rimflätning (till exempel den korsrimmade »Och i höjden med de renas») blandas med fragment med en strukturellt osystematisk rimflätning. Många av dem saknar, föga förvånande, helt eller delvis rim (till exempel den långa »Funne jag sedan», som är orimmad så när som på rad 1–2 och 5–6). Identiska rim förekommer också i fragmenten (till exempel i »Korpar skria» där »Hol» upprepas).

Även dikternas meter visar på upplösning. I flertalet dikter skiftar metern påfallande och kan närmast beskrivas med Kristian Wåhlins term »oschematisk» vers.¹²⁴ Antalet betonade stavelser per rad kan variera från en till sju. Inom en och samma dikt kan antalet variera från en till fem. Katalex (bortfall av obetonad stavelse i versradens slut) förekommer rikligt. Några dikter kan beskrivas som fri vers, alternativt fri vers med metriska inslag.¹²⁵ Dikten »Den skapande nyskapade» innehåller i de första 20 raderna fri vers med metriska inslag, men efter skapelseuppmaningen »blif!» (rad 20) sker en övergång till mer bunden vers.

I ett stort antal dikter är metern i huvudsak två- till tretaktig eller två- till fyrtaktig blandad fallande vers, eventuellt med några raders undantag. Ett typiskt exempel är dikten »Strandsvall» vars meter i huvudsak består av två- till tretaktig blandad fallande vers. Undantagna är rad 11 som endast består av en troké och den fyrtaktiga rad 26. Ofta är flera rader i följd metriskt regelbundna, i »Strandsvall» rad 1–4, 5–6, 8–10, 14–16 och 17–20.

I gruppen av nedanförmänskliga visor har koncentrationen och textreduceringen varit särskilt långtgående, vilket bland annat kommer till uttryck i de ofullständiga satserna och i de korta raderna med bara ett eller ett par ord. Knappheten och förenklingen märks även i den höga andelen enstaviga ord. Flera av dikterna innehåller rader där den metriska strukturen har brutits upp av flera betonade stavelser efter varandra. Några dikter innehåller rader enbart bestående av en eller flera betonade enstavingar. Ett exempel är dikten »Snigelns visa» (s. 130), vars meter i huvudsak kan betecknas som tvåtaktig blandad fallande vers, men som även innehåller rader som består av tre betonade enstavingar. Ett annat är dikten »Ett grönt blad på marken» (s. 127), som enbart består av enstaviga adjektiv, adverb och substantiv.

¹²⁴ Kristian Wåhlin, *Allmän och svensk metrik*, Lund 1995, s. 113.

¹²⁵ För utförliga metriska redogörelser, se diktkommentarerna i Jonsson, 2002, s. 157–270.

Diktens uppräknande form och de många utropstecknen ger en uppbruten syntax där alla ord betonas, vilket resulterar i en rytmisk struktur bestående av en till tre betonade enstavningar.

Dikternas upplösta metriska struktur kompenseras i viss mån av att många av dem i stället hålls samman av upprepningar, cirkelkompositioner och/eller av att de utgörs av en enda mening. Upprepningarna kan vara av olika slag. I dikterna »Rägn», »Solskenet» och »Snigelns visa» upprepas enstaka ord omedelbart och på samma rad, medan hela rader upprepas i »Myra med barr», vilket leder till att flera rader är metriskt identiska. Cirkelkompositioner förekommer bland annat i »Strandsvall», »Rägn» och »Ett grönt blad på marken». Dikterna »Rägn» och »Myra med barr» hör även till de dikter som bara består av en enda mening, liksom till exempel dikterna »Nedanförmänskliga visor», »Solskenet», »Vargsång» och »Änglakärlek». Det är också vanligt att en strof utgör en mening. I exempelvis »Djävulskärlek» utgörs de båda stroforna av en mening vardera.

Den 14 rader långa dikten »Djävulskärlek» är skriven på fri vers med tendenser till metricitet, främst i den andra strofen. Även denna dikt hålls samman genom en cirkelkomposition och kan, sin fria metriska form till trots, tillsammans med »Änglakärlek» sägas låna dubbelsonettens princip. Diktens första strof kan delas upp i två kvaderner (fyrradningar) och den andra strofen i två terzetter (treradningar), varav den senare bjuder på en omkastning i antitesen »gifva vänliga namn | bita till». »Änglakärlek» har däremot, med undantag av den fyrtaktiga rad 11, en tydlig tvåtaktig trokéisk vers, men kan delas upp på samma sätt och bjuder på en omkastning i antitesen »midt bland fasor | bett och slag | – älskar jag.»

Det finns fler exempel på dikter som anknyter till varandra, både genom sitt innehåll och genom ett gemensamt mönster. De sex epigrammen är alla skrivna på i huvudsak två- till tretaktig blandad fallande meter, ett mönster som korresponderar med den två- till tretaktiga trokéiska versen i »Bönhörelse». Av de isländskt inspirerade dikterna har »Trälskalds jarlasång» i regel två höjningar per rad, medan »Allvaldr» har mellan en och fyra höjningar per rad. Något specifikt isländskt versmått kan inte identifieras. De fyra orimmade dikterna med romerskt tema är alla skrivna på blandad fallande vers (vanligen två- till fyrtaktig), men med några rader vardera på stigande vers.

I materialet finns endast ett fåtal dikter som är metriskt regelbundna. Ett exempel är dikten »Syner och röster», som har fyra åttadiga strofer, samtliga på fyrtaktig trokéisk vers med katalex i varje strofs fjärde och sista rad. Ett annat är »Sång från djupet», vars meter kan beskrivas som två daktyler följda av troké, med katalex i vissa rader.

I hospitaltidens produktion dominerar blandad fallande vers. Stigande vers är mindre vanlig, men förekommer bland annat i »Elementarande». Där korresponderar den blandade stigande versen med motivets tyngdlöst svävande ande. Den blandade stigande versen uppträder även tillsammans med flyktiga företeelser såsom andar, febersymptom och hallucinationer i dikten »Symptom» och under den soliga morgonen i människans barndom i »De första språkljuden».

Dikten »Gif lif och grönska» växlar efter fjärde strofen från stigande till fallande vers, vilket förstärker intrycket av att livet flyr och att dödens mörka »nedåtle» obönhörligt närmar sig. Det metriska mönstret i diktens femte och sista strof är på udda rader fyrtaktig trokéisk vers och på jämna rader två trokéer följda av betonad stavelse. Fragmentet »Och i höjden med de renas» har en identisk meter. Även den korsvisa rimflätningen överensstämmer, vilket skulle kunna tyda på att fragmentet har utgjort en fortsättning på dikten.

Fragmenten »Moguls kungaring» och »Jag dricker ur Belials bäckar» visar också stora metriska likheter med varandra. Metern är, bortsett från en rad, i båda fallen tretaktig blandad stigande vers, med grundmönstret jamb, anapest, anapest/jamb samt hyperkatalex (övertalig obetonad stavelse i versradens slut) i de kvinnligt rimmade raderna. Även här visar rimflätningen stora likheter mellan fragmenten.

Den största andelen stigande vers finns bland fragmenten. En möjlig förklaring är att flera av fragmenten ursprungligen kan ha varit delar av samma dikt eller diktcykel, till exempel fragmenten »Finns en gräns öfver hvilken de höge» och »Är det endast de svage som pröfvas» respektive »Blef hans anletsåterskens minne», »Om tvenne de höge nu vore», »Hur föga poetiskt I talen» och »Och glupskt på sin väntande lycka».¹²⁶

Trots den tydliga formupplösning som märks i Frödings sena diktning, upphör han aldrig att spegla innehållet i rytmen. På samma sätt som ungdomars dans vid ett vägskäl i »Det var dans bort i vägen» återges i diktens polkaartade rytm,¹²⁷ speglas även innehållet i hospitaltidens lyrik – och då i synnerhet de nedanförmänskliga visorna – i dikternas rytm.¹²⁸ Sambandet mellan rytm och innehåll får snarare en ökad betydelse.

¹²⁶ Fragmenten »Finns en gräns öfver hvilken de höge» och »Är det endast de svage som pröfvas» är dessutom skrivna på samma papperssort. Även fragmenten »Blef hans anletsåterskens minne» och »Hur föga poetiskt I talen» överensstämmer med varandra i fråga om papperssort.

¹²⁷ Malmström, 1974, s. 23 och Nils Svanberg, *Verner von Heidenstam och Gustaf Fröding. Två kapitel om nititalets stil*, Nordiska texter och undersökningar utgivna i Uppsala av Bengt Hesselman 1, Stockholm & Köpenhamn 1934, s. 178.

¹²⁸ Se Malmström, 1974, s. 21–29.

Exemplet »Gråbärgsång» (s. 126) – den i särklass mest analyserade dikten av de nedanförmänskliga visorna – visar att diktens form och innehåll kan bilda en enhet på flera plan. Med den monotona upprepningen av orden »stå» och »grå» lyckas Fröding skildra ett gråbergs händelselösa vardag. Det berättar att det stått där sedan urminnes tider och att det kommer att stå där till tidens slut. Gråbergets främsta egenskaper är just att det är grått och evigt stillastående. Denna dikt innehåller något som Sten Malmström menar först i och med nittiotalsdiktarna började användas mer, nämligen »en följd av enstaviga takter». ¹²⁹ Med undantag av rad 11, som består av tre trokéer samt en avslutande betonad stavelse, utgörs varje vers i dikten av ett enstavigt ord, något som Alf Henrikson kallar monosyllabisk monometer. ¹³⁰ Effekten blir en tung och långsam rytm, då orden på detta sätt åtskiljs av en paus. Meter och lästrytm följer ordfötterna, med undantag för »är», som blir obetonat beroende på att det inte innehåller å-ljud.

Monotonin förstärks av att dikten är uppbyggd som en enda lång vokalöverensstämmelse; hela 26 av diktens 29 vokaler är å-ljud. Även konsonantvariationen är den minsta tänkbara då alla, utom två ord, börjar på antingen s eller g. I den mån det går att tala om en rimflätning är denna, som tidigare nämnts, till stora delar uppbyggd med identiska manliga rim (aaaaaaaaabb). Dikten kan jämföras med en av Frödings rimlistor grundade på ljudlighet (se nedan s. 45).

»Gråbärgsång», med den nästan allenarådande å-ljudskedjan, exemplifierar den vikt Fröding lade vid ordens ljudvärde. Ursprungligen stod bokstaven *å* ensam på tre rader som ett utdraget suckande. Två av orden i dikten (grå och lång) har dessutom förlängts med ytterligare tre respektive åtta å-n.

Malmström menar att »det ser ut som om diktens klangsida har tagit överhand» i Frödings nedanförmänskliga visor och vill utnämna »Gråbärgsång» till »utan tvivel svenska litteraturens mest enstaviga poem, med den mest påträngande entoniga klangen». Dock menar han att rytmen och klangen – i vanlig ordning – stämmer väl överens med det som skildras. Dikten är »reducerad till en enda klang» och får därigenom något omänskligt över sig. ¹³¹ Innehållet kan alltså förstärkas med och speglas i både rytmen och eufonin.

¹²⁹ Sten Malmström, *Stil och vers i svensk 1900-talspoesi*, Stockholm 1971, s. 12.

¹³⁰ Alf Henrikson, *Verskonstens ABC*, Höganäs 1982, s. 104.

¹³¹ Även dikten »Ett grönt blad på marken» har en enstavig form som enl. Malmström avspeglar ett blads outtalade känsloliv. Malmström, 1974, s. 27 f. Dikten »Gråbärgsång» kommenteras även av Landquist, 1964[b], s. 276 och Lindberger, 1990, s. 114.

Frödings arbetsprocess

Frödings ansträngningar med sina dikter kan i viss mån följas i de fragment, rimlistor, utkast och manuskript med ändringar som finns bevarade. Handskrifternas strykningar och tillägg är intressanta att studera som led i en litterär arbetsprocess. Genom att följa handskrifternas ändringar och jämföra olika versioner kan man se hur Fröding gick tillväga när han på papperet utarbetade en dikt och vilka olika faktorer som spelade in, exempelvis meter, rim och ljudekvivalenser.

Fröding brukade använda olika slags pennor beroende på vad han skrev. Till det han skrev på lösa papper (dikter, diktutkast, olika utredande texter på prosa etc.) använde han vanligen svart bläck, medan marginalanteckningar i tryckta böcker (Bibeln, egna utgivna diktsamlingar, fackböcker etc.) samt anteckningar, porträtt och ritningar i anteckningsböcker vanligen gjordes med blyertspenna. Endast ett fåtal dikter skrivna med blyerts finns bevarade.

Fröding använde sig av det papper han hade till hands, ofta mycket enkelt sådant. Hans utkast och manuskript är skrivna på allt från tjocka grå eller bruna papper till brevpapper med vattenmärken. Först efter att han lämnat hospitalet började han skriva och spara dikter i anteckningsböcker.¹³²

Som hjälpmedel för sitt diktande satte Fröding ibland upp tillfälliga rimlistor. Det finns både tidiga och sena exempel bevarade. I Örebro-materialet (från mitten av 1890-talet) finns åtskilliga rimlistor bevarade, särskilt i manuskriptet till »Flickan i ögat». Rimlistorna förekommer ofta på baksidan av diktmanuskript. Ett exempel är baksidan av dikten »Landtpris» som rymmer ett diktutkast med två vidhängande rimlistor som uppenbarligen använts till utkastet (här återges endast en del av utkastet):

snö	Ja världen den fortorka
frö	Se tegen fortorkar
tö	[...]
sö	till halm och till ho
hö	vi gunga som korkar
	på svallande sjo
sorkar	där vagen går hvit
korkar	än hit än dit

¹³² Ruben G:son Berg, »Inledning», Gustaf Fröding, *Samlade skrifter VIII (Reconvalescentia)*, Stockholm 1921[c], s. V. Dessa anteckningsböcker kallas av Berg i *Samlade skrifter* konceptböcker och innehåller vad som kom att tryckas som den postuma samlingen *Reconvalescentia*, Stockholm 1913.

orkar
 torkar

[---]
 all blom går i frö
 [...]
 och sommaren orkar
 ej kampa mot snon
 motstå den snö¹³³

[---]

I diktutkastet ovan kan vi se flera exempel på att Fröding slarvat med utsätandet av diakritiska tecken över bokstäverna å, ä och ö, vilket är mycket vanligt i de manuskript som inte är renskrivna.

På UUB finns en handskrift med bland annat följande fem listor, varav den längsta erinrar om dikten »Gråbärgsång»:

sannt	smält	få	back	sprack
brant	snällt	flå	knack	fack
grannt	svällt	gå	stack	gack
vant	skält	grå	flack	barrack
fant	kält	blå	klack	snack ¹³⁴
kant	stält	må	frack	
likadant	vält	nå	smack	
	Tält	rå		
		stå		
		så		
		strå		
		små		
		å		
		klå		
		slå		
		tå		
		trå		
		på		

Några av fragmenten från hospitaltiden ger intryck av att Fröding utgått just från rim-par när han konstruerade sin text. I fragmentet »Sisyphus bär ditt såll» står ordet »håll» precis under ordet »såll» och på ett litet avstånd från och markant högre upp än resten av raden som det hör till.¹³⁵

Frödings dikter från hospitaltiden ger, även i manuskriptform, ett intryck av att vara genomarbetade. Många av texterna har en titel, vanligen understruken två gånger. Att döma av de manuskript jag har studerat har Fröding

¹³³ »Landtpris», mapp A, Frödingmaterialet, Mörnersamlingen, Örebro universitetsbibliotek.

¹³⁴ Samtliga på handskrift av »Jägar Malms hustrur», V 5:2, UUB.

¹³⁵ Fröding 18, UUB. Se även fragmentet »Skära, skära hafre», Fröding 18, UUB.

först börjat nedskrivningen då dikten redan någorlunda har utformats. Frödings vän Carl Larsson i By bekräftar att Fröding använde sig av denna arbetsmetod:

Han talade om hur han brukade göra. När han fick en idé, så utarbetade han den inte med ens, utan den skulle ligga till sig. Under tiden blev det klarare inom en, idén och dikten tog form liksom av sig själv, och när man senare tog itu med det, så gick det mycket lättare att finna de rätta orden. Det var inte alls sagt, att de första orden man fann voro de rätta. Ord ha så olika värde.¹³⁶

Det förefaller ofta som om Fröding först nedtecknat en version som han sedan ändrat i. En närmare granskning av Frödings ändringar visar att dikterna i regel redan i sin ursprungsform har en fast utformad struktur beträffande form och innehåll, vilket ger intrycket att dikterna redan bearbetats innan de fästs på papper.¹³⁷

Den ursprungliga versionen kan ofta urskiljas genom att den har jämnt radavstånd och jämn piktur av samma storlek. Ett exempel med tydlig »urprungsversion» med ändringar är dikten »Nedanförmänskliga visor» (se Appendix 3). Det kan naturligtvis även tänkas att den »ursprungsversion» som framträder på det bevarade manuskriptet är en renskrift från en tidigare fas. Det är omöjligt att avgöra om manuskripten verkligen är renskrifter och om tidigare utkast har existerat. Ruben G:son Berg beskriver Frödings metod:

Också är Frödings form resultatet af många och långa förstudier och utarbetning. Han skref vanligen ner några rader här och där i en dikt, som sysselsatte honom, sammanfogade dessa delar till ett helt under pröfvanden och försök, var ofta inte nöjd med den slutgiltiga formgifningen, utan ändrade ytterligare.¹³⁸

Utmärkande för manuskripten från hospitaltiden är de talrika ändringarna. Även dikter som förefaller tämligen genomarbetade och renskrivna har ofta ändringar i manuskriptet. Generellt kan konstateras att ändringarnas antal i de flesta fall verkar vara den faktor som avgör hur traditionellt dikten har

¹³⁶ Carl Larsson i By, »Ett besök hos Gustaf Fröding», *Hågkomster och livsintryck. Av svenska män och kvinnor* III, Uppsala 1923, s. 218 f. Se även Ruben G:son Berg, »Birger Mörnens Frödingsamling. En översikt», *Meddelande n:o III från Samsfundet Örebro Stads- och länsbiblioteks vänner*, Örebro 1931, s. 27.

¹³⁷ Jfr Gerhard Arfwedson, *Diktens födelse. Studier i diktares arbetspapper*, Stockholm 1964, s. 35 och 148.

¹³⁸ Ruben G:son Berg, »Form och uttryckssätt», *Gustaf Frödings skaldskap. Några drag och synpunkter*, Studentföreningen Verdandis småskrifter 106, Stockholm 1902, s. 31 även i förf: »Gustaf Fröding», *Svenska skaldler från nittioalet. Sex essäer*, Stockholm 1906, s. 104.

hunnit utformas angående uppställning, interpunktion etc. Om ändringarna skett under arbetets gång eller efter att den första versionen avslutats kan sällan avgöras. Endast i några enstaka fall kan man se vilka ändringar som tillkommit före andra. Frödings bekant Erik Brogren menar: »I alla hän-delser var hans tekniska metod att dikta: att ideligen rätta och skriva om [...]».¹³⁹ Som visas i följande avsnitt utnyttjade Fröding även korrekturen till att göra ändringar i sina dikter.

Frödings ändringar i tidigare dikter har berörts av Gerhard Arfwedson i *Diktens födelse. Studier i diktares arbetspapper*. De exempel han valt är dik-terna »Fågelkvitter» och »En majvisa». Angående Frödings dikt »Fågel-kvitter» skriver Arfwedson att författaren bytt ut »'klok' mot 'vis' och även i övrigt för in ord med vokalen 'i' så att denna vokal, som vill härma fågel-pipet, får en central funktion i dikten». Han menar att Fröding i och med detta når en »större precision i utförandet av sitt motiv».¹⁴⁰

Av Frödings efterlämnade manuskript från hospitaltiden kan utläsas att Fröding sällan företar större förändringar gällande associationerna eller dik-tens meter, rim och eufoni, vilket torde bero på att dikten redan vid nedskri-vandet nått en fast utformad struktur. Antingen förtydligar hans ändringar innehållet eller så renodlar de formen.¹⁴¹

Ett typiskt exempel är ändringarna i fragmentet »Jag dricker ur Belials bäckar»:

[Jag dricker ur Belials bäckar]

Jag dricker ur Belials bäckar,
jag sofver vid Chemos häckar,
jag offerar till Astaroth
i lunden som höjden kröner
jag brände i eld mina söner
till soning af Milchoms hot,
för Jahveh den starke jag rädes,
jag sökte, men fann ingenstädes
en undflykt för Zebaoth.¹⁴²

Rad 5 »jag brände i eld mina söner» har ändrats från »i Mimnom jag brannt mina söner» och rad 6 »till soning af Milchoms hot,» har ändrats från »att

¹³⁹ Erik Brogren, »Två porträtt och en poesibok», *Hågkomster och livsintryck. Av svenska män och kvinnor VII*, Uppsala 1926, s. 172.

¹⁴⁰ Arfwedson, 1964, s. 84 f. Se vidare Jonsson, 2002, s. 66, not 23.

¹⁴¹ Jfr Arfwedson, 1964, s. 87 och 148 f.

¹⁴² 3242, Fröding 16, UUB. Se nedan s. 196.

blidka Milchoms hot». Orden »Milchoms hot» har tidigare ändras från »Molochs hot». »Mimnon» torde vara en felskrivning för »Hinnom».¹⁴³

Ändringen av rad 5 och 6 får inga rimtekniska verkningar, då de båda raderna behåller sina respektive slut (»söner» samt »hot»). Inte heller till innehållet sker någon avgörande förändring. Platsangivelsen »i Mimnom jag brannt» ersätts av ett tautologiskt förtydligande, »jag brände i eld», och betoningen flyttas från »Mimnom» och »brannt» till »brände» och »eld». Om man betraktar »i eld» och »i Mimnom» som innehållsmässigt ekvivalenta medför ändringen endast en omkastning av ordföljden och en ändring från supinum till imperfekt.

Även omarbetningen av rad 6 genomförs utan att någon avgörande innehållslig förändring sker, varken när »Molochs hot» ändras till »Milchoms hot» eller när »att blidka Milchoms hot» ändras till »till soning af Milchoms hot».¹⁴⁴ Däremot ändras metern till att passa in i textens metriska mönster. Ursprungligen var rad 6 textens enda heljambiska rad, vilket innebar att den bröt mot den schematiska meterns övriga varianter genom att ha en jamb som andra versfot. Efter ändringen, som medförde en extra obetonad stavelse i den andra versfoten, följer raden mönstret med en inledande jamb följt av en anapest. Orsaken till ändringen av rad 6 verkar alltså vara främst metrisk/rytmisk. Att det inte enbart låg metriska orsaker bakom ändringarna visas av att ingen ändring sker när rad 5 ersätts, eftersom de båda varianterna är metriskt identiska. De båda radernas ändringar påverkar inte varandra, utan den tidigare lydelsen av rad 5 fungerar både grammatiskt, semantiskt/innehållsmässigt och rimtekniskt tillsammans med den nya lydelsen av rad 6 och vice versa. Förklaringen till ändringen av rad 5 kan i stället sökas i textens anaforiska konstruktion. Genom ändringen undviker författaren anaforen »i lunden» (rad 4) – »i Mimnom» (rad 5), men skapar ytterligare en länk i den anaforiska kedjan »Jag dricker» (rad 1) – »jag soffer» (rad 2) – »jag offerar» (rad 3) med »jag brände» (rad 5). Det avslutande ledet »jag sökte» återfinns på rad 8.

Ett annat typiskt exempel är ändringarna i dikten »Solskenet»:

¹⁴³ »Hinnoms dal» beskrivs i Gamla Testamentet som den plats där israeliterna under den s.k. kungatiden (även känt som avfallets tid) »t.o.m. offrade sina egna barn» åt guden Melek (i GT, t.ex. 3 Mos. 18:21, kallad Molok). *Svenskt Bibliskt Uppslagsverk* I–II, utgivet av Ivan Engnell, 2:a uppl., Stockholm 1962, del I, spalt. 966 och del II, spalt 134–135 och Helmer Ringgren, *Fortida religioner i Mellanöstern*, Löberöd 1987, s. 192.

¹⁴⁴ Guden Milkom är möjl. densamme som guden Molok, och ordet sona kan, enl. SAOB (S8862), användas i betydelsen blidka. Se nedan s. 196 f.

Solskenet

Skin nu, mitt ljus, hvitt, hvitt,
 skin genom klart [*klart* ändr. fr. *ljust*] klart blått,
 gör in i gömslen [*gömslen* Hs: *gomslen* ändr. fr. *grönskan*] en titt
 glittra i droppar af vått,
 skyar, nu skingrens och simmen
 hädan från Zenith och glimmen
 solgult [ändr. fr. *gulhvitt*] långt in, in in,
 rägnby, försvinn, svinn, svinn.¹⁴⁵

I denna dikt har inga hela rader, utan endast enstaka ord bytts ut. Ändringen på rad 2 medför ett bortfall i ljudekvivalensen »ljus» – »genom» – »ljust» – »gör». I stället tillkommer ytterligare en epizeuxis (upprepning av ord), »klart klart», vilken bildar ett par med föregående rads epizeuxis. På rad 3 byts »grönskan» mot »gömslen» och allitterationen »grönskan» – »glittra» bryts, men ersätts av ett j-ljud, som kompenserar bortfallet av »ljust» på rad 2 och som ansluter till allitterationskedjan »ljus» – »genom» – »gör», som löper genom första delen av dikten. Den sista ändringen från »gulhvitt» till »solgult» innebär att allitterationen med »glimmen» bryts, men ersätts av ytterligare komponenter i både g- och s-iterationerna. Det nya ordet allitererar dessutom med kedjan »simmen» – »Zenith» – »svinn, svinn» i diktens andra hälft. Ändringarna är av rent semantisk och eufonisk natur och påverkar varken meter eller rim.

I materialet finns exempel på dikter, där nästan enbart omflyttningar av ord eller ordgrupper har skett. I »Ormens sång» (s. 141) har till exempel raden »kvinna och man» flyttats upp två rader till rad 8 och i »Balaam, Bozors sons väg» (s. 144) har de första två raderna flyttats till rad 3–4.

Några av dikterna från hospitaltiden finns bevarade i två utföranden, exempelvis »Snigelns visa» (s. 129 f.), »De första språkljuden» (s. 139 f.), »Änglakärlek» (s. 143) och »Träd och gren» (s. 154 f.). Mellan de båda versionerna »En snigels sång» och »Snigelns visa» finns skillnader i ordval och rim, medan de metriska avvikelserna är få. Innehållet är detsamma, men har koncentrerats. Första versionens första strof har strukits och en ny har lagts till mellan de båda kvarvarande. Utformningen av den sista strofen överensstämmer i hög grad i de båda versionerna.

Dikten »Änglakärlek» finns bevarad i både utkast och renskrift:¹⁴⁶

¹⁴⁵ Handskriften i V 5:2, UUB. Se nedan s. 125.

¹⁴⁶ 3482, Fröding 17, UUB. Manuskripten återges här något förminskade.

26.7.

Dig som biter
 dig som vargar
 dig som sliter
 dig som ^{tror} mig i traror dig som ^{tror} har mig
 tacksmakhet ^{och} gett af trogen vargar i his
 medt i favor
~~hög~~ ^{bill} och slag
 allkone jing
~~hög~~ ^{slag} och bettag du som gett af
 dig som ^{af} tack du
~~slag~~ ^{slag} och dig som kunde
~~er~~
~~hög~~
 dig som gett af endast bettag
 tacksmakhet dig
~~er~~ ^{er} min ^{vanna} kärlek
 trogen ^{bettag}
 tigras vargar

25.
7/6 F.

Änglakaarle

Dig, som bites
 dig, som vargas
 dig, som slites
 mig i trass
 dig, som slår
 mig i sår,
 dig, som gott af
 tacksamhet
 slog och bett af
 tignar, vargas
 dig, som slog och dig, som
 midt bland farn
 bett om slag
 älskar jag.

I utkastet kan man tydligt se hur författaren har arbetat med olika varianter på vissa rader i dikten för att sedan träffa ett avgörande när han renskrev den. Här står de olika versförslagen i flera fall kvar utan strykningar, så att det utan det renskrivna manuskriptet är omöjligt att avgöra vilket av förslagen författaren hade föredragit.

En jämförelse mellan de båda versionerna av »Änglakärlek» visar att Fröding redan från början hade diktens fyra första rader klara. Dessa har, med undantag av kommateringen, inte ändrats mellan utkastet och den renskrivna dikten. Renskriftens rad 5–6 (»dig, som slår | mig i sår,») är tillägg inskjutna i utkastet efter fjärde raden, före »dig som gett af | tacksamhet». Diktens tre sista rader (rad 12–14) återfinns i ursprungstexten efter »tacksamhet» och har i det renskrivna manuskriptet endast fått en ändring. Det är raden »midt i fador» som ändrats till »midt *bland* fador», vilket tillsammans med det som på raden under i utkastet ändrats från »hugg och» till »*bett* och» utgör en allitteration.

Sedan Fröding skjutit in orden »tigrar vargar» före »midt i fador» har den grammatiska strukturen brutits upp och den andra halvan av utkastet har i jakten på lämpliga formuleringar blivit ett övningsfält där han har prövat olika varianter. Vad som vållat mest möda tycks vara en till satsen »älskar jag» närliggande objektsats samt formuleringen »dig som gett af | tacksamhet». Det är osäkert huruvida »hvassa bet» och »slag [ändr. fr. *hugg*] och bett af» först syftar på djuren eller på den tilltalade, men i alla händelser övergår formuleringarna till att handla om »du som gett af», »Tack du», »dig som | slog och dig som | bet» samt ytterligare en gång »dig som gett af | tacksamhet», för att i slutet av utkastet komma fram till »endast bett af | tig» och »bett af | tigrar vargar» uppblandat med »för min | trogna [*trogna* ändr. fr. *varma*] kärlek».

Man kan av manuskriptet utläsa att författaren har försökt få in ordet »hugg» två gånger i texten, först som »hugg och slag» sedan som »hugg och bett», men valt att stryka det till förmån för »bett» respektive »slag» och därmed undvika anaforisk förbindelse, men vinna en kiasm (en korsställning). Det råare »bett» ger associationer till vilddjur och korresponderar väl med diktens djurmetaforik. Författaren har även försökt passa in de till »bett» och tänder associerande »hvassa» och »hvass», men i båda fallen ändrat sig och strukit orden. Det strukna »varma» ändrades till »trogna», vilket inte för ljudvärdet spelar någon större roll då »*varma*» allitererar med »*vargar*» och »*trogna*» med »*tigrar*». Förslag till fortsättning på »slag och bett af» har kunnat vara »du som gett af», »dig som | slog och dig som | bet», »dig som gett af | tacksamhet» och »bett af | tigrar vargar». En möjlig variant är »Tack du [...] | som slog och dig som | bet».

Man kan i utkastet se hur författaren arbetat med formuleringarna för att vid renskrivningen visa att han till sist kommit fram till att »slag och bett af» skulle syfta på det inskjutna »tigrar, vargar», att placeringen av »dig, som gett af | tacksamhet» på rad 7–8 var den bästa och därför som objektsats skjutit in »dig, som slog och dig, som bet». Av utkastets alla varianter är det endast raden »för min | trogna [*trogna* ändr. fr. *varma*] kärlek» som inte, ens i ändrad form, kvarstår i dikten.

Sammanfattningsvis kan man säga att det endast varit de närmaste raderna ovan och nedan det inskjutna »tigrar vargar» som inte varit klara från början utan vållade författaren en del huvudbry innan alla ord föll på plats.

Många av handskrifterna ger intryck av att ha lämnats under pågående arbete. Bland manuskriptens ändringar och överstrykningar finns exempel där Fröding inte verkar ha bestämt sig för den ena eller den andra av två formuleringar, eftersom båda alternativen står kvar ostrukna. När samma manuskript innehåller flera olika varianter måste textutgivaren välja ord eller formulering. Det finns ett exempel där Fröding själv har renskrivit en del av en dikt och i samtliga tre fall, där flera ostrukna alternativ finns, har valt det senare (övre) alternativet i stället för det ursprungliga ordet:

Och ville han n	Och ville han lyfta
Än söker han lyfta	Lilliputkun[g]
de små upp till sin mun	en kung till sin mun
Hans Nåd skulle,	Hans Nåd skulle snyfta
de spratla de snyfta	
åt	
för gapdjupets brunn	åt gapdjupets brunn

Exemplet är hämtat från den förmodade fortsättningen av fragmentet »Snillen». ¹⁴⁷ Ordet »ville» står över det ostrukna ursprungsordet »söker», »Hans Nåd skulle» står ovanför det ostrukna »de spratla de» och »åt» är alternativ till det ursprungliga »för». Manuskripten kan alltså ge vägledning vid etableringsarbetet genom att demonstrera Frödings egna renskrivningsvanor.

¹⁴⁷ 3385, Fröding 17, UUB. Se nedan s. 205 f.

Fröding som korrekturläsare. Stavningen och interpunktionen

Gustaf Frödings första dokumenterade kontakt med Albert Bonniers förlag tas hösten 1889.¹⁴⁸ Fröding befinner sig vid denna tid på Dr Kahlbaums Nerven-heilanstalt i Görlitz, Tyskland. Året därpå, strax innan han lämnar Görlitz, skickar Fröding manuskriptet till sin debutsamling till Albert Bonnier. Det medföljande brevet avslöjar att Fröding, trots att han ännu inte har debuterat, har bestämda önskemål om hur hans eventuellt kommande diktsamling skall behandlas. Bland annat ger han direktiv om hur vissa ord skall stavas.¹⁴⁹ På sjukhemmet Suttestad i Lillehammer både omarbetar och slutför Fröding arbetet med sin debutsamling. Därifrån deltar han aktivt i korrekturläsningen, ger direktiv angående tryckningen och kontrollerar uppmärksamt sättarnas arbete.¹⁵⁰

På samma sätt deltar Fröding engagerat vid utgivningen av flera av sina verk.¹⁵¹ Vistelserna på olika vårdinrättningar var kreativa perioder. Flera brev antyder att Fröding tidvis närmast utnyttjat Suttestad som pensionat.¹⁵²

Den samling som Fröding förefaller ha arbetat mest intensivt med är *Stänk och flikar* (1896). Inför utgivningen skickar Fröding nya dikter till förläggaren samtidigt som han läser det första korrekturet.¹⁵³ Fröding läser korrektur flitigt och både manuskript samt första, andra och ibland upp till tredje korrektur finns bevarade.¹⁵⁴ Fröding var en uppmärksam korrektur-

¹⁴⁸ Brev från Gustaf Fröding till redaktionen på kalendern *Svea* daterat 11 okt. 1889 (83). Breven från Gustaf Fröding till Albert Bonnier förvaras i Gustaf Frödings brevmapp, Albert Bonniers förlags arkiv, medan den bevarade korrespondensen från Albert Bonnier till Gustaf Fröding finns i Fröding 1, UUB. En stor del av breven har tidigare publicerats bl.a. i *Gustaf Frödings brev I–II* och *Käre Gustaf! Högdle Herr Fröding!*, 265 brev till Gustaf Fröding valda och presenterade av Germund Michanek, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. XX, Stockholm 1988.

¹⁴⁹ Fröding anhåller om att orden »ha», »har» och »sen» skall skrivas utan apostrof. Brev från Gustaf Fröding till Albert Bonnier daterat 8 juli 1890 (108).

¹⁵⁰ Se t.ex. brev från Gustaf Fröding till Albert Bonnier daterade 8 april 1891 och 21 april 1891 (131 och 135).

¹⁵¹ Samlingen *Nya dikter* (1894) utgör ett undantag vad gäller Frödings engagemang inför en utgivning. Inget tyder på att Fröding själv har läst korrektur. Se Jonsson, 2002, s. 90 samt not.

¹⁵² Se Jonsson, 2002, s. 46 f. och 89–91.

¹⁵³ Brev från Gustaf Fröding till Albert Bonnier daterade 5 aug. 1896, 9 aug. 1896 samt 14 aug. 1896 (453, 455 resp. 458).

¹⁵⁴ Se brev från Gustaf Fröding till Albert Bonnier daterade 14 aug. och 7 sept. 1896 (458 och 468). Manuskript samt första, andra och tredje korrektur till samlingen *Stänk och flikar*, Albert Bonniers förlags arkiv.

läsare och hans rättelser i korrekturen visar att han hittat flera fall där sätterna gjort misstag vid sättningen av texten, alternativt felaktigt korrigerat honom. Möjligen var dessa upptäckter en orsak till att han var angelägen om att begära nya korrektur så många gånger.¹⁵⁵ Korrekturen till *Stänk och flickor* visar att Fröding utnyttjade denna till att själv göra ytterligare ändringar i sina dikter. Med undantag av »En strandvisa» har Fröding ändrat i samtliga dikter.¹⁵⁶

Även under 1890-talets sista år var Fröding en noggrann korrekturläsare.¹⁵⁷ Dock tilltar hans benägenhet att ändra sina formuleringar med åren. Under våren och sommaren 1898 planerar Fröding att ge ut »Ett Urval dikter». Från Akademiska sjukhuset i Uppsala, där han tillfälligtvis vistas, skriver han i juli 1898 ett brev till Albert Bonnier och ber honom att »återsända förorden till den samlade upplagan». Han önskar nämligen ha möjlighet att »successive ändra dem [...] ända tills utgifvandet.»¹⁵⁸ Frödings urval ges dock aldrig ut.

Så sent som vid utgivningen av *Efterskörd* I–II (1910) medverkade Fröding genom att bistå Ruben G:son Berg med upplysningar om det otryckta materialet. I mitten av november 1910 – bara några månader innan han dör – är sättningen färdig och tryckningen skall inledas, när Fröding själv, helt överraskande, infinner sig på förlaget och begär »ett korrektur för att själv kunna se igenom, ändra och förbättra det hela». Det är dock endast lyriken han önskar omarbета. Fröding arbetar, till omgivningens häpnad, med överraskande energi och styr med allt från samlingens titel och dikternas ordningsföljd till rena omarbetningar av dikter. Under fjorton dagar arbetar han, enligt Berg, med ihållande intresse och iver, innan han avbryts – »de båda banden måste ju ut till jul».¹⁵⁹ Korrekturen visar att Fröding omsorgsfullt ändrat både i ordval, stavning och kommatering. Även i de två dikterna från hospitaltiden, »Gif lif och grönska» och »Skumögdt i mörkret vi trefva», förekommer ändringar.

¹⁵⁵ För exempel se Jonsson, 2002, s. 93 f.

¹⁵⁶ Ofta var det endast fråga om byte av ett enstaka ord mot ett annat eller en ändring i kommatering, men förändringarna kunde även vara större och mer genomgripande. Jfr Ruben G:son Berg, »Anmärkningar», Gustaf Fröding, *Samlade skrifter* IV (*Stänk och flickor*), Stockholm 1918[b], s. 211 och Dahlström, 1976, s. 45.

¹⁵⁷ Se Jonsson, 2002, s. 95.

¹⁵⁸ Brev från Gustaf Fröding till Albert Bonnier daterat 12 juli 1898 (629). Se även brev från Gustaf Fröding till Albert Bonnier daterat 8 sept. 1898 (641).

¹⁵⁹ Ruben G:son Berg, *Gustaf Fröding. Ett utkast*, serien Svenskar, 2:a omarb. och utökad uppl., Stockholm 1918[a], s. 94.

De vanligaste ändringarna som sättarna i allmänhet gör och som Fröding sedan anmärker på i korrekturen gäller stavning och interpunktion. Det är också två aspekter som måste beaktas vid en textetablering.

*

Under sin livstid ändrar Fröding stavningen. Särskilt tydligt märks detta i fråga om ä-ljudet. I ungdomen använder han ofta *e* medan han under den senare delen av sitt liv skriver samma ord med *ä*. Hans stavning kan även variera inom en och samma period, ibland i en och samma text. Förhållandet speglar tidens skiftande bruk.

Under 1800-talets andra hälft gjordes flera försök att bringa ordning i den oreda som länge präglat svensk rättstavning bland annat av Svenska Akademien och deras motståndare nystavarna. Ett stort problem var bland annat ä-ljudets stavning, som länge varierade på ett närmast oförutsägbart sätt.¹⁶⁰

Det kom dock att dröja innan svensk rättstavning fick en gemensam officiell norm. Fram till 1902 gällde 1874 års ordlista som norm vid de svenska ämbetsverken.¹⁶¹ Därefter följdes den sjunde upplagan (1900) i ämbetsverkens utgående skrivelser. Inte förrän 1912 beslutades att 1906 års stavningsreform (med nystavarnas tillägg), som fram till dess enbart gällt skolundervisningen, skulle följas även i »officiella skrivelser och tryck».¹⁶² Många författare bibehöll länge den äldre stavningen. Under tioalet tycks förlagen i regel ha övergått till den nya stavningen, men troligtvis rättade de sig i stor utsträckning efter författarnas önskemål.¹⁶³

Frödings stavning kan följas både i handskrivna diktmanuskript och ändringar i korrektur. En särskilt viktig källa är Frödings brev. I förordet till *Gustaf Frödings brev I* (1981) understryker Germund Michanek och Ingvald Rosenblad att Fröding – i likhet med många av sina samtida – ofta är

inkonsekvent i fråga om språk och stavning. Han växlar mellan »mig» och »mej», och han använder ibland singular verb, när subjektet står i pluralis. Han felstavar förnamn och familjenamn – av okunnighet och ibland på skämt

¹⁶⁰ För en utförlig beskrivning av debatten se Bengt Loman, »En Inrättning, ägnad endast til Spåkets förbättring», Sture Allén, Bengt Loman & Bengt Sigurd, *Svenska Akademien och svenska språket. Tre studier*, Stockholm 1986, kapitel 8 och 10 samt Carl Ivar Ståhle »Det nordiska rättstavningsmötet 1869 och hundra års svensk rättstavning», *Språkvård*, nr 4, 1969, s. 2–12.

¹⁶¹ Loman, 1986, s. 108.

¹⁶² Skolundervisningen och ämbetsverken följde länge olika normer. Ståhle, 1969, s. 8. Se även Loman, 1986, s. 134–138.

¹⁶³ *Bonniers månadshäften* började nystavas 1913 liksom *Dagens Nyheter*. *Svenska Dagbladet* dröjde ända till 1918. Ståhle, 1969, s. 9. Jfr Loman, 1986, s. 137 f.

– även när det gäller släktingar och nära vänner. Han behandlar särskilt ä-ljudet med suverän nonchalans: i samma brev kan han skriva »helsa» och »hälsa», »verlden» och »världen». Han föregriper stavningsreformen 1906 genom att någon gång slopa f:et i »efvig» och skriva »brev» i st.f. »bref». Han använder den gamla ärevördiga stavningen Upsala utom två gånger, då han hemfaller till Uppsala.¹⁶⁴

Den friare stavningsform Fröding stundtals tillämpar i korrespondensen med sina vänner och släktingar finner man även i hans diktning. Ibland låter han dessutom sin dialekt avspeglas i stavningen. Stavningen av ä-ljudet är ett problem i sig, där dels den provinsiella anknytningen kan misstänkas spela en stor roll, dels den oreda som rent allmänt rådde beträffande regler kring när *e* respektive *ä* skulle användas.

Som framgår av ett brev till Albert Bonnier daterat 8 juli 1890, var Fröding själv medveten om att hans stavning kunde betraktas som säregen: »Mitt stafsätt är som Ni ser något osäkert – jag har här icke haft tillgång till någon svensk ordlista – och jag lemnar därför åt Eder att dermed förfara efter behag.»¹⁶⁵ Av sättarnas rättningar märks att hans osäkerhet främst gällt ä-ljudets stavning.¹⁶⁶ Svenska Akademien hade året innan utkommit med en omarbetad ordlista, som på flera punkter närmat sig nystavarnas förslag,¹⁶⁷ men Fröding stavar, av allt att döma, i stora drag fortfarande efter 1874 års ordlista. Troligen har han försökt att stava så korrekt som möjligt – han var ändå en debutant som önskade få ett manuskript utgivet – och i brist på ordlista har han i huvudsak använt sig av vokalen *e* vid stavning av ä-ljudet, i enlighet med 1874 års ordlista.

Mellan maj 1893 och julen 1895 inträffar en förändring i Frödings ortografi. Under denna tid ändrar nämligen Fröding sin stavning av ä-ljudet. Från att under ungdomsåren ha stavat med *e* övergår han nu till att stava en rad ord med *ä*.¹⁶⁸ Breven visar att övergången sker gradvis under en period där båda stavsätten blandas, inte sällan även i ett och samma brev. Ett exem-

¹⁶⁴ *Gustaf Frödings brev* I, s. 8.

¹⁶⁵ Brev från Gustaf Fröding till Albert Bonnier daterat 8 juli 1890 (108).

¹⁶⁶ För exempel se Jonsson, 2002, s. 90.

¹⁶⁷ Stähle, 1969, s. 8.

¹⁶⁸ Brevmaterialet visar att Fröding under denna period övergår till att, med enstaka avvikelser, stava bl.a följande ord med *ä*: »mäst», »äfter», »själf», »bägge», »gärna», »där»/»därför», »mällan»/»emällan», »äller», »emällertid», »pängar», »värkligen», »egäntligen», »lämna» och »människor». Redan under 1891–92 börjar Fröding, vid enstaka tillfällen, att stava somliga ord med *ä*. Först uppträder »häller», »håldre»/»hälst», »tämligen», »bägge», »själf», »gärna» samt »hälsningar»/»hälsade»/»hälsa». Den sistnämnda ordgruppen stavar Fröding dock omväxlande med *e* livet ut. *Gustaf Frödings brev* II, passim.

pel på detta är ett långt brev till Cecilia Fröding från sommaren 1894 där vi omväxlande finner »der» – »där», »heller» – »häller», »verkligen» – »värkligen», »mest» – »mäst», »efterlämnat» – »däråfter» samt »sjelfsuggestion» – »själf». ¹⁶⁹ Frödings ändrade stavning kan inte enbart uppfattas som en anpassning till SAOL 1889, då merparten av de ord han stavar med *ä* inte följer stavningen i ordlistan.

Frödings nya stavning märks tydligt i manuskriptet till hans tredje diktsamling *Stänk och flikar* (1896). Där finner vi exemplen »rägn», »bärgens», »fäst», »värs», »häller», »mäst», »åfter» och »äller», samtliga korrigerade till e-stavning av sättarna. ¹⁷⁰ Även ord som Fröding i manuskriptet till *Gitarr och dragharmonika* (1891) stavat med *e* (till exempel »efter», »eller» och »regn») och som inte rättats av sättarna, stavar han alltså nu med *ä*. Orden »präster» och »änglar», som han tidigare stavat med *e*, stavar han nu plötsligt med *ä*. ¹⁷¹

Fröding förefaller inte ha tagit något som helst intryck av sättarnas ändringar från *ä* till *e* i *Stänk och flikar*, då han även i manuskriptet till *Gralstänk* (1898) fortsätter att stava ä-ljudet på sitt typiska sätt. I handskriften, som uppvisar många ändringar, finner vi till exempel »äller», »åftertrår», »igän» och »pängar». I samlingen trycks dock orden med e-stavning. ¹⁷²

Vad gäller Frödings senare diktning är det svårt att avgöra huruvida hans stavning är ett medvetet stildrag eller ej. En möjlig förklaring är att han har påverkats av sättarnas tidiga rättningar och nu hyperkorrigerat sin stavning till *ä* i stället. Eventuellt har Fröding insett att han inte behövde bemöda sig om sin stavning, eftersom sättarna korrigerade den, och stavade därmed som han ville med vetskapen om att han skulle komma att bli rättad. Detta motsägs till viss del av att Fröding inte förhöll sig passiv, även om det ofta förefaller som om han överlämnade stavningsfrågan till andra. Sannolikt kan den provinsiella anknytningen till Värmland misstänkas spela en viss roll i stavningsfrågan. Mycket talar för att Fröding har smittats av »[d]et starka

¹⁶⁹ Brev från Gustaf Fröding till Cecilia Fröding daterat »94, juli, tror jag» (307).

¹⁷⁰ Sättarnas ändringar följer, med ett par undantag, SAOL 1889. Se nedan s. 70, not 224. Exemplen är hämtade från inledningsdikten »Stänk och flikar» r. 7 och 59 (»rägn» resp. »bärgens»), »Nyköpings gästabud» r. 1 (»fäst med mina värs»), »Flickan i ögat» I r. 8, II r. 29 och VII r. 7 (»häller», »mäst» resp. »åfter») och »Fredlös» r. 5 (»äller»).

¹⁷¹ Exemplen från »Nyköpings gästabud» r. 3 (»präster») och »Flickan i ögat» I r. 37 (»änglar»). Jag har inte funnit något exempel i breven där Fröding stavat dessa ord med *ä*. Samtliga förekomster är med e-stavning, den senaste sept. 1896. Därefter förekommer inte något av orden i Frödings brev.

¹⁷² Exemplen från »Frågande svar [...]» XIII r. 2, 10 och 14 (»äller» och »åftertrår»), »Pan och Zebaoth» III r. 8 (»igän») och »En kärleksvisa» r. 1 (»pängar»).

hävandet av *ä* i ortografiska arbeten mot 1800-talets slut», som enligt Loman »kan ses som en reaktion mot det stockholmska sammanfallet» av *ä*- och *e*-ljuden.¹⁷³

Under hospitaltiden fortsätter Fröding med sin *ä*-baserade stavning och i dikterna från den tiden finner vi »rägn», »bärg», »äfter» och »äller», men »människa» och »människo-»/»mennisko-» omväxlande med *ä* och *e*. I en av dikterna, »Ormens sång», märks till exempel rimsekvensen »Eva» – »väfva» – »sväfva».

Korrekturen till *Efterskörd* (1910) visar ett intressant drag vad gäller Frödings rättningar. Det förefaller nämligen som om Fröding med stor ensivhet här har rättat alla *ä*-ljud stavade med *e*, som han har råkat se. Sättarnas *e*-stavning har han i korrekturen ändrat till »värs», »äfter», »äller», »häller», »emällertid», »mällan», »fäster», »fäjd», »näjd», »värkligen», »igän», »pänningar», »pängar» och så vidare. Om inte sättarna ändrat stavningen till det andra korrekturet har Fröding ånyo korrigerat orden. När han i första korrekturen infört en kommentar till en dikt och denna innehåller *ä*-stavning, har sättarna nästan alltid skrivit med *e*. Även detta ändras förstås av Fröding i det andra korrekturet. I några fall har sättarna accepterat – eventuellt av misstag – att ändra till *ä* efter Frödings direktiv.¹⁷⁴

Från att tidigare ha låtit sig rättas, vad gäller stavningen av *ä*-ljudet, går Fröding alltså nu ytterligare ett steg, när han i korrekturen till *Efterskörd* envist korrigerar sättarnas stavning. Frödings kamp mot sättarnas *e*-stavning så sent som 1910 torde tyda på att det ändå var ett medvetet stildrag som han värnade om. Hans idoga försök att korrigera sättarna kan knappast betyda att hans stavsätt endast var nonchalans, utan tyder snarare på att han inte längre ville acceptera att få sin stavning rättad.

*

¹⁷³ Loman, 1986, s. 124. Exempel på arbeten i Jonsson, 2002, s. 77, not 17. I en artikel i *Svenska Dagbladet* den 8 oktober 1897 delar Gustaf Fröding med sig av sina reflexioner angående *ä*- och *e*-ljudens rimaspekter. Artikeln är en reaktion på ett uttalande av Heidenstam två dagar tidigare i samma tidning. Gustaf Fröding, »Om *Ä*-ljud och *E*-ljud», *Svenska Dagbladet*, 8 okt. 1897[b], s. 6 samt Verner von Heidenstam (V. von. H–m.), »En omtvistad vokal», *Svenska Dagbladet*, 6 okt. 1897, s. 2. Diskussionen behandlas mer utförligt i Jonsson, 2002, s. 77 f.

¹⁷⁴ Två korrektur till *Efterskörd* (det första daterat 17–19 nov. 1910), Gustaf Fröding, 224:2–3, Göteborgs universitetsbibliotek. En jämförelse mellan de båda korrekturen och även den tryckta utgåvan visar att sättarna på några ställen ändrat efter Frödings direktiv. T.ex. har »nejd» och »fejld» ändrats till »näjd» och »fäld» (»Smeden»), »heller» till »häller» (»Min hvita sidensko»), »igen» till »igän» (»Lycksalighetens ö») och »pengar» till »pängar» (»Kappåkingen»).

Interpunktjonen och kommateringen tycks varken ha berett Fröding eller sättarna några större bekymmer. Frödings interpunktion i manuskripten till de tidigare diktsamlingarna följer i regel gängse principer, det vill säga färdiga dikter innehåller punkt där man kan förvänta sig det. I de fall hans interpunktion rättats av sättarna har han inte invänt. Till exempel infogar sättarna ofta glömda tecken (exempelvis citattecken, kommatecken eller frågetecken). Fröding hade inga invändningar mot sättarnas tillägg i kommatering och interpunktion, men var noga med att även hans egna tillägg skulle komma med.¹⁷⁵

Trots att Fröding i och med hospitaltidens lyrik utvecklar en ny poetisk stil och i många fall frångår vedertagna principer, använder han sig fortfarande av de gamla interpunktionsnormerna. Manuskripten till hospitaltidens diktning innefattar, som tidigare påpekats, allt från fragmentariska utkast till renskrivna dikter och graden av renskrift förefaller vara den faktor som avgör hur traditionellt dikten har hunnit utformas. Manuskript som rymmer rikligt med ändringar och som i vissa fall även saknar diakritiska tecken över i, å, ä och ö, misstänks inte heller äga den slutligt avsedda interpunktjonen. »Nedanförmänskliga visor» och »Söfvande mjöd vill jag tömma» utgör exempel på dikter som föreligger i utkastliknande manuskript och vilkas interpunktion har lämnats oavslutad.

Samtliga diktmanuskript som kan hänföras till perioden (47 stycken, fragmenten undantagna) inleder strof med stor bokstav och majoriteten av manuskripten avslutar varje strof med stort skiljetecken. Bruket att låta en strof utgöra endast en mening är en vanlig företeelse i hospitaltidens diktning.¹⁷⁶

Dikter utan ändringar (exempelvis »Hermafroditsnäcka», »Snigelns visa» och »Änglakärlek») samt dikter med endast ett fåtal ändringar (exempelvis »De första språkljuden», »Myra med barr» och »Solskenet») uppfyller i hög grad ovan nämnda kriterier, nämligen att låta stor bokstav inleda strof, stort skiljetecken avsluta strof samt att en strof utgör en mening. Manuskript med högst fyra ändringar låter i 22 av 24 fall stort skiljetecken avsluta varje strof.

¹⁷⁵ T.ex. observerar han under korrekturläsningen av *Stänk och flikar* att sättarna inte uppmärksammat några kommatecken i manuskriptet samt ett par kommatecken som han lagt till i det första korrekturet. Först efter att han markerat dessa i två korrektur infördes de i dikterna. När Frödings strykning av ett kommatecken i det första korrekturet inte iaktas till det andra korrekturet, markerar han det åter som struket. Se Jonsson, 2002, s. 93 f.

¹⁷⁶ Mening skall här förstås som språklig sats som inleds med stor bokstav och avslutas med stort skiljetecken. För en mer utförlig beskrivning av manuskripten i detta avseende, se tabell 3, Jonsson, 2002, s. 79 f.

I handskrifter med fem eller fler ändringar samt manuskript som kan beskrivas som utkast (det vill säga handskrifter med ett flertal ändringar och där inget avgörande träffats angående inbördes varianter) saknas stort skilletecken i slutet av varje strof i 13 fall av 23.

»Hermafroditsnäcka» (s. 128) är ett unikt exempel på en dikt från hospitaltiden, som den strängt självkritiske Fröding varit tillräckligt nöjd med för att kunna signera och skänka bort. Enligt uppgift skall Fröding ha ansett den som en av sina bättre.¹⁷⁷ Den förefaller renskriven och mönstret för diktens interpunktionen kan därför antas vara i enlighet med Frödings normer.

»De första språkljuden» föreligger dels som utkast, dels som renskrift. Renskriften uppfyller alla tre kriterierna, medan utkastet helt saknar både interpunktion och strofindelning. Den renskrivna »Snigelns visa» uppfyller likaså de tre kriterierna, medan den tidigare versionen »En snigels sång» saknar fullständig interpunktion. Detsamma gäller den renskrivna »Väl är måhända en skurk» jämfört med den tidigare versionen.

Vad gäller Frödings kommatering kan man konstatera att han i hospitaltidens lyrik är sparsam med kommatecken och ofta låter radslut ersätta kommatering. I utkastliknande handskrifter med många ändringar är kommatering sporadisk, för att inte säga sällsynt, medan den i renskrivna dikter är betydligt vanligare. I renskrivna dikter förekommer kommatecken även i radslut, om än inte som regel. Dikterna »Änglakärlek» och »Väl är måhända en skurk» är exempel på renskrivna dikter innehållande endast ett radslut med kommatecken. Även kommatering tycks alltså ha påverkats av Frödings nya reducerande estetik.

Tidigare utgivning

När Gustaf Fröding hade varit sjuk en längre tid skriver Albert Bonnier i mars 1896 det första brevet till skaldens syster Cecilia Fröding.¹⁷⁸ Brevet kom att följas av flera och kontakten kan stundtals beskrivas som tät.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Se s. 94, not 319.

¹⁷⁸ Brev från Albert Bonnier till Cecilia Fröding daterat 9 mars 1896, Fröding 11 a, UUB.

¹⁷⁹ Breven från Albert Bonnier till Cecilia Fröding finns i Fröding 11 a, UUB, medan breven från Cecilia Fröding till Albert Bonnier, med sex undantag, förvaras i systrarna Frödings brevmapp, Albert Bonniers förlags arkiv. Cecilia Frödings första sex brev till Albert Bonnier är felarkiverade och återfinns i Gustaf Frödings brevmapp. De felarkiverade breven har följande nummer och datering: brev 39 (16 mars 1896), ett unummerat och odaterat brev, brev 50 (2 dec. 1896), brev 54 (10 dec. 1896), brev 74 (15 juni 1897) och brev 104 (24 juni 1898).

Albert Bonnier och Cecilia Fröding gör under året upp om både utbetalning av honorar och tryckning av nya upplagor. Efterhand börjar Cecilia Fröding att spela en allt större roll i utgivningen av sin brors dikter och från hösten 1898 övertar hon helt kontakten med förlaget.¹⁸⁰ Efter Albert Bonniers död sköter sonen och efterträdaren Karl Otto Bonnier affärerna med syskonen Fröding. Karl Otto Bonnier och Cecilia Fröding kom att ha tät kontakt, både genom brev och möten, fram till Cecilia Frödings död 1914.¹⁸¹

Breven avslöjar att Cecilia Fröding varit delaktig i och – som det verkar – den beslutande vid utgivningen av Gustaf Frödings *Samlade dikter* (1901) och att det är hon som i huvudsak har stått för sammanställningen av materialet till det som senare kom att bli de båda samlingarna *Efterskörd* (1910) och *Efterlämnade skrifter* (1914).¹⁸²

Redan när Karl Otto Bonnier, i januari 1901, gör upp med Cecilia Fröding om att trycka *Samlade dikter* finns planer på att ge ut en ny volym otryckta dikter av Gustaf Fröding.¹⁸³ Cecilia Fröding skriver till Karl Otto Bonnier att hon nog har »lyckats samla en del» otryckta dikter, varav många bara är fragment, men att hon anser att en utgivning bör vänta en tid. Här hänvisar, för första gången, Cecilia Fröding till att utgivningen av det otryckta materialet måste ske med hennes brors samtycke.¹⁸⁴ Förläggaren kan i sina brev inte dölja sin nyfikenhet och under ett drygt decennium upprepar han tröget sin önskan om att få trycka det ditintills utgivna materialet av Gustaf Fröding som Cecilia Fröding samlat, men som hon av olika orsaker inte vill lämna ifrån sig.

När Karl Otto Bonnier senare samma vår på nytt uttrycker sin förhoppning om att få publicera det utgivna materialet av Gustaf Fröding svarar Cecilia Fröding att hon skall börja att samla ihop de hittills otryckta dikterna men hänvisar återigen till att arbetet måste ske med hennes brors samtycke.¹⁸⁵ Kontakterna fortsätter under året och båda verkar nu inställda på

¹⁸⁰ Gustaf Frödings sista brev till Albert Bonnier är daterat 11 sept. 1898 (642). Det sista brevet från Albert Bonnier till Gustaf Fröding är daterat 14 sept. 1898.

¹⁸¹ Breven från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier förvaras i systrarna Frödings brevmapp, Albert Bonniers förlags arkiv, medan breven från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding finns i Fröding 11 a, UUB. På UUB saknas dock de brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding som rör de lån han gav henne. Dessa brev finns dock i kopieböcker på Albert Bonniers förlags arkiv.

¹⁸² Cecilia Frödings kontakter med Albert Bonniers förlag behandlas mer utförligt i Jonsson, 2002, s. 98–121.

¹⁸³ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 17 jan. 1901.

¹⁸⁴ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 21 jan. 1901.

¹⁸⁵ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 9 april 1901 samt brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 14 april 1901.

att volymen med »Efterskörden» skall gå i tryck till hösten.¹⁸⁶ Ännu en gång tar Cecilia Fröding upp problemet med författarens eget medgivande. Hon är inte alls intresserad av att brodern skall engagera sig i materialet, utan anser att det bästa vore om han ville gå med på att överlåta arbetet till henne.¹⁸⁷

I oktober kommer ett nedslående besked. Cecilia Fröding avböjer en utgivning till julen och hänvisar till flera orsaker, bland annat vill brodern »alls ej höra talas om några nya diktsamlingar». Emellertid tror hon att han möjligen kunde ge »efter af pur likgiltighet för hela saken» om hon reste till Uppsala »och talade vid honom ett par gånger till». Hon frestar med att be om att, när hon någon gång kommer in till Stockholm, få visa Karl Otto Bonnier ett litet urval av de dikter hon anser möjliga att publicera, som hon säger »i och för en framtida samling».¹⁸⁸

Karl Otto Bonnier svarar förstående att utgivandet »får anstå till ett annat år». Han försäkrar att han skall bli både »glad och tacksam» när Cecilia Fröding anser »tiden kommen för publikation» och att det skulle intressera honom »ofantligt» att få se materialet.¹⁸⁹ Karl Otto Bonniers nyfikenhet på dikterna är förståeligt nog mycket stor och två dagar senare skriver han och ber att få publicera »någon af de hittills otryckta Dikterna» i kalendern *Svea*.¹⁹⁰ Cecilia Fröding svarar att hon skall ta med några dikter när hon kommer in till Stockholm om några dagar.¹⁹¹ Mötet resulterar i att den redan tidigare publicerade dikten »Julotta» från 1886 trycks i *Svea*. Honoraret skickas till Cecilia Fröding.¹⁹²

Cecilia Fröding satte ett stort värde på den goda relationen till Albert Bonniers förlag och i ett brev till Karl Otto Bonnier från mars 1902 uttrycker hon sin uppskattning. I samma brev får vi även besked om att Gustaf Fröding, som det förefaller, helt har hållits utanför beslutet om nya upplagor av hans *Samlade dikter*. När Bonnier, som uppfattat Cecilia Fröding som den beslutande, vänder sig direkt till henne och frågar »Vill Ni

¹⁸⁶ Se brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterade 16 aug. och 11 okt. 1901 samt brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 20 aug. 1901.

¹⁸⁷ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 20 aug. 1901.

¹⁸⁸ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 14 dec. 1901, skall vara 14 okt. 1901. Cecilia Fröding använde dateringen 14de/12 1901.

¹⁸⁹ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 16 okt. 1901.

¹⁹⁰ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 18 okt. 1901.

¹⁹¹ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 20 okt. 1901.

¹⁹² *Svea folkkalender*, 1902 (tryckt 1901), s. 7–8. Publiceringen förtecknas inte i Rosenblad & Szczepanski, 1978. Se brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 4 dec. 1901 samt brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 7 dec. 1901.

alltså tillåta ett nytryck af ånyo 3000 exemplar [...] och vill Ni delgifva härardshöfding Lagerlöf Ert beslut?»¹⁹³ svarar hon:

I januari var jag i Uppsala och fann Gustaf riktigt kry. [– – –] Jag vågade dock ej vidröra de nya upplagorna af hans dikter, då jag fruktade att han kunde komma med ett bestämt veto, *som man kanske sedan finge svårt att ignorera. Derför är jag glad för hvart tusender som går innan han hinner intressera sig för saken.* Ty ännu har han ej släppt den fixa idéen om det orätta i att »sälja sin själ» som han säger.¹⁹⁴

Karl Otto Bonnier dröjer ända till juni 1903, innan han än en gång för de otryckta dikterna på tal. Av hospitalläkaren i Uppsala har Bonnier hört att Gustaf Frödings tillstånd förbättrats avsevärt och han undrar nu om inte tiden vore inne »att få hans medgifvande till utgifvande af ett supplementband».¹⁹⁵ Cecilia Fröding ber att »få återkomma till frågan om diktsamlingen» till hösten och hänvisar ännu en gång till det stora problemet med att få brodern att överlåta arbetet till henne. I sitt brev uttrycker Cecilia Fröding att hon har för avsikt att först visa Bonnier materialet och med honom diskutera vad som vore lämpligt att ta med i den nya samlingen och först därefter försöka att få sin bror att överlåta arbetet till henne. Cecilia Frödings största bekymmer förefaller vara att hennes bror själv skall vilja befatta sig med materialet och att hon »ej skulle kunna ha något inflytande på honom». Hon vill inte riskera att hennes bror »sjelf skulle vilja redigera» utgåvan och då ha möjligheten att ersätta eller ändra dikterna.¹⁹⁶

Med sitt brev har Cecilia Fröding åter väckt hoppet hos Karl Otto Bonnier att till hösten kunna ge ut »det så länge påtänkta urvalet otryckta dikter» av Gustaf Fröding. Karl Otto Bonnier försäkrar att dikterna kommer att tryckas i sin ursprungliga form enligt Cecilia Frödings önskan och lovar att intresset för dem kommer att vara stort.¹⁹⁷

I november 1903 presenterar Cecilia Fröding en god och en dålig nyhet. Det glädjande beskedet är att hon just kommit hem från Uppsala där hon funnit sin »bror vid utmärkt helse och ständigt fortgående ljusare sinnesstämning». Hon skriver att hon »hemstälde till honom om en supplements-

¹⁹³ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 1 mars 1902.

¹⁹⁴ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 6 mars 1902. Min kursivering. *Samlade dikter* utkom i tre upplagor 1901. I april 1902 trycks den 4:e upplagan. »Upplagebok 1896–1906», s. 207, Albert Bonniers förlags arkiv. Se även *Albert Bonniers förlagskatalog* N:o 3 (1897–1902), Stockholm 1903, s. 30. Jfr brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 16 aug. 1901.

¹⁹⁵ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 28 juni 1903.

¹⁹⁶ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 14 juli 1903.

¹⁹⁷ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 20 juli 1903.

del till de samlade dikterna och hade han ej annat att deremot invända än att innehållet nog blefve både blandat och 'puerilt'. Men som detta är hans åsigt äfven om föregående delar så är det ej att fästa sig vid». Hon anser sig »ej behöfva något vidare tillstånd, utan skall [...] se igenom dem och sända [...] dem till påseende». Den goda nyheten grusas dock av att Gustaf Frödings förmyndare anser att utgivandet av nytt material bör vänta till dess att den »pågående insamlingen till Frödingsfonden» avslutats.¹⁹⁸

Karl Otto Bonnier låter sig inte nedslås utan ser i stället fram emot en tryckning. Han har redan väntat länge på att få trycka materialet och kan vänta, vad han tror skall bli, ännu några månader. Han kan inte neka till att han »är mycket *nyfiken* att få se samlingen och läsa den» och han kommer att bli tacksam för ju förr Cecilia Fröding vill sända honom »manuskriptet till genomläsning». Han frågar som så många gånger förut: »Har Ni hoppsamlandet färdigt?»¹⁹⁹

Insamlingen till Frödingsfonden pågår längre än vad Bonnier först väntade sig, men efter den 31 oktober 1904, då listorna slutligen skall sändas in, bör det inte längre finnas någon orsak att vänta med en utgivning. Det kommer dock att dröja ända tills Gustaf Fröding skrivits ut från hospitalet, innan några nya brev utväxlas.

I april 1905 skriver Karl Otto Bonnier och ber om tillåtelse att till julen få trycka »några små dikter», som kallas för »Gif lif och grönska» i *Svea*. »Genom en bekant i Uppsala» har Bonnier fått dikterna som, enligt uppgift, skulle ha hittats i Frödings rum »sedan han lämnat sjukhuset» och med anledning av detta undrar Bonnier om Fröding har »skrifvit mera under senare tid? – Och kanske rent af tiden nu snart är inne för offentliggörandet af den volym vi ofta talat om?»²⁰⁰

Det är lätt att föreställa sig Bonniers frustration efter att ha läst Cecilia Frödings svar:

Jag vågar *just nu* ej göra några framställningar till Gustaf angående publicerandet af den omnämnda, lilla dikten, men hoppas att om hans förbättring får fortgå som hittills, ej något hinder skall möta längre fram. Det finns ännu ett par smådikter och en del fragment, hvilka alla stamma från vintern 1899 – lik-

¹⁹⁸ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 23 nov. 1903. Den omnämnda »insamlingen till Frödingsfonden» initierades av kandidat R[agnar] Fehr i Göteborg. Uppropet som gick ut undertecknades 27 maj 1903 och senast den 1 juni året därpå, förlängt till 31 okt., skulle listorna återsändas till Upsala studentkår. »Protokoll vid Upsala studentkårs direktionssammanträden 1901–», 25 april 1903, 9 maj och 20 sept. 1904, U 1755 b7, UUB. Uppropet i »Handlingar rörande Frödingsfonden», bilaga L, U 1775 f 3, UUB.

¹⁹⁹ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 1 dec. 1903.

²⁰⁰ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 11 april 1905.

som »Den sjuka linden». Sedan dess har han ej skrivit poesi. Originalet till »den sjuka linden» fins hos Dr. Kinberg och jag kan ej tänka mig att den kunnat hittas i Gustafs rum, då jag sjelf lemnat nyckeln till hans papper till Prof. Svenson. Det torde väl bland dem finnas ett och annat som en gång kan publiceras. Angående den nämnda volymen ännu outgifna dikter förhåller det sig så, att Gustafs förmyndare, efter att ha rådgjort med sin bror Dr. Lagerlöf, ansåg att det blefve en allt för brokig samling samt att om den utgallrades det skulle återstå för litet för en volym. Det bästa vore kanske därför att gömma dem så länge tills en gång i tiden en ny upplaga af de »samlade» behöfs igen?²⁰¹

Mycket talar för att Bonniers »bekant i Uppsala» är just Dr. Kinberg,²⁰² Cecilia Fröding nämner i sitt brev att syskonen har resplaner, men att dessa är förknippade med »stora svårigheter», samt att hon ser möjligheten att hennes bror skall återfå sin hälsa och åter kunna dikta om hans förbättring fortskrider.²⁰³ Bonniers svar är hjärtligt:

Hvad det gläder mig att höra, att hans krafter tilltaga, hans intressen ökas och att till och med möjligheter kunna tänkas för en ny produktion! – Jag motser med tacksamhet någongång fram mot hösten besked huruvida jag får trycka »Den sjuka Linden» eller någon annan af hans nya dikter.

Han erbjuder sig att bekosta resan, om det är ekonomin det hänger på, och försäkrar att det skall bli honom »en glädje att få bidraga till att, om möjligt, återförskaffa Gustaf Fröding hälsa, eller, i alla händelser hvila och lugn».²⁰⁴

Redan under sommaren kommer svaret angående dikten: »Gustaf tillåter gerna att Ni använder den och bör titeln vara *'Gif lif och grönska'* så som det förekommer i den af Er sända afskriften.» I ett P.S. tillfogas: »Gustaf önskar att den ofvan nämnda diktens årtal måtte utsättas – (1899) – då det ju af innehållet eljest kunnat antas att den diktats nu efter hans tillfrisknande.» Den ekonomiska hjälp Bonnier så generöst erbjuder avböjs dock.²⁰⁵ I september frågar Cecilia Fröding efter korrektur till dikten. »Jag lofvade neml. Gustaf att *se* öfver det.»²⁰⁶ I *Svea* 1906 publiceras »Gif lif och grönska», som den första av de otryckta dikterna.²⁰⁷

²⁰¹ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 14 april 1905.

²⁰² Se diskussion i Jonsson, 2002, s. 108, not 50.

²⁰³ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 14 april 1905.

²⁰⁴ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 20 maj 1905.

²⁰⁵ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 12 juli 1905.

²⁰⁶ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 10 sept. 1905. Korrekturet sänds i brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 12 sept. 1905, kopiebok 18, s. 490, Albert Bonniers förlags arkiv. Brevet finns inte med i Cecilia Frödings brevsamling, Fröding 11 a, UUB.

²⁰⁷ *Svea folkkalender*, 1906 (tryckt 1905), s. 7–8.

Från sommaren 1906 till sommaren 1910 görs ett uppehåll i brevväxlingen. I juni 1910 återupptas kontakten och under de följande månaderna diskuteras utgivningen ånyo. I diskussionen deltar nu även Carl Lagerlöf, som enligt Ruben G:son Berg önskar trygga Gustaf Frödings inkomster för några år framåt genom utgivning av förut osamlade dikter – planer som länge hade funnits. Fröding skulle samma år fylla 50 år och tidpunkten synes därför som extra lämplig. Till redigeringsarbetet anlitas Berg.²⁰⁸ I ett brev understryker Frödings förmyndare att Gustaf Frödings medgivande till en utgivning är synnerligen viktigt.²⁰⁹ Av allt att döma ger Fröding sitt tillstånd och arbetet påbörjas under hösten. Som tidigare visats bistår Fröding villigt Berg med upplysningar om det otryckta materialet – och till allas häpnad, läser han själv korrektur.²¹⁰

I *Efterskörd* del I (1910) publiceras sammanlagt 52 dikter varav 40 varit publicerade i tidningar och kalendrar, sex dikter i tidigare samlingar samt sex opublicerade dikter, varav tre kan räknas som ungdomsdikter. I volymen medtas några relativt nyproducerade dikter, ett par så sent som från 1909. Bland de »nyskrivna» dikterna finns den några år tidigare publicerade dikten »Gif lif och grönska» samt ett av epigrammen från hospitalet »Skumögdt i mörkret vi trefva».

I det sista korrekturet till dikten »Gif lif och grönska» inför Fröding ytterligare två kommatecken på rad 5 och ändrar ordet »ånyo» på rad 16 till »nytt» samt lägger till kommentaren »Väl mycket likt Levertin.» I epigrammet »Skumögdt i mörkret vi trefva» stryker Fröding i det första korrekturet ordet »så» i sista raden. Även kommentaren om diktens tillkomst fogas in. Annan hand har ändrat den moderna stavningen av »Skumögt» till den äldre »Skumögdt» samt daterat dikten till 1906. I sista korrekturet ändrar Fröding dateringen till »Omkri. 1900». Här har Fröding även ändrat tillbaka sättarnas korrigerings av ä-ljudets stavning i ordet »mellan» till »mällan», som det står i hans infogade kommentar.²¹¹

Efter utgivningen av *Efterskörd* kvarstår åtskilligt material hos Cecilia Fröding och under hösten 1911, samma år som Gustaf Fröding avlider, meddelar Cecilia Fröding att hon vill diskutera utgivning av ytterligare out-

²⁰⁸ Berg, 1918[a], s. 93.

²⁰⁹ Brev från Carl Lagerlöf till Karl Otto Bonnier daterat 15 juli 1910, förlagskorrespondensen, 1910:3 I-N, Albert Bonniers förlags arkiv. Brevet finns i avskrift i Fröding 14, UUB.

²¹⁰ Se ovan s. 55.

²¹¹ Två korrektur till *Efterskörd*, Gustaf Fröding, 224:2–3, Göteborgs universitetsbibliotek. I *Efterskörd* trycks dock »Omkri. 1900 (?)» samt »mellan» med *e*. Gustaf Fröding, *Efterskörd I (Vers)*, Stockholm 1910[a], s. 65.

givet material.²¹² Bonnier svarar omedelbart att det skall bli honom »ett stort nöje».²¹³ Även denna del kommer dock att dröja då nya hinder uppstår.

I februari 1912 meddelar Bonnier att han har beslutat att utgiva de så kallade »Tullinge-dikterna» på sitt förlag. Dessa dikter, som Fröding skrev under sina sista år i Tullinge och Gröndal, skänkte han till sin sköterska Signe Trotzig. Åter anlitas Berg för redigeringen.²¹⁴

När systrarna Fröding mottager besked om den planerade utgivningen avbryts omedelbart förhandlingarna om de ännu opublicerade Fröding-dikterna. Även Ruben G:son Berg, som varit behjälplig vid utgivningen av *Efterskörd*, råkar i onåd. Cecilia Fröding anser inte att Signe Trotzig har rättigheten till dikterna och överväger att inleda en process – en process som få anser att hon skulle kunna vinna.²¹⁵ Cecilia Fröding tycker att det är fräckt av Bonnier att ställa sig på Signe Trotzigs sida och tar till sitt enda maktmedel; att ytterligare skjuta upp den tredje delen av utgivet material. Cecilia Fröding meddelar att hon överlämnat saken till advokat Carl Lagerlöf och från denna stund fryses alla planer på en utgivning.²¹⁶

Alla medlingsförsök i frågan misslyckas. Vad systrarna Fröding särskilt motsätter sig är Bergs förord samt den faksimilsida där Gustaf Fröding inlytar att han skänker sin sköterska Signe Trotzig dessa dikter.²¹⁷

Under hösten orkar inte Karl Otto Bonnier längre stå emot Cecilia Fröding och den frestelse hennes brors resterande utgivna dikter utgjort i över ett decennium, utan låter meddela att han inte vill mista Cecilia Frödings »vänskap och [...] förtroende som förläggare» och därför avsäger sig utgivningen av det planerade dikthäftet.²¹⁸ Cecilia Fröding inser säkert att dikterna i stället kommer att utges på ett annat förlag, men är ändå nöjd med att ha fått Karl Otto Bonnier på sin sida.²¹⁹ Samlingen *Reconvalescentia*. *Gustaf*

²¹² Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 27 nov. 1911. Jfr ett brev från 1901 där Cecilia Fröding nämner betydligt fler än de nu publicerade dikterna. Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier felaktigt daterat 14 dec. 1901, skall vara 14 okt. 1901.

²¹³ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 28 nov. 1911.

²¹⁴ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 24 febr. 1912.

²¹⁵ I brevet från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 24 febr. 1912 menar Karl Otto Bonnier att han själv, Ruben G:son Berg, Anders Forsberg och Erik Axel Karlfeldt betraktar Signe Trotzigs rätt till dikterna »oanfäktbar». Se även brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 31 okt. 1912 och brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 2 nov. 1912.

²¹⁶ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 27 febr. 1912.

²¹⁷ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 24 okt. 1912.

²¹⁸ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 31 okt. 1912.

²¹⁹ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 2 nov. 1912.

Frödings sista dikter utkommer året därpå i distribution av Wahlström & Widstrands förlag.

Ytterligare ett och ett halvt år senare kan då äntligen arbetet med den tredje efterskörden, den som skulle komma att kallas *Efterlämnade skrifter*, komma i gång. Samma år som Cecilia Fröding dör, 1914, brevväxlar hon och Karl Otto Bonnier åter mycket flitigt. Frågan som behandlas är utgivningen av Gustaf Frödings *Efterlämnade skrifter*. Som tidigare nämnts kvarstår alltså en hel del material från utgivningen av *Efterskörd* och från tiden på hospitalet. I ett av breven berör Cecilia Fröding dikterna från hospitaltiden:

Det verkligt värdefulla anser jag vara »Mattoidens sånger» af hvilka några äro utmärkta, *tycker jag*. Jag har något tvekat om denna titel, samt tillägget »från Uppsala hospital», men då de äro synnerligen upplysande och användt af Gustaf sjelf så har jag ansett rigtigast att bibehålla dem.²²⁰

Namnet »Mattoidens sånger» hämtade Cecilia Fröding från ett av två nästan identiska handskrivna papper ur Frödings kvarlåtenskap.²²¹ Ordet »Mattoidens» är bildat av det italienska ordet *mattoide*, som betyder halvförriickt eller en person som befinner sig på gränsen mellan förnuft och sinnessjukdom.²²² Frågan är om Fröding avsåg just de nu under rubriken gällande dikterna. Vad som tyder på det är att både rubriken och dikterna härrör från tiden på hospitalet, papperssorterna överensstämmer och att rubriken kan tolkas som »den halvgalnes sånger».

Karl Otto Bonnier ber Cecilia Fröding att skriva en kort inledning om dikternas tillkomsthistoria, men hon avböjer detta. Cecilia Fröding säger sig egentligen vara emot en utgivning av dessa dikter »som ej ens äro riktigt ordnade och öfversedda», men hänvisar till hennes »syster Matildas alltid stora penningbehof». Hedda Fröding, som enligt Cecilia Fröding, »har läs-

²²⁰ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 3 juli 1914.

²²¹ Fröding 18, UUB. På det ena papperet finns texten »Mattoidens sånger» nedskrivnen som en ensam rubrik mitt på sidan och på det andra finns texten »Mattoidens visor».

²²² Se t.ex. John Landquist, »Företal», Gustaf Fröding, *Efterlämnade skrifter I (Vers)*, Stockholm 1914, s. XI. Som Olle Holmberg påpekar i sin recension »Utgivningen av Fröding. Marginalanteckningar i den nya upplagan. I», *Nya Dagligt Allehanda*, 12 maj 1923[a], s. 8 har Fröding hämtat termen från Cesare Lombroso. I den tyska översättningen *Der geniale Mensch*, Hamburg 1890, s. 275–382, utvecklar Lombroso sina idéer om de mattoida genierna. Fröding kände till Lombroso. T.ex. skriver han i kåseriet »Paranoia universalis (Allmän tokighet)»: »Lombroso har också så gott som expedierat alla stora tänkare, författare och uppfinnare till dårhuset.» *Karlstads-Tidningen*, 4 mars 1893, s. 3.

lig stil och stort ordningssinne» har skrivit rent manuskriptet och systrarna vill »naturligtvis gärna läsa korrekturet, då ju manuskriptet ej var fullt färdig[t] till tryckning, utan en del rättelser nog måste göras».

I sitt brev nämner Cecilia Fröding problemet med sin brors varierande stavning, »Gustaf sjelf stafvade på många olika sätt», men att de »ha försökt göra den någorlunda enhetlig». ²²³ Karl Otto Bonnier svarar att tryckeriet nog ska se till att stavningen »blir enhetlig» och att de följer »akademi-stavningen, d.v.s. den äldre, ej den nyaste nystavningen, som väl skulle verka olämpligt modern». I ett P.S. lägger han till »[j]ag hör nu, att vi stafva efter manuskriptet, så som Ni skrivit det – men vi skola nog se till att det blir konsekvent!» ²²⁴

Brevväxlingen antyder ytterligare svårigheter med sommarens utgivningsprojekt. Under de första dagarna i augusti utbryter första världskriget och i sitt brev den 10 augusti 1914 frågar Cecilia Fröding om någon korrekturläsning kommer att ske »under nuvarande abnormala förhållanden». ²²⁵ Karl Otto Bonnier meddelar dagen därpå, att eftersom en stor del av arbetet redan har satts, så kommer han »nog under alla omständigheter att trycka boken färdig», trots bankernas svårigheter att göra utbetalningar. »Däremot får det naturligtvis bero på händelsernas utveckling huruvida det är någon mening att utgiva boken i höst eller ej.» ²²⁶

I sitt följande brev föreslår Bonnier samlingsiteln »Efterlämnade Skrifter» samtidigt som han undrar:

[...] om det ej ändå borde vara några inledande ord om huru dessa efterlämnade saker blifvit redigerade och af hvem det skett. Jag fruktar att kritiken annars kommer att ställa sig undrande till en del af de mera fragmentariska sakerna. Vill Ni ej skriva ett sådant, helt kortfattadt företal? – Eller, nu Ni ej vill det,; borde jag ej vidtala någon annan att göra en liten inledning? Ruben Berg vill Ni ju ej gärna skall hafva med saken att göra. – Men t. ex. dr Landquist? – Annars gör Ni det naturligtvis bäst själf och det behöfs så litet. ²²⁷

²²³ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 3 juli 1914.

²²⁴ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 15 juli 1914. Med »akademi-stavningen, d.v.s. den äldre» avser Karl Otto Bonnier med stor sannolikhet den sjätte upplagan av *SAOL* (1889). Som tidigare visats (se s. 56, inkl. not 163) dröjde det innan 1906 års stavningsreform slog igenom och började att tillämpas inom förlagsbranchen.

²²⁵ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 10 aug. 1914.

²²⁶ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 11 aug. 1914, kopian 36, s. 672. Brevet finns inte i Cecilia Frödings brevsamling, Fröding 11 a, UUB.

²²⁷ Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding daterat 14 okt. 1914.

Cecilia Fröding tackar än en gång nej till att själv skriva inledningen, »men skulle gerna se att dr. Landquist åtog sig saken om han vill».²²⁸ Ett par dagar senare lämnar Cecilia Fröding sina förslag beträffande under-rubriker:

Jag hade tänkt att »Mattoidens sånger[»] och »Gudsmedvetandet[»] skulle ha en gemensam titel sålunda:

Från hospitalet i Uppsala

I Mattoidens sånger

II Gudsmedvetandet

De skrefvos samtidigt och ge en god idé om de ämnen hvarmed hans tankar sysselsatte sig der i ensamheten. Man kunde kanske ha tvekat om att särskildt betona att de voro diktade under hospitalsvistelsen, men efter Fr. Bäckmans hänsynslösa och osanna framställning af Gustafs hospitalstid anser jag det blott vara riktigt att allmänheten får den ofvanstående upplysningen.²²⁹

Den postuma samlingen *Efterlämnade skrifter* utkommer lagom till julen 1914. På juldagen avlider Cecilia Fröding.

Vägen till publicering hade varit lång. Efter 13 år av påtryckningar från Albert Bonniers förlag ansåg Cecilia Fröding till sist att det inte längre förelåg några hinder för utgivning. Under samlingsrubriken »Mattoidens sånger» publiceras 33 dikter »[f]rån hospitalet i Uppsala» (varav en ungdomsdikt och en översättning). Volymen innehåller dessutom ytterligare en översättning och uppsatsen »Om 'Gudsmedvetandet'» från samma tid, den tyska Heineparodierande diktcykeln »Lieder der Langeweile» från tiden i Görnitz samt ett trettiotal äldre dikter varav ett stort antal tidigare publicerats i tidningar och kalendrar.

I sitt företal meddelar John Landquist att dikterna »utgivas i urval av författarens syster fröken Cecilia Fröding» och att särskilt dikterna från hospitalet »äro ett av Cecilia Fröding gjort begränsat urval av det myckna Fröding skrev under denna tid, men som eljest föreligger i så oordnat och ofärdigt skick att det ej ansetts möjligt att i större utsträckning publicera denna del av hans kvarlåtenskap».²³⁰ Enligt manuskriptet till dikten »Nedanförmänskliga visor» önskade Gustaf Fröding att »Dessa Naturvisor» skulle ordnas »omedelbart äfter hvarandra», men då inte fullständig visshet råder om vilka dikter som avses gör John Landquist följande anmärkning: »Dessa visor ha ej ordnats av författaren, men dit torde sannolikt höra

²²⁸ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 16 okt. 1914.

²²⁹ Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier daterat 19 okt. 1914. I brevet nämns Ida Bäckmanns bok *Gustaf Fröding skildrad af Ida Bäckmann* (1913).

²³⁰ Landquist, 1914, s. V och XI.

Strandsvall, Rågn, Solskenet, Gråbärgssång, Ett grönt blad på marken, Snigelns visa, Myra med barr, Vargsång samt möjligen Elementarande.»²³¹

Landquist nämner dock inte att en viss redigering av dikterna från hospitalet har företagits, bland annat att stavningen genomgående har moderniserats och att kommatering och interpunktion har ändrats. Som tidigare nämnts kommenterar Cecilia Fröding i ett brev till Karl Otto Bonnier att hon och hennes syster (Hedda) har försökt att göra stavningen enhetlig. Sannolikt har även övrig redigering företagits i samband med Hedda Frödings renskrivning av manuskripten. I fall som till exempel dikten »Nedanförmänskliga visor» (se faksimil i Appendix 3) har utgivarna tvingats avgöra vilken av två eller flera möjliga varianter i en text som skall väljas. Att en utgivare av Gustaf Frödings handskrivna litterära kvarlåtenskap tvingas till val av ovan nämnda slag är ofrånkomligt. Med detta synnerligen vanskliga handskriftsläge hade dock en kort notering om den företagna redigeringen varit befogad. Den version av dikten som Cecilia Fröding valde att trycka är tillrättalagd både med avseende på meter och rim och avslutas med punkt efter åtta rader.²³²

Cecilia Fröding har i exemplet »Nedanförmänskliga visor» valt bort ordet »mest» i rad 2, liksom den orimmade rad 6 (»hvert på sitt steg af stigande skala»), den metriskt avvikande rad 7 (»egenartstoner för lycka och kval») och rad 11–13 (»men om jag, som är människa tyder | detta växlar ham | blott till hälften det lyder som det jag förnam»). Cecilia Fröding har, vad jag förmodar, alltid valt den senare varianten om detta varit möjligt (till exempel på rad 4) och sorterat bort allt som inte passat in i hennes schema över hur hon ansåg att dikten borde struktureras beträffande meter och rim. Hon valde vid sin etablering 1914 den version som gav rimflätningen AbAbCdCd och en regelbunden tretaktig anapestisk meter med hyperkatalex i varannan rad, undantaget de fyrtaktiga rad 2 och 4.

Bland övriga dikter i den utgåva Cecilia Fröding presenterar finns exempel både på felläsningar och på ofullständigt eller felaktigt återgivna dikter.²³³ I flera dikter ignoreras ord eller hela rader. Exempelvis saknas en rad i »Symptom» och i dikten »Balaam, Bozors sons väg» har de tre sista raderna ersatts med tre tankstreck.²³⁴ Förhållandet är det omvända i »För länge, länge har jag tänkt och trott» och i »Söfvande mjöd vill jag tömma», där

²³¹ Se »Nedanförmänskliga visor», 3312, Fröding 17, UUB och Fröding, 1914, s. 111.

²³² Se Appendix 3, s. 242.

²³³ För en utförlig redogörelse se Jonsson, 2002, s. 119–121.

²³⁴ Även i dikterna »Ett grönt blad på marken», »Myra med barr», »För länge, länge har jag tänkt och trott» saknas ord eller rader. Ibid., s. 119.

strukna ord har återinförts utan kommentar. Vidare har Cecilia Fröding i fragmentet »Är det endast de svage som pröfvas» bytt plats på rader och lagt till frågetecken.

Det finns ytterligare exempel på dikter där interpunktionen har ändrats, bland annat har påståenden ändrats till frågor – och tvärtom. På några stäl-len har tankstreck placerats ut runt rader. I ett flertal dikter har strofer slagits samman, medan andra har delats upp i fler.²³⁵

Ett par av dikterna (det andra epigrammet »Skumögdt i mörkret vi trefva» och »Gif lif och grönska») uteslöts, då de tidigare publicerats i *Efterskörd* (1910). Några av handskrifterna från hospitaltiden hade Cecilia Fröding troligen inte möjlighet att trycka, då de sannolikt redan 1914 var i annan och för henne okänd ägo (epigram VI, liksom rad 5–13 i det föregående epigrammet, översättningen »Epiphantias» samt dikten »Hermafrodit-snäcka»). Andra handskrifter (som »Gall och All», »Väl är måhända en skurk», »Väl är du älskad mycket», »Cæsars vida starka hufvud», »Jag mins dig, Cæsar», »Säg: är det sannt att säga», »Syner och röster», »Fyrisvall en grådaskig vinterdag» och »Den universale», liksom versionerna »En snigels sång» och »Trädet och grenen» och de flesta av fragmenten) trycktes inte heller 1914.

Däremot placerade Cecilia Fröding in ungdomsdikten »Valas visdom» i »Mattoidens sånger». Kanske tyckte hon att den blev över sedan hon i *Efterskörd* några år tidigare låtit publicera »Hvit hvilar snön» och »Ett lif efter detta» (båda hör till det fåtal dikter som Gustaf Fröding lämnat odate-rade i utgåvan). En lämpligare plats hade varit under rubriken »Ungdoms-dikter» i samma volym, där bland annat »Skaldebref till Maggan» publicerades.

När Ruben G:son Berg 1921 ger ut »Mattoidens sånger» i Gustaf Fröding's *Samlade skrifter VII (Efterskörd)* – ej att förväxla med originalutgåvan *Efterskörd* (1910) – publicerar han i stort sett samma urval dikter som i 1914 års *Efterlämnade skrifter*. Berg väljer dock bort »Talismaner» (som han placerar under »Översättningar» i del V, 1919) och lägger till dikten »Cati-lina» (»Väl är måhända en skurk») mellan »Änglakärlek» och »Simsons sånger».²³⁶ Även dikterna »Syner och röster» och »Fyrisvall en grådaskig

²³⁵ Se »Den själfslagne», »Ormens sång», »Sång från djupet» och »Balaam, Bozors sons väg» resp. »Symptom» och »Djäfvulskärlek». I epigram IV »Hvarför är döden lifvet?» har diktens parvis grupperade rader skrivits ihop till en strof.

²³⁶ Dikterna som kommenteras återfinns i Gustaf Fröding, *Samlade skrifter VII (Efterskörd)*, Stockholm 1921, s. 124–126 och 132–185, medan Bergs kommentarer till dikterna återfinns på s. 230–252 i samma volym.

vinterdag» trycks i samma volym, dock inte under rubriken »Mattoidens sånger».

Dikten »Valas visdom» placerar han, liksom Cecilia Fröding, in mellan »Ormens sång» och »Trälskalds jarlasång». Dessutom får Berg dikten daterad till »före 1 maj 1900» av Frey Svenson. I sina kommentarer skriver han: »Tryckt efter texten i E[fterlämnade]S[krifter]. M[anu]sk[ri]pt är mig ej bekant.»²³⁷ Berg tycks ha glömt att han tidigare faktiskt sett manuskriptet och till och med publicerat dikten i kommentarerna till »Skaldebrev till Maggan» i första delen av *Samlade skrifter (Ungdomsdikter)* 1917.²³⁸ Där kallar Berg dikten en »bit av en påbörjad dikt», men kommenterar den inte närmare. Berg nämner att dikten, i likhet med skaldebrevets utkast, förekommer i en av de så kallade »kladdböckerna», vilken har påskriften »*Kladd, kladdad af Gustaf Fröding*». Anteckningsboken är inköpt i Akademiska Bokhandeln i Uppsala och innehåller förutom porträtteckningar, Frödings egna namnteckningar, föreläsninganteckningar etc. även »Skaldebrev till Maggan» samt dikterna »Hvit hvilar snön...», »Ett lif efter detta» och »Valas visdom». Dessutom innehåller den ett flertal diktfragment.²³⁹

Berg har vissa textkritiska ambitioner med sin utgåva, till exempel anger han i sina anmärkningar i slutet av den sjunde volymen vilken grundtext han använt sig av för varje enskild dikt. Dessa uppgifter är dock inte alltid korrekta, då det ofta efter kommentaren »Tryckt här efter mskpt» visar sig vara Cecilia Frödings version som ligger till grund, vilket märks på att Berg nästan helt utan ändringar anammat hennes textetableringar.

I anmärkningarna kommenterar Berg även samtliga handskrivna manuskript till dikterna i »Mattoidens sånger», inklusive de nu saknade originalmanuskripten till »Elementarande», »Den själflagne», »Symptom» och »Sång från djupet». Undantaget är manuskriptet till »För länge, länge har jag tänkt och trott», som Berg inte har sett.²⁴⁰ Här anger Berg vilka ändringar Fröding gjort i handskrifterna. Påfallande ofta är dock dessa uppgifter ofullständiga eller direkt felaktiga. Exempelvis skriver han att Fröding i

²³⁷ Berg, 1921[a], s. 242.

²³⁸ Ruben G:son Berg, »Anmärkningar», Gustaf Fröding, *Samlade skrifter I (Ungdomsdikter)*, Stockholm 1917, s. 176–178. Detta förhållande uppmärksammar även Olle Holmberg i sin kritik av den samlade utgåvan 1923 (se nedan s. 87). Holmberg, 1923[a], s. 8.

²³⁹ Av dessa anteckningsböcker finns minst ytterligare en med snarlik »titel», nämligen »*Kladd kladdad af Aug. Karlsson*», Värmlands museum, Karlstad.

²⁴⁰ Berg, 1921[a], s. 230–252. Handskriften finns i en okat. anteckningsbok i Frödingsamlingen på UUB.

»Vargsång» ändrat »nu fram» till »se får», vilket enligt manuskriptet tydligt är precis tvärtom.

I sina anmärkningar kommenterar Berg vad som borde ha meddelats i företalet till *Efterlämnade skrifter*, nämligen Cecilia Frödings textredigerande insatser, särskilt beträffande dikten »Nedanförmänskliga visor»: »Den version, som Cecilia Fröding låtit trycka och som jag här icke ändrat, är av henne fritt skapad ur de olika avfattningsförslagen, men är icke någon av skalden given sammanhängande text. Någon sådan kan icke heller ges.» Berg har behållt den tidigare utgåvans stavningsmodernisering, men har även placerat egna kommatecken i radsluten. I kommentarerna redovisar han dock diktens ursprungsversion inklusive de avslutande rader som Cecilia Fröding uteslutit samt meddelandet till sättaren. Med undantag av raden »växlar ham» skiljer sig inte Bergs uppfattning om ursprungsversionen mycket från min. Han konstaterar att manuskriptet till »Nedanförmänskliga visor» är svårt att återge på ett tillfredsställande sätt och att han helt enkelt inte har möjlighet att återge alla tillägg och ändringar.²⁴¹

I flera fall kommenterar Berg felaktigheter i 1914 års etablerade versioner, till exempel felläsningarna i »Elementarande», som han inte följer.²⁴² Även Berg har gjort sig skyldig till egna strofdelningar och ändringar i interpunktionen. I »Den skapande nyskapade» har den sista strofen delats i två och i »Allvaldr» har Berg ändrat frågan i den andra strofens första rader till ett utrop som i Bergs version lyder: »Såg du i härslag | Allvaldr!» Handskriften visar här frågetecken. I »Allvaldr» har Berg korrigerat Frödings felaktiga avskrivning i noten (»att nu kommer en öfverkonung» till »att nu månde en överkonung komma»), men följer annars Cecilia Frödings version. Även beträffande fragmentet »Är det endast de svage som pröfvas», följer Berg Cecilia Frödings etablering, men trycker handskriftens version i sina anmärkningar.

Till skillnad mot Cecilia Fröding avslutar Berg inte dikten »Strandsvall» med punkt. De tidigare utgivarnas insatser kommenterar Berg: »De låter dikten sluta med v. 20 och sätter punkt efter *rar*. Detta är givetvis omöjligt, då verbet, s t å r, saknar subjekt.» Berg anger handskriftens överstrukna rad i kommentarerna och väljer att markera frånvaron av den med två tankstreck.

Berg utnyttjar i flera fall kommentardelen till publicering av alternativa versioner av dikter, till exempel »Trädet och grenen», »En snigels sång» och

²⁴¹ Berg, 1921[a], s. 235 f.

²⁴² Nedan redovisas endast exempel på fall som på ett avgörande sätt avviker från Cecilia Frödings versioner. För fler exempel se Jonsson, 2002, s. 122 f.

»Ett grönt blad på marken». Dock anger han felaktigt den senare diktens ursprungliga titel som »Grönt». ²⁴³ Berg redovisar vad han upplever som diktens ursprungsversion, men tolkar rad 2 i denna som »rätt!», vilket visar på en felläsning av »vått!» Likaså återges den andra raden i dikten »En snigels sång» i kommentarerna som »rätt under sten efter regn», vilket är ännu ett exempel på en felaktig avläsning av Berg. Handskriften visar »vått under sten äfter rägn».

Bergs kommentarer sträcker sig alltså till en redovisning av vilka ändringar manuskripten visar, samt i vissa fall försök till dateringar. Det är tydligt att Bergs genomgång av manuskripten har skett under viss brådska. Detta har dock gjort att kommentarerna blivit i knappaste laget, medan felaktigheterna blivit onödigt många. När Germund Michanek 1964 ger ut *Återkomsten och andra okända dikter* skriver han i förordet: »att Berg var en olycklig avskrivare är ju välbekant». ²⁴⁴ Jag är benägen att hålla med honom.

Till sin utgåva har Michanek valt 84 dikter och fragment som inte finns med i *Samlade skrifter*. Av dessa kan sex dateras till hospitaltiden (»Gall och All», »Ironia divina», »Cæsars vida starka hufvud», »Jag mins dig, Cæsar», »Var det blott ett symptom för den vakande» samt »Snillen»). ²⁴⁵ De i *Återkomsten* publicerade dikterna och fragmenten är hämtade ur offentliga bibliotek och arkiv, privata samlingar, dagstidningar, tidskrifter och andra tryckta arbeten. I sitt förord redovisar Michanek sina etableringsprinciper, bland annat har han genomgående moderniserat stavningen. ²⁴⁶ Michaneks etableringar följer handskrifterna, med ett undantag. I slutet av den sista strofen till det som troligen är en fortsättning på diktcykeln »Snillen» har Michanek förbisett, alternativt valt bort, handskriftens dubblering av raden »hans heltom omstjälpa». ²⁴⁷

²⁴³ Berg, 1921[a], s. 238 f. Även Lindberger har i korthet kommenterat manuskripten till »En snigels sång» och »Ett grönt blad på marken» i sin uppsats »Fröding och den lyriska modernismen» (1990). Där anger Lindberger den korrekta ursprungliga titeln till »Ett grönt blad på marken» som »Gräset». Lindberger, 1990, s. 118 f.

²⁴⁴ Germund Michanek, »Förord», Gustaf Fröding, *Återkomsten och andra okända dikter*, i urval av Germund Michanek, Stockholm 1964, s. 13.

²⁴⁵ De fyra första dikterna daterar Michanek med viss tvekan till slutet av 1890-talet. De trycktes första gången av Henry Olsson i »Fyra otryckta dikter av Gustaf Fröding», *Dagens Nyheter*, 3 nov. 1963, s. 3. »Var det blott ett symptom för den vakande» dateras av Michanek till slutet av hospitaltiden, då det erinrar om dikterna »Symptom» och »Simsons sånger». Gustaf Fröding, *Återkomsten och andra okända dikter*, Stockholm 1964, s. 139–143. Fragmentet »Snillen» dateras av mig till hospitaltiden. Samtliga handskrifter i Fröding 16–17, UUB.

²⁴⁶ Michanek, 1964, s. 9 och 14.

²⁴⁷ Fröding, 1964, s. 194 f.

Tidigare utgivare har alltså, med varierande grad av noggrannhet och textkritiska ambitioner, tryckt sina etableringar av Frödings dikter och fragment från hospitaltiden. Cecilia Frödings urval under rubriken »Mattoidens sånger» i *Efterlämnade skrifter* har, med någon enstaka ändring, behållits intakt i senare utgåvor. Störst betydelse har Bergs utgåva av Frödings *Samlade skrifter* haft. Senare utgåvor bygger på endera av dessa två editioner.

Tyvärr är Bergs utgåva behäftad med ett onödigt stort antal felaktigheter, och på grund av att senare utgivare obekymrat har förlitat sig på hans utgåva har samma fel sedan tjugotalet tryckts om. Ett arrangemang som fått stora konsekvenser är att Berg vid utgivningen splittrade upp *Efterlämnade skrifter* och placerade »Mattoidens sånger» i *Samlade skrifter* VII (*Efterskörd*), som bland annat innehåller ungefär en tredjedel av *Efterskörd* (1910). Bergs placering i *Samlade skrifter* VII måste dock anses som högst olycklig, då den vilselett många utgivare och forskare.

Konsekvenserna av Bergs indelning och namnval blev att »Mattoidens sånger» i senare utgåvor vanligen kom att placeras i avdelningen »Efterskörd». I Bonniers jubileumsupplaga – *Skrifter* av Gustaf Fröding (1935) – förekommer »Mattoidens sånger» i volym IV under »Efterskörd», men med underrubriken »Mattoidens sånger». År 1950 kom samlingen *Dikter* av Gustaf Fröding, i urval och med inledning av Harry Martinson. Urvalet från »Mattoidens sånger» har även här placerats under rubriken »Ur Efterskörd», dock utan särskiljande underrubrik. När *Gustaf Frödings dikter* i serien Den svenska lyriken omtrycktes 1960, utökades volymen med ett antal dikter under rubriken »Andra dikter». Urvalet från hospitaltidens produktion placerades under rubriken »Mattoidens sånger» mellan ett urval från *Samlade skrifter* VII (»Efterskörd») och ett urval från *Reconvalescentia*. Detsamma sker under avdelningen »Strödda dikter» i *Dikter* av Gustaf Fröding valda av Magnus von Platen (1962).

När Wahlström & Widstrands förlag ger ut Gustaf Frödings *Samlade dikter* (1987) återfinns dikterna i vanlig ordning under »Efterskörd», men i denna volym sorterar även dikterna »Benvenutos hämnd», »Visdom», diktcykeln »Karikatyriska sonetter» samt den mycket sena tillfällesversen »På en krans till Johanna Sofia Wahlbergs kista» under rubriken »Mattoidens sånger». Ingen typografisk markering, varken i innehållsförteckningen eller på boksidorna, skiljer nämnda dikter från hospitaltidens produktion.²⁴⁸ Påverkan från förlagan *Samlade skrifter* VII är uppenbar. Där följs nämligen

²⁴⁸ Detsamma gäller den engelska översättningen »The Songs Of The Fool» i *Gleanings and Convalescence. Poems by Gustaf Fröding*, övers. Mike McArthur, Wintringham 1999.

»Mattoidens sånger» av just dessa fyra ovan nämnda dikttitlar, dock med den skillnaden att dikterna i »Mattoidens sånger» i innehållsförteckningen är satta med ett indrag, för att skilja ut dem från samlingens övriga titlar. Det sista exemplet är hämtat ur Gustaf Frödings *Ett urval dikter* i serien Alla Tidens Klassiker (1991). Under rubriken »Strödda dikter» trycks sex dikter ur »Mattoidens sånger». Samtliga följs i innehållsförteckningen av källangivelsen »ur Efterskörd 1910, Mattoidens sånger»!

Trots att det både av Bergs inledning och anmärkningar framgår att »Mattoidens sånger» första gången publicerades i *Efterlämnade skrifter* (1914) är det ändå många utgivare som inte söker ursprungskällan och därmed luras att tro att dikterna ingår i *Efterskörd* (1910). Det är tydligt att *Samlade skrifter* från 1921 – med den auktoritet en upplaga av Samlade skrifter ofta har – i högsta grad har varit normgivande. Den olyckliga placeringen har fått konsekvenser även för forskare och läroboksförfattare som inte uppmärksammat ursprungskällan utan sprider den felaktiga informationen.²⁴⁹

Receptionen

Mottagandet av *Efterlämnade skrifter* kan sammanfattas i litteraturkritikern Nils Erdmanns ord: »De här nämnda Frödingsstroferna förefalla i allmänhet obetydliga, som poesi betraktade [...]. Men psykologiskt ha de intresse [...]»²⁵⁰ Vid en granskning av mottagandet, finner man att betoningen på många håll har lagts på det biografiska värdet. I inledningen till *Samlade skrifter* VII redovisar Ruben G:son Berg receptionen av *Efterlämnade skrifter* på drygt en sida.²⁵¹ Ytterligare ett par anmälningar förtecknas i *Gustaf*

²⁴⁹ Se t.ex. Lindbäck, 1957, s. 361 (även not s. 394), Lutz Rühling, *Die Abwehr des ennui. Modernität und Moderne im lyrischen Werk Gustav Frödings*, Palaestra Band 292, (diss.) Göttingen 1990, s. 215 och 242, Lindberger, 1990, s. 111 och Sven Delblanc, »Fröding – de utanförstående diktare» (bibliografidelen), *Den Svenska Litteraturen* VII (*Bokmarknad, bibliografier, samlingsregister*), red. Lars Lönnroth & Hans-Erik Johannesson, Stockholm 1990, s. 154.

²⁵⁰ Nils Erdmann (N. E.), »Nytt af Gustaf Fröding», *Nya Dagligt Allehanda*, 14 jan. 1915, s. 7. Om inget annat anges har signaturernas fullständiga namn hämtats ur Jan Szczepanski, *Gustaf Frödings Bibliografi* II (*Litteratur om Gustaf Fröding. En bibliografi*), Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. XVI, Karlstad 1984.

²⁵¹ Berg kommenterar anmälningarna av Ragnar Fehr i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* (9 dec. 1914), Bo Bergman i *Dagens Nyheter* (14 dec. 1914), Erik Thyselius i *Aftontidningen* (14 dec. 1914), Fredrik Böök i *Svenska Dagbladet* (21 dec. 1914) samt Nils Erdmann i *Nya Dagligt Allehanda* (14 jan. 1915). Vidare nämner Berg anmälningarna av Fredrik Vetter-

Frödings Bibliografi II.²⁵² I Ingvald Rosenblads *Samtida kritik i svensk press av Gustaf Frödings diktsamlingar 1891–1898* (1991), redovisas endast mottagandet av de diktsamlingar Fröding gav ut under sin levnad. Där förekommer alltså inga recensioner av *Efterlämnade skrifter* eller andra postuma skrifter.

Diktsamlingens förtjänster består, enligt recensenterna, av dess bidrag till kartläggningen av skaldens personlighet och karaktär, främst hans psykiska tillstånd. Somliga recenser verkar inte ha sett någon ytterligare förtjänst, medan andra har varit försiktigt positiva. I ett par av anmälningarna nämns inte »Mattoidens sänger», i stället framhålls ungdomsdiktningen och tävlingsdikten »Parken». Ingen anmälare har sett dikterna från hospitalet som något nyskapande, utan snarare som uttryck för den sjuke poetens kraftigt dalande stjärna eller möjligtvis som resterna av vad som en gång varit. Dikterna kallas fragmentariska, onomatopoetiska och groteska. Ett par recenser framför till och med kritiken att dikterna inte borde ha publicerats för allmänheten.

Kritikernas linje är entydig. Knut Barr, medarbetare i *Stockholms-Tidningen*, skriver att »[s]om bidrag till karaktäristiken av den sympatiska människa, som i livet hette Gustaf Fröding, ha de nu utgivna böckerna sitt egentliga värde. Frödings skaldeära kunna de icke öka – och lika litet minska».²⁵³ Natan Söderberg, författare och redaktör för tidningen *Upsala*, är inne på samma linje, när han skriver att samlingen »fullständig på ett karaktäristiskt sätt bilden af hans diktarpersonlighet».²⁵⁴ Litteraturkritikern Erik Thyselius skriver i *Aftontidningen*: »Intet av vad här meddelas kan gärna sägas vara något synnerligen betydande och märkligt.» Däremot anser

lund i *Aftonbladet* (16 dec. 1914), Knut Barr i *Stockholms-Tidningen* (19 dec. 1914) samt de mindre anmälningarna i *Hallandsposten* (17 dec. 1914), [*Nya*] *Kristinehamnsposten* (18 dec. 1914), *Arbetet* (6 febr. 1915), *Blå bandet* (12 maj 1915) samt den av honom själv skrivna recensionen i *Forum* (24 dec. 1914[b]). Ruben G:son Berg, »Inledning», Gustaf Fröding, *Samlade skrifter* VII (*Efterskörd*), Stockholm 1921[b], s. X–XI. Mottagandet av *Efterlämnade skrifter* har även behandlats av Lars-Åke Skalin i hans uppsats »Frödings sjukdomsdiktning – förändringar i den litteraturkritiska värderingen» (trebetygsuppsats i litteraturhistoria, Uppsala vt 1967), s. 8–10.

²⁵² Det är recensioner av Natan Söderberg i *Upsala (Tidning för Upsala stad och län)* (23 dec. 1914), av signaturen Hd Hn. i *Dagen* (24 dec. 1914), av Oscar Wieselgren i *Svensk Tidskrift* (1915) samt en anmälan av Ruben G:son Berg i *Göteborgs-Posten* (15 dec. 1914[a]) som Berg förvånande nog inte själv tar upp.

²⁵³ Knut Barr (K. B.), »'Efterlämnade skrifter' av Gustaf Fröding. Två nya delar vers och prosa», *Stockholms-Tidningen*, 19 dec. 1914, s. 5.

²⁵⁴ Natan Söderberg (Sbg.), »Gustaf Fröding, Efterlämnade skrifter», *Upsala (Tidning för Upsala stad och län)*, 23 dec. 1914, s. 5.

han att samlingen äger intresse så som »utfyllande bilden av hans personlighet och som bidrag till hans personlighets och diktnings psykologi».

Anmälningarna tycks i flera fall ha tjänat som ett forum för att ge anmälnarna tillfälle att yttra sig om utgivaren John Landquist, vid denna tid litteraturhistoriker och kritiker på *Dagens Nyheter*. Thyselius ägnar inte mindre än halva utrymmet i sin anmälan åt att vädra sitt agg mot Landquist, som han menar

börjar i nästan oroväckande grad bli en litteraturens klockarfar, som skall allt bestyra. Lika litet som filolog och stilkännare torde han ej heller som litteraturhistoriker och historiker i allmänhet göra anspråk på den pedantiska noggrannhetens och ren solida kunskapens lagrar. Och man kan inte heller undgå att i hans onödigt skrymmande och något poserande företal lägga märke till några delvis löjliga okunnighets- eller slarvfel.²⁵⁵

Litteraturhistorikern Fredrik Böök anser i *Svenska Dagbladet* att »[b]land dikterna finnes det ypperliga, ja, förtrollande ting», men även han stämmer in i kritiken och ägnar större delen av recensionen åt sina syrliga kommentarer om Landquist. Böök beskyller Landquist för »dålig smak och klent omdöme» och menar att »den person, som åtagit sig att skriva inledningen till volymerna, icke visat sig kompetent för uppdraget. Man förvånar sig öfver att icke docenten R. G. Bergs vida noggrannare och omsorgsfullare intresse tagits i anspråk.» Böök gissar »att docenten Berg skulle ha kunnat upplysa läsarna om, att dikten *Talismaner* [...], icke är ett original, utan en ordagrann öfversättning af ett ytterst berömdt 'språk' i Goethes *West-östlicher Diwan*». Han avslutar med orden: »Respekten för stora svenska författare fordrar bland mycket annat, att deras utgifvande lägges i händerna på vederhäftiga forskare; en filolog arbetar i allmänhet pålitligare och samvetsgrannare än en schöngest.»²⁵⁶

Ragnar Fehr, litteraturkritiker och andre redaktör på *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidnings* politiska avdelning, anser att Landquists förord belyser fel saker samt att utförandet och namnen på samlingarna är vilseledande. Fehr efterlyser »en noggrann kommentar, särskilt med hänsyn till dateringen av de olika dikterna». Han erkänner visserligen att exempelvis dikten »Söfvande mjöd vill jag tömma» har, vad han kallar, »äkta Frödingsk klang»,

²⁵⁵ Erik Thyselius (Ths.), »Gustav Fröding. Efterlämnade skrifter. I-II», *Aftontidningen*, 14 dec. 1914, s. 4.

²⁵⁶ Fredrik Böök (F. B.), »Nya Frödingsvolymen», *Svenska Dagbladet*, 21 dec. 1914, s. 7. Bööks syrliga kommentarer om Landquist torde vara en följd av den konflikt som några år tidigare uppstått mellan Böök och Landquist. Se Svante Nordin, *Fredrik Böök. En levnadsteckning*, Vitterhetsakademiens skriftserie Svenska Lärde, Stockholm 1994, s. 85.

men går så långt att han menar att »Mattoidens sånger», »med enstaka undantag [...] snarast borde förbehållas en tidskrift för fackmän». Han kallar utgivningen »ett tvivelaktigt företag att i för den bredaste allmänhet avsedda upplagor utgiva sådana av en författares skrifter, vilka han själv uppenbarligen icke ansett fullgoda».²⁵⁷

Signaturen L.L. i *Arbetet* ger samlingen god kritik och särskilt den kritiserade Landquist, vars förord han benämner »välskrivet och intressant». Dikterna från hospitalet kommenterar recensenten: »De starkaste poemen återfinnas betecknande nog i dikterna från hospitalet i Uppsala. Mellan lösa eller excentriska utkast, i vilka man här och där kan ana en genial tanke, stå här även fulländade dikter, doftande av en själs friskhet, som det är vemodigt att tänka sig vara endast tillfällig.» Här nämns »För länge, länge har jag tänkt och trott», »Bönhörelse», »De första språkljuden», »Den själfslagne» och »Simsons sånger». Dock ställer sig även signatur L.L. frågande till »om det är gott för den breda allmänheten med en så indiskret blick in i diktarens verkstad, och om i varje fall icke en del ting av uteslutande psykopatiskt intresse från hans senare, fördunklade år eller från tiden före mognaden, bort uteslutas».²⁵⁸ *Hallandspostens* recensent sammanfattar debatten: »[...] det säges till, att det icke blivit något minus i skaldens värde, om de icke utsänts i bokform. De ha dock sin betydelse till utfyllande av den bild, vi ha av Gustaf Fröding.»²⁵⁹

I försöken att beskriva dikterna från hospitalet märks att de flesta recenserare verkar vara överens om att *Efterlämnade skrifter* till största delen endast består av skärvor av den forne skaldens stora poesi. Några kritiker menar dock att drag av skaldens forna storhetstid ibland skiner igenom. Nils Erdmann i *Nya Dagligt Allehanda* hör till de få som förklarar rubriken »Mattoidens sånger» och försöker att beskriva innehållet. Han skriver att dikterna »fördjupa sig i naturfenomenen och vittna om skaldens grubbel, då han 1898–1905 vårdades på Uppsala hospital». Hospitaltidens »kväden blotta remnorna i hans stackars sjuka ande», menar Erdmann och citerar ett stycke ur »Den skapande nyskapade».²⁶⁰

Författaren och litteraturhistorikern Fredrik Vetterlund beskriver dik-

²⁵⁷ Ragnar Fehr (R. F-r.), »Gustaf Fröding. En efterskörd till 'Efterskörd'», *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*, 9 dec. 1914, s. 5. Som tidigare påpekats initierade Ragnar Fehr insamlingen till Frödingsfonden. Se s. 65, not 198.

²⁵⁸ L.L. (enl. presshistorisk förening möjl. Lars Langlet), »Frödings posthuma diktning», *Arbetet*, 6 febr. 1915, s. 3.

²⁵⁹ *Hallandsposten*, »Gustaf Frödings efterlämnade skrifter», 17 dec. 1914, s. 7.

²⁶⁰ Erdmann, 1915, s. 7.

terna från hospitalet i *Aftonbladet*: »Det är sällan fullgängen konst utan spridda, sönderslagna skärvor, men Frödingsk originalitet i tanke och tonfall förnimmes allestädes, och någon gång lyfter sig hans genius högt. Man kunde ju författa en studie däröver, anmälares gör det icke.»²⁶¹ Signaturen Hd Hn. i *Dagen* menar att varje rad i samlingen »har ju sitt stora värde ur historisk synpunkt, hur växlande och relativt detta än är från rent poetisk». Vidare menar recensenten att skaldens instrument brustit och beskriver dikterna från hospitalet som »fragment, ofta blott splittrade, samljudande ord, ibland åter strofer av djup, sällsam klang». Dock prisar anmälares den tämligen traditionellt konstruerade dikten »Elementarande».²⁶²

Litteraturhistorikern Ruben G:son Bergs recension i *Göteborgs-Posten* kan beskrivas som försiktigt positiv. Han menar att versvolymen »är av icke ringa betydelse för bilden av skalden». Störst intresse ägnar han »de förut okända dikterna från hospitalstiden i Uppsala i begränsat urval». Han menar att de inte kan »jämföras med dem från hans bästa år, men väl åtskilligt [är] av mer än psykologiskt värde». Berg kommenterar i sin anmälan den nya stil som Fröding praktiserar i »Mattoidens sånger»:

Han [...] sökte i »nedanförmänskliga visor» ge diktens röst åt varelsor och ting som snigeln, ormen och berget. Det är både rörande och fångslande att iakttaga, hur han driver förenklingen av sitt poetiska tungomål – detta rika och fulländade språk, som bättre syntes lämpa sig för ovanmänskliga väsen – så långt, att det skall kunna vara uttryck för de lägre stående. Han trevar och frestar nya vägar för sig och sitt framställningssätt, för att om möjligt kunna tränga in i och få samband med allt naturligt och tillvarande.

Dikten »De första språkljuden» beskriver Berg som en »underbart klar och ren och härlig dikt [...] som är en mästares verk». Han väljer att inte kritisera utgivarens tillkortakommanden.²⁶³ Bergs anmälan i *Forum* är mer utförlig vad gäller dikterna från hospitalet. Här kommenterar och citerar Berg flera av »Mattoidens sånger».²⁶⁴

Längst i sitt beröm går Landquists kollega på *Dagens Nyheter*, författaren och litteraturkritikern Bo Bergman, och *Svenska Dagbladets* medarbetare Oscar Wieselgren i *Svensk Tidskrift*. Trots att Bergman ägnar stort utrymme

²⁶¹ Fredrik Vetterlund (F. V.), »Kåserier och paschaser», *Aftonbladet*, 16 dec. 1914, s. 9.

²⁶² Hd Hn., »Gustaf Frödings efterlämnade skrifter», *Dagen*, 24 dec. 1914, s. 3. Signaturen har ej gått att lösa.

²⁶³ Ruben G:son Berg (R. G. B.), »Gustaf Fröding, efterlämnade skrifter», *Göteborgs-Posten*, 15 dec. 1914[a], s. 6. Se Per Andersson, *Pseudonymregister*, Lund 1967, s. 140.

²⁶⁴ Ruben G:son Berg, »Frödings efterlämnade skrifter», *Forum* vol.1, 24 dec. 1914[b], s. 153–155.

åt Frödings ungdomsdiktning menar han att även »[e]tt urval av skaldens dikter från hospitalsvistelsen i Uppsala har sitt särskilda intresse». Bergman beskriver hospitaltidens lyrik med orden:

Det är visserligen fragmentarisk och söndersplittrad lyrik; en god del stannar vid onomatopoetiska kuriositeter, det är som [om] ljuden och rimmen fortoro att snurra i en uttröttad hjärna, fantasien arbetar oavslutligt, men tanken rör icke med utformningen, det blir stumpar och skärvor, brottstycken av dikter. Och dock, även här finns det sköna och fulländade ting. Författaren sökte sig under denna tid i sin fantasi tillbaka till naturelementen, som han ville poetiskt besjåla; han ville ge skapelseskalan en röst hela vägen upp till människan. Och så besjunger han regnet och solskenet och det gröna bladet och snigeln och myran och vargen etc. – eller, rättare, han låter dem besjunga sig själva, åskådliggöra sig själva. En del är fyndigt, om det också inte blivit mera. Men plötsligt bryter den rena lyriken igenom, och det blir strax poesi.

Bergman citerar ett stycke ur »Elementarande», men anser att den yppersta dikten är »den sällsamma visionen Den skapande nyskapade – en fantasi om en människa som efter den tusenåriga sömnen i dödsriket vaknar som gudamakt på en ung stjärna och där tändes livet». Bergman menar att »[d]ikten är lika djupt originell i sin form som i sin tanke, kanske det märkligaste i hela boken och under alla förhållanden ett utomordentligt bevis på den Frödingska fantasistyrkan även i en depressionsperiod».²⁶⁵

Oscar Wieselgren är i sin samlingsrecension i *Svensk Tidskrift* (1915) mer positiv än kollegan Fredrik Böök på *Svenska Dagbladet*. Wieselgren menar att de båda volymerna »väsentligen bidrager till att fullständiga och beriktiga vår uppfattning af Frödning och hans litterära verksamhet» och att de framför allt »föra oss i närmare kontakt med Frödings personlighet och lära oss förstå de tankar och idéer som bestämde hans allmänna åskådning och hans litterära produktion». Han betonar att många av »dikterna utmärka sig för en hög konstnärlig fulländning». I motsats till flertalet av sina här nämnda kolleger lyfter Wieselgren fram hospitaltidens lyrik och menar att »Frödning sådan vi i hans stora diktning lärt känna och beundra honom möta vi främst i några mindre saker [...] samt därjämte i cykeln Mattoidens sånger». Wieselgren beskriver hospitaltidens lyrik som en »sammanförd serie dikter och poetiska meditationer», men hävdar att »[v]id sidan af en del bisarrerier och några oklara, till formen groteska fantasiskapelser rymma Mattoidens sånger flere saker som förtjäna sin plats bland det bästa i Frödings diktning». Här nämner han dikterna »Elementarande», »Söfvande mjöd vill jag tömma», »Sång från djupet» samt »Balaam, Bozors sons väg».

²⁶⁵ Bo Bergman (B. B-n.), »Två nya Frödingsvolymerna», *Dagens Nyheter*, 14 dec. 1914, s. 9.

»Egendomliga rytmiska experiment» och »försök att onomatopoetiskt återgifva djurläten» är Wieselgrens benämning på de nedanförmänskliga visorna. Han menar att det mest originella Fröding

här åstadkommit är den vilda Vargsången med dess fantastiska försök att i ord fånga ljudet af hungriga vargars tjut – och i ett par dikter har han ansträngt hela sin rytmiska trollkonst för att skapa illusion af olika företeelser i naturlifvet: solskenets glitter, regnets fall, vågornas eviga brus emot stranden, snigelns tröga krypande och myrans envisa arbete på att släpa barr till stacken. Äfven där dessa dikter genom det groteska i sin formgifning bryta mot konstens lagar, väcka de läsarens djupa deltagande; den som skref dem var en af sjukdom bruten man, hvilkens dagar förflöto långt borta från den natur som han älskade och hvars innersta väsen han sökte utforska [...].²⁶⁶

Med orden »bisarrerier och några oklara, till formen groteska fantasiskapelser» och »där dessa dikter genom det groteska i sin formgifning bryta mot konstens lagar» beskriver Wieselgren sin upplevelse av dikternas uppbrutna form. Liksom övriga recensenter förklarar Wieselgren denna lyrik med Frödings sjukdomstillstånd, men låter sig imponeras av att Fröding, trots att han »var en af sjukdom bruten man» kan låta »hela naturen lefva upp i allt dess rika lif inom sjukrummets trånga väggar». Wieselgren menar att »[d]et är denna konstnärliga spänstighet, denna förmåga att trotsigt och tappert resa sig mot ödet utan att skrämmas af dess slag, som åter och åter väcker vår beundran för Fröding såsom personlighet».²⁶⁷

Förutom ovan nämnda recensioner förekommer kortare anmälningar av Frödings *Efterlämnade skrifter* även i *Blå Bandet* och *Nya Kristinehamnsposten*.²⁶⁸

I sin anmälan i *Forum* påpekar Berg »behovet av en fullständig, kronologiskt ordnad och kommenterad upplaga [...] för den, som skulle vilja vinna en klar översikt och en på varje punkt betryggande dokumenterad uppfattning av skaldens skapande värld».²⁶⁹ Bara tre år senare utkommer den första volymen av hans utgåva av Frödings *Samlade skrifter*.

När »Mattoidens sånger» utkommer i sjunde delen av *Samlade skrifter* (1921) lägger det samlade mottagandet snarare betoningen på utgivaren och utgivningsarbetet än på dikterna, även om ett par recensenter finner dik-

²⁶⁶ Oscar Wieselgren, »Litteratur. Ur bokmarknaden», *Svensk Tidskrift*, 1915, s. 52–54.

²⁶⁷ *Ibid.*, s. 54.

²⁶⁸ Anmälan av sign. – n. (trol. Bela Johnson), »Efterlämnade skrifter», *Blå Bandet*, 12 maj. 1915, s. 5 och Hugo Falk (pseudonym Sam Weller, se Andersson, 1967, s. 146), »Julböcker», *Nya Kristinehamnsposten*, 18 dec. 1914, s. 3.

²⁶⁹ Berg, 1914[b], s. 153.

terna från hospitaltiden intressanta. Åter debatteras frågan om huruvida dikterna alls borde ha utgivits, men det största intresset riktas mot det textkritiska arbetet. Nu är det alltså Berg, som i egenskap av utgivare och kommentator, får ta emot en del kritik – men även mycket uppskattning – för sitt arbete.

I sin recension 1914 beskriver Fredrik Vetterlund i *Aftonbladet* dikterna från hospitalet med orden »sönderslagna skärvor, men Frödingsk originalitet i tanke och tonfall». Denna gång anser han de nedanförmänskliga visorna tvärtom som mindre »frödingska» och exemplifierar genom att citera hela »Snigelns visa», där »snigelns förnimmelseliv [...] återges med brutna, stympade meningar. Liknande uttrycksfulla verkningsmedel användas för att teckna myrans rastlöshet, vargens hungerraseri osv.» Vetterlund anser dock att dikten »Gif lif och grönska» är en av samlingens absoluta höjdpunkter – »en dikt i jämnhöjd med skaldens bästa lyrik [...] och symbolisk för hans väsen». Vetterlund tar visserligen upp det problematiska med att ge ut även obetydliga alster, men han förhåller sig ändå relativt neutral till utgåvans genrestyrda utförande och ger sitt erkännande åt utgivaren Berg, som »naturligtvis försett boken med en noggrann textkritisk apparat».²⁷⁰

Nils Erdmann i *Nya Dagligt Allehanda* nämner blott »Mattoidens sånger», medan ungdomsdiktningen, liksom i hans recension av *Efterlämnade skrifter*, behandlas desto utförligare. Erdmann berömmar »den präktiga, med upplysande noter och kommentarer samt litteraturhistoriska anmärkningar rikt försedda editionen».²⁷¹

Den nya utgåvan kommenteras även av Frödungskännaren och zoologen Nils von Hofsten i *Upsala Nya Tidning*:

Fröding har inte undgått sitt öde: ungdomsförsök, flyktiga utkast och ofullbordade brottstycken offentliggöras, och kommentarerna äro ofta mycket längre än själva dikterna. Troligen anse många denna vidlyftighet obefogad och rent av störande i en för en större allmänhet, ej blott för litteraturforskare avsedd upplaga. Knappast dock med rätta.²⁷²

Recensenten försvarar utgivningen av ungdomsalstren och de ofullbordade dikterna med att de belyser Frödings utveckling och anser fragmenten »utomordentligt vackra och intressanta». Vidare menar han att den nya

²⁷⁰ Fredrik Vetterlund (F.V.), »Frödings samlade skrifter», *Aftonbladet*, 13 febr. 1921, s. 7.

²⁷¹ Nils Erdmann (E-nn.), »Frödings samlade skrifter», *Nya Dagligt Allehanda*, 18 febr. 1921, s. 4.

²⁷² Nils von Hofsten (N. v. H-n.), »Den nya Frödingsupplagan», *Upsala Nya Tidning*, 28 april 1922, s. 6. Recensenten var professor i jämförande anatomi och hade året innan utkommit med sin bok *Ärfilighetsproblemet i Frödings diktning*, Stockholm 1921.

upplagan har »utomordentliga förtjänster» och ger Berg generöst beröm – »[u]tgivarens textkritik synes stå på höjdpunkten av vad modärn litteraturforskning kan åstadkomma, och hans kommentarer kunna lugnt betecknas som mönstergilla» – men även viss kritik, bland annat för det olyckliga namnvalet av den sjunde delen:

Upptagandet av ordet »Efterskörd» som titel på denna samlingsupplagas 7:e del, som har en helt annan omfattning än den bok som under skaldens livstid gavs ut under samma namn, synes f. ö. olämpligt och ägnat att framkalla förvirring. »Efterskörd» är och måste förbliva inte 1921 utan 1910 års efterskörd med Frödings förord och anmärkningar [...].²⁷³

Valter Bratt, huvudredaktör och ansvarig utgivare på *Nerikes Allehanda*, menar däremot att man har gått för långt som tryckt minsta julklappsrim då de, enligt hans mening, »ej har något värde och icke bidrar [till] att öka skaldens ära. Sådant kunde ha förbehållits åt forskare i biblioteken. Åtskilligt visar dock naturligtvis lejonklon», framhåller Bratt och nämner särskilt »Mattoidens sånger, däri skalden söker genom ljuden, rytmen o. s. v. framställa naturens, varelsernas och tingens egen ’ande’ – ett experiment av stort både tekniskt och poetiskt-romantiskt intresse».²⁷⁴

Genom en artikel i *Stockholms-Tidningen* 1923 blåser Artur Möller, författare och tidningens medarbetare, åter liv i debatten om vad som bör utges eller ej.²⁷⁵ Emil Agge, medarbetare i *Arbetaren*, instämmer i kritiken. Han anser att »dessa ofullbordade eller för brödfödan skrivna saker» endast borde framläggas »för en begränsad krets, som kan anses ha vetenskapligt intresse att ta del av dem» och föreslår *Samlaren* som ett lämpligt forum.²⁷⁶

Frågan huruvida utgivaren hade lyckats med sitt arbete med *Samlade skrifter* eller ej kom att debatteras flitigt under hela utgivningstiden. Litteraturhistorikern Olle Holmberg, själv Frödingforskare, skriver i *Nya Dagligt Allehanda* 1923 inte mindre än tre artiklar i frågan om utgivningen av Fröding. De två första (12 och 21 maj) bemöts av Berg den 22 maj, medan Bergs svar i sin tur bemöts av Holmberg den 23 maj. I den långa artikeln från den 12 maj redovisar Holmberg de fel han funnit i kommentarerna. Han inleder med att berömma Frödingupplagan som »ett ytterst betydelsefullt företag, som [...] blir grundvalen för alla följande upplagor». Ingen ut-

²⁷³ von Hofsten, 1922, s. 6.

²⁷⁴ Valter Bratt (-tt.), »Bokhandelsnytt», *Nerikes Allehanda*, 1 mars 1921, s. 2.

²⁷⁵ Artur Möller, »Samlade verk», *Stockholms-Tidningen*, 14 febr. 1923, s. 8.

²⁷⁶ Emil Agge (E. A-e.), »Är den moderna litteraturforskningen pietetslös? Den stora allmänheten torde sakna allt verkligt intresse för s.k. litteraturpsykologi», *Arbetaren*, 15 febr. 1923, s. 5. Signaturen löst med hjälp av Hans Sandberg och Ahto Uisk.

givare är felfri, menar Holmberg, men vill inte uttala sig om denna utgåva rymmer fler fel än andra. Det första misstaget Holmberg tar upp är datering av dikten »Valas visdom». Dikten förekommer, som nämnts, på två olika ställen i *Samlade skrifter*, först som ungdomsdikt och sedan i »Matto- idens sånger». Vidare kommenteras ett förmodat tryckfel («oss» blev »ost»), några rader som felaktigt hamnat som slut på en helt annan dikt och slutligen återgivningen av »Magister Blasius» (*Reconvalescentia*).²⁷⁷

Holmberg riktar ytterligare kritik mot utgåvan i sin andra artikel. Där menar han att några uppsatser och artiklar har fallit ur den nya upplagan, då Berg har försökt att följa en kronologisk ordning och inte den ordning »som Fröding med redan darrig hand gav» volymen *Efterskörd* (1910). Dessutom anser han att Berg på flera ställen misslyckats både med den kronologiska ordningen och dateringsfrågan. Vidare kritiseras Berg bland annat för att han över huvud taget redovisar receptionen och för dikternas, i Holmbergs ögon, godtyckliga bibliografiska notiser.²⁷⁸

I ett öppet brev i *Nya Dagligt Allehanda* tillbakavisar Berg det oriktiga påståendet att fyra av Frödings prosastycken skulle ha utelämnats i *Samlade skrifter* samt meddelar var de har placerats. Den övriga kritiken lämnar han därefter.²⁷⁹ I sin kontrareplik, »Frödingsupplagan än en gång», publicerad dagen därpå medger Holmberg »att liksom det är möjligt att ge ut felaktiga upplagor, så är det möjligt att skriva inkorrekt kritik av dessa». Han erkänner och beklagar sitt misstag i tre av fallen, men säger sig kunna ta upp minst ytterligare tre felaktigheter.²⁸⁰ Förutom ovan nämnda recensioner förekommer även kortare anmälningar i *Hallandsposten*, *Idun* och *Lantarbetaren*.²⁸¹

När litteraturhistorikern Germund Michanek ger ut volymen *Återkomsten och andra okända dikter* (1964), innehåller den bland annat sex dikter eller fragment tillkomna under hospitaltiden.²⁸² Dessa nämns knappt i re-

²⁷⁷ Holmberg, 1923[a], s. 8–9.

²⁷⁸ Olle Holmberg, »Utgivningen av Fröding. Marginalanteckningar i den nya upplagan. II», *Nya Dagligt Allehanda*, 21 maj 1923[b], s. 7.

²⁷⁹ Ruben G:son Berg, »Utgivningen av Fröding», *Nya Dagligt Allehanda*, 22 maj 1923, s. 2.

²⁸⁰ Olle Holmberg, »Frödingsupplagan än en gång», *Nya Dagligt Allehanda*, 23 maj 1923[c], s. 2.

²⁸¹ »Samlade skrifter av Gustaf Fröding», *Hallandsposten*, 7 april 1921, s. 5 (kort anonym anmälan) och »Gustaf Frödings Samlade skrifter», *Idun* 11 dec. 1921, s. 1182 (ett omnämnande i Erik Norlings samlingsrecension). Oscar E. Erikson skriver under rubriken »Beaktansvärd äldre litteratur» en kortare recension i *Lantarbetaren*, 18 nov. 1932, s. 5.

²⁸² »Gall och All», »Ironia divina», »Cæsars vida starka hufvud», »Jag mins dig, Cæsar», »Var det blott ett symptom för den vakande» och »Snillen». Här redovisas främst anmälningar som nämner dikterna från hospitalet samt exempel på recensioner som behandlar utgivningen ur olika aspekter. Fler anmälningar förtecknas hos Szczepanski, 1984.

censionerna. Liksom vid föregående utgivningar kommenteras utgivarens insats och än en gång dryftas frågan huruvida det är lämpligt att utge allt material av Fröding eller inte. Flera recensenter tvivlar »på att Fröding själv skulle känt sig särskilt smickrad över att få denna samling publicerad».²⁸³ De flesta menar dock att Michanek handlat riktigt som gett ut dikterna och några uttrycker till och med sin tacksamhet.²⁸⁴ Flera anmälare, däribland den tidigare Frödingutgivaren John Landquist, påpekar dock att många av dikterna redan tidigare varit publicerade.²⁸⁵

Författaren och kulturskribenten Erik Hjalmar Linder menar i *Göteborgs-Posten* »att volymen i första hand har intresse för den som betraktar Gustaf Fröding som litteraturhistoriskt objekt, eller för den som vill veta mer om hans privatliv, hans psykologi».²⁸⁶

Lars Helge Tunving berömmar Michanek i *Helsingborgs Dagblad* för att han har gjort texterna lättillgängliga, men kritiserar formen. »I en avhandling, i ett litterärt sällskaps publikationer eller i en utförligt resonerande utgåva kan dylika alster sättas in i sitt rätta sammanhang,» menar han med flera.²⁸⁷ Litteraturhistorikern Ulf Wittrock anser i *Upsala Nya Tidning* att dikterna »lämpligast hade återgetts just i en [...] fullständig, vetenskaplig edition». Wittrock, som citerar några rader ur »Var det blott ett symptom för den vakande», är tillsammans med *Dagens Nyheter*s Tore Hallén, en av få recensenter som över huvud taget nämner dikterna från hospitalet.²⁸⁸ Även litteraturkritikern Sven Rinman ställer sig kritisk till utgåvan i sin recension »Frödings bottenskrap» i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*:

²⁸³ Elof Janson, »Okända dikter av Fröding», *Nya Wermlands-Tidningen*, 23 dec. 1964, s. 4. Jfr t.ex. recensioner förtecknade i Jonsson, 2002, s. 138, not 36.

²⁸⁴ Se t.ex. Göran Erikson, »Frödings två världar», *Västerbottens-Kuriren*, 27 nov. 1964, s. 4, Lars Helge Tunving, »Rosor i ett sprucket krus – eller snus i en gyllne dosa?», *Helsingborgs Dagblad*, 13 dec. 1964, s. 2 och Ulf Wittrock, »Fröding och Ferlin», *Upsala Nya Tidning*, 22 dec. 1964, s. 2.

²⁸⁵ John Landquist, »Sista notvarpet av Frödings dikter», *Aftonbladet*, 25 nov. 1964[a], s. 4. Se även t.ex. Lennart Peterson, »Gustaf Fröding, Återkomsten och andra okända dikter», *Horisont*, nr 3 1966, s. 108 f. Jfr t.ex. Björn Julén, »Nya sidor av Fröding», *Svenska Dagbladet*, 20 nov. 1964, s. 5, Erik Hj. Linder, »Krogen, flickorna och Fröding», *Göteborgs-Posten*, 24 nov. 1964, s. 2, Helmer Lång, »Fröding kommer tillbaka», *Skånska Dagbladet*, 17 dec. 1964, s. 9 och Sven Ch. Swahn, »Frödings återkomst», *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 7 febr. 1965, s. 6.

²⁸⁶ Linder, 1964, s. 2.

²⁸⁷ Tunving, 1964, s. 2.

²⁸⁸ Wittrock, 1964, s. 2 samt Tore Hallén (TORE), »Kvinnor och punsch i ny Frödingsbok. 80 dikter i efterskörd», *Dagens Nyheter*, 20 nov. 1964, s. 11. Övriga recensenter som nämner dikterna från hospitalet är Julén, 1964, s. 5, Erik Petersson, »Förgäten Fröding», *Göteborgs-Tidningen*, 2 febr. 1965, s. 4 och Swahn, 1965, s. 6.

»Det är alltså inte fråga om något totalt bottenskrap, men i varje fall ett partiellt. Flertalet av dessa dikter torde ha mera intresse för Frödingsforskningen än för allmänheten.»²⁸⁹

Två av recensenterna, Ivar Harrie och Helmer Lång, avviker från de övriga. Deras anmälningar antyder ett ökat intresse för hospitalårens diktning. Harrie uttrycker i sin recension på *Expressens* kultursida sin besvikelse över att innehållet inte var så sensationellt som han hade hoppats. Harrie »trodde kanske att man skulle få mer av vad diktaren diktade under sjukdomsåret, då alla hakar var släppta, då han umgicks dagligen i himmelen och i helvetet», men svarar sig själv: »Nej. Allt som finns av sådant är redovisat i Frödings samlade skrifter.» Han påpekar att Fröding själv »skulle känt det genant att nu få se det omtryckt» som han själv rensat ut från diktsamlingarna, men medger att man nu blir »mer bekant med Fröding» genom »de dåliga verser, underkända av Fröding själv, som Germund Michanek har plockat samman till denna nya diktbok». Harrie citerar några rader ur »Snillen» och avslutar med: »Den nya diktboken besannar att Fröding står, också i sådant som han har utdömt till avskrap, som den store Gullivers skugga över vårt Lilliput.»²⁹⁰

Skånska Dagbladets recensent, författaren och litteraturhistorikern Helmer Lång, förvånas – negativt – av att »experiment med modernistisk vers, som avsatt så fina resultat i Reconvalescentia [och] i Mattoidens sånger, inte finns representerade i denna diktsamling. Skulle verkligen det tidigare utgivna vara allt Fröding åstadkom under sjukhusåren – eller har en del förstörts?»²⁹¹

*

Som receptionen visar betraktades länge dikterna från hospitaltiden som en nedgång i Frödings lyriska produktion och de lämnades därför ofta obeaktade. Mönstret är detsamma i den tidigaste Frödingforskningen. Där behandlas inte hospitalårens produktion annat än med några rader eller på någon enstaka sida. Ofta uppmärksammas den inte alls. Det finns dock ett par undantag. När Olle Holmberg utreder *Frödings mystik* (1921), citerar han flera av dikterna från hospitalet och kommenterar deras bakgrund i Frödings teosofiskt inspirerade filosofi, till exempel »Elementarande»,

²⁸⁹ Sven Rinman, »Frödings bottenskrap», *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*, 20 mars 1965, s. 3.

²⁹⁰ Ivar Harrie, »Ny diktsamling av Fröding i morgon: Flickorna, flaskorna», *Expressen*, 19 nov. 1964, s. 4.

²⁹¹ Lång, 1964, s. 9.

»Den skapande nyskapade» och »Söfvande mjöd vill jag tömma». ²⁹² John Landquist, som själv var med om att ge ut dikterna 1914, skriver redan i sin andra Frödingbok, *Gustaf Fröding. Hans levnad och verk* (1927):

Det lilla urvalet [Mattoidens sånger] har ett betydligt poetiskt värde och är av en snart sagt enastående art, i det att det i fullt konstnärlig form, vari är inbegripen logiskt sammanhang, skildrar drömmar och sinnesstämningar hos en sinnessjuk poet. I Nedanförmänskliga visor har han i fantasien fördjupat sig i och sökt tolka naturföreteelsernas elementära liv för att från början av varelsernas kedja nå upp till människan. Sådana dikter som Snigelns visa, Myra med barr, Vargsång ha en suggestiv styrka. Från mänsklig synpunkt förefaller denna inlevelse så trovärdig och långt driven som den kan utföras; åskådligheten är så konstnärligt minutiös, att den blir hemsk, ett intryck som förstärkes av reflexionen, att en normal människa icke skulle kunnat överlämna sig med sådan frihet åt detta inkännande i primitivare varelsers liv. Den Frödingska dikten har sålunda verkligen stigit ned till varelsernas lägsta område – även nedanför världen på gott och ont, likaväl som den nått »högt i höjden med den fria tanken och långt i fjärran med den djärva drömmen».

Andra dikter tolka den sinnessjukes svärmod, som i den sövande och verkligheten skymmande drömmen slutligen finner en tillfällig lättnad. ²⁹³

Efter dessa ord citeras dikten »Söfvande mjöd vill jag tömma». Även Frödings skolkamrat Wallgren ägnar dikterna från hospitalet ett par sidor i ett avsnitt om »Mattoidens sånger» i sin bok *Gustaf Fröding och hans tankeliv* (1936). ²⁹⁴

De litteraturhistoriska handböckerna, skolans läroböcker och antologier sträcker sig i regel inte längre än fram till och med vad som anses som Frödings litterära höjdpunkt, nämligen *Stänk och flikar* (1896). Först under 40- och 50-talen börjar bilden sakta att förändras. ²⁹⁵ E. N. Tigerstedt nämner 1948 dikterna från hospitalet på tre rader i sin *Svensk litteraturhistoria*. ²⁹⁶ Även Gunnar Brandell, som ägnar Fröding nästan 20 sidor i *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria* (1957), ger dikterna visst utrymme. Åt Frödings tid på hospitalet ägnas mindre än en sida och bara några rader åt själva dikterna. ²⁹⁷

²⁹² Holmberg, 1921, s. 97–100.

²⁹³ Landquist, 1927, s. 83 f.

²⁹⁴ Hjalmar Wallgren, *Gustaf Fröding och hans tankeliv. Hägkomster och intryck hos en gammal rumskamrat från skoltiden*, Stockholm 1936, s. 179–181.

²⁹⁵ Skalin finner att de större framställningarna av Frödings diktning huvudsakligen ägnar sig åt de tidigare samlingarna fram till och med *Stänk och flikar* (1896) och att den senare lyriken, i de fall den alls behandlas, anses beteckna en nedgång i Frödings författarskap. Skalin, 1967.

²⁹⁶ E. N. Tigerstedt, *Svensk litteraturhistoria*, Stockholm 1948, s. 431.

²⁹⁷ Gunnar Brandell, »Fröding och Karlfeldt», *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria IV (Åttiotal och nittiotal)*, red. E. N. Tigerstedt, Stockholm 1957, s. 303.

Vid 100-årsminnet av skaldens födelse 1960 röner Fröding förnyad uppmärksamhet. Även intresset för hospitaltidens dikter ökar markant.²⁹⁸ Att inställningen till hospitaltidens produktion har svängt visas tydligt i flera antologier. Ett exempel är boken *Min Fröding. Svenska författare väljer sina favoritdikter* (1971). Av totalt 33 författare valde åtta stycken dikter ur »Mattoidens sånger» (1921). Ytterligare fyra nämner samlingen.²⁹⁹ Ett annat exempel är antologin *Ur Gustaf Frödings diktning. Med inledning, anmärkningar, ordförklaringar och arbetsuppgifter* sammanställd av Evert Carlholm (1987). I förordet anmärker Carlholm särskilt att »Frödings senare författarskap (Gralstänk och dikterna från sjukdomstiden), vilka i allmänhet inte finns representerade i Frödings-antologier», har ägnats »relativt stort utrymme».³⁰⁰ Tio av dikterna är hämtade ur hospitaltidens produktion. Ännu ett exempel är Fröding-sällskapets årsbok från 1997, där femton författare uppmanats att ge sin bild av Fröding. Tyngdpunkten ligger på Fröding själv och hans diktning under slutet av hans produktion. Inte mindre än fem författare skriver om dikter ur »Mattoidens sånger».³⁰¹

Även inom Frödingforskningen märks det ökade intresset. I Erland Lindbäcks avhandling *Gustaf Fröding. Temperamentstudie och diktanalys* (1957) nämns ett par av dikterna.³⁰² I sin bok *Gustaf Fröding* (1960) betraktar Göran Lindström Fröding som impulsgivare för svensk och finlandsvensk modernism, men gör endast en ytlig överblick över »Mattoidens sånger» på knappa tre sidor.³⁰³ När John Landquist 1964 reviderar sin bok *Gustaf Fröding. En biografi* (1956) och byter titel till *Gustaf Fröding. En levnadsteckning*, läggs kapitlet »Mattoidens sånger» till. På knappt tre sidor återger han några dikter och beskriver Frödings nya stil i »Mattoidens sånger» med orden:

Han har här lagt av den konstfulla rytmiken och delvis också rimmen, som mera tillfälligt uppträder som lätta prydnader. Alliteration anlitar han gärna. Han eftersträvar en ny enkel saklighet. Han lever sig in i lägre naturvarer och vill med sitt språk teckna dem i deras entydighet. Det slår envar, som

²⁹⁸ Se Skalin, 1967, s. 41–43.

²⁹⁹ Fröding, 1971, passim.

³⁰⁰ Evert Carlholm, »Förord», Gustaf Fröding, *Ur Gustaf Frödings diktning. Med inledning, anmärkningar, ordförklaringar och arbetsuppgifter*, Stockholm 1987, s. III.

³⁰¹ *Jag! utropar Fröding. Femton författare, hundra år efteråt*, 1997.

³⁰² Lindbäck, 1957, se t.ex. s. 352 f.

³⁰³ Lindström, 1960, s. 72–75.

läser dessa dikter, att han med dem förebådar modern lyrisk stil. Hans vers har den knapphet, koncentration och sparsamhet med tidigare prydnader, som utmärker denna lyrik.³⁰⁴

Landquist menar att dessa dikter väcker associationer till Gunnar Björlings poesi.³⁰⁵ Henry Olsson, som över huvud taget inte nämner dikterna i *Fröding. Ett diktarporträtt* (1950), menar i *Vinlövsranka och hagtornskrans. En bok om Fröding* (1970) att Fröding i och med dikterna från hospitalet »har strävat efter en förnyelse av sin poesi» och »blivit en extrem modernist före modernismen». Olsson ägnar sammanlagt en dryg sida åt hospitaltidens dikter, som han menar »har spelat en ännu svåröverskådlig roll för modern lyrik, där tidiga ekon kan avlyssnas både i Diktonius' och Björlings dikting» och jämför med Ernst Josephsons sjukdomskonst.³⁰⁶

Även Örjan Lindberger och Ingemar Algulin tar upp »Mattoidens sånger» för att behandla dem i termer av modernism. I sin uppsats »Fröding och den lyriska modernismen» (1990) kommenterar Lindberger kort (ibland bara på ett par rader) nio av dikterna från hospitalet samt en av de axiomatiska satserna. Bland annat framgår att han har studerat manuskriptet till »Ett grönt blad på marken». Lindberger berör dikternas tillkomst och drar paralleller till Strindberg. Enligt Lindberger har Fröding haft betydelse för senare modernistiska lyriker såsom Elmer Diktonius, Gunnar Björling och Birger Sjöberg.³⁰⁷ Något utförligare är Algulin som i sin uppsats »Gustaf Fröding – mellan romantik och modernism» (1986) inte tvekar att benämna Frödings sena lyrik modernistisk. Algulin tar upp vad han kallar Frödings »formsprängande uttrycksvilja och uppseendeväckande typografi», »fragmentestetik», »hallucinationsestetik», »pastischkonst» och »absurda livskänsla» och jämför med Björling och Werner Aspenström.³⁰⁸

Tysken Lutz Rühling ägnar dikterna sitt intresse i avsnittet »Das Wesen der Dinge: 'Nedanförmänskliga visor'» i sin avhandling *Die Abwehr des ennui. Modernität und Moderne im lyrischen Werk Gustav Frödings* (1990).³⁰⁹ Rühlings analyser av de nedanförmänskliga visorna bygger på 1921 års *Samlade skrifter* i stället för på originalutgåvan. Detta är långt ifrån oviktigt, då dessa versioner inte helt överensstämmer med varandra.

³⁰⁴ Landquist, 1964[b], s. 275.

³⁰⁵ Ibid., s. 275.

³⁰⁶ Olsson, 1970, s. 18 f. och 22. Fler exempel där Frödings konst jämförs med bl.a. Josephsons ges i Jonsson, 2002, s. 19, not 18.

³⁰⁷ Lindberger, 1990, s. 111–125.

³⁰⁸ Algulin, 1986, s. 27–73.

³⁰⁹ Rühling, 1990, s. 215–227.

Dikterna från hospitalet behandlas också av Sten Malmström, som i »Om rytmer och klanger i Frödings diktning» (1974) företar två korta och främst rytmiskt inriktade analyser av »Gråbärgsång» och »Ett grönt blad på mar-ken».³¹⁰

I de senaste Frödingbiografierna verkar dikterna från hospitalet ha en självskrivna plats och perioden ägnas ett eget kapitel både hos Bergsten och Warmland.³¹¹ Inte heller Warmland tvekar att jämföra dikterna med modernismen, utan konstaterar: »Med sin reducerande, avskalade teknik föregriper Fröding expressionismen».³¹² Johan Cullberg avdelar inte mindre än två kapitel åt hospitaltiden i sin bok *Gustaf Fröding och kärleken. En psykologisk och psykiatrisk studie* (2004). På tio sidor ger han en psykiaters syn på hospitaltidens lyrik och på ytterligare tre sidor i kapitlet »Sjukdomsdiktning eller nyskapande expressionism?» avvisar han den förut så vanliga termen »sjukdomsdiktning». Cullberg ser hospitaltidens lyrik som ett uttryck för »en ytterst medveten estetisk hållning» där Fröding »mera konsekvent underställde [...] formen innehållet». Han konstaterar att »Frödings hospitalslyrik fortsatte ett mönster som han påbörjat långt tidigare».³¹³ Enstaka dikter har även behandlats kort i andra sammanhang.³¹⁴

Datering och urval

Exakt vilka eller hur många dikter Fröding producerade under sin vistelse på Uppsala hospital mellan den 28 december 1898 och den 21 mars 1905 kan omöjligt avgöras.

Dikten »Elementarande» är, som tidigare påpekats, en av få dikter från den här tiden som Fröding själv har daterat.³¹⁵ Handskriften visar »6 juni 1899» av Frödings hand. Inför utgivningen av *Efterskörd* (1910), daterade

³¹⁰ Malmström, 1974, s. 27 f.

³¹¹ Bergsten, 1999, s. 206–214 och Warmland, 1999, s. 141 f.

³¹² Warmland, 1999, s. 142. Jfr poeten Bengt Emil Johnson som fastslår: »Gråbergssången är 'expressionism'. Bengt Emil Johnson, »Åskmoln, granit. Expressionisterna Fröding och Diktonius avlyssnade av Bengt Emil Johnson», *Jag! utropar Fröding. Femton författare, hundra år efteråt*, 1997, s. 67.

³¹³ Cullberg 2004, s. 171–180 samt 184–187. Se ovan s. 13, not 1. Cullberg kommenterar även dikten »Vargsång» på s. 240.

³¹⁴ Exempel ges i Jonsson, 2002, s. 21, not 28.

³¹⁵ Se s. 17.

Fröding själv stycket »Skumögdt i mörkret vi trefva» till »Omkri. 1900» och tillfogade kommentaren: »Skulle visst vara med i en samling bittra epigrammer, framkallade af den konflikt jag en tid befann mig i mellan omutliga kraf, som jag ansåg mig böra lyda, och min oförmåga att lyda dem.»³¹⁶ Stycket ingår i en handskrift med (minst) sex epigram, vilka alltså samtliga kan ges denna ungefärliga datering. I ett brev till förlaget inför publiceringen av »Gif lif och grönska» i *Svea* 1906 skriver Cecilia Fröding: »Gustaf önskar att den ofvan nämnda diktens årtal måtte utsättas – (1899) – då det ju af innehållet eljest kunnat antas att den diktats efter hans tillfrisknande.»³¹⁷ Samma årtal anges även i *Efterskörd*.³¹⁸

Ett flertal dikter och fragment kan ges en ungefärlig datering genom sin proveniens. Ernst Göransson, en av Frödings läkare, fick dikten »Hermafroditsnäcka» i gåva av Fröding under sin tid som läkare på hospitalet.³¹⁹ Handskrifterna till »Strandsvall» (Hs 1), »Rägn», »Solskenet», »Gråbärgsång», »Snigelns visa», »Myra med barr», »Vargsång» och »Djävulskärlek» skall Fröding ha gett till en annan av sina läkare, Edvard Vestberg, som i sin tur skänkte dem till Olle Holmberg. Läkaren Frey Svenson skall ha haft manuskripten till »Elementarande», »Den själfslagne», »Symptom» och »Sång från djupet» i sin ägo. Manuskriptet till »Gif lif och grönska» skall ha funnits i en tidigare handskrift hos Olof Kinberg, ytterligare en av Frödings läkare.³²⁰

Som tidigare nämnts förefaller det inte osannolikt att även Frödings övriga läkare Herman Lundborg, Teodor Nerander och Georg Schuldheis kan ha haft handskrifter av Fröding i sin ägo. Möjligen var det just någon av dessa tre, som var den bekant genom vilken Gustaf Adolf Halldén fick de

³¹⁶ Se s. 67, not 211. Se även korrektur till *Efterskörd*, Gustaf Fröding, 224:2–3, Göteborgs universitetsbibliotek och Fröding, 1910[a], s. 64–65. Jfr Frey som daterar epigrammet till 1906. Frey, 1960, s. 236. Epigrammet förekommer då, i avskrift av Cecilia Fröding, i en otryckt bok till Karl Otto Bonnier på femtioårsdagen 20 juni 1906. I Bonnierförlagens ägo.

³¹⁷ Se s. 66, inkl. not 205.

³¹⁸ Fröding, 1910[a], s. 64.

³¹⁹ På baksidan av diktens handskrift kan man läsa: »Denna dikt fick jag personligen av Fröding 1903 el. 1904, då han var min patient å Upsala hospital. Jag bad honom om ett minne och han letade ut denna ur en samling papper. Han ansåg denna höra till de bättre.» Noteringen är undertecknad Ernst Göransson. Manuskriptet i privat ägo (även på CD-romskiva, okat., Frödingsamlingen, UUB). Göransson var biträdande läkare vid Uppsala hospital mellan 27 jan. 1899 och 31 dec. 1904. Se *Sveriges läkarehistoria. Ifrån konung Gustaf den I:s till närvarande tid*, fjärde följden, andra delen, utgiven på uppdrag av Svenska Läkaresällskapet, redigerad av A. Widstrand, Stockholm 1932, s. 214. Se även s. 27, inkl. not 22 ovan.

³²⁰ Se s. 27 f.

senast offentliggjorda fragmenten. Även dessa fragment, som uppges ha varit i en av Frödings läkares ägo, torde kunna knytas till hospitaltiden – inte minst för att två av texterna tillhör epigramdikterna, som Fröding själv daterat. Till dessa hör, förutom epigram V rad 5–13 och epigram VI, översättningen »Epiphantias» strof 1–7 och fragmenten »Moguls kungaring», »Finns en gräns öfver hvilken de höge», »Om tvenne de höge nu vore» och »Epiphantias» rad 23–24 (tidigare variant).³²¹ Enligt Edvard Vestberg, ska en version av dikten »Fyrisvall en grådaskig vinterdag» kallad »Höstdag över Fyrisvall» ha nedtecknats 1902.³²²

I föreliggande utgåva publiceras dikter och diktfragment vilkas tillkomsttid förmodas vara hospitaltiden och inte med säkerhet kan dateras till annan tid. Alla dikter som inte publicerats före december 1898 har beaktats vid dateringen, för att utesluta det som inte hör till den aktuella perioden.

Frödings produktion har tidigare helt eller delvis daterats av Ruben G:son Berg i Frödings *Samlade skrifter* I–XVI (1917–22)³²³ och i hans redogörelse över Mörnersamlingen i Örebro (1931) samt av Germund Michanek i hans doktorsavhandling om dikten *En morgondröm* (1962) och i hans utgåva *Återkomsten och andra okända dikter* (1964). Berg menar att det är svårt att med säkerhet ordna utkastet i Mörnersamlingen kronologiskt och att manuskripten endast ger »mycket osäkra hållpunkter». ³²⁴ Michanek accepterar inte »att en kronologisk ordning skulle vara omöjlig att fastställa». I sin avhandling försöker han med hjälp av pappersanalys att datera dikterna i *Stänk och flikar* (1896). Perioden Michanek studerar sträcker sig från november 1894 till oktober 1898 och berör alltså inte hospitaltidens produktion.³²⁵ I *Återkomsten* daterar Michanek en dikt »till slutet av hospi-

³²¹ Se s. 28, not 79.

³²² Ragnar Skoglund, »Gustaf Fröding och den skällande räven», *Julkvällen. Publicistklubbens jultidning*, 1944, s. 39 f. Edvard Vestberg var biträdande läkare vid Uppsala hospital 2 mars till 4 april 1900 och 16 april till 9 juni 1902. Se *Sveriges läkarehistoria. I från konung Gustaf den I:s till närvarande tid*, fjärde följden, femte delen, Stockholm 1935, s. 114. Jfr Michanek, 1992, s. 121. I sin avhandling förmodar Zillén att dikten »skrevs 1897 eller 1898», en datering han övertagit från Bergs kommentarer i *Samlade skrifter*. Erik Zillén, *Den lekande Fröding. En författarskapsstudie*, (diss.) Lund 2001, s. 154 och Berg, 1921[a], s. 230. Bergs försiktiga datering »synes tillhöra åren 1897–98» torde inte kunna tillmätas lika stor tillförlitlighet som Vestbergs.

³²³ Som tidigare påpekats fick Berg hjälp med dateringen av hospitaltidens dikter i *Samlade skrifter* VII, 1921, av Frey Svenson (se s. 15).

³²⁴ Berg, 1931, s. 27.

³²⁵ Michanek, 1962, s. 143–151 samt bilagan s. 339–344. Citat s. 143. Tyvärr anger inte Michanek de olika papperssorternas linjeantal, vilket skulle ha underlättat betydligt vid åtskiljandet av två papperstyper med näraliggande mått.

talstiden» (»Var det blott ett symptom för den vakande») och, med viss reservation, fyra dikter till troligen slutet av 1890-talet (»Gall och All», »Ironia divina», »Cæsars vida starka hufvud» och »Jag mins dig, Cæsar»). Fragmentet »Snillen» dateras inte alls.³²⁶

Min datering av manuskripten skiljer sig något från Michaneks men främst från Bergs (se exemplet »Valas visdom» nedan). Framför allt dateras här de dikter och utkast som aldrig tidigare har publicerats. Vid dateringen av Frödings manuskript har proveniens, stavning, skrivsätt (piktur, bruk av tecknet ö samt vanan att inleda ny rad med versal), pappersort (vattenstämplar, format och linjeringstyp) samt i viss mån diktens grafiska uppställning, diktmotiv och arkivtillhörighet beaktats.

Korrespondensen erbjuder tämligen fasta förankringspunkter för såväl stavning och skrivsätt som pappersort och har tjänstgjort som jämförelsematerial. Här har jag tillämpat samma metod som Michanek använder vid dateringen av manuskripten till *Stänk och flikar*. Metoden går ut på att med hjälp av Frödings daterade brev bestämma mellan vilka perioder en viss papperstyp, med eller utan vattenmärke, användes av författaren. Som Michanek påpekar kan det dock inte uteslutas »[a]tt enstaka blad av en viss papperstyp kan försvinna i en låda och dyka upp för att användas till ett utkast eller en renskrift långt efter det att Fröding slutat använda denna typ för sina brev». En dikt kan ju även »ha legat färdig eller nästan färdig en längre tid, tagits fram och omarbetats och sedan renskrivits».³²⁷ Tyngdpunkten vid dateringen har jag lagt vid kombinationen proveniens, skrivsätt – främst piktur – och pappersort. Denna metod tycks, trots sina brister, vara den mest tillförlitliga.

Breven fyller ytterligare en viktig funktion då de emellanåt behandlar medsända alster. Dikter tillkomna under Frödings ungdomsår kan ofta dateras genom handstilen eller genom att de funnits medskickade eller omnämnda i brev. Inte sällan handlar de om aktuella händelser eller namngivna kamrater. Ibland rådgör Fröding med vänner som kritiserar hans diktning.³²⁸ Utgivningsårens produktion nämns främst i korrespondensen till och från Albert Bonniers förlag. I hospitalårens sparsamma korrespondens nämns dock inga dikter.

Frödings skrivvanor undergår en förändring under 1880-talet, vilket möjliggör en grov datering av manuskript. Fyra faktorer i Frödings skrivsätt kan i någon mån tillmätas betydelse vid datering av manuskript: stavning

³²⁶ Fröding, 1964, s. 139 ff. och 194 f. Se ovan s. 76, inkl. not 245.

³²⁷ Michanek, 1962, s. 144. Metoden beskrivs mer utförligt i Michanek, 1962, s. 143–45.

³²⁸ Se Jonsson, 2002, s. 143 (inkl. noter).

(se ovan s. 56 ff.), piktur, bruk av tecknet *ō*, samt vanan att inleda varje ny versrad med versal.

Utmärkande för Frödings ungdomsstil är den spetsiga, hoptryckta och högerlutande handstilen (som starkt påminner om hans mors) med långa streck över bokstaven *t*. Även bruket av tecknet *ō*, i stället för *och* (ej att förväxla med det värländska *ö*-ljudet som Fröding med flera ofta tecknar *ô*) samt, enligt tidens bruk, vanan att inleda varje versrad med versal är att betrakta som typiska för ungdomsstilen och förekommer hos Fröding endast under en begränsad period.³²⁹

Under 1880-talet ändrar Fröding sina vanor och övergår till vad jag benämner hans senare stil. Denna utmärks av en något glesare och helt upprätt handstil med kortare streck över bokstaven *t* och något rundare slängar. Även tecknet *ō* samt vanan att inleda varje rad med versal överges.

I min avhandling påpekas att brytningen mellan Frödings ungdomshandstil och hans senare handstil inte karakteriseras av en långsam övergång utan sker tvärt i januari 1889.³³⁰ En månad senare har Frödings nya uppräta stil slagit igenom helt.³³¹ En rest som dröjer sig kvar från den gamla stilen är de långa strecken över bokstaven *t*. De kortas betydligt under våren och sommaren och under hösten blir de korta strecken alltmer dominerande. Fröding fortsätter sporadiskt att använda halvlånga streck livet ut.³³² I avhandlingen konstateras att ungdomshandstilen i regel kan dateras till före 22 januari 1889, bruket av tecknet *ō*, med något undantag, till mellan juni

³²⁹ Ett brev från 1883 demonstrerar tydligt Frödings tidiga skrivvanor. Brevet, som innehåller dikten »farväl till Upsala», är skrivet med Frödings ungdomsstil och med långa streck över bokstaven *t*. Dikten innehåller fyra stycken *ō* och inleder varje rad med versal. Brev från Gustaf Fröding till Wilhelm Brockmann daterat 31 sept. 1883, Svenska Akademiens arkiv, Stockholm (31). För fler exempel se även följande brev från Gustaf Fröding till Wilhelm Brockmann daterat »2? Nov. 1883», Svenska Akademiens arkiv, samt brev från Gustaf Fröding till Mauritz Hellberg daterat 2 dec. 1883, Svenska Akademiens arkiv (32 resp. 34).

³³⁰ Det sista kända brevet skrivet före handstilsförändringen är daterat den 1 jan. 1889 och adressaten är Frödings kusin Siri. När Fröding skriver sitt nästa kända brev, den 22 januari samma år, har förändringen redan skett. I brevet, som är adresserat till vännen Wilhelm Brockmann, kommenterar Fröding själv sin nya piktur: »Ett af de mest glädjande tecknen på ett pånyttfödt lif är att min pigvackra stil undergått den märkliga förändring, hvars resultat du med häpnad iakttagert på dessa sidor.» Brev från Gustaf Fröding till Siri Fröding daterat 1 jan. 1889, Fröding 10, UUB, samt från Gustaf Fröding till Wilhelm Brockmann daterat den 22 jan. 1889, Svenska Akademiens arkiv (62 resp. 63). För en mer utförlig diskussion se avsnittet »Handstilen, skrivtecknen samt vanan att inleda ny rad med versal», Jonsson, 2002, s. 82–87.

³³¹ Brev från Gustaf Fröding till Wilhelm Brockmann daterat 21 febr. 1889, Svenska Akademiens arkiv (64).

³³² Se t.ex. Gustaf Frödings brev till Cecilia Fröding, Fröding 10, UUB.

1879 och till och med år 1884 och vanan att låta varje versrad inledas av versal till före januari 1887.³³³ Dessa förändringar i Frödings skrivvanor bidrar till att jag har kunnat hänföra en del av manuskripten i Frödings kvarläten-skap till 1880-talet.

Frödings handstil kan efter 1889 uppvisa variationer, vara mer eller mindre hoptryckt och ha mer eller mindre runda slängar, men den stora skiljelinjen mellan vad jag benämner högerlutande ungdomsstil och den senare uppräta stilen utgör den tydligaste gränsen. Som Berg påpekar förändras inte Frödings handstil nämnvärt under 1890-talets senare hälft utan »[d]et är egentligen endast genom den abnormt ökade mängden av ändringsförslag och varianter mot årtiondets slut, som manuskripten från denna tid skilja sig från de tidigare».³³⁴ Efter sekelskiftet sker dock en liten förändring såtillvida att handstilen stundtals verkar påtagligt darrig.

För datering av senare dikter har användningen av olika papperssorter varit av stor betydelse. Som visas i avsnittet »Handskriftsläge och manuskriptbeskrivning» är den övervägande delen av dikterna och fragmenten från hospitaltiden skrivna på någon av de två i materialet vanligast förekommande sorterna, som båda kan dateras till hospitaltiden.³³⁵ Flertalet av de övriga texterna är skrivna på papperssorter som även använts i daterade brev under hospitaltiden. Då påstådd tillkomsttid, papperssort och nära samhörighet i stil överensstämmer är sannolikheten stor att texterna tillkommit under samma tidsperiod.

I några fall har samhörighet i diktens grafiska uppställning och/eller diktmotiv fått väga tyngre än papperssort vid dateringen. Till exempel anser jag att dikterna »Rägn», »Ett grönt blad på marken» och »En snigels sång» genom sitt innehåll och sin form tveklöst hör till de nedanförmänskliga visorna, trots deras ovanliga papperssort. Dessutom är rubrikvarianten »Mattoidens visor» skriven på denna papperssort. Handskriften till dikten »Rägn» ingick ju också, tillsammans med versionen »Snigelns visa», i det material som Frödings läkare Edvard Vestberg haft i sin ägo. De flesta av de nedanförmänskliga visorna har annars skrivits på blad av märket »Original Abundantia Paper», inklusive dikten »Hermafroditsnäcka», som kan knytas till hospitaltiden, och rubriken »Mattoidens sånger».

³³³ Det finns dock senare exempel på att Fröding inleder varje rad med versal, men i dessa citerar – eller låtsas han citera – dikter skrivna av andra. Se t.ex. brev från Gustaf Fröding till Karl Gustaf Pettersson daterat 30 maj 1886 och brev från Gustaf Fröding till Mauritz Hellberg daterat 26 jan. 1887 (54 och 59).

³³⁴ Berg, 1931, s. 27.

³³⁵ Se s. 28 f.

Ytterligare ett exempel är manuskriptet till dikten »Den skapande nyskapade», som är skrivet på inte mindre än tre olika papperssorter, varav två är just de vanligast förekommande. Troligtvis är detta ett fall där enstaka pappersblad från tidigare inköp blivit sparade, eftersom en del av dikten (Hs 2:I) är skriven på en papperssort som Michanek har daterat till 1897,³³⁶ trots att texten otvivelaktigt hör samman både med den direkta fortsättningen av dikten (Hs 2:II) och den prosapoetiska inledningen (Hs 1).

Med hänsyn till innehåll och form kan de korta dikterna »I begynnelsen var», »Bönhörelse» och »Att vara ensam i rymdens öken» möjligen räknas till epigramdiktningen. De två förstnämnda dikterna är dessutom skrivna på samma papperssort som »Epigram», vilket ytterligare stärker sambandet mellan dem.

Som tidigare nämnts bär flera av manuskripten från hospitalet spår av Frödings olika studier under denna tid. Då journalanteckningarna inte kan binda de olika ämnena till specifika och begränsade tidsperioder kan inte dessa uppgifter tillmätas någon betydelse vid en exakt datering. Ett blads samtliga anteckningar behöver ju inte nödvändigtvis ha samma tillkomsttid. Litterärt skapande har också försiggått utan att det särskilt införts i journalen och detsamma torde även kunna gälla Frödings studier. Dock anser jag att noteringarna på manuskripten bekräftar att Fröding hade tillgång till just dessa papper under sin vistelse på hospitalet och att de är en del av hans betydande textproduktion under denna tid – en produktion som även journalanteckningarna vittnar om.

Även arkivtillhörighet kan ge en viss vägledning i dateringsarbetet, men bör inte, enligt min mening, utgöra det enda dateringskriteriet. Däremot kan uppgifterna om hur ett manuskript nått ett arkiv, tillsammans med andra faktorer – framför allt piktur och papperssort – bekräfta en texts tillkomstperiod.

Huvuddelen av Frödings litterära kvarlåtenskap förvaras i fem större arkiv. I Svenska Akademiens arkiv finns Frödings ungdomsdikter och ungdomsbrev. Med undantag av manuskriptet till *Nya dikter*, som finns i Mörnersamlingen på Örebro universitetsbibliotek, äger Bonnierförlagen de handskrivna manuskripten till de av Albert Bonniers förlag utgivna diktsamlingarna. Samlingen i Örebro rymmer, förutom *Nya dikter*, även ett stort antal av Frödings utkast och manuskript fram till november 1898 samt Frödings brev till Birger Mörner.³³⁷ På Kungliga biblioteket finns, förutom

³³⁶ Michanek, 1962, s. 343.

³³⁷ I ett brev från Birger Mörner till Gustaf Fröding daterat 28 nov. 1898 tackar Mörner för de handskrifter som han fått av Fröding. Se Jonsson, 2002, s. 145, not 13. Brevet i Fröding 4, UUB. Även utgivet i *Käre Gustaf! Högdle Herr Fröding!*, 1988, s. 261.

några tidiga alster, de så kallade konceptböckerna från tiden efter hospitalvistelsen (1905–1911). Som tidigare nämnts förvaras Frödings produktion från hospitaltiden på UUB tillsammans med en del övrigt efterlämnat material både från tiden före och efter hospitalvistelsen.³³⁸

Genomgången av materialet i de svenska arkiven och känt material i privat ägo visar att texter från hospitaltiden, med några få undantag, endast finns på UUB. Undantagen är dels den privatägda handskriften till dikten »Hermafroditsnäcka», dels de på Värmlands museum (Karlstad) förvarade fotostatkopiorerna på handskrifterna till dikterna »Elementarande», »Sång från djupet», »Den själflagne» och »Symptom». Material från övriga arkiv härrör antingen från tiden före eller efter perioden och kan därför uteslutas.

De dikter och fragment som presenteras i volymen kan daterats till perioden antingen genom sin proveniens, en daterad papperssort eller genom att de visar stora likheter i motiv med dessa texter. De osäkra dateringsförhållandena innebär att dikter och fragment tillkomna under 1897 och 1898, men som inte publicerats, omöjligt kan skiljas från dem som skrevs under den faktiska hospitaltiden om de överensstämmer i fråga om skrivsätt, papperssort och arkivtillhörighet/proveniens. Detsamma gäller de eventuella dikter och fragment som efter hospitalåren nedtecknats på lösa blad som ej härrör från de så kallade konceptböckerna. Det kan därför inte uteslutas att även texter tillkomna före eller efter perioden december 1898 till mars 1905 kan ha medtagits.

De korta fragmenten »Till dess han dricker», »Korpar skria» samt »Ännu slår jag slagen» har inte säkert kunnat knytas till hospitaltiden, eftersom de är skrivna på udda papperssorter och inte heller har sin proveniens genom läkarna på hospitalet. De har ändå medtagits, då de överensstämmer med de övriga fragmenten beträffande piktur, arkivtillhörighet samt i viss mån även till formen. Det senare fragmentets papperssort kan dateras till sensommarren 1898.

I ett fall har dateringen betraktats som alltför osäker. Dikten »Mig lyster för en gång dikta fritt som jag behagar» har ett udda pappersformat, ett innehåll och en piktur som *möjligen* skulle kunna antyda att det är ett tidigare stycke. Den har här medtagits då den inte, utifrån skrivsätt eller tidigare

³³⁸ En mindre samling brev, anteckningsböcker samt böcker från Frödings bibliotek finns på Alsters herrgård och Värmlands museum, Karlstad. Dessutom har även enstaka manuskript, brev och böcker av olika anledningar hamnat på landsarkivet i Visby, Folkrorelsernas arkiv för Värmland (Karlstad) och universitetsbiblioteken i Bergen, Göteborg, Helsingfors, Köpenhamn, Lund och Oslo samt hos privatpersoner.

publicering, helt har kunnat uteslutas från de förmodade hospitaldikterna på UUB. Dikten har placerats i Appendix 1.

Dikten »Valas visdom», som ingick i »Mattoidens sånger» 1914, har av flera orsaker uteslutits ur denna volym. Handskriften finns i en anteckningsbok bland flera ungdomsdikter. Dikten är skriven med Frödings högerlutande ungdomshandstil med långa streck över bokstaven *t*. Dessutom inleds varje rad med versal, samtidigt som skrivtecknet *ö* förekommer. Som tidigare påpekats menar även Berg i *Samlade skrifter* I (1917) att denna dikt är en ungdomsdikt, men motsäger senare sig själv då han också publicerar den i »Mattoidens sånger» i *Samlade skrifter* VII (1921).

Ur handskriftsmaterialet på UUB har för denna utgåva valts både dikter och diktfragment, dock inga fristående prosastycken. Avgränsningen har inte varit helt oproblematisk, då det ibland har varit svårt att avgöra vad som kan vara slutet av en dikt, vad som är en och samma dikt, vad som kan vara två eller flera olika dikter och vad som över huvud taget kan räknas som en dikt.

Redaktionen för utgivningen av Frödings brev ställde sig frågan: »Vad är ett 'brev'?»³³⁹ Det är lika motiverat att fråga: Vad är en dikt? Gränserna är svåra att dra, då mycket av den litterära kvarlåtenskapen både är ofullständig och osammanhängande. Ett visst mått av subjektivitet vid bedömningen förefaller ofrånkomligt.³⁴⁰ Frågan kan dessutom ses ur (minst) två perspektiv. Den ena rör den praktiska skillnaden mellan dikt och fragment, alltså vad som kan räknas som en hel dikt, medan den andra rör den mer filosofiska frågan om vad som, i det här fallet, kan betraktas som poesi eller lyrik och vad som hamnar utanför.

Frågan huruvida en text bör ses som en hel dikt eller som ett fragment av en dikt kan säkerligen besvaras på många olika sätt. Som dikt räknas i detta sammanhang en text som förefaller utgöra en avslutad helhet. De flesta av dessa texter har en titel. Det kan dock aldrig garanteras att en dikt som nu tycks fullständig inte kan ha en fortsättning. Till exempel föreföll de fem tidigare kända epigrammen avslutade ända till dess att fortsättningen på det femte epigrammet och ytterligare ett epigram nyligen överraskande kom till kännedom.³⁴¹ Graden av renskrift har i sammanhanget mindre betydelse.

³³⁹ *Gustaf Frödings brev* I, s. 7.

³⁴⁰ Handskrifter kan se ut och uppfattas på en mängd olika sätt. Efter att i flera års tid ha studerat handskrifter från en och samma författare finns intryck som svårigen låter sig uttryckas i undantagslösa regelverk över vad som t.ex. är hela dikter, vad som är fragment etc. Ibland måste den enskilda forskaren helt enkelt förlita sig på sin intuition, där hans eller hennes samlade erfarenheter kan komma till uttryck.

³⁴¹ Se s. 28, inkl. not 79.

Även utkast med talrika ändringar, som »Nedanförmänskliga visor», kan räknas till denna grupp. Texten har en titel, utgör en helhet och visar inga tecken på att en fortsättning måste följa, även om det – liksom i samtliga fall – vore fullt möjligt.

Fröding själv publicerade aldrig sina dikter utan titel, med undantag för dikter tryckta i kåserier. Av de 80-tal texter som här publiceras har 48 titel. Flera av dem är ofullständiga så till vida att de antyder att en fortsättning måste följa. Ett exempel på detta är »Moguls kungaring» (s. 195), som slutar med ett kommatecken sist på en orimmad rad i en annars traditionellt rimmad dikt.³⁴²

Texter som inte ger en helhet och/eller antyder att de föregåtts av något och/eller att en fortsättning följer räknas här som fragment. Ofta saknas titel. Till exempel presenteras »Var det blott ett symptom» här bland fragmenten eftersom textens placering på papperet antyder att det funnits minst ett föregående blad. Texter med titel placeras bland fragmenten i de fall de ej kan anses utgöra en helhet eftersom fortsättningen uppenbarligen saknas, som i fallet »Moguls kungaring».³⁴³

Som fragment räknas också mycket korta texter, även om inget direkt antyder att något måste ha föregått eller efterföljt (undantaget de korta dikterna i diktcykeln »Epigram» och den epigramliknande »Bönhörelse», samtliga med titel). För dessa texter, exempelvis »Äfven jag är född till stjärna», »Att vara ensam i rymdens öken», »Min sorg den faller vida» och »I begynnelsen var», kan det svårligen avgöras om de verkligen kan anses utgöra egna helheter eller ej. Med undantag av några texter ur diktcyklerna i *Gralstänk* (1898), publicerade inte Fröding själv så korta stycken som egna helheter.

Fragment kortare än fyra rader har jag inte bedömt som meningsfulla att redovisa om de inte, som i fallet »Simsons sånger», kan kopplas samman med en dikt eller diktcykel. På UUB finns även ett fåtal fragment, som visserligen är längre än fyra rader, men som saknar så många ord eller innehåller så många strykningar att de knappast är meningsfulla eller ens möjliga att

³⁴² Fragmentet publicerades första gången i Zillén, 2001, s. 364. Där avslutas texten felaktigt med punkt.

³⁴³ Bedömningen av detta fragment orsakar även en omvärdering av »Jag dricker ur Belials bäckar» (s. 196). De båda texterna visar stora likheter beträffande meter och rimflätning. Dessutom förekommer anaforen »jag sökte» ur »Moguls kungaring» en gång även i »Jag dricker ur Belials bäckar». Den senare texten, som tidigare betraktats som en helhet, framstår nu som en sannolik del av »Moguls kungaring», om än inte direkt efterföljande, och placeras därför bland fragmenten.

etablera. Dikter som endast finns i avskrift – i regel ungdomsdikter – har inte medtagits.

Dikterna och fragmenten har omöjligt kunnat ordnas kronologiskt, utan följer en tematisk ordning (som delvis överensstämmer med 1914 års valda ordning). Vid något tillfälle har även texter med liknande meter placerats efter varandra. Som tidigare nämnts önskade Fröding att hans »Naturvisor» skulle »sättas omedelbart efter hvarandra, icke ett stycke på hvar sida».³⁴⁴ Tyvärr har hans önskemål här inte kunnat uppfyllas, eftersom dikterna inte ordnats av honom själv och det är osäkert exakt vilka dikter som avses.

Några handskrifter som saknar titel har så stor tematisk likhet med varandra att de möjligen kan ha ämnats för en större diktcykel, till exempel de fyra blad som ofta – och även här – presenteras som »Simsons sånger» (s. 145 ff.). Svårigheterna med att avgöra huruvida dessa handskrifter verkligen är delar av samma dikt har gjort att jag har valt att inte placera dem direkt följande på varandra, som tillhörande en och samma dikt. Jag har i stället arrangerat dem som en diktsvit utan att införa någon titel. I till exempel de fyra dikterna med romersk tematik (s. 168 ff.) bedöms inte samhörigheten som lika stark och därför sätts titel ut för varje nytt blad.

Som tidigare nämnts kan frågan om vad som kan räknas som en dikt eller ej även ses ur en annan aspekt: Vad kan betraktas som poesi eller lyrik och vad hamnar utanför? I materialet på UUB finns en grupp texter som förefaller härröra från Frödings sysslande med »abstrakta spörsmål t.ex. jaget, tillvaron, världsalltet o.d. abstrakt taget», »Afzelius [...] logik» respektive »tankelagarna» som omtalas i journalen.³⁴⁵ Bland dessa »Definitions försök» – benämningen är Frödings egen³⁴⁶ – återfinns en grupp texter som innehåller axiomatiska sats. Fröding definierade själv dessa sats:

Satser hvilka för mig äro axiomer och af dessa dragna första slutsatser
Jag är
Jags varande är. [– – –]

³⁴⁴ »Nedanförmänskliga visor», 3312, Fröding 17, UUB.

³⁴⁵ Frödings journal 8 dec. 1899, 22 maj 1900 och 25 juli 1902. Boken som åsyftas är sannolikt Fredrik Georg Afzelius, *Lärobok i logiken för elementarundervisningen*, 7:e uppl., Uppsala 1864. Den kan dock inte återfinnas i Frödings bibliotek. Afzelius skriver: »1) **Principium Identitatis** eller öfverensstämmelsens Lag [...] uttryckes genom *formeln*: *A är A* [– – –] 2) **Principium Contradictionis** eller Motsägelens Lag [...] uttryckes genom *formeln*: *A är icke non-A* [– – –].» Afzelius räknar upp fler tankelagar än Fröding nämner. Ibid., s. 5.

³⁴⁶ På ett blad under rubriken »Definitions försök m. m.» återfinns bl.a. »Jag är tillvarande» och de strukna orden »Jag är till», »Tillvaro är», »Jags tillvarande är» samt »Vara något». Pappersorten är en av de vanliga (22,1–2 x 14,1 cm, 20 lila linjer på bredden), Fröding 18, UUB. Även de tre följande citerade definitionerna är skrivna på denna pappersort och förvaras i Fröding 18, UUB.

Tydligt inspirerad av Afzelius utvecklar Fröding sin definition med följande resonemang om tankelagarna:

Att »jag är» – är för mig ett axiom

Enligt principium identitatis »hvarje ting är hvad det är» hvarje ting är identiskt med sig själf följer af nämnda axiom att »jag är jag» och enligt principium contradictionis: »jag är icke icke jag»[.] Enligt axiomet är alltså uttryckt [sic!] att »jag är jag» förutom att det är utsagdt att »jag är».

det som är = väsen

något som är = ett väsen

Af axiomet framgår alltså måhända följdriktigt [sic!] följande definition: jag är ett väsen identiskt med mig själf.

I ytterligare en text sammanfattar Fröding:

För mig axiomala satser och på grund af dessa axiomala satser grundade andra satser.

- 1) Vara är vara
- 2) »Varande» är detsamma som »som är»
- 3) »Som är» är detsamma som »varande»
- 4) »Ett varande» är detsamma som »ett som är»
- 5) »Ett som är» är detsamma som »ett varande»
- 6) Det som är är detsamma, som hvart och ett som är
- 7) Det som är är detsamma som hvart och ett varande
- 8) Det som är är hvart och ett

Texter med ovanstående innehåll definierar Fröding alltså själf som axiomatiska satser och inget annat. Ingenstans antyds att dessa texter är ämnade att läsas som lyrik.

Uppställningarna med axiomatiska satser följer i regel samma mönster, då de ofta inleds med en kort sats som sedan successivt utökas. Dessa satser behandlar vanligen vad det innebär att vara till, vad det innebär att vara ett jag samt vad det innebär att andra saker (exempelvis »det») är till. Utredningarna finns i en mängd olika varianter och renskrivningsstadier.³⁴⁷ Ett exempel är texten som börjar »Det som är, är» (s. 233). Texten återges – ofullständig och något ändrad – i Örjan Lindbergers uppsats »Fröding och den lyriska modernismen» (1990). Lindberger uppfattar stycket som »språkliga funderingar» och ett uttryck för Frödings sanningskrav och sökande efter

³⁴⁷ Materialets omfattning är beroende av vilka texter man räknar till de axiomatiska satserna. Min uppskattning är att det minst rör sig om drygt ett 40-tal sidor. Några av handskrifterna med de axiomatiska satserna innehåller även övningar i hebreiska. Detta gäller dock ej de i utgåvan presenterade.

ett sant språk, men också »som ett försök att fasthålla den av sjukdomen hotade identiteten och även finna en punkt för förankring i verkligheten».³⁴⁸ I sin avhandling *Den lekande Fröding. En författarskapsstudie* (2001) går Zillén ett steg längre än Lindberger och ser texten som en dikt. Denna dikt, menar han, är ett exempel på Frödings »utforskande av språkssystemets möjligheter och gränser» och bör ses som ett uttryck för Frödings verbala lek.³⁴⁹

Gränsdragningen mellan vad som kan räknas som det Fröding benämner axiomatiska satser och vad som kan räknas som dikter kan vara svår att göra. Ett visst mått av subjektivitet i frågan förefaller omöjligt att undvika. Vissa av texterna kan anses gränsa till diktens art, men då upprepningarna trots allt kvarstår och texterna resulterar i slutsatser («alltså»/»Ergo») ser jag dem mer som definitionsförsök eller filosofiska tankeövningar än som dikter. Flera av dessa texter innehåller religiösa tankegångar och inbegriper till exempel frågan om gott och ont. I flera manuskript återkommer »ett godt träd» som metafor för Gud. Innehållet är poetiskt sett mycket intressant, men ger snarare intryck av att vara resonemang än lyrik. De axiomatiska satsernas uppställning på papperets sida liknar inte dikternas, utan påminner mer om Frödings definitionsförsök eller om den grupp texter av religiös karaktär där Fröding försöker att utreda vad Gud innebär och förmår. Då texterna både är intressanta och innehåller ett poetiskt färgat språk, men inte hör hemma bland dikterna, har jag valt att etablera ett representativt urval i Appendix 2.

Etableringsprinciper

Materialet i denna volym består till största delen av handskrivna dikter, utkast och fragment. Blott ett fåtal dikter kan betraktas som renskrivna. Det stora antalet ändringar och överstrykningar gör på många ställen manuskripten svårtolkade. I några fall har bläcket strukits ut innan det hunnit torka. Frödings piktur är vanligtvis inte svårläst, men ord där streck eller

³⁴⁸ I Lindbergers version har dock rad tre och de fem sista raderna tappats bort. Dessutom skiljer sig manuskriptets text från Lindbergers på inte mindre än 15 ställen vad gäller kommatering och interpunktion. Lindberger har strukit ett »det» i r. 4 samt ändrat till »icke-jag» sist i r. 11. Lindberger, 1990, s. 112 f.

³⁴⁹ Zillén citerar efter Lindberger. Zillén, 2001, s. 63 f. och 66. En del av texten återges även i densammes »'Se mannen är man, se kvinnan är kvinna'. Om könspolarisering som estetisk princip i Frödings poesi», *Litteratur og kjønn i Norden*, red. Helga Kress, Reykjavík 1996, s. 365.

prickar över bokstäver glömts bort kan ibland tolkas på flera sätt. Ett annat problem är bläckdroppar, som kan vara svåra att skilja från kommatecken och punkter.

Man kan inte komma ifrån att det til syvende og sidst måste vara fråga om en subjektiv bedömning av vad som är struket, vad som är ett kommatecken, en strofindelning, ett svårtolkat ords rätta lydelse och vad som är rimliga principer i varje enskilt fall. Som tidigare framhållits kan det dessutom ibland vara svårt att avgöra vad som kan räknas som en dikt.

Syftet har varit att återge dikterna från hospitalet i den senaste av Fröding utförda versionen och att etablera en läsbar text som ligger så nära den text Fröding själv nedtecknade som möjligt.

Texterna i volymen har i huvudsak etablerats med Frödings handskrivna originalmanuskript som grundtext. I fyra av de fem fall som originalhandskrifter inte har funnits att tillgå har dikterna etablerats efter fotostatkopior av originalmanuskript.³⁵⁰ Vad gäller dikten »Gif lif och grönska» och epigram II (»Skumögdt i mörkret vi trefva») finns de senaste av Fröding auktoriserade versionerna i *Efterskörd*. Dessa två dikter återges därför i 1910 års tryckta versioner, som Fröding själv har läst korrektur på. Den senare dikten finns även som handskrift. Med undantag av två kommatecken är den tryckta texten och handskriften identiska.³⁵¹

Vid etableringen av texterna eftersträvas den senaste varianten. Där alternativläsningar föreligger väljs alltså den som bedömts som den senaste. Finns tidigare utkast eller versioner bevarade redovisas dessa i kommentarerna. I de två fall där en diktidé har utvecklats så att man kan tala om två versioner, trycks båda (»En snigels sång»/»Snigels visa» och »Träd och gren»/»Trädet och grenen»).

Etableringen följer i möjligaste mån handskrifternas stavning, interpunktion, strykningar och tillägg, rad- och strofindelning. I de fall titel saknas benämns texten efter sin första rad. En sådan supplerad titel inleds alltid med versal även om första raden inte gör det (gäller fragmenten). Titel avslutas aldrig med skiljetecken. Frödings egna nottecken i form av kryss, ibland följda av högerparentes, har standardiserats till enbart asterisk.

³⁵⁰ Dikterna »Elementarande», »Den själflagne», »Symptom» och »Sång från djupet» har endast återfunnits som fotostatkopior. VM A-288 76: 109–112, Värmlands museum.

³⁵¹ Korrektur till *Efterskörd* I, 1910, Gustaf Fröding, 224: 2–3, Göteborgs universitetsbibliotek. samt Fröding, 1910[a], s. 65. Som tidigare nämnts trycks »Gif lif och grönska» i *Svea* 1906 efter en avskrift som Bonnier låtit göra och som Cecilia Fröding skriver att hon vill läsa korrektur på. Det finns inget som tyder på att Fröding själv skulle ha varit involverad varken i korrekturläsningen inför tryckningen av dikten i *Svea* eller i Cecilia Frödings avskrift av epigrammet till Karl Otto Bonniers femtioårsdag.

Uppenbara skrivfel, men inte avvikande stavning, har rättats. Det vill säga att omkastade, överflödiga eller saknade bokstäver och tecken har korrigerats, liksom någon enstaka särskrivning.³⁵² Många av de icke renskrivna handskrifterna saknar ibland diakritiska tecken över i, å, ä och ö liksom enstaka interpunktionstecken. Ringar och punkter över i, å, ä och ö har satts ut i de etablerade texterna utan kommentar. I variantapparaten har inte saknade diakritiska tecken införts. Övriga emendationer anges alltid i den textkritiska apparaten.

Det finns uppenbara svårigheter att avgöra vad Fröding själv skulle se som stavfel, huruvida hans stavning är ett medvetet stildrag eller ej samt vad som kunde anses som avvikande stavning av samtiden. Då Frödings stundtals varierande stavning, som bland annat avslöjar tidens skiftande stavsätt, både är språkvetenskapligt intressant och av betydelse vid datering, har den bibehållits oförändrad.

I interpunktionen har några smärre tillägg införts, såsom emending av punkt där en mening tydligt är slut och versal följer. När normalfallet med punkt följd av versal frångåtts, finns i handskrifterna tre olika typer av fall: versal utan föregående skiljetecken, versal efter kommastecken respektive punkt följd av gemen. Här betraktas främst versal som markör för inledning av ny mening. Punkt emenderas i radslut före versal samt i strofslut. Ofta sammanfaller radslut och strofslut med slutet av meningen. Med undantag av den prosapoetiska inledningen till »Den skapande nyskapade» förekommer inga punkter, vare sig ursprungliga eller emenderade, inuti en rad. Kommastecken ändras till punkt före versal. Punkt före gemen ignoreras såvida den inte, som i fallet »Den universale», avslutar strof. I detta enda fall ändras i stället gemen till versal. Frågetecken och utropstecken emenderas däremot inte.

Ofta får radsluten utgöra naturliga pausmarkeringar. Kommateringen har endast kompletterats på ett fåtal ställen och då mellan upprepning av likalydande ord, till exempel »klart, klart». Tilläggen har gjorts i enlighet med Frödings egen kommatering i exempelvis dikten »Solskenet» (»hvitt, hvitt» och »försvinn, svinn, svinn»). Som tidigare visats, följer Fröding i sina renskrifter vedertagna interpunktionsnormer. Företagna emendationer är i linje med texternas övriga interpunktion och följer Frödings vanor vid den här tiden. I fragmenten (s. 193–227) görs inga tillägg i interpunktionen.

³⁵² T.ex. förefaller ordet »ljusfyld» (r. 74, »Den skapande nyskapade») stå särskrivet i Hs. Det kan vara svårt att avgöra om ett ord verkligen är avsiktligt särskrivet eller ej. Möjl. kan även ordet »förmäten» (r. 6, »Balaam, Bozors sons väg») läsas som två ord i Hs.

Beträffande Frödings strykning- och ändringsförfarande i manuskripten kan tre typer av problemfall uppstå:

1. Strykning och understrykning av del/delar av ord/rad/mening.
2. Strykning utan ersättande ord, vilket kan leda till innehållsliga och grammatiska inkonsekvenser.
3. Ändring utan strykning, det vill säga två eller flera varianter kvarstår.

I första fallet gäller principen att delvis struket ord betraktas som struket, såvida det inte behövs för sammanhanget och det finns anledning att anta att strykningen varit ett misstag. Vid partiell strykning av rad eller mening gäller att kvarvarande ord och skiljetecken som utgör rester av strukna sammanhang ignoreras, ifall de inte ingår i ett nytt begripligt sammanhang, eventuellt tillsammans med omkringliggande rader. Även understrukna ord/rader betraktas som strukna. I manuskripten förekommer att överstrykningsstreck helt eller delvis hamnar över/under ord eller rader. Understrykningar förekommer inte i Frödings övriga lyriska produktion och i de fåtal fall de här uppträder framgår av handskriften att överstrykning avsetts.³⁵³

När grammatiska inkonsekvenser uppstår till följd av att ett ord eller en ordföljd strukits och inte ersatts, finns det ibland anledning att tro att delar av strykningen varit ett misstag. I ett par fall har ett struket ord återinförts, till exempel det andra »mig» i »söf mig låt mig | vakna först när sekler ha förgått» i dikten »Söfvande mjöd vill jag tömma» (se diskussion och faksimil i Appendix 3).

I enlighet med Frödings egna renskrivningsvanor väljs vid tillagt alternativ utan strykning, där två eller flera ord- eller radförslag som båda bär mening och passar in i texten står ostrukna, den senaste varianten (om detta kan avgöras). Annars väljs den variant som grammatiskt och metriskt passar in i resten av satsen och gör den begriplig. Ofullständiga variantförslag som inte ger något begripligt sammanhang ignoreras. Huruvida ofullständiga rader kan kvarstå eller ej, måste avgöras vid etableringen av varje enskild dikt. Vid traditionellt strukturerade dikter finns sällan något skäl att låta denna typ av rader kvarstå, medan frågan kan vara betydligt svårare att avgöra beträffande mer fritt anlagda dikter.

Där ny sida eller nytt blad inletts skrivs texten samman såvida inte strofindelning särskilt markerats i handskriften genom stort mellanrum eller kryss. I några fall är dock dikternas strofindelning svår att avgöra (exempel-

³⁵³ Undantaget Frödings egen not till dikten »Allvaldr», där understrykningar har betraktats just som sådana och kursiverats.

vis »Funne jag sedan»). Handskrifternas högerställda rader har skrivits samman med ovanstående rad.

I kommentaren anges handskriftens arkivtillhörighet. Den först nämnda handskriften eller det först nämnda trycket utgör grundtext. Flertalet handskrifter utgörs av ett eller flera blad med skrift på papperets ena sida. I de fall handskrifterna har skrift på båda sidor anges detta. Som tidigare redovisats har många av handskrifterna två separata numreringssystem, vilka troligtvis härrör från tidigare utlåning.³⁵⁴ Märkningen av manuskripten redovisas, men initialernas varierande interpunktion har standardiserats till »H.F.» Punkt efter numrering anges inte.

I förekommande fall följer en variantapparat som upptar emendationer samt handskriftens ändringar av Gustaf Frödings egen hand. Svårläst ord eller bokstav som jag avstått från att tolka markeras med frågetecken inom hakparentes [...]. Radindelning markeras med | och strofindelning markeras med || . Med »2 *klart, klart* Hs: *klart klart* ändr. fr. *klart ljust*» avses att den etablerade texten (*klart, klart*) på rad 2 skiljer sig från handskriften (*klart klart*) samt att textstället ändrats av Gustaf Fröding från sin ursprungliga lydelse (*klart ljust*). Förkortningen Hs avser handskrift. För att markera att endast en del av lemmat eller den ursprungliga ordsekvensen ändrats används hakparentes. Om inget annat anges avser ändringen samtliga ord före hakparentesen (i förekommande fall fram till föregående hakparentes eller nästa icke-kursiverade ord).

Eventuella textkommentarer redovisas kortfattat och sist ges ordförklaringar.³⁵⁵ Slutligen presenteras i Appendix 3 ett par exempel på handskrifter i faksimil, där författarens ändringsförfarande kan studeras, samt längre kommentarer till några av dikterna.

³⁵⁴ Se s. 32.

³⁵⁵ I Jonsson, 2002, redovisas även texternas meter och rimflätning.

Käll- och litteraturförteckning

OTRYCKT MATERIAL

Göteborg

Göteborgs universitetsbibliotek

Två korrekture till *Efterskörd* (1910) (Gustaf Fröding, 224:2–3)

Karlstad

Värmlands museum

Fotostatkopior av Frödingmanuskripten »Sång från djupet», »Symptom», »Elementarande» och »Den själfslagne» (VM A-288 76:109–112)

»Förteckning över Frödinglitteratur, förstaupplagor, handskrifter, brev m.m. Samt böcker med anteckningar i marginalen av Gustaf Fröding» (VM A-288 76:168)

Anteckningsböcker, s.k. »Kladdböcker» (A 6831–32)

Stockholm

Albert Bonniers förlags arkiv

Handskrivet manuskript samt första, andra och tredje korrekture till *Stänk och flikar* (1896)

Handskrivet manuskript till *Guitarr och dragharmonika* (1891)

Handskrivet manuskript till *Gralstänk* (1898)

»Upplagebok 1896–1906»

Systrarna Frödings brevmapp

Brev från Cecilia Fröding till Albert Bonnier

Brev från Cecilia Fröding till Karl Otto Bonnier

Gustaf Frödings brevmapp

Brev från Cecilia Fröding till Albert Bonnier

Brev från Gustaf Fröding till Albert Bonnier

Kopieböcker

Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding (kopiebok 18, s. 490)

Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding (kopiebok 36, s. 672)

Förlagskorrespondensen

Brev från Carl Lagerlöf till Karl Otto Bonnier (1910:3 I–N, brevet finns i avskrift i Fröding 14, UUB)

I Bonnierförlagens ägo

Otryckt bok (handskrift) till Karl Otto Bonnier på femtioårsdagen 20 juni 1906

Kungliga biblioteket

Brev och rapporter från Ida Bäckmann till Frey Svenson (L 3:2)

Svenska Akademiens arkiv

Brev från Gustaf Fröding till Wilhelm Brockmann

Brev från Gustaf Fröding till Mauritz Hellberg

*Uppsala***Landsarkivet**

Ulleråkers sjukhus arkiv

Gustaf Frödings journal, nr 3530

Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet

Skalin, Lars-Åke, »Frödings sjukdomsdiktning – förändringar i den litteraturkritiska värderingen» (trebetygsuppsats i litteraturhistoria, vt 1967)

Uppsala universitetsbibliotek (UUB)

Gustaf Frödings anteckningar i P. J. Möbius, *Nietzsche*, Leipzig 1904, Viktor Rydberg, *Det sköna och dess lagar*, Stockholm 1901 resp. Karl Heinemann, *Goethe*, Leipzig 1903, Gustaf

Fröding i böcker han ägt, handskriftsavdelningen, mikrofilm, 1980/1

Kopia på Hedda Frödings testamente (Gåvor Fro-G, M 5a, Bibliotekets arkiv)

Brev från Cecilia Fröding till Elise Öhrvall (Q 20:17)

»Protokoll vid Upsala studentkårs direktionssammanträden 1901–.» (U 1755 b7)

»Handlingar rörande Frödingsfonden» (U 1775 f 3)

Diktmanuskript samt rimlistor (V 5:2)

Frödingsamlingen

(Katalogiserat material)

Brev från Albert Bonnier till Gustaf Fröding (Fröding 1)

Brev från Birger Mörner till Gustaf Fröding (Fröding 4)

Brev från Cecilia Fröding till Gustaf Fröding (Fröding 6)

Brev från Gustaf Fröding till Cecilia Fröding (Fröding 10)

Brev från Gustaf Fröding till Siri Fröding (Fröding 10)

Brev från Gustaf Fröding till Karl Elof Magnusson (Fröding 10)

Brev från Gustaf Fröding till Vilhelm Möller (Fröding 10)

Brev från Albert Bonnier till Cecilia Fröding (Fröding 11 a)

Brev från Karl Otto Bonnier till Cecilia Fröding (Fröding 11 a)

Brev från Teodor Nerander till Cecilia Fröding (Fröding 11 b)

Brev från Frey Svenson till Cecilia Fröding (Fröding 11 b)

Brev från Carl Lagerlöf till Karl Otto Bonnier i avskrift (Fröding 14)

Brev från Teodor Nerander till Hjalmar Öhrvall (Fröding 14)

Brev från Georg Schuldhuis till Carl Lagerlöf (Fröding 14)

Diktmanuskript A–M numrerade (Fröding 16)

Diktmanuskript N–Ö numrerade (Fröding 17)

Diktmanuskript, fragment och axiomatiska satser onummerade (Fröding 18)

(*Okatalogiserat material*)

Diverse handskrifter på lösa papper samt i anteckningsböcker

Diktmanuskript till »Hermafroditsnäcka», CD-romskiva

Gustaf Frödings handskrivna kommentarer i egna exemplar av *Samlade dikter* I–II, 4:e uppl., (1902)

Gustaf Frödings förord till »Ett Urval dikter»

Hedda Frödings anteckningar över lån av manuskript till Henry Olsson

John Stuart Mill, *A System of Logic. Ratiocinative and Inductive*, New York & Bombay 1904

(*Ur Frödings bibliotek*)

Bibeln eller den heliga skrift. I. Gamla Testamentet. Öfversättning utgifven 1878 af Kongl.

Bibelkommissionen. II. Nya Testamentet i öfverensstämmelse med den af Kongl. Maj:t den 19 oktober 1883 fastställda öfversättningen. Med parallellspråk, Stockholm 1897

Goethe's Sämmtliche Werke in fünfundvierzig Bänden, Leipzig (u. å.)

Örebro

Örebro universitetsbibliotek

Frödingmaterialet, Mörmersamlingen

Handskrivet manuskript till *Nya dikter* (1894)

Diktmanuskript till »Landtpris» (mapp A)

TRYCKT MATERIAL

RECENSIONER

Efterlämnade skrifter 1914

Barr, Knut, »'Efterlämnade skrifter' av Gustaf Fröding. Två nya delar vers och prosa», *Stockholms-Tidningen* (19 dec. 1914, s. 5)

Berg, Ruben G:son, »Gustaf Fröding, efterlämnade skrifter», *Göteborgs-Posten* (15 dec. 1914[a], s. 6)

— »Frödings efterlämnade skrifter», *Forum* vol. 1, (24 dec. 1914[b], s. 153–155)

Bergman, Bo, »Två nya Frödingsvolymmer», *Dagens Nyheter* (14 dec. 1914, s. 9)

Böök, Fredrik, »Nya Frödingsvolymmer», *Svenska Dagbladet* (21 dec. 1914, s. 7)

Erdmann, Nils, »Nytt af Gustaf Fröding», *Nya Dagligt Allehanda* (14 jan. 1915, s. 7)

Falk, Hugo (pseud. Sam Weller), »Julböcker», *Nya Kristinehamnsposten* (18 dec. 1914, s. 3)

Fehr, Ragnar, »Gustaf Fröding. En efterskörd till 'Efterskörd'», *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* (9 dec. 1914, s. 5)

Hallandsposten »Gustaf Frödings efterlämnade skrifter» (17 dec. 1914, s. 7)

Hd Hn., »Gustaf Frödings efterlämnade skrifter», *Dagen* (24 dec. 1914, s. 3)

- L[ars?].L[anglet?], »Frödings posthuma diktning», *Arbetet* (6 feb. 1915, s. 3)
 – n. [trol. Bela Johnson], »Efterlämnade skrifter», *Blå bandet*, (12 maj 1915, s. 5)
 Söderberg, Natan, »Gustaf Fröding, Efterlämnade skrifter», *Upsala (Tidning för Upsala stad och län)*, (23 dec. 1914, s. 5)
 Thyselius, Erik, »Gustav Fröding. Efterlämnade skrifter. I–II», *Aftontidningen* (14 dec. 1914, s. 4)
 Vetterlund, Fredrik, »Käserier och paschaser», *Aftonbladet* (16 dec. 1914, s. 9)
 Wieselgren, Oscar, »Litteratur. Ur bokmarknaden», *Svensk Tidskrift* (1915, s. 52–54)

Samlade skrifter VII (Efterskörd) 1921

- Berg, Ruben G:son, »Utgivningen av Fröding», *Nya Dagligt Allehanda* (22 maj 1923, s. 2)
 Bratt, Valter, »Bokhandelsnytt», *Nerikes Allehanda* (1 mars 1921, s. 2)
 Erdmann, Nils, »Frödings samlade skrifter», *Nya Dagligt Allehanda* (18 feb. 1921, s. 4)
 Erikson, Oscar E., »Beaktansvärd äldre litteratur», *Lantarbetaren* (18 nov. 1932, s. 5)
Hallandsposten, »Samlade skrifter av Gustaf Fröding» (7 april 1921, s. 5)
 Hofsten, Nils von, »Den nya Frödingsupplagan», *Upsala Nya Tidning* (28 april 1922, s. 6)
 Holmberg, Olle, »Utgivningen av Fröding. Marginalanteckningar i den nya upplagan. I», *Nya Dagligt Allehanda* (12 maj 1923[a], s. 8–9)
 — »Utgivningen av Fröding. Marginalanteckningar i den nya upplagan. II», *Nya Dagligt Allehanda* (21 maj 1923[b], s. 7)
 — »Frödingsupplagan än en gång», *Nya Dagligt Allehanda* (23 maj 1923[c], s. 2)
 Norling, Erik, »Gustaf Frödings Samlade skrifter», *Idun* (11 dec. 1921, s. 1182)
 Vetterlund, Fredrik, »Frödings samlade skrifter», *Aftonbladet* (13 feb. 1921, s. 7)

Återkomsten och andra okända dikter 1964

- Erikson, Göran, »Frödings två världar», *Västerbottens-Kuriren* (27 nov. 1964, s. 4)
 Hallén, Tore, »Kvinnor och punsch i ny Frödingsbok. 80 dikter i efterskörd», *Dagens Nyheter* (20 nov. 1964, s. 11)
 Harrie, Ivar, »Ny diktsamling av Fröding i morgon: Flickorna, flaskorna», *Expressen* (19 nov. 1964, s. 4)
 Janson, Elof, »Okända dikter av Fröding», *Nya Wermlands-Tidningen* (23 dec. 1964, s. 4)
 Julén, Björn, »Nya sidor av Fröding», *Svenska Dagbladet* (20 nov. 1964, s. 5)
 Landquist, John, »Sista notvarpet av Frödings dikter», *Aftonbladet* (25 nov. 1964[a], s. 4)
 Linder, Erik Hjalmar, »Krogen, flickorna och Fröding», *Göteborgs-Posten* (24 nov. 1964, s. 2)
 Lång, Helmer, »Fröding kommer tillbaka», *Skånska Dagbladet* (17 dec. 1964, s. 9)
 Peterson, Lennart, »Gustaf Fröding, Återkomsten och andra okända dikter», *Horisont* (nr 3 1966, s. 108 f.)
 Petersson, Erik, »Förgäten Fröding», *Göteborgs-Tidningen* (2 febr. 1965, s. 4)
 Rinman, Sven, »Frödings bottenkras», *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* (20 mars 1965, s. 3)
 Swahn, Sven Christer, »Frödings återkomst», *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* (7 febr. 1965, s. 6)
 Tunving, Lars Helge, »Rosor i ett sprucket krus – eller snus i en gyllne dosa?», *Helsingborgs Dagblad* (13 dec. 1964, s. 2)
 Wittrock, Ulf, »Fröding och Ferlin», *Upsala Nya Tidning* (22 dec. 1964, s. 2)

ÖVRIGT TRYCKT MATERIAL

- Alfzelius, Fredrik Georg, *Lärobok i logiken för elementarundervisningen*, 7:e uppl., Uppsala 1864
- Agge, Emil, »Är den moderna litteraturforskningen pietetslös? Den stora allmänheten torde sakna allt verkligt intresse för s.k. litteraturpsykologi», *Arbetaren*, 15 feb. 1923, s. 5
- Albert Bonniers förlagskatalog N:o 3 (1897–1902), Stockholm 1903
- Algulin, Ingemar, »Gustaf Fröding – mellan romantik och modernism», *Nittitalsförfattare i 80-talsperspektiv*, red. Torbjörn Althén & Vivi Edström, Svensklärarserien nr 196, Stockholm 1986, s. 27–73
- Andersson, Per, *Pseudonymregister*, Lund 1967
- Arfwedson, Gerhard, *Diktens födelse. Studier i diktares arbetspapper*, Stockholm 1964
- Berg, Ruben G:son, »Form och uttrycksätt», *Gustaf Frödings skaldskap. Några drag och synpunkter*, Studentföreningen Verdandis småskrifter 106, Stockholm 1902, s. 28–34
- »Gustaf Fröding», *Svenska skalder från nittioalet. Sex essäer*, Stockholm 1906, s. 78–108
- »Gustaf Fröding om sina dikter», *Edda*, bind VI, 1916, s. 225–248
- »Anmärkningar», Gustaf Fröding, *Samlade skrifter I (Ungdomsdikter)*, Stockholm 1917, s. 171–226
- *Gustaf Fröding. Ett utkast*, serien Svenskar, 2:a omarb. och utökad uppl., Stockholm 1918[a]
- »Anmärkningar», Gustaf Fröding, *Samlade skrifter IV (Stänk och flikar)*, Stockholm 1918[b], s. 141–220
- *Frödingsstudier*, Stockholm 1920
- »Anmärkningar», Gustaf Fröding, *Samlade skrifter VII (Efterskörd)*, Stockholm 1921[a], s. 201–261
- »Inledning», Gustaf Fröding, *Samlade skrifter VII (Efterskörd)*, Stockholm 1921[b], s. V–XIII
- »Inledning», Gustaf Fröding, *Samlade skrifter VIII (Reconvalescentia)*, Stockholm 1921[c], s. V–XIX
- »Birger Mörnerns Frödingsamling. En översikt», *Meddelande n:o III från Samfundet Örebro Stads- och länsbiblioteks vänner*, Örebro 1931, s. 15–55
- Bergsten, Staffan, *Gustaf Fröding*, serien Litterära profiler & Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. XXXI, Stockholm 1999
- Brandell, Gunnar, »Fröding och Karlfeldt», *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria IV (Åttioal och nittioal)*, red. E. N. Tigerstedt, Stockholm 1957
- Brogren, Erik, »Två porträtt och en poesibok», *Hägomster och livsintryck. Av svenska män och kvinnor VII*, Uppsala 1926, s. 157–173
- Bäckmann, Ida, *Gustaf Fröding skildrad af Ida Bäckmann*, Göteborg 1913
- Carlholm, Evert, »Förord», Gustaf Fröding, *Ur Gustaf Frödings diktning*. Med inledning, anmärkningar, ordförklaringar och arbetsuppgifter, Stockholm 1987, s. III–V
- Cullberg, Johan, *Gustaf Fröding och kärleken. En psykologisk och psykiatrisk studie*, Stockholm 2004
- Dahlström, Sven-Erik, »Frödings syn på egna dikter», *Om Fröding*, red. Ingvald Rosenblad, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. VIII, Karlstad 1976, s. 27–74
- Delblanc, Sven, »Hjälploshetens poesi», *Den svenska litteraturen IV (Den storsvenska generationen 1890–1920)*, red. Lars Lönnroth & Sven Delblanc, Stockholm 1989, s. 86 f.

- »Bildstormaren», *Den svenska litteraturen V (Modernister och arbetardiktare 1920–1950)*, red. Lars Lönnroth & Sven Delblanc, Stockholm 1989, s. 92–94
- »Fröding – de utanförståendes diktare» (bibliografidelen), *Den Svenska Litteraturen VII (Bokmarknad, bibliografier, samlingsregister)*, red. Lars Lönnroth & Hans-Erik Johansson, Stockholm 1990, s. 153 f.
- Ek, Sverker, »Den nya Frödingsupplagan. Ett utgivningsarbete som synes komma att fylla även de högst ställda anspråk», *Svenska Dagbladet*, 23 mars 1918, s. 2
- Frey, Torsten S:son, »Om Gustaf Frödings psykiska sjukdom», *Värmland förr och nu 1960*, red. Manne Ståhl, Meddelanden från Värmlands fornminnes och museiförening, Karlstad 1960, s. 183–237
- Fröding, Cecilia, *Och minns du Ali Baba... Cecilia Fröding berättar om sin bror*, med inledning och kommentarer av Henry Olsson, Stockholm 1960
- Fröding, Gustaf, *Guitarr och dragharmonika*, Stockholm 1891
- »Paranoia universalis (Allmän tokighet)», *Karlstads-Tidningen*, 4 mars 1893, s. 3
- *Nya dikter*, Stockholm 1894
- *Stänk och flikar*, Stockholm 1896
- *Nytt och gammalt*, Stockholm 1897 [a]
- »Om Ä-ljud och E-ljud», *Svenska Dagbladet*, 8 okt. 1897[b], s. 6
- *Gralstänk. Ett dikthäfte*, Stockholm 1898
- *Samlade dikter I–II*, Stockholm 1901
- »Julotta», *Svea folkkalender*, 1902, s. 7 f.
- »Gif lif och grönska», *Svea folkkalender*, 1906, s. 7 f.
- *Efterskörd I (Vers)*, Stockholm 1910[a]
- *Efterskörd II (Prosa)*, Stockholm 1910[b]
- *Reconvalescentia. Gustaf Frödings sista dikter*, Stockholm 1913
- *Efterlämnade skrifter I (Vers)*, Stockholm 1914
- *Samlade skrifter V (Nytt och gammalt, Gralstänk & Översättningar)*, Stockholm 1919
- *Samlade skrifter VII (Efterskörd)*, Stockholm 1921
- *Skrifter IV (Efterskörd. Reconvalescentia)*, Jubileumsupplaga, Stockholm 1935
- *Dikter*, i urval och med inledning av Harry Martinson, Stockholm 1950
- *Gustaf Frödings dikter*, Den svenska lyriken, Stockholm 1960
- *Dikter*, valda av Magnus von Platen, Stockholm 1962
- *Återkomsten och andra okända dikter*, i urval av Germund Michanek, Stockholm 1964
- *Min Fröding. Svenska författare väljer sina favoritdikter*, red. Stig Carlson, Stockholm 1971
- *Gustaf Frödings brev I–II*, utgivna och kommenterade av Germund Michanek och Ingvald Rosenblad, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. XIII–XIV, Stockholm 1981–82
- *Ur Gustaf Frödings diktning*. Med inledning, anmärkningar, ordförklaringar och arbetsuppgifter, av Evert Carlholm, Stockholm 1987[a]
- *Samlade dikter*, Stockholm 1987[b]
- *Ett urval dikter*, Alla Tiders Klassiker, Stockholm 1991
- *Gleanings and Convalescence. Poems by Gustaf Fröding*, övers. Mike McArthur, Wint-ingham 1999
- Gadelius, Bror, *Skapande fantasi och sjuka skaldar. Tegnér och Fröding*, Stockholm 1927
- Heidenstam, Verner von, »En omtvistad vokal», *Svenska Dagbladet*, 6 okt. 1897, s. 2
- Henrikson, Alf, *Verskonstens ABC*, Höganäs 1982
- Hofsten, Nils von, *Ärftlighetsproblemet i Frödings diktning*, Stockholm 1921

- Holmberg, Olle, *Frödings mystik. Några grundlinjer*, Stockholm 1921
- »Frödingsminnen», *Svensk litteraturtidsskrift*, 1939, s. 74–81
- *Skratt och allvar i svensk litteratur. Studier från fyra århundraden*, Stockholm 1963
- Jag! utropar Fröding. Femton författare, hundra år efteråt*, red. Staffan Söderblom, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. XXIX, Stockholm 1997
- Jonsson, Eva, *Hospitaltidens lyrik. Textkritisk edition av Gustaf Frödings lyriska produktion dec. 1898 – mars 1905. Med inledning och kommentarer*, (diss.) Uppsala 2002
- Kulturens värld*, »Okänd dikt av Fröding», nr 4, 1996, s. 61
- Käre Gustaf! Högdäde Herr Fröding!*, 256 brev till Gustaf Fröding valda och presenterade av Germund Michanek, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. XX, Stockholm 1988
- Landquist, John, »Företal», Gustaf Fröding, *Efterlämnade skrifter I (Vers)*, Stockholm 1914, s. V–XVI
- *Gustaf Fröding. Hans levnad och verk*, ny tillökad och illustrerad uppl., Stockholm 1927
- *Gustaf Fröding. En biografi*, Stockholm 1956
- *Gustaf Fröding. En levnadsteckning*, Stockholm 1964[b]
- Larsson i By, Carl, »Ett besök hos Gustaf Fröding», *Hågkomster och livsintryck. Av svenska män och kvinnor III*, Uppsala 1923, s. 216–220
- Lindberger, Örjan, »Fröding och den lyriska modernismen», *Poesi och vetande. Till Kjell Espmark 19 februari 1990*, red. Urpu-Liisa Karahka & Anders Olsson, Stockholm 1990, s. 111–125
- Lindbäck, Erland, *Gustaf Fröding. Temperamentsstudie och diktanalys*, (diss. Uppsala) Stockholm 1957
- Lindström, Göran, *Gustaf Fröding*, Oslo 1960
- Loman, Bengt, »En Inrättning, ägnad endast til Spåkets förbättring», Sture Allén, Bengt Loman & Bengt Sigurd, *Svenska Akademien och svenska språket. Tre studier*, Stockholm 1986, s. 1–141
- Lombroso, Cesare, *Der geniale Mensch*, Hamburg 1890
- Malmström, Sten, *Stil och vers i svensk 1900-talspoesi*, Stockholm 1971
- »Om rytmer och klanger i Frödings diktning», *Fröding och musiken. Några aspekter*, red. Ingvald Rosenblad, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. VI, Karlstad 1974, s. 21–29
- Michanek, Germund, *Fröding och Ida Bäckmann*, Stockholm 1955
- *En morgondröm. Studier kring Frödings ariska dikt*, (diss., Uppsala) Stockholm 1962
- »Förord», Gustaf Fröding, *Återkomsten och andra okända dikter*, i urval av Germund Michanek, Stockholm 1964, s. 9–14
- *Från Frödings värld*, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. XXIV, Höganäs 1992
- Möller, Artur, »Samlade verk», *Stockholms-Tidningen*, 14 febr. 1923, s. 8
- Nordin, Svante, *Fredrik Böök. En levnadsteckning*, Vitterhetsakademiens skriftserie Svenska Lärde, Stockholm 1994
- Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*, band I, red. N. Linder, Stockholm 1876, artikeln »Abundantia», sp. 67
- Olsson, Henry, *Fröding. Ett diktarporträtt*, Stockholm 1950
- »Fyra otryckta dikter av Gustaf Fröding», *Dagens Nyheter*, 3 nov. 1963, s. 3
- *Vinlövsranka och hagtornskrans. En bok om Fröding*, Stockholm 1970
- Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien*, Lund 1898–(SAOB)
- Ringren, Helmer, *Fortida religioner i Mellanöstern*, Löberöd 1987
- Rosenblad, Ingvald, »Register över tonsättningar och inspelningar av Frödings dikter», *Frö-*

- ding och musiken. Några aspekter*, red. Ingvald Rosenblad, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. VI, Karlstad 1974, s. 66–103
- *Samtida kritik i svensk press av Gustaf Frödings diktsamlingar 1891–1898*, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. XXIII, Borås 1991
- Rosenblad, Ingvald & Szczepanski, Jan, *Gustaf Frödings bibliografi I*, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. X, Karlstad 1978
- Rühling, Lutz, *Die Abwehr des ennui. Modernität und Moderne im lyrischen Werk Gustav Frödings*, Palaestra Band 292, (diss.) Göttingen 1990
- Sjöholm, Stig, *Övermänniskotanken i Gustaf Frödings diktning*, (diss. Göteborg) Stockholm 1940
- Skoglund, Ragnar, »Gustaf Fröding och den skällande räven», *Julkvällen. Publicistklubbens jultidning*, 1944, s. 39–40
- Stähle, Carl Ivar, »Det nordiska rättstavningsmötet 1869 och hundra års svensk rättstavning», *Språkvård*, nr 4, 1969, s. 2–12
- Svanberg, Nils, *Verner von Heidenstam och Gustaf Fröding. Två kapitel om nittitalets stil*, Nordiska texter och undersökningar utgivna i Uppsala av Bengt Hesselman 1, Stockholm & Köpenhamn 1934
- Svenska Akademiens ordlista*, Stockholm 1889 (SAOL)
- Svenskt Bibliiskt Uppslagsverk I–II*, utgivet av Ivan Engnell, 2:a uppl., Stockholm 1962
- Sveriges läkarehistoria. Ifrån konung Gustaf den 1:s till närvarande tid*, fjärde följden, andra resp. femte delen, utgiven på uppdrag av Svenska Läkaresällskapet, redigerad av A. Widstrand, Stockholm 1932 resp. 1935
- Szczepanski, Jan, *Gustaf Frödings Bibliografi II (Litteratur om Gustaf Fröding. En bibliografi)*, Gustaf Fröding-sällskapets skriftserie vol. XVI, Karlstad 1984
- Tigerstedt, E. N., *Svensk litteraturhistoria*, Stockholm 1948
- Upsala Nya Tidning*, »Stordonation till Ulleråkers sjukhus av Hedda Fröding. Skaldens manuskript och böcker skall överlämnas till Carolina. Kulturhistoriska museet i Karlstad även ihågkommet», 14 juli 1951, s. 1
- Wallgren, Hjalmar, *Gustaf Fröding och hans tankeliv. Hågkomster och intryck hos en gammal rumskamrat från skoltiden*, Stockholm 1936
- Warmland, Knut, *Gustaf Fröding – Mannen från månen*, Stockholm 1999
- Wählin, Kristian, *Allmän och svensk metrik*, Lund 1995
- Zillén, Erik, »'Se mannen är man, se kvinnan är kvinna'. Om köns polarisering som estetisk princip i Frödings poesi», *Litteratur og kjønn i Norden*, red. Helga Kress, Reykjavík 1996 s. 360–67
- *Den lekande Fröding. En författarskapsstudie*, (diss.) Lund 2001

Dikter från hospitalet

Nedanförmänskliga visor

Hvarje lefvande väsende säger,
 om ock endast från fjärran mest likt människotal
 hvad det är, hvad det vill, hvad det äger
 så af värksamhetsart som af lycka och kval,
 5 och de ting som ej lefva de sjunga
 hvar på sitt steg af stigande skala
 egenartstoner för lycka och kval
 för de sinnen, som uppfatta klart,
 om ock icke med strupe och tunga
 10 äfven de om sin särskilda art
 men om jag, som är människa tyder
 detta växlar ham
 blott till hälften det lyder som det jag förnam.

3312, Fröding 17, UUB. Hs mäter 21,6 x 13,4 cm, är linjerad med 20 grå linjer och har vattenmärket Original Abundantia Paper. I dess övre högra hörn finns numreringen 5 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn de romerska siffrorna CCCVI (allt i blyerts). Diktens ursprungliga titel var »Naturvisor». Till höger om titeln står inom parentes Frödings direktiv till en framtida sattare: »(Till sätaren) Dessa Naturvisor böra sättas omedelbart efter hvarandra, icke ett stycke på hvar sida». Trol. avses här hela den naturlyriska diktsviten om nedanförmänskliga företeelser. Direktivet är av allt att döma samtida. Hs innehåller extremt många ändringar och diktens slut har lämnats ofullständigt (se faksimil i Appendix 3). Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

För variantförteckning, ändringar och etablering hänvisas till Appendix 3. Bakgrunden till de nedanförmänskliga visorna redovisas i avsnittet »Dikternas tillkomst-historia».

12 *ham* gestalt, skapnad

Strandsvall

Vida hafvet svallar
 mot en ödslig ö,
 mot de urgrå hallar
 går en evig sjö
 5 vågorna svalla
 bryta sig, kastas
 stänka, blänka, vrida
 hvita virflar
 falla, vida
 10 hafvets vågor
 svalla
 åter upp en sjö
 bryta sig, kastas

R. 1–20 V 5:2 UUB (Hs 1), acc. nr 1981/13. R. 21–30 3399, Fröding 17, UUB (Hs 2). R. 1–6 även i 3399, Fröding 17, UUB (Hs 3). Hs 1 mäter 21,6 x 13,5 cm, är linjerad med 20 grå linjer och har vattenmärket Original Abundantia Paper. Hs 2 mäter 21,5 x 13,4 cm, är linjerad med 20 grå linjer och har vattenmärket med kärra. Papperet saknar det övre vänstra hörnet liksom det nedre högra hörnet. Skadorna ligger dock utanför textområdet. Under texten finns en skiss av ett kvinnohuvud och en påbörjad skiss av ett manshuvud. Baksidan utgörs av en utredning av vad »entitet» innebär (jfr Hs 3). Hs 3 r. 1–6 är identiska med den längre versionen förutom att kommatecken här avslutar r. 4 och 5, att »mot» (r. 2) strukits över och ersatts av »vid» samt att r. 6 slutar e. *bryta sig*. Hs 3 mäter 22,1 x 14,1 cm och är linjerad med 20 lila linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 6 samt Hedda Frödings initialer H.F. (allt i blyerts). Dess baksida innehåller ett utredningsförsök av begreppet »entitet». När dikten publicerades i *Efterlämnade skrifter* (1914) och *Samlade skrifter* VII (1921), var endast Hs 1 (r. 1–20) och Hs 3 kända. Först vid min genomgång av okat. fragment 1998 uppdagades det att dikten hade en fortsättning (Hs 2); se vidare Jonsson 2002, s. 280–283. Dikten publicerades komplett första gången i Eva Jonsson, »Den halvgalnes sång», *Parnass*, nr 4–5, 1998, s. 19. Där etablerades »skären närmast land» (r. 28).

2 *mot* Hs 3: *vid* ändr. fr. *mot*

4 *sjö* Hs 3: *sjö*,

5 *svalla* Hs 3: *svalla*,

6 *kastas* ändr. fr. *falla tillbaka*

7 *vrida* str. men inskrivet igen

8 *hvita virflar* ändr. fr. *hvita bvirflar*

10 e. *hafvets vågor* är *svalla* str. och flyttat till raden under

3 *hallar* branta klippor, berghällar

15 stänka, blänka
 rinna strida
 svalla, falla,
 upp vräkes tång, vräks tång
 evig är hafvets gång
 20 endast för stunder står
 stundom när stiltje rår
 hafvet, som böljande går
 sakta till hvilandet stilla
 likt den lugna lilla
 viken innanför
 25 skyddande hallar
 skogsbeväxta öars skydd
 längst in skären bland
 öarne närmast land
 där ej hafvets
 30 svallning känns.

17 ö. r. *evig* [*evig* ändr. fr. *evigt*] är str.

20 *stiltje* ändr. fr. *stilj*

21 *som* ändr. fr. *an* hela raden ändr. fr. *hafvet stillnar och hvilat* (Hs 1)

22 *hvilandet stilla* ändr. fr. *hvila står* [*står* ändr. fr. *går*]

23 *lilla* ändr. fr. *vik*

26 *skydd* Hs: *skydd*.

27 *längst in* ändr. fr. *in*

28 *öarne* Hs: *bländ öärne* [*öärne* ändr. fr. *oaärne*] (understr. här tolkad som en överstr. då ordet återfinns på r. 27)

29 *hafvets* Hs: *hafvet*

29–31 löd urspr. *där ej hafvet | svallar | mera upp en sjö* vid ändringen glömdes ett genitiv-s bort

30 *svallning känns*. Hs: *svallning känns* ändr. fr. *svallar* u. r. *mera upp en sjö* str.

Rägn

Sorlar, sorlar, susar
 sommarrägnets sorl
 alla trädens våta
 blad och knoppar gråta
 5 dropp – dropp – dropp
 och därnedan rusar
 bäck i sorl och porl
 bäck i sorl.

V 5:2, UUB, acc. nr 1981/13. Hs mäter 20,9 x 13,4 cm och är svagt linjerad med 20 linjer. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

Titeln *Rägn* ändr. fr. *Rägnet*

1 *Sorlar, sorlar*; ändr. fr. *Susar, susar*,

4 *knoppar* str. men inskrivet igen

5 *dropp – dropp – dropp* Hs: *dropp* $\bar{\text{v}}$ *dropp – dropp* ändr. fr. *dropp, dropp, dropp* det sista kommatecknet str.

7 *bäck i sorl och porl* Hs: *bäck i sorl och porl*. ändr. fr. *bäck i sorl, porl, porl*.

Solskenet

5 Skin nu, mitt ljus, hvitt, hvitt,
 skin genom klart, klart blått,
 gör in i gömslen en titt
 glittra i droppar af vått,
 skyar, nu skingrens och simmen
 hädan från Zenith och glimmen
 solgult långt in, in, in,
 rägnby, försvinn, svinn, svinn.

V 5:2, UUB, acc. nr 1981/13. Hs mäter 21,5 x 13,5 cm, är linjerad med 20 grå linjer och har vattenmärket Abundantia med kärra. På baksidan ett flertal bläckplumpar. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

2 *klart, klart* Hs: *klart klart* ändr. fr. *klart ljust*

3 *gömslen* Hs: *gomslen* ändr. fr. *grönskan*

7 *solgult långt in, in, in*, Hs: *solgult* [ändr. fr. *gulhvitt*] *långt in, in in*,

Om Frödings associationer till olika färger se avsnittet »Frödings åsikter om verskonst».

Gråbärgsång

Stå
 grå
 stå
 grå
 5 stå
 grå,
 stå
 grå
 stå
 10 grå-å-å-å.
 Så är gråbärgs gråa sång
 lå-å-å-å-å-å-å-å-ång.

V 5:2, UUB, acc. nr 1981/13. Hs mäter 21,5 x 13,3 cm, är linjerad med 20 svagt grå linjer och har vattenmärket Abundantia med kärra. Dikten visar stora likheter med de rimlistor Fröding brukade uppföra i samband med diktandet. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

10 *grå-å-å-å*. Hs: *grå-å-å-å* u. r. urspr. *stå* | *grå* | *å* | *å* | *å*

11 *gråbärgs* ändr. fr. *bage*

12 *lå-å-å-å-å-å-å-å-ång*. Hs: *lå-å-å-å-å-å-å-å-ång* ändr. fr. *lang*

Ett grönt blad på marken

5

Grönt Godt
 friskt skönt vått!
 Rik luft, mark!
 stor kraft ljuft stark
 rik saft,
 stor kraft!
 friskt skönt
 grönt!

3141, Fröding 16, UUB. Hs mäter 20,9 x 13,4 cm och är linjerad med 20 svagt blå linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 11 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn de romerska siffrorna CCCVI (allt i blyerts). Hs påminner om den till »Nedanförmänskliga visor», då den består av flera varianter som står kvar utan att ha strukits över. Till r. 1–4 finns en parallell version som dock inte innehåller några nya ord jämfört med den tidigare. Ordkombinationer från den längre versionen följs åt. Till och med rimparen har bibehållits, men bytt plats med varandra. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

Titeln *Ett grönt* [grönt Hs: gront] *blad på marken* ändr. fr. *Gräset*

1–4 parallell version: *Friskt* [ändr. fr. *Friskt* ändr. fr. *Ljft mark*] *skönt vått*
godt raden löd urspr. grönt [ändr. fr. s[?]] *godt vått* allt utom *godt str.*
ljuft stark! friskt skönt
luft mark gront

2 *vått!* Hs: *vått.!*

3 *Rik* ändr. fr. *ljuftft*

6 u. r. *friskt grönt* str.

Hermafroditsnäcka

Känna kallt
friskt salt,
suga in, spruta ut,
utan slut.

5 Stilla, stilla njuta
salta vågen sval
öppna skalen, sluta
skalen, öppna, sluta
skalen, öppna, sluta
10 skal.

Snurra rundt
slutenmundt,
öppna dock
nu jag vill
15 mun min,
vill nå'n in,
sluter till
då mitt lock,
selv nok.

Hs i privat ägo. Hs mäter 21,5 x 13,4 cm, är linjerad med 20 svagt grå linjer och har vattenmärket *Abundantia* med kärra. Dikten är signerad »Gustaf Fröding» i nedre högra hörnet. I Hs:s övre kant finns följande kommentar i bläck och av Frödings hand: »Att anmärka om dessa naturdikter att jag ej på grund af närsynthet möjlig likgiltighet etc ej kanner naturen på närmare håll endast gissar från kammaren hur den är och låter.» Kommentaren är överstr. med blyerts. I Hs:s nedre vänstra hörn »vänd!», trol. av Ernst Göransson's hand, och på dess baksida kommentaren: »Denna dikt fick jag personligen av Fröding 1903 *el.* 1904, då han var min patient å Upsala hospital. Jag bad honom om ett minne och han letade ut denna ur en samling papper. Han ansåg denna höra till de bättre.» Noteringen är undertecknad av Ernst Göransson. Under kommentaren möjl. »i Gralet är le» spegelvänt, trol. avtryck från annan Hs. Dikten publicerades första gången med titeln »Hermafroditsnäckan» i *Kulturens värld*, nr 4, 1996, s. 61.

5 *Stilla, stilla njuta* Hs: *Stilla stilla njuta*

19 *selv nok* (no./da.) själv nog; citat ur Henrik Ibsen, *Peer Gynt* (1867), t.ex. i akt 2

En snigels sång

Sol, sol, grus
vått under sten efter ränn
godt ha ett hägn.

5

Sol, sol, sol skönt
godt varmt
gräs, gräs, grönt
godt ha till mat.

10

Här kommer svart
tungt farligt hot
menniskofot
hvert gå, hvert,
bäst krypa in
i hyddan sin!

3384, Fröding 17, UUB. Tidig version av »Snigels visa». Hs mäter 20,9 x 13,3 cm och är linjerad med 20 blå linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 7 och Hedda Frödings initialer H.F (allt i blyerts). Dikten publicerades första gången av Berg 1921 i hans anmärkningar till Frödings *Samlade skrifter* VII.

Titeln *En snigels sång* str. men inskriven igen

1 *grus* ändr. fr. *sand*

2 *under sten efter ränn* [*ränn* Hs: *ragn*] ändr. fr. *äfter ragn*

3 *ett hägn*. Hs: *ett hagn* ändr. fr. *ett hus*

4 *sol* före *skönt* ändr. fr. *sk* ändr. fr. *ah*

6 *gräs, gräs, grönt* Hs: *gräs gräs, grönt* ändr. fr. *blomst*

7 *mat*. Hs: *mat*

Snigelns visa

Sol! Sol! skönt
lys, lys, ljus,
trög väg på grus,
se gräs grönt,
5 här mycket lätt
äta sig mätt.

Här inte brådt
bortkrypa vill,
10 här ligga still,
mums, mums, godt.

Hum, hör då,
hum hvarifrån
är svårt hot?
15 stor svart fot,
bäst krypa in
i hyddan sin.

V 5:2, UUB, acc. nr 1981/13. Hs uppvisar inga ändringar. En tidigare version («En snigels sång») finns. Hs mäter 21,5 x 13,5 cm, är linjerad med 20 grå linjer och har vattenmärket *Abundantia* med kärra. På baksidan »ur: V 5:2». Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

Myra med barr

Streta, streta, streta,
 stanna, se sig om att veta
 vägen, stråfva, tappa
 tag, hugg i,
 5 släpa, släpa göra en sväng mä't bära
 mera nära, släpa bära,
 mera nära, mera nära
 stacken – släppte jag – rappa
 tag, ohi,
 10 streta och föra
 hem'et – nu käckte det – göra
 jämt ihärdigt,
 jämt ihärdigt,
 jämt ihärdigt,
 15 rulla ikull
 mun full mull,
 opp mä't, hugg i, ny fart
 streta och föra
 hem'et – nu käckte det – göra
 20 jämt ihärdigt,
 jämt ihärdigt,
 huset färdigt,
 huset färdigt,
 huset färdigt
 25 snart.

V 5:2, UUB, acc. nr 1981/13. Hs:s två blad mäter 21,5–6 x 13,4 cm, är linjerade med 20 grå linjer och har vattenmärket Original Abundantia Paper. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

Titeln *med* ändr. fr. *och*

- 1 *Streta, streta, streta*, ändr. fr. *Streta göra ett kast mä't, streta*
 5 *en sväng* [*sväng* ändr. fr. *svängt*] *mä't* ändr. fr. *ett kast ma och*
 18 *streta och föra* ändr. fr. *ster*
 24 kommatecknet sist på raden str.
 11, 19 *käckte* hakade tag i

Vargsång

När aftonrodnadskenet rödt
 försvann, i kvällen skar
 ett tjut: hu hvar, hu hvar är kött
 hu hvar är kött, hu hvar,
 5 hu fläng,
 hu flå
 hu slit
 hu slå
 en klo
 10 i våm
 nu sväng,
 svängom,
 nu glo,
 nu fram
 15 se lam,
 slå klo
 i kött
 se rödt
 hu glafs,
 20 hu nafs
 i lår
 i tarm.

V 5:2, UUB, acc. nr 1981/13. Hs mäter 21,5 x 13,4 cm, är linjerad med 20 grå linjer och har vattenmärket Abundantia med kärra. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

5 *hu fläng*, ändr. fr. *hu fläng*

8–10 *hu slå | en klo | i våm* ändr. fr. *i våm*

11 *nu* ändr. fr. *hu*

13 *glo* ändr. fr. *go*

14 *nu fram* ändr. fr. *se får*,

20 *hu nafs* inskjutet

21–22 *i lår | i tarm*. Hs: *i lår | i tarm* ändr. fr. *nu* [ändr. fr. *hu*] *kött | i kött!*

Om diktens motiv se avsnittet »Frödings åsikter om verskonst» och Holmberg, 1921, s. 16 f.

10 *våm* en av idisslarens (t.ex. fårets eller kons) fyra magar

15 *lam* lamm

Elementarande

5 Han kunde ej mera förnimma
 sig själf såsom jag och förnuft
 han blef till en irrblossdimma,
 han kände en ljufhet att simma
 i månljus vid midnattstimma
 som fukt och som skimmer och luft.

10 »I träd vill jag susa
 i gräs vill jag gro,
 i fors vill jag brusa,
 i hög vill jag bo
 i lunden sväfva
 kring ättehögen
 invid älfven där näckbladen hvila.»

Efter fotostatkopior av Hs, VM A-288 76:111, Värmlands museum, Karlstad. Hs saknas. Dikten är signerad och daterad »Gustaf Fröding | 6 juni, 1899» i nedre högra hörnet. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

13 *näckbladen hvila.*» Hs: *näckbladen* [ändr. fr. *bladen*] *hvila*.

Som titeln antyder är detta en dikt med anspelningar på de fyra elementen: eld, luft, jord och vatten. Många av orden kan härledas till ett eller flera element. Dikten kan jämföras med »Efter döden» i *Gralstänk* (1898). Frödings uppfattning om jagmedvetandet samt hans tolkning av madame Blavatskys teosofiska idéer om elementarandar behandlas i Holmberg, 1921, s. 17 f., 96 f. och 99.

Titeln *Elementarande* enl. medeltida medicinsk uppfattning var alla levande väsen sammansatta av de fyra elementen som personifierades av s.k. elementarandar 3 *irrblossdimma* ljusfenomen trol. orsakat av brännbar gas, lyktgubbe

[I.] Den skapande nyskapade

Han dog från jordens yta förtvinad af laster och själsjuka. I tusen år fladdrade han maktlös i Abyssos bland förtvinade själar. I tusen år slumrade han sedan i dödsriket. Han vaknade ensam på en ung stjärna, där lif ej ännu lefvat, där land nyss stigit ur vatten och där allt var nyfödt
 5 ur Kaos. Kval drömde han ännu vaken och maktlös trodde han sig ännu.

3060, Fröding 16, UUB. Dikten består av två texter, vilka båda har rubriken »Den skapande nyskapade». Den ena texten kan närmast betraktas som en prosapoetisk inledning [I] till den andra texten, som är av en mer renodlad poetisk karaktär [II]. Hs 1 [I] mäter 21,5 x 13,6 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 8 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn de romerska siffrorna CCXCIX (allt i blyerts). Hs 2 [II] består av två blad med text på båda sidor. Det första bladet mäter 21 x 13,4 cm, är linjerat med 19 grå linjer och visar vattenmärket ekkvist med ekollon. På dess ena sida finns numreringen 9 och initialerna H.F. i dess övre högra hörn (allt i blyerts). I nedre vänstra hörnet på bladets båda sidor samma romerska siffror i blyerts som på Hs 1. På den första sidan finns en upphöjdvänd rad i dikten. Den är överstr. och lyder »När gråa I löf beströ jorden». Det andra bladet mäter 21,5 x 13,4 cm, är linjerat med 20 grå linjer och har vattenmärket Abundantia med kärra. På andra bladets första sida och i dess övre högra hörn finns numreringen 10 samt initialerna H.F. (allt i blyerts). I nedre vänstra hörnet på bladets båda sidor finns samma romerska sifferbeteckning som på Hs 1 (i blyerts). Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

1 e. *yta* är *halft* tillagt men str., *förtvinad* [ändr. fr. *förintad*] *af laster och själsjuka* [*själsjuka* ändr. fr. *själviskhet*]

2 *Abyssos* [ändr. fr. *Hades*] *bland förtvinade* [*förtvinade* ändr. fr. *halft förtvi* trol. *förintade* u. det str. *förtvi* jfr ändr. r. 1.]

3 *han sedan* ändr. fr. *hans själ*

3–4 *stjärna* [ändr. fr. *planet*], *där lif ej ännu* [ännu ändr. fr. *ann*]

4–5 *vatten* [*vatten* ändr. fr. *vattnet*] *och där* [ändr. fr. , *men*] *allt var nyfödt ur Kaos*. [*var nyfödt ur Kaos*. ändr. fr. *ännu nyss varit* ordet *varit* ändr. fr. *st*]

1 *själsjuka* sjuklig självupptagenhet, hypokondri

2 *Abyssos* (grek.) avgrunden, underjorden, helvetet; ordet används i 1 Mos. 1:2 i *The old testament in greek. According to the septuagint*, by Henry Barclay Swete D.D., second edition, Cambridge 1895: »ἡ δὲ γῆ ἦν ἄορατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος» («Och jorden var öde och tom, och mörker var på djupet, och Guds Ande sväfvade öfver vattnet»); i sitt exemplar av Hermann Menge, *Griechisch-Deutsches Schulwörterbuch*, Berlin 1903, har Fröding strukit under ordet ἄ-βυσσος (s. 2)

[II.] Den skapande nyskapade

När jag ler
 uppstår ljus,
 är jag vred
 glöds
 5 allt,
 när jag ser
 på stoft ned
 föds
 ur grus
 10 gestalt.
 I minsta skrefva,
 som min blick
 öfverfor
 där jag gick,
 15 växt vill lefva,
 frö gror.
 Allting sväller och bäfvar
 af önskan till lif
 där min blick sväfvar
 20 och menar: blif!
 Där lif stannat,
 lif, som flytt,
 föds på nytt,
 jag kan ej annat,
 25 vill jag äller icke vill,
 lif blir till.

3 *är jag vred* ändr. fr. *där jag ser*

8 e. *föds* är *ur grus* str. och flyttat till raden u.

16 u. r. *Vill jag äller icke vill, | lif blir till* str. och flyttat till r. 25–26

Dikten förefaller inspirerad av Frödings visioner och drömtillstånd. Raderna »I tusen år fladdrade han maktlös i Abyssos bland förtvinade själar. I tusen år slumrade han sedan i dödsriket» motsvarar närmast teosofernas idéer om två olika tillstånd före inkarnationen, kamalokatillståndet (»Abyssos») resp. devakhan (»dödsriket»). Om Frödings teosofiskt inspirerade idéer om tillståndet före reinkarnationen se Holmberg, 1921, s. 95–99.

Gyttjan ältar
 stoff i sig begrafvet
 ut till ödleform,
 30 vältar
 sig i hafvet
 ut som hval i storm.
 Grus vill krypa,
 rågn vill drypa
 35 ned som knott,
 där jag gått.
 Denna gåfva
 är för ny
 jag vill fly,
 40 jag vill sofva.
 Stig ej lefvande ur vågen,
 glad i hågen,
 yr och vild,
 du min egen bild.
 45 Du är lik mig
 dock din röst
 är en mös,
 mer och mer du blir till kvinna,
 hölj dig, vik mig
 50 ifrån lifvet, gif mig lös
 hölj ditt bröst,
 alltför fager är din hy,
 jag vill fly,
 hölj dig, släpp mig, du, jaginna!

27–32 löd urspr. trol. *Gyttjan ältar* | *sig till ödleform*, | *vältar* | *sig enorm* | *ut som hval i storm*.

29 *ut* ändr. fr. *utsig* ändr. fr. *sig*

31 *sig i hafvet* ändr. fr. *sig enorm*

40–41 *jag vill sofva*. | *Stig ej lefvande ur vågen*, Hs: *jag vill sofva* | *Stig ej lefvande ur vågen*,

46 *din röst* ändr. fr. *ditt bröst*

47 *mös* ändr. fr. *kvinnas*

50 *gif* ändr. fr. *s*

27 *ältar* bearbetar, knådar

55 Ämnar med kyssar du
 strax mig gilja,
 föder du, vyssar du
 nyfödt barn dig gifvet
 strax,
 60 mig är lifvet,
 mot min vilja
 alltför formlätt vax.

*

65 Står jag och stirrar
 ensam på stranden
 genast förvirrar
 mitt öga sanden
 sanden fordom i slummer
 blir till kraflande hummer,
 närmaste stora sten
 70 vandrar på sköldpaddben.
 Såg jag i djupet,
 ur protoplasma krupet,
 i millionalt yngel af skimrande fiskar sken.

55–56 *Ämnar med kyssar du* | *strax* [ändr. fr. *du strax*] *mig gilja*, raderna ändr. fr. *Na Va mig*
 [ändr. fr. *Ämnar*] *med kyssar du*, | *mig föröder*, allt utom *du*, str.

57 u. r. *strax på arm* str.

62–63 *alltför formlätt vax*. || *Står jag och stirrar* Hs: *alltför formlätt vax*, || *Står jag och stirrar*

65 *genast* ändr. fr. [?]

66 *sanden* Hs: *sandn*

68 *kraflande* Hs: *krafvlande* ändr. fr. *k[?]afvlande*

71 *Såg* ändr. fr. *ser*

72 *protoplasma* cellsubstans, urcellämne

75 Ser jag åt ljusfyld luft,
hjälp mitt förnuft
vingar och fågelskoft
vifta och röster sjunga,
andas jag, rosendoft,
80 fyller min lunga
löfskogar gunga
ur intet fram
blomrankor spira
upp och vira
sig om hvar skogens stam.

74 *ljusfyld luft*, Hs: *ljus fylld luft*, ändr. fr. *luften*

76 bokstaven *k* i *fågelskoft* troligtvis sammanskriven med ett *t*

77 *vifta och röster sjunga*, ändr. fr. *sväfvva i tusental*, | *vifta och* [och ändr. fr. [?]] *flyga*

79 först på raden trol. ett str. *a*

76 *fågelskoft* dial. (Värmland) fågelstjärt

De första språkljuden

Det var en solig herrlig morgon, innan
 den första frestelsen fört mänskan vill,
 den första mannen och den första kvinnan
 vid hyddan lyssnade till lärkans drill
 5 och sade: »jag är, jag är,
 du är, du är,»
 och mente: »du är
 mig kär,»
 men ordet »kär» var ännu icke till.

3044, Fröding 16, UUB. Här efter Hs 1. Två versioner med titeln »De första språkljuden» är kända, varav Hs 2 är den tidigare. Båda mäter 21,5 x 13,6 cm och är linjerade med 21 blå linjer. Hs 1 har numreringen 40 samt Hedda Frödings initialer H.F. i dess övre högra hörn och de romerska siffrorna CCLXXXIX i dess nedre vänstra hörn (allt i blyerts). Hs 2 har numreringen 41 samt initialerna H.F. i dess övre högra hörn och i dess nedre vänstra hörn samma romerska sifferbeteckning som på Hs 1 (allt i blyerts). Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

2 *frestelsen* ändr. fr. *for* Hs 2: *det femte lustret fyllt sitt hela lopp*

4 Hs 2: *vid hyddan* [till vänster om dikten] *lyssnade på larkans drill*

5 »*jag är, jag är*, Hs 2: »*jag är, jag är*

6 *du är, du är,»* Hs 1: *du är, du är*, Hs 2: *du är, du är*

7 *och mente: »du är* ändr. fr. *du är* Hs 2: *och mente »du är*

8 Hs 2: *mig kär*

9 Hs 2: *men ordet kär var ännu icke till*

1 Hs 2: *herrlig morgon* ändr. fr. *fager vårdag*

2 Hs 2: *det femte lustret fyllt sitt hela lopp* ändr. fr. *den första sorgen släckt ett jordiskt hopp* [*sorgen och hopp* ej str.] till vänster om dikten *en* | *den första* | *frestelse* [*frestelse* ändr. fr. *syndn*] *fört* [str.] och längre ned *från* | *väg* | *fört vill* ändr. fr. *ledt viljan* | *vill* [*vill* ändr. fr. *vi*]

4 Hs 2: *på* ändr. fr. *till* u. r. *som börjat göra ord af läten*

9 Hs 2: *ännu icke till* ändr. fr. *ej* ändr. fr. *än ej funnet*

- 10 Framför dem tumlade i gräset yster
och gjorde tidens första spratt och hyss
den första gossen med sin första syster
och gaf sin första syster kyss på kyss,
de sade: »ma, ma, ma,
15 ma, ma,»
och ordet »ma» var nyuppfunnet nyss.

10 Hs 2: *Framför dem lekte yster*

11 *spratt och hyss* Hs 2: *poikstreckshyss*

13 *kyss på kyss*, Hs 2: *kyss på kyss*

14 »*ma, ma, ma*, Hs 2: *pa, ma, pa, ma*,

15 *ma, ma,»* Hs 2: *pa, ma, ma*

16 Hs 2: *och ordet ma var nyuppfunnet nyss*

10 Hs 2: u. r. *lekte*

11 Hs 2: *första* [*f* ändr. fr. *p*] *poikstreckshyss* ändr. fr. *barndomshyss* till vänster om dikten
tumlade | i gräset | yster

14 Hs 2: *de* ändr. fr. *och*

15 Hs 2: *pa, ma, ma* [*ma* ändr. fr. *p* ändr. fr. *pa*]

16 Hs 2: *ma* ändr. fr. *pa*

Ormens sång

5 Ensam sig slingra i ringar,
 känna sig ond och led,
 lärkan i höjden sig svingar,
 sväfvar på lyckliga vingar,
 hör hur det, hör hur det klingar,
 ormen får ej vara med.

10 Se huru Adam och Eva
 kvinna och man
 le mot hvarann,
 se huru spindlarne väfva
 näten där grenarne sväfva,
 af balsam drypande,
 nu vill jag krypande
 nalkas och säga ett vänligt ord:
 15 »kunskapens frukt är till ätande gjord,
 ondt är ett godt.»
 Adam åt och Eva åt:
 »tack för ditt råd haf tack»
 ormen sig undanstack,
 20 jämmer och klagolåt!

3339, Fröding 17, UUB. Hs mäter 21,5 x 13,6 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 39 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn de romerska siffrorna CCCII (allt i blyerts). Diktens fyra sista rader är skrivna med liten och hoptryckt stil då papperets kvarvarande utrymme är litet. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

1 *Ensam* Hs: »*Ensam*

3 ö. r. *Gud är mig vred*, inskjutet men str.

7 *Eva* ändr. fr. *Efva*

10 ö. r. *kvinna och man* str. och flyttat till r. 8

11 *näten där grenarne sväfva*, Hs: *näten där grenarne sväfva*, (?)

16 ö. r. *frukten på ondt och på godt*, [godt ändr. fr. gått] | *själamord är icke själamord*, str.

Bilden av Edens lustgård och syndafallet som målas upp i »Ormens sång» är hämtad ur 1 Mos. 2:16–3:22. I dikten finns formuleringar som starkt påminner om dem i Bibeln. Jfr det delvis str. »kunskapens frukt är till ätande gjord, | frukten på ondt och på godt» med Bibelns »kunskapens träd på godt och ondt» (1 Mos. 2:17) samt »Adam åt och Eva åt» med Bibelns »qvinnan [...] tog af frukten och åt och gaf desslikes åt sin man med sig, och han åt» (1 Mos. 3:6). Frågan om ont och gott behandlas ofta av Fröding. Se t.ex. diktsviten »Frågende svar och obesvarade frågor om ondt och godt» i *Gralstänk* (1898). Om diktens motiv se även Holmberg, 1921, s. 16 f.

Djävulskärlek

5 Bita ihjäl
 hvar kropp och själ,
 pina,
 förtvina,
 ej våga se
 i ögon, som le,
 dem som le,
 ve.

10 Vilja kyssa,
 vilja vyssa
 små barn i min famn
 – hvad jag vill?
 gifva vänliga namn
 bita till.

V 5:2, UUB, acc. nr 1981/13. Hs saknar ändringar. Hs mäter 21,4 x 13,6 cm och är linjerad med 21 blå linjer. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

Diktens tema är hämtat från Paulus »Romarbrevet»: »Ty det goda, som jag vill, det gör jag icke, men det onda, som jag icke vill, det gör jag. Men om jag gör det jag icke vill, så är det nu mera icke jag, som gör det, utan synden, som bor i mig.» (7:19–20) Den 1 sept. 1904 berättar journalen: »de sista dagarne har han [Fröding] studerat och gjort kommentarer i Möbius' arbete om Nietzsche. – Rätt mycket synes han fundera på problemet, hur en människa skall 'bli lycklig och lyckogörande'». En av Frödings kommentarer i marginalen till Möbius biografi (s. 5 f.) lyder:

Ensamhetskänslan har äfven för mig varit ett stort lidande [– –]. Jag har varit för egoistiskt njutningslysten och plågo- och dödsrätt – att göra de uppoffringar som möjliggöra att lefva i behaglig växelvärkan med andra varelser? Till att ha välbehagsförmimelse af ngn (tycka om?) och t.o.m. vilja väl under förutsättning att min njutningslystnad ej blir lidande och under förutsättning att ej behöfva utsätta mig för död eller plåga, torde jag ha »drifvit det», men att »göra väl, därpå finner jag intet» (se Paulus i ett af hans bref) – åtminstone intet som torde bestå vid närmare granskning [...].

På s. 47 i samma bok beskriver Fröding sina ungdomstankar om kvinnan: »Unga damer föreföllo mig så i allo, moraliskt, intellektuellt och estetiskt öfverlägsna att jag knappast vågade höja ögonen till dem.» Jfr diktens ord »ej våga se | i ögon, som le, | dem som le».

Änglakärlek

Dig, som biter
 dig, som sargar
 dig som sliter
 mig i trasor
 5 dig, som slår
 mig i sår,
 dig, som gett af
 tacksamhet
 slag och bett af
 10 tigrar, vargar
 dig, som slog och dig, som bet
 midt bland fador
 bett och slag
 älskar jag.

3482, Frödning 17, UUB. Tidigare version i Hs 2. Hs 1 mäter 21,5 x 13,7 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 25 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn de romerska siffrorna CCLXXXV (allt i blyerts). Hs är trasig och saknar en avsevärd del av det nedre högra hörnet. I och med skadan har minst ett ord förlorats. Baksidan innehåller en renskrift av dikten »Väl är måhända en skurk» i bläck av Gustaf Frödings hand. Skadan påverkar inte sistnämnda text. Hs 2 är av samma papperstyp, mått etc. som Hs 1. I dess övre högra hörn finns numreringen 26 samt initialerna H.F. och i dess nedre vänstra hörn samma romerska sifferbeteckning som i Hs 1. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

1 Hs 2: *Dig som biter*

2 Hs 2: *dig som sargar*

5–6 Hs 2: *dig som | slår mig | i sår*

7 Hs 2: *dig som gett af*

9–14 Hs 2: se nedan

11 *dig, som slog och dig, som bet* Hs 1: *dig, som slog och dig, som* [lakun] Hs 2: *dig som slog och dig som bet*

4 Hs 2: till höger *dig som | slår mig | i sår*

7–8 Hs 2: *dig som gett af | tacksamhet* ö. sista ordet *mi* str., till höger *tigrar vargar*

8 u. r. Hs 2: *midt i fador | bett och* [ändr. fr. *hugg och*] *slag | älskar jag u. älskar jag* står *hvassa* [str.] *bet* [möjl. *bit*] | *slag* [ändr. fr. *hugg*] *och bett af | dig som | slog* [slog ändr. fr. *sog*] *och dig som | bet | endast bett af* [ändr. fr. *en hvass*] | *tig* till höger *du som gett af | Tack du* [ändr. fr. *af*] | *kande* till vänster och u. *endast bett af | tig* står *dig som gett af | tacksamhet | för min trogna* [trogna ändr. fr. *varma*] *kärlek* ändr. fr. *endas | bett af | tigrar vargar*

Om Frödings föreställning om tigrar se avsnittet »Dikternas tillkomsthistoria». För faksimil och kommentar till ändringar se s. 50 ff.

Balaam, Bozors sons väg

Dansen, som dansas på rosors
väg till fördärf, har jag trått.
Vägen som Balaam, Bozors
son, ville gå har jag gått.

- 5 Vägen var bred för
fräck och förmäten
äreförgäten
ande och nedför
halkade fjäten.
10 Ändtligen stannade
jag ty guds folk
mötte mig tågande
– feghetens lågande
modige tolk
15 modigt förbannade.

3018, Frödning 16, UUB. Hs mäter 21,4 x 13,6 och är linjerad med 21 linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 31 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn numreringen 28 (allt i blyerts). Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

Titeln *Balaam, Bozors sons väg* Hs: *Balaam, Bozors sons väg*.

- 1 ö. r. *Vägen som Balaam, Bozors | son ville gå har jag gått* str. och inskrivet som r. 3–4, *dansas* ändr. fr. *dansar*
2 *väg till fördärf, har jag trått*. Hs: *väg* [ändr. fr. *breda*] *till fördärf, har jag trått*,
3 *Vägen* ändr. fr. *Bal*
4 u. r. *Vägen var bred för | fräck och format* [ändr. fr. *lättsinta fjäten*], | *halkande* [ändr. fr. *vägen gick*] *nedför | branten* [ändr. fr. *hjal*] *med fjäten* stycket str. och renskrivet som r. 5–9 något ändr.
7 *äreförgäten* Hs: *äreförgäten* inskjutet
12 *tågande* Hs: *tågande* –
13 *feghetens* ändr. fr. *frihetens*
14 *modige* ändr. fr. *ärlige*
15 *modigt* ändr. fr. *stolt dem* u. r. *träldomens folk*. str.

Diktens motiv har tolkats av Holmberg, 1921, s. 48.

Titeln *Balaam* (även *Bileam*) Bozors/Beors son, siare som enl. GT dels välsignar Israels folk, dels förleder dem till avfall (4 Mos. 22:5–24:25, 31:16, 2 Pet. 2:15 och Upp. 2:14) *Bozor* (även *Beor*) Balaam/Bileams fader

Simsons sånger *

De filistéer äro ett smått folk,
 ett ondt folk och ett godt folk,
 onde och därjämte gode såsom vi, de hebréer,
 men mycket mindre äro de filistéer,
 5 och finnes en stor man i dessa landen
 så är han stor till kroppen, men icke till anden.
 Mygg äro små, men mygg äro många,
 de äro föga starka, men svåra att fånga,
 små myggs pip är svagt, när som svårast det larmar
 10 små myggs sting är svagt, men med bundna armar
 görs stark mans lif af deras pip och sting eländigt,
 emedan de pipa och stinga beständigt.

3366, Fröding 17, UUB. Hs består av fyra blad innehållande diktmaterial med det filistéiska folket som gemensam nämnare. Texterna har här placerats efter varandra som en diktsvit. De tre första bladen har text på båda sidor. Alla fyra bladen mäter 22,1 x 14,0–1 cm och är linjerade med 20 lila linjer. I de övre högra hörnen finns numreringen 27, 28, 29 resp. 30 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i de nedre vänstra hörnen de romerska siffrorna CCXCVII (allt i blyerts). Det första bladets andra sida är numrerad av Gustaf Fröding med en 2:a i det övre vänstra hörnet. I det nedre vänstra hörnet samma romerska siffror i blyerts som på föregående sida. På det andra bladets andra sida uppträder de romerska siffrorna än en gång. På det tredje bladets andra sida finns en profilbild i bläck och orden »Det stod en sn [sn str.] | En filisteisk [str.] | forn hanfärna [str.] till | hänflydda till töcknen | I väster». Texterna publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

1 *filistéer* Hs: *filisteer* (jfr r. 4 och 13)

5 ö. r. *väl icke* ändr. fr. *till an str.*

9 *larmar* Hs: tjock bläckplump *e. larmar* urspr. möjl. ett kommatecken
 11 *görs* ändr. fr. möjl. *st*

Motivet till diktsviten är hämtat från Dom. 16:4–22. Likheten mellan r. 25–26 och slutraden i Byrons dikt »Jephtha's daughter» (»And forget not I smiled as I died»), som Fröding enl. Ida Bäckmann läste för henne, har påpekats av Ivar Ljungerud, »Frödings bibelkännedom», *Modersmåsläraarnas Förening. Årsskrift* 1941, s. 40 (not) och Michanek, 1955, s. 332 (not). Se även Michaneks tolkning av dikten i »Den bundne Simson», 1955, s. 309–317. Jfr Holmbergs avsnitt »Nietzsche kontra Tolstoy», 1921, s. 24–50.

Titeln *Simsons sånger* Simson var en israelitisk hjälte vars styrka sades sitta i håret, se Dom. 13–16

1 *filistéer* folkslag som enl. GT var israeliternas huvudfiender under domartiden (o. 1350–1000 f.Kr.)

De filistéer äro, när de äro gode,
 leklystne, smeklystne, kärilige till mode,
 15 såsom små piltar, när små piltar leka
 med tjurar, som slaktas, när de piltar smeka
 tjurens mula med ett blomsterstrå,
 medan slaktarne hugga och sticka och slå.

De filisteiske piltarne le
 20 och mena att tjuren skall le som de
 åt lustigleken med stråt,
 de tro för en tjur att hans dödsqvals ve
 är något att högtle åt.

Mig synes ock hart när att tjuren log
 25 i samma stund som han dog.

* Se »Bibliska fantasier» i »Nya Dikter».

16 *tjurar* ändr. fr. *galtar*

17 *tjurens mula* ändr. fr. *galtens tryne*

20 *tjuren* ändr. fr. *galten*

21 *lustigleken* ändr. fr. *lustigleken* ändr. fr. *lustig*[?]

22 *tjur* ändr. fr. *galt*

24 *tjuren* ändr. fr. *galten*

25 *dog*. Hs: *dog*

Not »*Bibliska*» ändr. fr. »*bibliska*»

14 *till mode* till sinnelaget

15 *piltar* små pojkar

När aftonen svalkas
 och skuggan sin tältduk utbreder,
 de filisteiske vise nalkas
 min kula och sätta sig neder
 5 att lära mig vishet och höra sig själfva
 uttyda de gåtor, dem Dagon lät hvälfva
 i deras hufvud i virfvelring
 om hvad är allt, hvad är ingenting.

Si detta är si och detta är så,
 10 si detta är både si och så,
 och är det ej så, som det är, så vet
 hvar pilt af filistiske fäder
 att däri döljes en hemlighet
 förstådd i filistiska städer
 15 af vise, dem Dagon lär
 hur något ej är hvad det är,
 det stora fördolda undret
 vi ana i stormen och dundret,
 när Dagon med tveklufven fiskstjärt styr,
 20 där filisteiska havet yr
 upp skum som gör ögonen klara
 att fatta det underbara
 att vara, o under, att vara
 detsamma du är och du icke är
 25 som visdomens lära från Dagon lär.

2 *skuggan* ändr. fr. *skugggan*

13 *att däri* ändr. fr. *dar*

19 *fiskstjärt* ändr. fr. *stjärt*

20 *yr* ändr. fr. *st*

23 *o under, att* ändr. fr. *och icke*

25 *lär*. Hs: *lär*

6 *Dagon* filistéisk gud i fiskgestalt med människohuvud och händer, se 1 Sam. 5: 4

Det kom en litenmyndt filistinna,
 en filistinna med liten mun
 en litenhufvad och småögd kvinna
 och hennes stämma var liten och tunn.

5 Hon hade en fiskekrok i handen
 en spetsig fiskekrok i handen sin
 och när hon såg mig i dessa banden
 hon stack den på lek i mitt öga in.

10 Hej lustelig, sade filistinnan,
 hej lusteliga, hej lustelig,
 det dröjer allt några tider innan
 du stiger upp till att kyssa mig.

En kraftig åsnakindbåga som slår
 det är det språk filistéern förstår.

2 *med* ändr. fr. *med*

4 *tunn*. Hs: *tunn*

5 *fiskekrok* ändr. fr. *spetsad staf*

8 *in*. Hs: *in*

11 *innan* Hs: *innen*

12 *mig*. Hs: *mig*

14 *filistéern förstår*. Hs: *filisteern* [ändr. fr. *fl*] *förstår*

8 *hon stack den på lek i mitt öga in* jfr Dom. 16:21 »Och Felisteerna [sic!] grepo honom och stungo ut hans ögon [...]»

13 *åsnakindbåga* efter att Simson bundits och överlämnats till filistéerna, slet han sig lös och slog ihjäl tusen man med en åsnekäke, se Dom. 15:15–17

Epigram [I]

5 Gud kröp in i ett svin
 däraf blef människan till
 kärlek, förnuft och latrin
 hopkokt till lifvets vin,
 vill det du icke vill,
 sådan är lifskomedin.

Ett annat [II]

5 Skumögdt i mörkret vi trefva.
 Dräpa sig själf är att lefva,
 håll den du hatar kär,
 var den du icke är,
 gör det du icke kan,
 varder du man!

»Ett annat» [II] tryckt efter *Efterskörd* I (1910). Övriga efter Hs 3135, Fröding 16, UUB, acc. nr 2001/26. De sex epigrammen är skrivna på två blad. Bladet med titeln mäter 21,5 x 13,6 cm, är linjerat med 21 blå linjer och har text på båda sidor. I dess övre högra hörn finns numreringen 4 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn på papperets båda sidor de romerska siffrorna CCCI (allt i blyerts). Till vänster om epigram II (»Skumögdt i mörkret vi trefva») blyertsanteckningen »Eftersk.» av annan hand. Under rubriken »Ett annat» [II] står ett hebreiskt tecken och möjl. ordet *Gojin* alt. *Svjjin* omgivet av frågetecken, uppochned samt str. Det andra bladet är av samma sort, men mäter 21,5 x 13,7 cm. På baksidan en utredning om vad »stoff» är. Epigram II ingår (i avskrift av Cecilia Fröding) i en otryckt bok till Karl Otto Bonnier på femtioårsdagen 20 juni 1906. Texten trycktes första gången i *Efterskörd* under titeln »Skumögdt i mörkret vi trefva». Här har Gustaf Fröding själv daterat dikten till »Omkr. 1900 (?)» och tillfogat kommentaren: »Skulle visst vara med i en samling bittra epigrammer, framkallade af den konflikt jag en tid befann mig i mellan omutliga kraf, som jag ansåg mig böra lyda, och min oförmåga att lyda dem.» (s. 65) Jfr samhörigheten i såväl form och tankeinnehåll som papperssort med »Bönhörelse», »I begynnelsen var» och »Att vara ensam i rymdens öken» (den senare dock med annan papperssort). Epigram II uteslöts från tryckningen i *Efterlämnade skrifter* (1914), där epigram I, III, IV och de fyra första raderna i epigram V första gången publicerades. R. 5–13 i epigram V, liksom epigram VI, publicerades första gången i Jonsson, 2002.

»Epigram» [I] 3 *kärlek, förnuft* Hs: *kärlek f,örnuft*
 6 *är* inskjutet
 »Ett annat» [II] 2 *lefva*, Hs: *lefva*
 3 *kär*, Hs: *kär*
 3–4 Hs: raderna inskjutna

Ett annat [III]

Hvarför förena med likkött
 lefvande ädelt lif
 och gifva likkött makt
 att lefvande lif betvinga?

Ett annat [IV]

Hvarför är döden lifvet?
 Hvarför är lifvet döden?

Fråga får du?
 svara får du?

Ett annat [V]

»Blef dig icke lifvet,
 gifvet?
 Gif tillbaka
 det du fått!»
 5 Sanning som en bok du talar
 men du glömde
 att när lifvet
 blef mig gifvet,
 gafs mig äfven
 10 lust att lefva,
 skräck för intet
 skräck att blifva
 det jag icke är.

»Ett annat» [III] 4 *levvande lif* ändr. fr. *lif med död* u. r. *Hvarför är döden* str. och flyttat till nästa epigram

»Ett annat» [V] 3 *de* sist på raden str.

5 ö. r. *Va* str.

7 *att när lifvet* ändr. fr. *att du gaf mig*

Ett annat [VI]

Tveklyfvare, jag vet,
 hvarföre du vill klyfva,
 du vill skilja
 5 hvad ej sammanhör,
 två metaller,
 vilka repellera.
 Men hvarföre
 sammansvetsa
 10 dem med gudoms-
 starka hammarslag?

»Ett annat» [VI] 1 *vet* ändr. fr. *for*
 4 u. r. *eld och vatten* str.

Bönhörelse

Bed, så får du
åter lida
det du alltid led
åter bida
5 det du alltid bidat, bed.

3038, Fröding 16, UUB. Hs mäter 21,4 x 13,6 cm och är linjerad med 21 linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 20 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn de romerska siffrorna CCLXXXVI (allt i blyerts). Dikten har viss samhörighet med de »bittra epigram» Fröding nämner i samband med dikten »Skumögdt i mörkret vi trefva» i *Efterskörd* (1910). Se kommentaren till dessa dikter. Sannolikt kan även denna dikt dateras till »Omkr. 1900 (?)». Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

5 *du* ändr. fr. *all*

Gall och All

Hvem är Gall?
 hvem är Gol?
 Kal och Kall!
 Rädd för sol!
 5 Herren för frukt, som ej föder!
 Herren som kallt föröder!
 Herren i Hel och Hol!

Hvem är All?
 Blif! och Skall!
 10 Skräck för Hol!
 Herren, som allting föder,
 Herren för allt, som glöder,
 ande och lif och sol!

All skapar.
 15 Gall gapar.
 All gör.
 Gall förstör.
 Sådan är Gall.
 Sådan är All.

3178, Fröding 16, UUB. Hs är avriven nedtill och mäter 20,1 (som längst) x 13,7 cm. Papperet är linjerat med 21 blå linjer. Texten är skriven på papperets båda sidor. I Hs:s nedre vänstra hörn finns numreringen 23 i blyerts (på båda sidor). På sidan med titeln står ordet »vänd» inom parentes i blyerts i det nedre högra hörnet. Dikten publicerades första gången den 3 nov. 1963 i *Dagens Nyheter* och året därpå i *Återkomsten*.

14 ö. r. *Gall gapar*. str. och flyttat till r. 16

17 *Gall förstör*. Hs: *Gall förstör*

19 *All* ändr. fr. *all*

Dikten tar upp de två motpolerna »All» och »Gall»/»Gol» som enl. Frödings föreställningsvärld förefaller representera en gudagestalt resp. en djävulsgestalt. Enl. Fröding var »Hol» detsamma som »Hel». Om Frödings bild av den stränge Zebaoth, se Holmberg, 1921, s. 18 f. Jfr fragmentet »Korpar skria».

7 *Hel* dödsrikets härskarinna, namnet kan även användas om dödsriket

Träd och gren

Trädet stack ut grönskande gren
 i solens lifvande bad
 där af fjärilar matkar födas
 i solens lifvande sken
 5 – och matkar kläcktes i grenens blad
 och grenen begynte förödas.

Nu torkade grenen, nu hotades trät
 af förtorkningen äfven det
 nu önskade trädet att grenen brast
 10 och grenen att hålla sig fast.

Du träd, har ej matken och du er del,
 hvem bär skulden hel,
 hvad är grenens fel?

3440, Fröding 17, UUB. Två Hs finns. Här efter Hs 1. Hs 2 (»Trädet och grenen») är en senare icke fullbordad version. Hs 1 mäter 21,5 x 13,7 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 23 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn de romerska siffrorna CCXC (allt i blyerts). Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

1 *grönskande gren* ändr. fr. *i solens* [solens ändr. fr. *en vårligt glad*]

1–2 löd urspr. *Trädet stack ut i en vårligt glad \ lund en grönskande gren,*

2 *i solens lifvande bad* ändr. fr. *lund en grönskande gren,*

3 *födas* ändr. fr. *kläckas*

4 *lifvande* ändr. fr. *lifgifvande*

6 *och grenen begynte förödas.* ändr. fr. *och bladen begynte att* [begynte att ändr. fr. *borjade*] *fläckas.*

8 *af förtorkningen* [förtorkningen Hs: *fortorkningen*] ändr. fr. *att förtorkas*

11 *er del* ändr. fr. *din*

3 *matkar* maskar, ordet förekommer även i dikten »Den ryske anakoreten» (»och matk, som gnager!») i *Guitarr och dragharmonika* (1891)

Trädet och grenen

Trädet stack ut en grönskande gren
 i fukt som högsommarsol omsken
 där fjärilsmatkarne kläcktes
 och grenen af matkar betäcktes
 5 i solens ljus kläckas lifsfrön fram
 och grenen fick matk i sin stam.

Nu torkade grenen och samma sot
 begynte förnimmas från trädets rot
 till trädets yttersta topp
 10 som härjat den helt till dess yngsta knopp.

3440, Fröding 17, UUB. Hs 2 »Trädet och grenen» är en senare icke fullbordad version av »Träd och gren» (Hs 1). Hs 2 mäter 22,1 x 14 cm och är linjerad med 20 lila linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 24 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn samma romerska siffror som i Hs 1 (allt i blyerts). Denna version publicerades första gången av Berg 1921 i hans anmärkningar till Frödings *Samlade skrifter* VII.

2 *fukt som högsommarsol omsken* [*som högsommarsol omsken* ändr. fr. *och m*] ändr. fr. *solens lifgifvande sken*,

3 *fjärilsmatkarne kläcktes* ändr. fr. *ynklet af* ändr. fr. *matkar a*

5 *i solens ljus* [*ljus* ändr. fr. *sken*] *kläckas* [*kläckas* Hs: *kläckas*] ändr. fr. *den heliga sol bringar* [endast *bringar* str.]

6 *stam*. Hs 2: *stam*

8 *trädets* Hs: *tradets* ändr. fr. *topp till*

10 *som härjat den helt till dess yngsta knopp*. ändr. fr. *i stam som i yngsta* [*yngsta* ändr. fr. *nyast*] *knopp*

3 *fjärilsmatkarne* se föregående dikt

Gif lif och grönska

Jag är den sjuka linden,
 som ung ännu förtorkar.
 Att strö torrt löf för vinden
 är allt min krona orkar. –
 5 Löf, fall, vind, för bort!
 Det prasslar bland löfven på marken torrt.

*

Väl är en skymt i allt som är och sker
 af skönt som sörjer och af skönt som ler.
 En fattig hed, en kal, förvissnadt grön,
 10 i höstkvällstöcknigt grått är ännu skön
 för hvarje älskande och tankfullt öga.

Men för min egen syn, för kall, för tom
 betyder allt hvad lif i högsta blom
 födt fram af högsta fågring, endast föga.
 15 Du sköna sorg, du leende af skönt,
 gör allt jag ser nytt lefvande och grönt!

Tryckt efter *Efterskörd* (1910). Hs saknas. Dikten publicerades första gången i *Svea* 1906. I *Efterskörd* har Fröding själv daterat dikten till »1899» och tillfogat kommentaren: »Väl mycket likt Levertin.» (s. 64)

5 *Löf, fall, vind, för bort!* Svea: *Löf fall, vind för bort!*

7 *i allt som är och sker* Svea: *i allt, som är och sker,*

11–12 Svea: ingen strofindelning

12 *för tom* Svea: *för tom,*

13 *i högsta blom* Svea: *i högsta blom,*

16 *nytt* Svea: *ånyo*

När gren förtorkar och ej mera grönskar
 och vårens tårregn på hans dödsqual gråter,
 då är hans lif blott det, att lif han önskar,
 20 att längtan finns med lif att fyllas åter.
 Du kära vår, finns lifvet i din tår,
 så gråt mig grön, du kära, ljufva vår!

*

Lif, som fyllt mig, gudomsgnista,
 du som nu mig flyr,
 25 gif mig ännu några sista
 lifvets äfventyr.
 Döden skrämmer, alltför branta
 stupa stigar ned
 på den mörka obekanta
 30 djupets nedåtled.–

23 *Lif, Svea: Lif*

29 *mörka obekanta Svea: mörka, obekanta,*

[Söfvande mjöd vill jag tömma]

Söfvande mjöd vill jag tömma
 ensam i sorgskum sal
 mjöd som ger drömmen och döden
 djupt vill jag somna och drömma,
 5 helt vill jag glömma
 synderna, sorgerna, nöden,
 allt mina pinande öden
 gaf mig, ty allt blef till kval.
 Lif begråt mig.

3417, Fröding 17, UUB. Dikten, som består av en strof, finns bevarad i en längre version (Hs 1) samt två fragment (Hs 2 och Hs 3). De tre papperen mäter 22 x 14,2–3 cm och är linjerade med 21 grå linjer. Till skillnad från flertalet dikter är både den längre versionen och de två tidigare utkastet skrivna med blyerts. Den längre versionen har i dess övre högra hörn numreringen 16 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn de romerska siffrorna CCLXXXVIII (allt i blyerts). Fragmenten har i de övre högra hörnen numreringarna 17 resp. 18 samt initialerna H.F. (allt i blyerts). Hs 2 innehåller tre str. rader (»Söfvande Sumbl* vill jag dricka | Söfvande Sumbl | Söfvande gudomjödets») samt en str. not (»Betyder [inskjutet] enl. [ändr. fr. *Enligt*] Rydbergs Unders. i Germansk mythologi namn på e»). Hs 3 lyder: »O, finnes en dryck som kan dofva [*dofva* ändr. fr. *sofva*] ändr. fr. Sag finnes en [*finnes* ändr. fr. *finns*] ändr. fr. O, Nott | ett kvval [ändr. fr. *brott som*] för | O, Nott, o Nott, kan du söfva» u. sista raden »till hvila» str. Hs saknar titel, varför dikten benämns efter sin första rad. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

1 *tömma* Hs: *tomma* ändr. fr. *tömm* ändr. fr. *njuta* ändr. fr. *tomma* ändr. fr. *dricka* ändr. fr. *dricka*

2 *sorgskum* ändr. fr. [?]

4 ö. r. str. *djupt vil*

7 *pinande* ändr. fr. *sarjande* ändr. fr. *arma* ändr. fr. *hvalfvande*

8 *gaf mig, ty allt blef till kval*. Hs: *gaf mig, ty allt blef till kval* ändr. fr. *ty allt*

9 *Lif begråt mig*. Hs: *Lif begråt mig* | *Kom*

Om diktens motiv se Holmberg, 1921, s. 100. För faksimil och en utförligare kommentar se Appendix 3.

9 *Lif* människornas stammoder enl. germansk mytologi

10 Kom, Nott,
 sömnens drott
 söf mig låt mig
 vakna först när sekler ha förgått
 först när kraft som flytt
 15 väckts på nytt.

12 *söf mig låt mig* Hs: *söf låt* | *mig* ö. r. ordet *mig*

13 *vakna först när sekler ha förgått* ordet *vakna* tillagt till vänster om raden, hela raden har ersatt det understr. *mig få drömma godt* (understr. här tolkad som en överstr.)

14 *som flytt* ändr. fr. *jag* Hs: u. r. *att som*

15 *väckts på nytt*. Hs: *väckts på nytt*

10 *Nott* (fornisl. *Nótt*) enl. germansk mytologi gudinnan Natt, drömbinderskan

Sång från djupet

- Lycklige de, som försaka,
lycklige de, som nu smaka
lönen för fasta och vaka,
lycklige, lycklige de!
- 5 Ve oss som fjättrarne skaka,
ve oss, förgäfves tillbaka
blicka vi äfter den kaka
minnens hugsvalelser ge,
ve oss, eländige, ve!
- 10 Se dessa lyckliges skara
varelser, ljusa och klara,
frie som vi ville vara
nära med glädje sin själ.
Frihet för oss blef en snara
- 15 glädje för oss blef en fara,
hvarföre? själfva vi svara:
glädjen du själf slog ihjäl,
feghetens trampade träl!

Efter fotostatkopia av Hs, VM A-288 76: 109, Värmlands museum, Karlstad. Hs saknas. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

3 lönen ändr. fr. *horen* ändr. fr. *lyc*

6 förgäfves ändr. fr. *som blicka*

7 blicka vi äfter [e. äfter är de str.] ändr. fr. *äfter den dryck och*

8 minnens hugsvalelser ändr. fr. *lisande minnena*

13 nära med glädje sin själ. ändr. fr. *glädjas med*

15 glädje [ändr. fr. *glädjen*] för [ändr. fr. *förr*] oss [trol. ändr. fr. *os*]

Trälskalds jarlasång

- 5 Krökt och knävek
bär jag byttor
vattenfyllda
åt Jarl Höge
den herrlige.
- 10 Själj jarlson
fallen i feghet,
flyende,
i jarlaträldom,
död fruktande,
för slag vikande,
trälskald sjunger om jarlar.
- 15 Bragdmod, höfdingdåd
lyster mig högt akta,
fritt löje på fagerläpp
hos mör mildglada,
makthjärtade,
lyster mig kysslängta till.

3442, Fröding 17, UUB. Hs sträcker sig över två blad om tre resp. två strofer. Papperen mäter 21,5 x 13,6 resp. 13,7 cm och är linjerade med 21 blå linjer. I de övre högra hörnen finns numreringen 12 resp. 13 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i de nedre vänstra hörnen de romerska siffrorna CCLXXXVIII (allt i blyerts). Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

6 *jarlson* ändr. fr. *jarlason* jfr *jarlson* (r. 27), *jarlasång* (titeln), *jarlaträldom* (r. 9), *jarlahallen* (r. 36) samt *jarlhallen* (före r. 36 str.)

20 Jarlar glamma,
 väldigt leende,
 jarlar kämpa,
 väldigt vrede,
 makt och mör att vinna,
 högvulne
 25 i last och dygder,
 ve och lycka
 – slikt lyster jarlson,
 i trældom bragt,
 med stormod sjunga.

30 Hej, hirdman
 hos Jarl Höge,
 hvila dina
 hårda näfvar,
 jarlens byttor
 35 hinna tidsnog
 till jarlahallen.

22 *vældigt* bokstaven *v* urspr. ett *h*

26 före *ve* anaforen *i* str. med dubbla streck

29 före *sjunga* är *att* str. med dubbla streck

35–36 *hinna tidsnog* | *till jarlahallen*. [*till jarlahallen* ändr. fr. *till jarlballen* ändr. fr. *till jarlens hall*.]

30 *hirdman* medlem av en hird, d.v.s. krigarfölje som utgjorde en konungs eller stormans livvakt

Allvaldr *

Bred är Allvaldr i brynja,
 bred om barmen.
 Hög är Allvaldr i hufvudet
 hög och bred i höfterna.
 5 Skuldror breda hos Allvaldr!
 Stormögd, örnvingebrynt,
 storhår, storskägg, storkrokenäst,
 väldig i viking och varing
 är Allvaldr i Allvälde!

* *
 *

3008, Fröding 16, UUB. Hs, som sträcker sig över två blad, består av en dikt med titeln »Allvaldr» samt en utförlig not med litteraturhänvisning. Papperen mäter 21,4 x 13,5 cm och är linjerade med 21 svagt blå linjer. I de övre högra hörnen finns numreringen 14 resp. 15 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i de nedre vänstra hörnen de romerska siffrorna CCXCI (allt i blyerts). Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

2 *barmen*. Hs: *barmen*,

3 *hufvudet* ändr. fr. *hufvu*[?]

5 *Skuldror* ändr. fr. *Skuddl*

7 *storskägg* ändr. fr. *långs*

I det här fallet anger Fröding själv tydligt inspirationskällan. Den korrekta sidhänvisningen skall dock vara s. 353–354. Där utbreder sig Rydberg över dikten »Hákonarmál» och Fröding citerar ett stycke från s. 354. Allvaldr skall alltså motsvara konung Hakon den gode enl. Fröding. Jfr Viktor Rydberg, *Undersökningar i germanisk Mythologi* I, Stockholm, 1886, s. 353 f.

1 *Allvaldr* se Frödings egen not, citaten »'den allväldige', 'den som har väldet i allt Norgesvälde', äller 'öfverkonungen' i Norge» har inte stått att finna i Rydberg, 1886, men på s. 653 och 742 nämns Allvalde som binamn till alvfursten Ivalde; namnet Allvaldr förekommer även i fragment i två av de s.k. konceptböckerna, se Bergs kommentar i *Samlade skrifter* VII, s. 243 f.

8 *i viking och varing* som viking och i varingstjänst, d.v.s. skandinavisk legosoldat i den östromerske kejsarens livgarde under 900- och 1000-talen

10

Såg du i härslag

Allvaldr?

Föll ej för svärd

fiendefolket,

föll för vreden

15

i Allvaldrs ögon.

Klubbör sjönko

sensvaga undan,

där Allvaldr högg.

20

Såg du Allvaldrs ögon

sörjande se

som fjäll ned i dalom

på arma af Allvaldrs folk?

12 *Föll* urspr. *föllo*13 *fiendefolket* ändr. fr. *fiendefy*

15 sist i r. punkt ändr. fr. kommatecken

16 *sjönko* ändr. fr. *föllo*18 *Allvaldr* ändr. fr. *Allvalder*19 *Allvaldrs* ändr. fr. *Allvalde*21 *dalom* dat. plur. av *dal*

* I Hákonarmál nämner Eyvind Skaldaspillir med detta namn konung Hakon den gode. Ordet betyder synbarligen ungefär »den allväldige», »den som har väldet i allt Norgesvälde», eller »öfverkonungen» i Norge – alltså nästan likbetydande med »Allrikr», allkonungen. Se för öfrigt
 5 härom Viktor Rydbergs Undersökningar i germanisk Mythologi, första delen, sid 253–254, hvarifrån uppslaget till min dikt är hämtadt och hvarst man äfven finner följande fragment af Hákonarmál:

Riða vit nu skulum,
 kvað hin rika Skögun,
 10 gröena heima goða
 Ódni at segja,
 at nú mun allvaldr koma
 á han sjálfan at sjá.

»Vi två (Gandul och Skagul) skola nu, kvad den mäktiga Skagul, rida
 15 gröna gudariken (äller gudavärldar), för att säga Oden, att nu kommer en öfverkonung att se honom själf.»

Noten, jfr Rydberg (R)

- 1 *Eyvind Skaldaspillir* Hs: *Skalda* | *spillir* bindestreck saknas, str. kommatecken e. *spillir* R: Eyvind skaldaspiller
konung ändr. fr. *konun*
- 2 *synbarligen* ändr. fr. *nag* ändr. fr. *d*
- 3 *vældet* ändr. fr. [?] ordet »*öfverkonungen*» har i Hs ett streck under sista delen av ordet
- 4 *alltså nästan likbetydande med* ändr. fr. *något så när detsamma som*
- 5 *germanisk* ändr. fr. *nordisk*
- 6 *hvarifrån* ändr. fr. *hvarst jag fått*
är hämtadt och ändr. fr. *och*
- 7 *fragment af Hákonarmál*: Hs: *fragment* [ändr. fr. *dik*] *af Hákonarmál*: (jfr r. 1 noten, R: *Hákonarmál* titeln kursiverad hos Rydberg)
- 8 *Riða vit nu skulum*, ordet *Riða* ändr. fr. *Rida* R: *Riða vit nú skulum*, dikten kursiverad hos Rydberg
- 13 *á han sjálfan at sjá*. R: *á hann sjálfan at sjá*.
- 14 *Skagul*) ändr. fr. *Skagul*(
- 14–15 *rida gröna gudariken* R: *rida gröna gudariken* kursiverat hos R.
- 15 (*äller gudavärldar*), ändr. fr. *äller gudars gröna riken* (*varl* det str. är citat från Rydberg sex rader längre ned på s. 354, R: (eller gudavärldar),
- 15–16 *att nu kommer en öfverkonung att se honom själf.*» R: att nu månde en öfverkonung komma att se honom själf.»

Den sjäflslagne

Dödsvapnet höll han
 lyft i sin högra hand,
 domnande föll han,
 stoftet rann ut som sand,
 5 sköna och okända land
 såg han vid dödsflodens strand.

Icke med mulna
 miner den slagne går,
 kinderna gulna
 10 ej av det ädla sår
 själfuppoffrarn sig slår,
 offrande mod gör ej hvita hår.

Efter fotostatkopia av Hs, VM A-288 76:112, Värmlands museum, Karlstad. Hs saknas. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

5 *och* inskjutet

6 *såg* [ändr. fr. *ser* trol. ändr. fr. *sågg*] *han vid dödsflodens* [*dödsflodens* ändr. fr. *dödsflo* ändr. fr. *Acherons*] *strand*.

8 e. *miner* str. *fo*

12 *offrande* [ändr. fr. *älskande*] *mod gör ej hvita* [*hvita* ändr. fr. *grånade* ändr. fr. *hvita*] *hår*.
ändr. fr. *baan* ändr. fr. *alskand* ändr. fr. *vintern* [ändr. fr. *hösten*] *är död*

- 15 »Barmen med blodiga
sår varde åter hel
geirsoddens modiga
gärning gör bot för fel,
njute ock du din del
såsom en sträng i all salighets harpospel!»

13 »Barmen äändr. fr. *Bröstat*

14 *sår* [ändr. fr. *såret*] *varde åter* [ändr. fr. *görs åter*] *hel* [ändr. fr. *helt*]

16 *gör bot för* ändr. fr. *för hundra* ändr. fr. *för*

17 *njute ock du din del* [*del* ändr. fr. *arvedel*] ändr. fr. *njute ock du din del*

18 *i all salighets* Hs: *i* [str.] *all salighets* ändr. fr. *i var*

15–16 *geirsoddens modiga* | *gärning* att rista sig med spjutspets (isl. *geirsoddr*) för att försäkra sig om en plats hos Oden med dem som fallit i strid. I Rydbergs *Undersökningar i Germanisk mytologi*, som Fröding i samtida diktning uppenbarligen låtit sig inspireras av, ges följande förklaring: »Oden, har man sagt, behöfde icke gå miste om de hjältar, som sjukdom eller ålderdomssvaghet hotade med strådöd, och desse behöfde icke gå miste om Valhalls fröjder, ty det återstod dem en utväg, som de under sådana förhållanden anlidade: de ristade sig med spjutudd (*marka sik geirs-oddi*).» Rydberg är dock osäker på om seden existerat men hänvisar till ursprungskällan »Yngl. s. k. 10, där Oden, förvandlad till konung i Svithiod, säges hafva vid dödens annalkande låtit *marka sik geirs-oddi*» (del I, s. 358 f.).

[Väl är måhända en skurk]

Väl är måhända en skurk
sedd ifrån Tullii höjd
han som för Tullius föll,
lasternas man Catilina.

- 5 Dock för en slaf som mig
syntes ett hjältedrag
fastnadt om sluten mun
prässad i trots och hat
fast och förtvifladt hop
10 än i det bleka vilda
anlete nyss jag såg
dödt på Pistorias fält.

3482 (baksidan av Hs till »Änglakärlek»), Fröding 17, UUB. För manuskriptbeskrivning se »Änglakärlek». Dikten finns även i en tidigare version (Hs 2) 3040, Fröding 16, UUB. Hs 2 mäter 22,3 x 14,2 cm, är linjerad med 21 blå linjer och har vattenmärket fem linjer på höjden och texten Lessebo. I dess nedre vänstra hörn finns numreringen 27 i blyerts. Båda versionerna saknar titel, varför dikten benämns efter sin första rad. Tidigare utgiven som »Catilina» av Berg 1921 i *Samlade skrifter* VII.

2 Hs 2: *sedd från Tullii hojd*

3 Hs 2: *han*

4 *lasternas man* ändr. fr. *röfvaren* Hs 2: *röfvaren Catilina*

5 Hs 2: *Dock för ett kräk som mig*

8 Hs 2: *prässad i hat och trots*

10 Hs 2: *än i det bleka*

11 Hs 2: *bärjade anlet jag såg*

12 Hs 2: *Pistorias fält*

4 Hs 2: *röfvaren* ändr. fr. [?] möjl. *rånaren* e. *r hotad* [möjl. *batad*] str.

5 till v. om r. Hs 2: *d*

6 Hs 2: *syntes ett* ändr. fr. *tycks som ett* ändr. fr. *ty*

9 Hs 2: *fast* [ändr. fr. möjl. *ho* alt. *han*] och *förtvifladt* [*förtvifladt* ändr. fr. *bes* ändr. fr. *besluta*] *hop*

10 Hs 2: *än i det bleka* [*bleka* ändr. fr. *hvita* ändr. fr. *bleka*] radens forts. *af eld* str. [ändr. fr. *trol. vulkaniskt* ändr. fr. *af stormar*]

Diktsviten med de fyra dikterna med romerskt tema kan jämföras med dikten »Kejsarval» i *Gralstänk* (1898).

3 *Tullii* genitiv av *Tullius*; Marcus Tullius Cicero (106–43 f.Kr.), romersk konsul, berömd talare och författare; avslöjade Catilinas statskuppplaner

4 *Catilina* Lucius Sergius Catilina (ca 108–62 f.Kr.), romersk politiker som efter att ha förlorat i konsulsvalen år 63 och 62 försökte att ta makten med våld; stupade med sin armé vid Pistoria (nuv. Pistoia) år 62 f.Kr.

[Väl är du älskad mycket]

Väl är du älskad mycket
 väl är du värd att älskas,
 Tullius Kalagathós.

5 Dock när vårt Tusculum gästas
 kryddadt af attiska saltet
 åter på nytt för den hundra-
 nittionionde gången
 mina vanda öron
 det välbekanta
 10 »detta mig minner, vänner
 lifligt om något som hände
 mig.»

Fröding 18, UUB. Hs mäter 22,3 x 14,4 cm, är linjerad med 21 blå linjer och har vattenmärket fem linjer på höjden. Papperssorten är Lessebo, liksom Hs till »Väl är måhända en skurk» Hs 2. Texten är skriven på papperets båda sidor. Hs saknar titel, varför dikten benämns efter sin första rad. Dikten publicerades första gången i Jonsson, 2002.

- 3 *Tullius Kalagathós*. Hs: *Tullius Kalagathós* kommatecken efter *Tullius* str., det tredje a:et överskrivet ett urspr. *t*
- 4 u. r. Hs: mellanrum
- 5 u. r. Hs: mellanrum
- 6 *hundra*- Hs: *hundra*
- 7 *nittionionde* ändr. fr. *nittionde*
- 8 *vanda* [möjl. avses *vända*] *öron* [ändr. fr. *bora*]
- 11 *hände* ändr. fr. *händer*
- 12 *mig.*» Hs: *mig*
- 3 *Tullius* se föregående dikt
Kalagathós ung. den gode, bildat av grek. *καλός* och *ἀγαθός*
- 4 *Tusculum* antik stad i Latium där Cicero hade en villa, ett av Ciceros arbeten heter *Samtal i Tusculum*; ordet har kommit att betyda lantställe
- 5 *attiska saltet* fint satiriskt skämt

Cato bele de och Cato
kasta de grus på.

15

Väl är mig Cæsar skönast
dock är mig Cato kär.

Klangen af sköldar, harm
kraft emot kraft i kamp
vilja mot vilja.

14 *kasta de grus på*. Hs: *kasta de grus på* ändr. fr. *stena*

16 *kär*. Hs: *kär*

17 u. r. Hs: mellanrum

19 *vilja mot vilja*. Hs: *vilja mot vilja*

13 *Cato* Marcus Porcius Cato (234–149 f.Kr.), romersk statsman som avslutade sina politiska tal: »för övrigt anser jag att Karthago bör förstöras»; Cato härstammade från Tusculum

15 *Cæsar* Gajus Julius Cæsar (100–44 f.Kr.), romersk fältherre och statsman, blev mördad, offer för en sammansvärjning

[Cæsars vida starka hufvud]

Cæsars vida starka hufvud
 svartlockigt, ungdomsmäktigt
 såg jag ofta, år tillbaka,
 högt öfver andra romarhufvud.
 5 Cæsar såg jag trettioårig,
 bredskuldrad, smärtspänstig,
 patricierädel, ärelystet
 på forum föra sak för plebs.

10 Kronan som Sulla krönt
 syntes mig alltför trång
 redan för Julii hjässa,
 Marii mantel räckte
 ej för hans höga växt.

3039, Fröding 16, UUB. Papperet är dubbelvikt, mäter i sin helhet 21,4 x 27,2 cm (vikt 21,4 x 13,6 cm) och är linjerat med 21 blå linjer. I dess nedre vänstra hörn på bladets första sida finns de romerska siffrorna CCXCV i blyerts. Hs saknar titel, varför dikten benämns efter sin första rad. Dikten, som består av två strofer, publicerades första gången den 3 nov. 1963 i *Dagens Nyheter* och året därpå i *Återkomsten*.

9 *krönt* ändr. fr. *täckt*

11 *redan för* [för ändr. fr. *då*] *Julii* [ändr. fr. möjl. ofullbordat ej str. C ändr. fr. *hans*]

Om Frödings bild av Cæsar se avsnittet »Dikternas tillkomsthistoria».

1 *Cæsar* se föregående dikt

8 *plebs* (lat.) underklassen, den stora massan

9 *Sulla* Lucius Cornelius Sulla Felix (138–78 f.Kr.), romersk fältherre och konsul; tilldelades den högsta romerska tapperhetsutmärkelsen gräskronan; drev bort konsuln Marius

11 *Julii* (Julius Cæsar) se föregående dikt

12 *Marii* Gajus Marius (ca 157–86 f.Kr.), romersk fältherre och konsul som lyckades genomdriva att rivalen Sulla fråntogs överbefälet i kriget mot Mithridates VI; fördrevs från Rom av Sulla

15 Ciceros ordkaskad
ljöd som ett bärgbäcksbros,
tystad af Cæsars djärfva
fältherrelugna tal,
20 brusande starkt som Tibern
från Appeninska berg
ned genom Rom till hafvet.

14 *Cicero* Marcus Tullius Cicero, se dikten »Väl är måhända en skurk»

18 *Tibern* flod i mellersta Italien, flyter genom Rom

19 *Appeninska berg* bergskedjesystemet Apenninerna i Italien

[Jag mins dig, Cæsar]

Jag mins dig, Cæsar,
 hos kaparne fången
 lik en gud i fångenskap,
 underligt leende,
 5 hårdhänt lekande
 med hafvets hårdhänte stigmän,
 tjuskraftbedårande
 män, som ej tjasas af kvinnor.

»Är du vår konung, Cæsar
 10 äfter du hårdt oss behandlar,
 vet du ej att hängd
 vore du om en stund,
 ville vi, ville vi.»

»Ingen hänger Cæsar
 15 ingen vill, och kan.»

3244, Fröding 16, UUB. Hs mäter 21,4 x 13,6 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess nedre vänstra hörn finns de romerska siffrorna CCXCVI i blyerts. Hs saknar titel, varför dikten benämns efter sin första rad. Dikten publicerades första gången den 3 nov. 1963 i *Dagens Nyheter* och året därpå i *Återkomsten*.

- 2 *hos* [ändr. fr. *bland*] *kaparne fången* ändr. fr. *på kaparflottan*
 3 *gud i fångenskap* [*fångenskap* Hs: *fangenskap*] ändr. fr. *fången gud* ändr. fr. *gud*
 4 *underligt leende*, ändr. fr. *leende* ändr. fr. *halft vredgadt och hårdt* [och *hårdt* ändr. fr. *hal*] |
halft mildt
 6 *hafvets hårdhänte* [ändr. fr. *hårdhänte vilde*] *stigmän* [ändr. fr. *mördaremän*]
 8 *kvinnor*. Hs: *kvinnor*
 11 *vet du ej att hängd* Hs: *vet du att ej att hängd*
 13 *vi.*» Hs: *vi.*
 14 »*Ingen* Hs: »»*Ingen*
 15 *och kan.*» Hs: *och kan*
 1 *Cæsar* se dikten »Väl är du älskad mycket»
 2 *hos kaparne fången* syftar på en händelse då Cæsar tillfångatogs av sjörövare från Kilikien (östra delen av nuvarande Turkiets sydkust)

Syner och röster

Från kafféets soffhörn vagt jag
 såg i dimmorna af röken
 från cigarrn den bleka gasen,
 blott en enda låga brann,
 5 svagt det klingade i glasen
 invid skänk och disk, där svagt jag
 såg kafféets nya fröken
 sysslade gå af och an.

Och mitt väsen, klöst och rifvet
 10 af de gamla sammvetsaggen
 sjukt af allt det långa droppet
 af all sprit min kropp förtärt,
 var för trött att tro på hoppet
 trodde inget, kände taggen,
 15 trodde allt för mig i lifvet
 var alls inget, inget värdt.

3409, Fröding 17, UUB. Hs består av två blad. De mäter 21,6 x 13,4 cm, är linjerade med 20 grå linjer och har vattenmärket *Abundantia* med kärra. I de övre högra hörnen finns numreringen 33 resp. 34 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i de nedre vänstra hörnen de romerska siffrorna CCXCIV (allt i blyerts). Dikten publicerades första gången 1921 i *Samlade skrifter* VII.

1 *Från* ändr. fr. *I* samt *vagt* ändr. fr. *satt*

2 *såg i dimmorna af* ändr. fr. *vid min whisky och i* [i ej str.]

3 *från* [ändr. fr. *af* ej str.] *den bleka* [ändr. fr. *den matta* ändr. fr. [?] ändr. fr. *såg matt jag*]

6 *svagt* ändr. fr. *matt*

9 *klöst och rifvet* ändr. fr. *sonderrifvet*

10 *de* ändr. fr. *det* ordledet *aggen* i *sammvetsaggen* ändr. fr. *stinget* ej str.

11 *sjukt af allt det långa* ändr. fr. *och det evigt samma*

12 *all* ändr. fr. *den* ändr. fr. *all*

13 *hoppet* ändr. fr. *p*

14 *trodde inget* [ändr. fr. *tyckte* ändr. fr. *trodde inget*, orden *tyckte* och *inget* kvar ej str.] *kände taggen*, ändr. fr. *visste inget* ej str., före *kände* är *blott* inskrivet men str.

15 *allt för mig* ändr. fr. *af allt att* endast *allt* str. ändr. fr. *blott att allt* ej str.

20 »Matt min hjärnas tankar flämta,
 när jag trött och liknöjdt famlar
 äfter halmstrån, som försvinna
 under våg för handens tag
 – hvad står åter än att hämta
 af mitt lif? hvar natt en kvinna
 och att dricka tills jag ramlar
 under bordet död en dag.»

25 Så jag tänker att jag tänkte,
 blott att mera drömligt vaga
 tankar summo i mitt sinne,
 blott en drömmars töckensky,
 30 blott att ingen glimt därinne
 i det mörka töcknet blänkte
 af ett hopp om väg att taga
 stig att finna, flykt att fly.

20 *våg* ändr. fr. *vågen*

26 *drömlikt* ändr. fr. *töcknigt*

30 *mörka* ändr. fr. *mulna*

Symptom

De kalla det hallucinationer,
 är ande en hallucination,
 mixturer och ordinationer
 kanhända kunna hjälpa mot tron?
 5 Jag tror icke mycket, jag själf, på Gud,
 trots rösten, jag hörde,
 trots viljan, som rörde
 min vilja och förde
 10 mig med och befallde med bud
 vet ej egäntligen hvad är Gud.
 Dock är det väl sannt att ibland jag tror
 mig höra en röst från min far och mor,
 af andar, som tala,
 förskräcka, hugsvala
 15 ibland är ock rösten en gudastor.
 Men det kan ju vara
 en hallucination,
 ett föremål bara
 för tron.
 20 Och därför, herr läkare, känn mig
 på pulsen rabarber kubeber
 kanhända kan hjälpa, och bränn mig
 i halsen för halsflussfeber,
 min fantom
 25 den var väl ett febersymptom.

Efter fotostatokopia av Hs, VM A-288 76: 110, Värmlands museum, Karlstad. Hs saknas. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

4 *kanhända* ändr. fr. möjl. *må* ändr. fr. *mann de*

9–10 *bud* | *vet* Hs: *bud*. | *vet*

10–11 *vet ej egäntligen hvad är Gud*. | *Dock* Hs: *vet ej egäntligen hvad är Gud* [raden in-skjuten] | *Dock*

15 *ibland är ock rösten en gudastor*. ändr. fr. *min* [ändr. fr. *den*] *själ som min hjärna bebor*,

21 *rabarber* ändr. fr. *och gif mig*

22 *kanhända kan hjälpa* ändr. fr. *urinen är dålig*

Om diktens tema se Holmberg, 1921, s. 19.

3 *mixturer* läkemedelsblandning i flytande form; Gustaf Frödings eget namn på veronalpulver

21 *rabarber* läkemedel/drog innehållande rötter av släktet rabarber
kubeber läkemedel innehållande frukten från kubeberbusken (Piper cubeba)

[För länge, länge har jag tänkt och trott]

För länge, länge har jag tänkt och trott
 att uselt ondt i människorna bott
 för mig de äro alltför goda
 det bor ett ädelt godt för dem som loda
 5 i själars djup, ett godt och mildt som gör en väl
 i hvar förfallen djupt förfallen själ.
 Gif akt på ögats vänligt milda blick
 gif akt på gratiens älskvärdt väna skick
 som din plånbok plundrar
 10 jag älskar och beundrar
 den undertryckta kärlek allting ger
 i allt jag lefver med och allt jag ser.
 En enda kände jag som litet ger
 som torrt, som kallt så alltför kyligt ler
 15 åt lifvets alltför, alltför kärligt milda lycka
 hvart ögonkast jag möter tycks mig trycka
 min själ i famnen med en kärlekskyss
 jag hör blott smek och kärlek, när jag lyss.

Okat., Frödingsamlingen, UUB. Hs finns i en liten blå anteckningsbok med röda kanter. Dess blad mäter 14,3 x 8,3 cm och har 20 lila linjer. Texten som är skriven i blyerts saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Dikten, som består av en strof, publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter* med titeln »För länge har jag tänkt och trott».

- 1 *För länge, länge har jag tänkt och trott* Hs: *För länge lange* [*lange* ändr. fr. *ack för länge*] *har jag tänkt och* [*tänkt och* inskjutet] *trott* (understr. betraktas här ej som överstr. då orden behövs i texten)
- 2 *uselt* inskjutet
- 3 *för mig de äro* ändr. fr. *de äro goda alltför*, ej str.
- 4 *ädel* Hs: *adelt* inskjutet
- 6 *i hvar förfallen djupt förfallen själ.* Hs: *i hvar* [*hvar* ändr. fr. *hvarje*] *for*[?] [*ändr. fr. skenbart*] *djupt forfallen själ*
- 9 *som din plånbok plundrar* Hs: *som din plånbok plundrar.* först på raden str. *i hos* ändr. fr. *Jul for skökan*
- 14 *torrt* ändr. fr. *kallt*
- 18 *lyss.* Hs: *lyss*

20 Hvem är den makt, som gjorde ondt af godt
och vände själiskt ljuft och mildt i rått
så endast dropp och stänk af skönt stod åter
från salighet som allt vårt lif begråter
jag vet det ej men än jag vet
så mycket stänk af ljus från salighet.

20 *själiskt* Hs: *själisk*[?]

21 *dropp* ändr. fr. *glimt*

23 *än* ändr. fr. *ett*

24 *salighet*. Hs: *salighet*

Ironia divina

5 Är Satan endast det bittra
sardoniska salt från Guds min,
att bränna, förtära, förvittra
det ruttna och dödköttljumma,
det stenhårda kalla och dumma
i allt, som är sår och ruin?

10 Är helvetet, plågornas hem,
ett brännmedel blott mot det sjuka,
som läkaren Gud plägar bruka
emot sjukt i en lefvandets lem?

3241, Fröding 16, UUB. Hs mäter 21,4 x 13,6 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess nedre vänstra hörn finns numreringen 24 i blyerts. Dikten publicerades första gången den 3 nov. 1963 i *Dagens Nyheter* och året därpå i *Återkomsten*.

1 *det* ändr. fr. *den*

2 *salt från* ändr. fr. *drag i*

10 *emot sjukt i* [ändr. fr. *på någon*] *en lefvandets* [*levvandets* ändr. fr. *lifsalltets*]

Titeln *Ironia divina* gudomlig ironi

2 *sardoniska* hånfulla, bittra

[Säg: är det sannt att säga]

- Säg: är det sannt att säga
att utgestalt har ingestalt
omfattande lefvande yttre stoffs
inre lefvande stoff
5 som för våra yttre ögon
sågs vara och kanske är
omöjligt att förnimma.

Fröding 18, UUB. Dikten finns även i tre sannolikt tidigare utkast/fragment (Hs 2–4). Hs 1 består av tre blad. Det första mäter 21,5 x 13,5 cm, är linjerat med 20 grå linjer och har vattenmärket *Abundantia* med kärria. De andra två bladen är av samma sort och vattenmärke, men mäter 21,6 x 13,4 cm respektive 12,5 x 13,4 cm (avrivet). Hs 2 mäter 21,5 x 13,4 cm, är linjerad med 20 grå linjer och har vattenmärket *Original Abundantia Paper*. Dess baksida innehåller en definition av ordet »Determinism» och av begreppet »Ding an sich». Hs 3 mäter 21,6 x 13,5 cm och är av samma typ som Hs 1, men innehåller endast tre rader: »Säg: är det sannt att säga, | att utgestalt har ingestalt, | i utgestaltens stoff». På baksidan en definition av orden »Pantheism» och »Medvetande». Hs 4 mäter 22,1 x 14 cm, är linjerad med 20 linjer och har ett halvt vattenmärke i form av ett bälte med del av texten *KORRESPONDENCE-PAPIR*. Hs 4 innehåller endast två rader: »Helvetet de själlsjukes vistelseort i invärlden | jfr utvärldens motsvarigheter». Hs 1–4 saknar titlar, varför dikten benämns efter sin första rad. Dikten publicerades första gången i Jonsson, 2002.

2 *ingestalt* Hs: *ingstalt*

3 *levvande* (jfr r. 4 och 25 *levvande*) Hs: *levvende*

5 *våra* ändr. fr. *vårt*

7 *förnimma*. Hs: *förnimma* ändr. fr. *förnimmas* u. r. *men kanske därför ej | men kanske för det inre* str.

1 Hs 2: *Är ingestaltens jag* ö. r. *Är utgestalternas ingestalt | det fäderna kallat* [*kallat* ändr. fr. *kallade*] *sin* [möjl. *en*] *ande*

2 Hs 2: *ock utgestaltens jag,*

3 Hs 2: *är* [ändr. fr. *bar*] *utgestaltens ingestalt*

4 Hs 2: *ett* [ändr. fr. *ock*] *frö* [ändr. fr. *stoff*] *till en ny gestalt,*

5 Hs 2: *som växer när omboljet* [ändr. fr. *äller är den ett barn* ordet *är* ändr. fr. *den*] *som skall vaxa*

6 Hs 2: *Säg är det sannt att säga så* [*så* str.], ö. r. *Är det sann* str. ändr. fr. *Hvar utgestalt har ingestalt* ändr. fr. *Är ingestaltens jag*

7 Hs 2: *att utgestalt har ingestalt*

Ordet *utgestalt* använder Fröding även i »Frågande svar och obesvarade frågor om ondt och godt» XXIV i *Gralstänk* (1898).

10 Säg: är det sannt att säga
att jaget som ledande kraft
beherrschar allt sitt väsens
alla yttringar
i ingestaltens och utgestaltens
inre och yttre stoff.
15 Säg mig, om jaget dör,
när utgestaltens stoff förruttnar,
säg mig om ingestaltens stoff
förruttnar
med utgestaltens stoff?

20 Och om det första jaget dör,
växer ett nytt som ett ax ur korn
som son af moder
ur jaget som försvinner?
Äller domnar beständigt
äller blott stundom redan
25 i lefvande utgestaltens stoff
det gamla jaget
medan det gamla
jagets son

10 *sitt* ändr. fr. *sin*

12 *i ingestaltens och utgestaltens* ändr. fr. *i utgestaltens och ingestaltens* u. r. *in str.*

19 *Och* [ändr. fr. [?]] *om det första* [ändr. fr. *gamla*]

20 *korn* ändr. fr. *frö*

21 *som* [ändr. fr. *en*] *son af moder* [*moder* ändr. fr. *sin fader*]

22 *ur* [ändr. fr. *ur* ändr. fr. *af*] *jaget som försvinner?* [*försvinner* ändr. fr. *forsvunnet*]

23 *Äller* [Hs: *Aller*] *domnar beständigt* ändr. fr. *Dom* ändr. fr. *Domnar alltid äller stundom*
[ö. *alltid* ordet *be*] ändr. fr. *Dör fadersjaget* [*fadersjaget* ändr. fr. *fa*]

24 *blott* [inskjutet] *stundom* [ändr. fr. *understundom*]

25 ö. r. *redan det äldre jaget* str. och flyttat till r. 26 något ändrat, *levvande* inskjutet

26 *det gamla jaget* Hs: *redan* *det gamla jaget* (understr. här tolkad som en överstr. då ordet återfinns på r. 24)

27 *gamla* ändr. fr. *nya*

8 Hs 2: *omfattande* [ändr. fr. *att hvarje*] *levvande stoff* u. r. *som ouppfattbart* [*ouppfattbart* ändr. fr. möjl. *oåtkokl*]

9 Hs 2: *är genomjutet af inre stoff?*

10 Hs 2: *är ingestaltens* [*ingestaltens* ändr. fr. *inst* ändr. fr. *ingest*] *jag*

11 Hs 2: *ock utgestaltens jag?*

redan då
30 växer, växer
som foster i moderlif
och till sist när utgestaltens stoff
förruttnar,
35 fortfar att lefva och växa
från barn till yngling och man.

30 *växer, växer* Hs: *vaxer vaxer* [*vaxer* ändr. fr. *fortfar*]

31 u. r. att *växa* | *när* str.

32 *och till sist när utgestaltens stoff* ändr. fr. *när utgestalten*

34 *fortfar* ändr. fr. *fo*

35 *från barn till yngling och man.* Hs: *från* [ändr. fr. *som*] *barn till* [*till* ändr. fr. *som*] *yngling och man*

Fyrisvall en grådaskig vinterdag

(Ett stycke värklighet, sedd genom ett melankoliskt temperament)

5 Daskigt vått
 ingenting,
 utom litet grått
 utmed skogens ring,
 här och där ett hus,
 grått i molngrått ljus,

3166, Fröding 16, UUB. Tryckt efter Hs 1. Tidigare varianter i fragment: »Vinterlandskap» (Hs 2, fem rader) samt titellös (Hs 3, fyra rader). Hs 1 mäter 21,5 x 13,6 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 35 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn de romerska siffrorna CCXCIII (allt i blyerts). I dess högra nedre hörn en uppochnedvänd och överstr. teckning av ett ansikte ritat i bläck. Hs 2 är av samma sort och mått etc. som Hs 1. I dess övre högra hörn finns numreringen 36 samt initialerna H.F. (allt i blyerts). Under utkastet ett glatt ansikte i bläck. På andra sidan blyertskladd samt ordet »gud». Hs 3 är av samma sort som de andra två papperen, men det är avrivet och mäter därför 12,0 (som längst) x 13,7 cm. På papperet syns 12 blå linjer. Till vänster över dikten ordet »Gud» str. Hs 3 lyder: »Matt och vitt och grått [ändr. fr. *Hitt och matt och*] | ingenting | fjarran [ändr. fr. *skogens*] | Skumt och vått [ändr. fr. *Das*]. Allt utom »Skumt» och »vått» str. eller överkryssat. Dikten publicerades första gången 1921 i *Samlade skrifter* VII. Ytterligare en version av dikten publicerades 1944 i *Julkvällen* (Publicistklubbens jultidning), s. 40, med titeln »Höstdag över Fyrisvall». Dikten påstås ha skrivits 1902 och enl. underläkare Edvard Vestbergs anteckningar lyder den: »Slaskigt vått, | litet grått | utmed skogens ring, | eljes ingenting. | Vid fönstret sitter | en halvdöd kropp, | en själ utan hopp, | och söker vara vitter.» Den sistnämnda versionen förefaller vara av ett senare datum än de övriga.

Titeln (*Ett stycke värklighet, sedd genom ett melankoliskt temperament*) ändr. fr. (*Sedd genom ett melankoliskt* Hs 2: *Vinterlandskap*)

3 e. *grått är i grått* str. Hs 2: *utom litet grått i grått*

4 *utmed skogens ring*, ändr. fr. *det är skogens ring* ändr. fr. *utmed horizontens ring*, Hs 2: *utmed horizontens ring*

5 Hs 2: *en fläck*

6 Hs 2: *svart i molngrått ljus*

1 Hs 2: *Daskigt vått* ändr. fr. *Slaskigt* ändr. fr. *Daskigt vått*

5 Hs 2: *en fläck* [*fläck* ändr. fr. *mörk* ändr. fr. *svart*] ändr. fr. *här och där*

6 Hs 2: *svart i molngrått ljus* ändr. fr. *lyst af* ändr. fr. *det är* [*är* ändr. fr. *hur*] *hus*

Undertiteln »(Ett stycke värklighet, sedd genom ett melankoliskt temperament)» anspelar på Zolas ord »Une œuvre d'art est un coin de la création vu à travers un tempérament» (Ett konstverk är ett hörn av verkligheten, sett genom ett temperament), Émile Zola, *Mes haines. Causeries littéraires et artistiques. Mon salon* (1866). Édouard Manet, *étude biographique et critique*, nouvelle édition, Paris 1879, s. 25, 229 och 307.

gråhvit snö,
inte frost och inte tö,
inte ljumt och inte kallt,
det är allt.

Vid fönstret sitter
en halvdöd kropp,
en själ utan hopp,
och söker vara vitter.

7 *gråhvit* ändr. fr. [?] Hs 2: *jämte Fyris smala bäck*

8 *frost* ändr. fr. *köld*

7 Hs 2: *jämte Fyris smala bäck* ändr. fr. *Fyris bäck*

Den universale

De Deibel in der Hölle
se sassen an der Lethe
se stanken
se tranken
5 de Welle
und sprachen von Goethe.

Ist einer von den unsrigen
de Schweine, de grunzigen
10 hat er sehr wohl verstanden
die Büche, das Drecken
thut er sehr gut schmecken.

Fröding 18, UUB. Papperet är dubbelvikt, mäter i sin helhet 21,5 x 27,3 cm (vikt 21,5 x 13,6 cm) och är linjerat med 21 blå linjer. Texten är skriven på två av Hs:s sidor. I dess nedre vänstra hörn, på sidorna med text, finns numreringen 32 i blyerts. Dikten, som består av två strofer, publicerades första gången i Jonsson, 2002.

2 *se* ändr. fr. *sie*

3 ö. r. str. *betrunken hallunken*

5 *de* [ändr. fr. *di*] *Welle* [ändr. fr. *ve*] ö. r. *und lasen in Goethe* str. och flyttat till r. 6 något ändrat

6 *sprachen von* ändr. fr. *lasen an*

7 *Ist* Hs: *ist* ändr. fr. *Ist* ändr. fr. *Der ist*

9 *wohl* Hs: *wolh*

11 *thut er sehr gut schmecken*. Hs: *sehr* [inskjutet] *gut schmecken* [*schmecken* ändr. fr. *smecken*] ö. r. str. *hat fur den Zwischen* [möjl. *Zwecken*]

Dikten, som delvis är skriven på dialekt («se», «de», «Deibel»), är tämligen vårdslöst skriven med avseende på grammatiken och innehåller lösryckta ord och företeelser ur Goethes *Faust* I (1808). T.ex. anspelas på scenen i »Auerbachs Keller in Leipzig» (t.ex. »Uns ist ganz kanibalisch wohl, | Als wie fünfhundert Säuen!» 2293 f.), stormen som faller träd i scenen »Walpurgisnacht» (3941–51) och pudelns viftande på svansen («Er wedelt» 1165). Lethe och Blocksberg förekommer på ett flertal ställen i dramat. Goethes betydelse för Fröding har bl.a. utretts av Günter Krumm i »Frödings Verhältnis zu Goethe», *Gustaf Frödings Verbindungen mit der deutschen Literatur*, (diss.) Greifswald 1934, s. 71–139, och Olsson, 1970, i »Wolfgang Apollon», s. 192–214.

1 *De Deibel* djävlar

2 *Lethe* enl. grek. mytologi glömskans flod i underjorden

Der Blocksberg ist 'ne gute Gemälde
geholfen
den Fichten
15 zu vernichten
und dass er so intressiert
von den Knochen und Schädeln
doch Wedeln.

12 *Blocksberg* Hs: *Bblocksberg*

16 *so* ändr. fr. *så*

17 *und* [möjl. *and*] ändr. fr. *och*

18 *doch Wedeln*. Hs: *doch* [möjl. *ooch*] *Wedeln*

12 *Blocksberg* Blåkulla

Epiphanias (Efter Goethe)

De helga tre kungar med stjärnan sin,
de äta, de dricka, gå ut, gå in;
de äta bra, de dricka bra,
de äta, de dricka, men betala ej bra.

5 Här äro de helga tre kungar att se,
de äro ej fyra tre kungar, men tre
och vore en till med de tre, ni ser,
så blef det en helig tre konung mer.

10 Jag först är den hvite och sköne jag,
ser bättre ändå ut än nu vid dag
men ack med allt mitt speceri
går mig illa i mitt frieri.

Fröding 18, UUB, acc. nr 2001/26. Hs 1 består av två blad. Bladet med titeln mäter 21,5 x 13,6 cm och är linjerat med 21 blå linjer. Texten är skriven på bladets båda sidor. Det andra bladet är av samma sort, men mäter 21,5 x 13,7 cm. Under strofen på det andra bladet finns tre uträkningar angående bokstävers koppling till motsvarande nummer. På bladets andra sida fyra uträkningar av samma slag som på den första. Diktens femte och delar av dess sjätte strof finns i tidigare utkast (Hs 2 och Hs 3). Hs 2 består av r. 17–20 och är av samma sort och mått som titelbladet. Hs 3 består av r. 23–24, är av samma pappersort som Hs 1 och mäter 21,5 x 13,7 cm. Under texten och uppochned fragmentet »I bojor de slogo mig». Hs 3 har liknande matematiska uträkningar som Hs 1 på bladets andra sida. Översättningen publicerades första gången i Jonsson, 2002.

- 5 *Här äro de helga tre kungar att se*, ändr. fr. *De helga tre kungar, som har*
7 *till* ändr. fr. *fjärde*
8 *så blef* ändr. fr. [?]
9 *sköne* Hs: *skone* ändr. fr. *länge*
11 *men* ändr. fr. *dock*
12 *i mitt* ändr. fr. *vid hvart*

Översättning av Goethes dikt med samma namn. Dikten förekommer i Frödings utgåva *Goethe's Sämmtliche Werke in fünfundvierzig Bänden*, Band I (u. å.), s. 69 f. Jfr Gustaf Johnson, »Fröding och Goethe», *Frödings lyriska översättningar*, Borås 1987, s. 58–64.

Titeln *Epiphanias* epifania, äldre högtid, inom kristendomen firad den 6 januari till minne av uppenbarelsen, numera trettondedag jul.

15 Jag brune och länge, som kommer darnäst,
mår däremot alltid bland kvinnor bäst
jag bringar guld och ej speceri
går därför aldrig för flickor fri.

20 Jag svarte och lille är minst och sist,
är lustig ändå, lider ingen brist,
jag äter bra, jag dricker bra,
betalar jag, är det med: tack skall ni ha.

De helga tre kungar med fromhet stor
de söka barnet och barnets mor
och Joseph sitter vid dörrn på höt,
bredvid ligga åsnan och kon på ströt.

25 Vi bringa myrrha, vi bringa gull
och rökelse särskildt för damernas skull
och hafva vi vin jag, han här och du
vi dricka vi tre som vi vore vi sju.

13 *som* str. men inskrivet igen

14 *kvinnor* ändr. fr. *kvinnorna*

16 *flickor fri*. Hs: *flickor* [ändr. fr. *kärlek*] *fri*

17 *och* ändr. fr. *kommer* Hs 2: *Jag sist är den tredje och liten och svart*

18 Hs 2: möjl. *är också jag med, lider ingen brist*

19 Hs 2: *jag äter bra jag dricker bra*

20 Hs 2: *betalar jag, är det med tack skall ni ha*

23 Hs 3: *och Joseheph sitter i vrån på höt*

24 *åsnan och kon på ströt*. Hs: *åsnan* [ändr. fr. *oxen*] *och kon* [*kon* ändr. fr. *åsnan*] *på ströt*
Hs 3: *oxen och och åsnan de ligga på ströt*

25 *gull* möjl. ändr. fr. *guld*

28 *sju*. Hs: *sju*

17 Hs 2: *tredje* ändr. fr. *svarte* ö. r. *svarte jag* u. r. *Nu jag den svarte* [*svarte* ändr. fr. *lille*]

18 Hs 2: radens lydelse och varianternas inbördes ordning kan svårigen avgöras, en möjlig tolkning är: *är också jag med* [*jag med* ändr. fr. *glad*], [*är också jag med*, ändr. fr. *är lustig och glad* ordet *är* ej str.] *lider ingen brist* ö. r. *som är svart och lille sist*, [*och lille sist*, ändr. fr. *och som ni ser* ej str. ändr. fr. *minst och sist* ej str.]

19 Hs 2: till vänster om raden gör *ingen* str.

20 Hs 2: *ni* ändr. fr. *N* u. r. *är också med*

23 Hs 3: *och Joseheph sitter i vrån* [*i vrån* ändr. fr. *bred*] *på höt*

24 Hs 3: *oxen och och åsnan de ligga på ströt* ö. r. *och Oc* str.

30

Men eftersom vi ej se hvarken åsna eller ko
och här endast herrar och damer tycks bo
så hafva vi väl råkat vilse en smul
och hälsa farväl och godt slut på jul.

29 *ej* [inskjutet] *se hvarken åsna* [*åsna* ändr. fr. *oxe*]

31 *smul* Hs: *snul*

32 *farväl* ändr. fr. *färväl*

Koptisk sång (Efter Goethe)

- Låten de lärde i eviga strider
gå mot hvarandra i stridsdam fram,
alla de vise i eviga tider
le åt pedanternas lärdomsdam:
- 5 dårskap, att bota en blindfödd för starren,
klokhetens söner, så låten då narren,
vara den blindfödda narren han är!

3265, Fröding 16, UUB. Dikten finns även i en tidigare version (Hs 2). Hs 1 mäter 21,4 x 13,6 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess nedre vänstra hörn finns de romerska siffrorna CCXCVIII i blyerts. Texten är skriven på papperets båda sidor. Hs 2 består av två blad varav det ena mäter 21,4 x 13,8 cm och är linjerat med 21 blå linjer. Texten är skriven på bladets båda sidor. I nedre vänstra hörnet på bladets andra sida samma romerska siffror som på Hs 1. Det andra bladet mäter 21,4 x 13,7 cm och är linjerat med 21 blå linjer. Dikten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

Titeln Hs 2: (*Efter Goethe*) saknas

1 lärde Hs 2: lärda

2 Hs 2: *tvista och lärdt mot hvarandra gå fram*

3 *vise i eviga tider* Hs 2: *visa sen eviga tider*

4 Hs 2: *le åt pedanternas lärdomsdam*

5 *bota en blindfödd för starren* ändr. fr. *dårar for* [for ändr. fr. *från*] *dårskap bevara*, [ej str.] Hs 2: saknas

6 *söner* [Hs: *soner*], *så låten då narren* ändr. fr. *barn, låt det narrspelet fara*, [ej str.] Hs 2: saknas

7 *vara den blindfödda* ändr. fr. *narren få vara den* [ej str.] ordet *han* inskjutet Hs 2: saknas

1 Hs 2: *i eviga strider* ändr. fr. *sina*

2 Hs 2: *tvista* [ändr. fr. *gå* ej str.] *och lärdt mot hvarandra gå fram* ändr. fr. *rön* [str. ändr. fr. *tvista*] *pedantiskt i lärdomens dam*

3 Hs 2: *alla de visa den eviga* [*den eviga* ändr. fr. *från fjärnaste* det senare ordet str.] *tider*

4 Hs 2: *le åt pedanternas lärdomsdam* ändr. fr. *småle* ändr. fr. *le åt pedanternas*

Fritt efter Goethes »Coptisches Lied». Dikten förekommer i Frödings utgåva *Goethe's Sämmtliche Werke in fünfundvierzig Bänden*, Band I (u. å.), s. 59 f. Frödings översättning diskuteras i Johnson, 1987, s. 59–63 och berörs något i Krumm, 1934, s. 135.

Titeln *Koptisk* kopterna utgjorde den äldsta kristna befolkningen i Egypten

2 *stridsdam* stridsdamm

4 *lärdomsdam* lärdomsdamm

10 Merlin den gamle i tusenårsdvala
 har jag som yngling ur grafven hört tala,
 mumlande drömtungt och doft så här:
 dårskap att bota en blindfödd för starren
 klokhetens söner, så låten då narren,
 vara den blindfödda narren han är!

- 8–10 Hs 2: tre varianter, först *Merlin den gamle, i lysande griften | gaf mig den läran jag här er lär*: sedan *Merlin den gamle, af gælernas släkte | en gång som yngling ur grafven jag väkte | svarade Merlin den gamle så här | När jag som | När jag ur och till sist Merlin den gamle i tusenårsdvala | har jag ur lysande grafven hört tala | mumlande drömtungt och doft så här*
- 11 *bota en blindfödd för starren* ändr. fr. *darar för dårskap bevara* [ej str.] Hs 2: två varianter, *fåfängt att bota en blindfödd för starren* resp. *darskap, att dårar från dårskap bevara*
- 12 *söner, så låten då narren* ändr. fr. *barn, låt det narrspelet fara*, [ej str.] Hs 2: två varianter, *boten I, klokhetens söner* resp. *klokhetens barn låten det, narrspelet fara*,
- 13 *vara den blindfödda* ändr. fr. *narren få vara den* [ej str.] ordet *han* inskjutet Hs 2: två varianter, *hållen då narren för narren han är* resp. *narren få vara den narren han är*
- 8 Hs 2: (variant b) *Merlin den* [den str., men inskrivet igen] *gamle, af gælernas släkte* [af gælernas släkte ändr. fr. *i lysande griften* ej str.], (variant c) *i* ändr. fr. *ur*
- 9 Hs 2: (variant a) *gaf mig den* [ändr. fr. *larde mig*] *läran jag här* [*bär* ändr. fr. *nu*] *er* [ändr. fr. *eder* ändr. fr. *här*] *lär*: , (variant c) *ur* ändr. fr. *från*
- 11 Hs 2: (variant a) *att* [ändr. fr. *som* ändr. fr. *att*] *bota en blindfödd* [ändr. fr. *bota den blinde* ordet *bota* ej str.] och (variant b) *från* ändr. fr. *for*
- 12 Hs 2: (variant a) *boten I* [till v. om r.] *klokhetens söner* [?] och (variant b) *klokhetens barn* [*barn* inskjutet] *låten det*, [*det* inskjutet] *narrspelet fara* [*fara* ändr. fr. *vara*]
- 8 *Merlin* trollkarl och siare i de walesiska sagorna om kung Arthur och hans riddare, senare även i sagan om Gral

15 Och i Brahminernas heliga skrifter,
 djupt in i djup af egyptiska grifter
 lärde jag läran som här jag lär:
 dårskap att dårar för dårskap bevara,
 klokhetens barn, låt det narrspelet fara
 narren få vara den narren han är!

14 Hs 2: *Och i Brahminernas heliga skrifter*

15 Hs 2: *och djup lärde jag, lärde i numiernas grifter*

16 Hs 2: *läste jag tänkspråk som lyda | lärde jag visdomen som här jag lär*

17–19 Hs 2: återfinns mellan de två första varianterna av den andra strofen *dårskap, att dårar från dårskap bevara | klokhetens barn låten det narrspelet fara, | narren få vara den narren han är*

19 *han* inskjutet

15–16 Hs 2: till vänster om raderna *och | ned i | skalet*

16 u. r. Hs 2: *så här [str.] | lärde jag visdomen [visdomen ändr. fr. läran ej str.] som här jag lär*

17 Hs 2: *från* ändr. fr. *för*

18 Hs 2: *fara* ändr. fr. *vara*

14 *Brahminernas heliga skrifter* trol. avses Vedaskrifterna, hinduismens viktigaste religiösa texter (brahmin präst, högsta kasten i Indien)

[Hegire]

Medan Västerens väldigheter tvista
 riken darra, troner brista
 flykta du till Österens marker
 och i den luft där patriarkers
 5 bröst känt sång och kärlek svälla
 drick dig Ung ur Chisers källa

Vill med herdeflickor hviska,
 i Oaser mig förfriska

Fröding 18, UUB. Hs 1 mäter 21,5 x 13,7 cm och är linjerad med 21 linjer. Under fragmentet två ansikten i blyerts och på bladets andra sida två blyertsprofiler samt rubriken »Biblia». På UUB finns även det str. fragmentet »Ofver troner öfver väldigheter | ofan fjärna [ändr. fr. *fjarran*] höga» (Hs 2). Det mäter 22,2 x 14,2 cm och är linjerat med 20 grå linjer. Översättningsförsöket saknar titel, varför det benämns efter Goethes titel. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

- 1 *Medan* [ändr. fr. *Alla* ändr. fr. *Medan*] *Västerens* [*Västerens* Hs: *Vasterens* ändr. fr. *vasterens*] *väl-digheter* [ändr. fr. *makter*] *twista* u. r. *Nord och Syd sitt samband mista* str.
- 3 *marker* ändr. fr. *markers*
- 4 *och* [till vänster om texten] *i den* [ändr. fr. *de* ändr. fr. *drick*]
- 5 *bröst* [något vänster om texten] *känt sång och kärlek* [*kärlek* Hs: *karlek*] *svälla* [u. r. 6] ändr. fr. *sång* [ändr. fr. *läto*] *och kärlek välla* [ej str.]
- 6 u. r. *luft som kommit patriarkers* ej str.

Fragmentet är ett översättningsförsök av första strofen samt r. 19–20 av Goethes dikt »Hegire» i *West-östlicher Divan*. Dikten förekommer i Frödings utgåva *Goethe's Sämmtliche Werke in fünfundvierzig Bänden*, Band IV (u. å.), s. 1.

Nord und West und Süd zersplittern,
 Throne bersten, Reiche zittern,
 Flüchte du, im reinen Osten
 Patriarchenluft zu kosten,
 Unter Lieben, Trinken, Singen
 Soll dich Chiser's Quell verjüngen.

Will mich unter Hirten mischen,
 An Oasen mich erfrischen,

I Frödingsamlingens okat. material finns titeln »West-östlicher Divan. Moganni Nameh. Buch des Sängers» översatt (»Väst-Östlig Divan | Moganni Nameh | Sångarens bok») samt i Fröding 18 några ofullständiga översättningsförsök av det fyra rader långa mottot (»Tjugo år jag lät förgå...»).

Titeln *Hegire* (arab. hijra) utvandring; särsk. profeten Muhammeds flykt från Mekka till Medina år 622

- 6 *Chisers källa* Chiser var enl. den arabiska sagan en fältherre och profet som blivit odödlig efter att ha druckit ur livets källa

Talismaner

Guds är Orienten!
 Guds är Occidenten!
 Nordens länder, Söderns länder
 hvila fridstryggt i hans händer.

3419, Fröding 17, UUB. Hs mäter 21,5 x 13,5 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess nedre vänstra hörn finns numreringen 18 och i dess nedre högra hörn orden »Efter Goethe» av annan hand (allt i blyerts). Under texten en profilbild, ordet »denna» samt hebreiska tecken/ord. På bladets andra sida sju teckningar (i varierande färdighetsgrad) av olika ansikten. Strofen publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

4 *fridstryggt* över ordet står varianten *fridfullt* ej str., men raden fortsätter efter *fridstryggt*

Texten är en översättning av första strofen av Goethes dikt »Talismane» i *West-östlicher Divan*. Dikten förekommer i Frödings utgåva *Goethe's Sämmtliche Werke in fünfundvierzig Bänden*, Band IV (u. å.), s. 3. Goethes strof lyder:

Gottes ist der Orient!
 Gottes ist der Occident!
 Nord- und südliches Gelände
 Ruht im Frieden seiner Hände.

Goethes dikt omfattar sammanlagt fem strofer inspirerade av Koranen, 2:a suran, 109:e versen. Se *Goethes Werke Hamburger Ausgabe in 14 Bänden*, Band II, Hamburg 1965, kommentaren s. 554. Frödings översättning diskuteras av Johnson, 1987, s. 63 f. och berörs något i Krumm, 1934, s. 135.

Moguls kungaring *

Lyste bland andra smycken
 i Moguls konungaring
 ej Gral med den heliga drycken
 som makt ger och vishet om ting.

Jag sökte som andra ringen,
 jag sökte, men hittade ingen
 med inbillningskraft och förnuft
 i böckernas mångfald af skrift;
 5 jag spände min kraft till bedrift
 på vinghästfärd genom luft,
 vi föllo, ur brustna vingen
 jag tog en penna och skref
 en dikt som ej skrifven blef
 10 om herrliga kungsringens hämtande,

* Se Heidenstams dikt med samma titel i »Vallfart och Ungdomsår», och delvis samma innehåll.

Fröding 18, UUB, acc. nr 2001/26. Hs mäter 21,6 x 13,4 cm, är linjerad med 20 grå linjer och har vattenmärket Abundantia med kärra. Fragmentet publicerades första gången i Zillén, 2001, s. 364.

5 till inskjutet

Not i »Vallfart [»Vallfart ändr. fr. Vallfarts] och Ungdomsår» inskjutet efter titel

Titeln *Moguls kungaring* se Frödings egen not som hänvisar till Heidenstams dikt; Heidenstam själv menar att hans dikt inte bygger på någon legend (se *Samlade Verk* I, utgivna av Kate Bang och Fredrik Böök, Stockholm 1943, s. 186)

Motto *Gral med den heliga drycken* enl. legenden bågaren med Jesu blod

6 *vingehästfärd* den bevingade hästen Pegasos (grek. mytologi) symboliserar den poetiska inspirationen

Not *Heidenstams dikt med samma titel* »Moguls kungaring» publicerades i Heidenstams debutsamling *Vallfart och vandringsår* (1888)

[Jag dricker ur Belials bäckar]

Jag dricker ur Belials bäckar,
 jag sofver vid Chemos häckar,
 jag offerar till Astaroth
 i lunden som höjden kröner
 5 jag brände i eld mina söner
 till soning af Milchoms hot,
 för Jahveh den starke jag rädes,
 jag sökte, men fann ingenstädes
 en undflykt för Zebaoth.

3242, Fröding 16, UUB. Hs mäter 21,4 x 13,7 cm och är linjerad med 21 linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 32 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn numreringen 29 (allt i blyerts). Under strofen och på Hs:s andra sida finns hebreiska ord och tecken nedskrivna med bläck. De två ord som står uppochnedvända under strofen är identiska och kan translittereras som *g u s t a b* läst från höger till vänster. (Jfr med hebreisk skrift som läses från höger till vänster.) Resultatet av Frödings försök att skriva sitt eget namn avslöjar att hans kunskaper i hebreiska inte var alltför omfattande. Han har här markerat det tecken som står för *v* med en punkt inuti, vilket omvandlar det till ett *b*. Den andra sidans tecken är det hebreiska alfabetets konsonanter inklusive deras namn, med undantag av konsonanten »samekh». Tecknen »bet» och »kaf» samt »dalet», »resh», »waw» och »nun» har nedskrivits ytterligare en gång efter den alfabetiska uppräknings. Frödings intresse för det hebreiska språket avspeglas även i strofens semantiska innehåll. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Texten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

5 *jag brände i eld mina söner* ändr. fr. i *Mimnom jag brannt mina söner*

6 *till soning af Milchoms hot*, ändr. fr. att *blicka Milchoms hot* [*Milchoms hot* ändr. fr. *Molochs hot*]

- 1 *Belial* (Beliar) Satansgestalt som gör människorna gudsfientliga (2 Kor. 6:15), av det hebreiska ordet för ondska eller fördärv; namnen *Belial* och *Astaroth* förekommer även i dikten »Herran steg öfver Korasan» i *Stänk och flikar* (1896)
- 2 *Chemos* (Kemos) moabiternas nationalgud (se t.ex. 1 Kon. 11:7), motsvarigheten till israeliternas Jahve; enl. GT förekom människooffer till Kemos
- 3 *Astaroth* (pluralform av Astarte) västsemitisk fruktbarhetsgudinna, se nedan
- 6 *soning* här trol. i betydelsen blickande
Milchom (Milkom) ammoniternas gud (se 1 Kon. 11:5), möjl. densamme som Molok, som dyrkades med barnoffer i Hinnoms dal (se t.ex. 3 Mos. 18:21, 20:2)
- 9 *Zebaoth* (Sebaot) härskarornas gud, en i GT ofta förekommande benämning på Gud (Jahve)

Frödings bruk av semitiska gudanamn och manuskriptets hebreiska tecken vittnar om hans intresse för Gamla Testamentet och dess språk. Textens stoff går tillbaka till Bibelns berättelser, främst 1 Kon. 11:4–10. De namn som nämns i strofen är alla gammaltestamentliga gudanamn, med ett undantag – Belial. I användningen av for-

men »Astaroth» kan Frödings, om än ej speciellt omfattande, kunskaper i hebreiska skönjas. Namnformen har Fröding hämtat i den hebreiska Bibeln, där den används som beteckning på vad som i den svenska översättningen benämns astarterna eller astartebilderna. I sin svenska Bibel har Fröding strukit under »gudinna» i 1 Kon. 11:5 (»Och Salomo gick efter Astarte, Zidoniernas *gudinna*, och Milkom, Ammoniternas styggelse.») och i marginalen antecknat: »Elohim? (se grundtexten)». Även hans bruk av finalt »h» i ordet »Jahveh» härstammar från den hebreiska Bibeln. I Frödings svenska Bibel stavas ordet »Jahve».

Frödings övriga litteratur på hospitalet inbegriper bl.a. *Gernandts konversationslexikon* från 1895. Astarte, vilken skulle vara densamma som »Astaroth», beskrivs som den semitiska mytologins »krigs-, kärleks- och döds-gudinna»: »En qvinnlig motbild till B a a l - M o l o k, mottog A. blodiga offer, och hennes fester firades med vilda dansar [sic!] och stympningar samt urartade alltmer till tygellös vällust» (band I, sp. 381). Molok beskrivs som »en semitisk gud, som israeliterna en tid dyrkade genom att åt honom offra sina egna barn såsom brännoffer» (band III, sp. 813).

Frödings gudsuppfattning var dualistisk. Dess ena sida kännetecknas av den gammaltestamentliga uppfattningen om en straffande gud. Den stränge och straffande Zebaoth, som fruktades i hans föräldrahem och på barndomens missionsmöten, anses ha präglat Fröding. Denna uppfattning kontrasteras mot den ljusa gudsbild i form av en ung skapande gud som framträder i dikten »Den skapande nyskapade». Frödings dualistiska gudsuppfattning skildras särskilt väl i dikten »Pan och Zebaoth» i *Gralstänk* (1898). Se vidare Holmberg, »Jaget och guden», 1921, s. 1–23.

[Och i höjden med de renas]

Och i höjden med de renas
 helga ande vill
 ej mitt arma väsen enas,
 är för lågt därtill.

5 Tungt och trögt och stoftuppblandadt
 älskar stoftets son,
 alltför heligt genomandadt
 stöts hans själ ifrån.

10 Därför, lif, om du det mäktar,
 än till afsked gif
 åt den jordson, som försmäktar,
 litet jordiskt lif!

3323, Fröding 17, UUB. Hs mäter 21,5 x 13,6 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess övre högra hörn finns numreringen 21 och i dess nedre vänstra de romerska siffrorna CCC (allt i blyerts). Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Texten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

8 *stöts* [ändr. fr. *stötes*] *hans själ* [ändr. fr. *han*]

10 *till afsked* ändr. fr. *ett luster*

12 *litet jordiskt lif!* ändr. fr. *af ett*

Om textens motiv se Holmberg, 1921, s. 107.

[Funne jag sedan]

Funne jag sedan
 i djupet nedan
 i en jords innandömen
 vid aflägsna mörka klot
 5 en ömkligt krälände
 i helvetet trälände
 djäfvul halft man halft orm
 ormens gestalt men en gnista
 ännu af människoslughet
 10 vore det kanske den fallne titanen
 Kan han ur helvetet finna
 vägen upp till det ljusa
 forma sig åter till mangsgestalt
 blifva en gudalik åter
 15 Äller kan ej den väldige
 sjunka till smått i evig tid
 sedan han höjderna nådde
 ständigt väldig ständigt kämpande
 endast bunden med väldiga band

Fröding 18, UUB. Tryckt efter Hs 1 och sidnumrerad 1, 2 och 4 av Gustaf Fröding. Sidan 3 saknas. Textens första del finns i ytterligare fyra Hs varav tre senare, men ofullständiga, bearbetningar av s. 1 (Hs 2–4, se Appendix 3) och ett fragment möjl. av s. 4 (Hs 5). Alla tre bladen i Hs 1 mäter 21,5 x 13,5 cm, är linjerade med 20 grå linjer och har vattenmärket Original Abundantia Paper. Hs 2–5 dito. På baksidan av Hs 4 anteckningar av religiös natur. Hs 5 lyder: »Kanhanda sen som en djäfvul | en öfverste djäfvul [ändr. fr. *langt*] | kanske ock | sen | öfvermannad | Den som varit en gud». Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

- 4 *vid aflägsna mörka klot* Hs: *vid aflagsna morka klot* ändr. fr. *äller länkad i djup* ändr. fr. *äller nedanför*
- 10 *vore det kanske den fallne* [*fallne* ändr. fr. [?]] | *titanen* ö. och u. *titanen* möjl. mellanrum
- 11 *han* ändr. fr. *orn* ändr. fr. *ur* hela raden ändr. fr. *Äller*
- 13 *forma sig åter till mangsgestalt* Hs: *forma* [ändr. fr. *vaxa*] *sig åter till i mangsgestalt* [*mangsgestalt* ändr. fr. *manis* ändr. fr. *mänskelig gestalt*]
- 14 *blifva en gudalik åter* ändr. fr. *hvilken*
- 16 *sjunka* [ändr. fr. *sjung*] *till smått i* [*i* ändr. fr. *för*] *evig tid*
- 18 u. r. str. *standigt netrampad, standigt*
- 10 *titanen* i grek. mytologi av en äldre gudasläkt, betecknar ofta en trotsare, en upprorsman mot den gudomliga världsordningen

- 20 stundom lösbändande
 vältrande upp ur djupen
 helveteshisklig men mäktig
 att hvälfva högre världen
 åter bunden
- 25 åter lösbändande
 aldrig befriad
 aldrig bättrande
 aldrig liten
 aldrig död
- 30 äller skall han en gång förtvina och dö
 äller för alltid vanmäktig evigt pinas

[--]

- Äller kanhända jag
 Äller kanhända mulusken
 äller en algcell
- 35 i hvilka längesen guden
 djäfvulen och mannen utslocknat
 Skall algen skall tigern
 i hvälfvande tusenårsåldrar
 kanhända uppstiga att varda
- 40 i världar vi icke känna
 men också kanhända på nytt födas om att blifva
 i lefnad på lefnad

20 *lösbändande* ändr. fr. *losslitande*

26 *aldrig befriad* [bredvid raden] ändr. fr. *aldrig sig*

27 *bättrande* ändr. fr. *ångrande* ändr. fr. *do*

30 *en gång förtvina och dö* ändr. fr. *dö*

33 *mulusken* ändr. fr. *en snigel*

34 *algcell* ändr. fr. *cellik* ändr. fr. *alglik* ändr. fr. *aj*

35 *i hvilka längesen guden* Hs: *i hvilka langsens guden* ändr. fr. *langes*

37 *Skall algen* [*algen* ändr. fr. [?] möjl. *snackack*] *skall tigern* [ändr. fr. *snackan* ej str. ändr. fr. *skall algen* end. *algen* str.]

38 *i hvälfvande tusenårsåldrar* ändr. fr. *Skall tigern i manniskoåldrar*

40 *i världar vi icke känna* Hs: *i varldar vi icke kanna* till vänster om texten

41 *men också kanhända på nytt födas* [*födas* Hs: *fodas*] *om att blifva* ändr. fr. *på nytt födas om till*

33 *mulusken* blötdjuret, en grupp av ryggradslösa djur

45 hvad fordom de en gång har varit
 Och skall det förut han upplefvat
 han ej i sitt minne upptaga
 och ej hafva nytta däraf
 kanhända skall ock hvarje sjunkningens tum

43 *de en gång* Hs: *de den en gång* [ändr. fr. *de en kan endast en kan* str. ändr. fr. *han enga*] *har varit* ändr. fr. *hvad fordom hon*

44 *det förut han* ändr. fr. *han därvid*

45 *i sitt* Hs: *sitt*

47 *ock hvarje sjunkningens* [*sjunkningens* ändr. fr. *sjunkande*] *tum* ändr. fr. *hvarje ett sjunkande steg*

[Var det blott ett symptom för den vakande]

Var det blott ett symptom för den vakande
 psykiatriska visdoms bedömande
 mitt förnuft, med sin sviksamhet hånande,
 blott en inbillning, klok man ej värdig,
 5 när en röst kom dånande,
 all min varelse skakande,
 allt mitt liv genomströmmande
 med det vredgade bud: var rättfärdig,
 med sin styrka mig fyllande,
 10 med sin kraft mig upphållande,
 tills jag kände mig stark att betvinga
 hela världen om den stod mig mot,
 men min feighet, mig vållande
 nu som alltid vid allvar att springa,
 15 fick mig fatt och undskyllande
 vek jag undan med fruktan och knot.

3458, Fröding 17, UUB. Hs mäter 21,6 x 13,5 cm, är linjerad med 20 grå linjer och har vattenmärket Original Abundantia Paper. I dess nedre vänstra hörn finns numreringen 27 i blyerts. Till vänster om r. 13 numret 100 i bläck. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Texten publicerades första gången 1964 i *Återkomsten*.

8 *bud*: [trol. str. *y* överskrivet med *u*] *var rättfärdig*, Hs: *rätt | färdig*, bindestreck saknas

9 *fyllande* ändr. fr. *fallande*

11 *tills* str. men inskrivet igen, ö. r. alternativet *tills fast tveksam och fruktande* inskjutet, men str.

13 Hs: till vänster om raden 100

14 *vid* ändr. fr. *f*

[Finns en gräns öfver hvilken de höge]

Finns en gräns öfver hvilken de höge
 kunna frestas men ej mera falla,
 där en Satan, hur högt han än flöge,
 huru klokt, huru rikt han än ljöge
 5 skulle aktas som intet af alla?
 Kommer frestelsen också från ofvan
 läggs däruppe ett värf på enhvar,
 för hvars görande rikedomsgåfvan
 är jämt upp såsom tyngden dens har,
 10 kunna höge ock där taga miste,
 kan den förste ock där bli den siste,
 falla nedom den gräns,
 där af ondt ingen fresta sig låter,
 och nå dit nedanom
 15 där en frestelse känns
 såsom lockande frestelse åter
 om den också från helvetet kom.

Fröding 18, UUB, acc. nr 2001/26. Hs mäter 22 x 14,1 cm, är linjerad med 20 gråliga linjer och har ett halvt vattenmärke i form av ett bälte (med del av texten KORRESPONDENCE-PAPIR). Till vänster om första raden numreringen 100 av Frödings hand. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

1 *Finns* ändr. fr. *Finnes*

10 *ock* ändr fr. *och*

11 *kan den förste ock där bli den siste*, jfr Mark. 10:31 »Men många de första skola blifva de sista, och de sista de första.» (se även Matt. 19:30, 20:16)

[Är det endast de svaga som prövas]

Är det endast de svaga som prövas
 med att kunna för frestelse vika
 såsom Adam i Edens park
 väga kraften och frestelsen lika
 5 mot hvarandra hos svag och hos stark
 kunna brott af de högste föröfvas

3483, Fröding 17, UUB. Hs mäter 22,1 x 14,1 cm, är linjerad med 20 gråliga linjer och har ett halvt vattenmärke i form av ett bälte (med del av texten KORRESPONDENCE-PAPIR). I dess övre högra hörn finns numreringen 22 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn återkommer numreringen 22 (allt i blyerts). Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Texten publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

2 *kunna* ändr. fr. *frestas*

3 *såsom Adam i Edens park* inskjutet

4 *väga* Hs: *och stå* [ö. r.] samt *väga* [u. r.] ej str. ändr. fr. *äro* ändr. fr. *äro mot*

Snillen

I

- Vi undra om snillen:
 äro snillen det äller det?
 Vi tro oss snillen
 vid fäster och gillen,
 5 vi härma snillen
 vi gå äller tro oss gå snillens fjät,
 äro snillena det, äro snillena det,
 äro snillena det äller det?
- Är snillet en fallen
 10 från ett högre i rymden än här,
 likt en skeppsbruten Gulliver, när
 han kastats af hafsbrottsvallen
 till ett land, där för litet är
 allt det som hans önskan begär.
- 15 Och står han, förtrampar
 han den han vill väl
 och går han, han stampar
 eskorten ihjäl.

3385, Fröding 17, UUB. Strof 3–5 finns även i en tidigare version (Hs 2). Hs 1 består av två blad varav bladet med titeln mäter 21,6 x 13,5 cm, är linjerat med 20 linjer och har vattenmärket Original Abundantia Paper. I dess nedre vänstra hörn finns de romerska siffrorna CCXCII i blyerts. Fragmentets första två strofer saknar ändringar. Det andra bladet mäter 21,5 x 13,5 cm, är linjerat med 20 linjer och har vattenmärket Abundantia med kärra. I dess nedre vänstra hörn samma romerska siffror som på det förra bladet. Hs 2 är av samma papperstyp och mått som det andra bladet i Hs 1. Den romerska siffran I ovanför fragmentets första strof tyder på att texten var ämnad att ingå i ett större sammanhang, varför den här har placerats under fragment. Fragmentet publicerades första gången 1964 i *Återkomsten*.

15 Hs 2: *Och står han fortrampar*

17 Hs 2: *och går han han stampar*

18 Hs 2: *eskorten ihjäl*

15 Hs 2: *Och står* [står ändr. fr. går] *han fortrampar* [fortrampar ändr. fr. fortrap]

18 Hs 2: *eskorten* ändr. fr. *en folkhop*

11 *Gulliver* huvudperson i Jonathan Swifts roman *Gulliver's travels* (1726); efter ett skeppsbrott hamnade han i Lilleputtarnas land

20 Och ville han lyfta
 en Lilliputkung till sin mun
 Hans Nåd skulle snyfta
 åt gapdjupets brunn

25 Som fallen halft ond, halft god
 förstör han i vredesmod,
 och när han vill hjälpa
 den stadsdel han kullsparkad ser
 hans heltom omstjälpa,
 hans heltom omstjälpa
 ett nytt kvarter.

20 *Lilliputkung* Hs: *Lilliputkun* ändr. fr. *kung* Hs 2: *till sin mun*

22 Hs 2: *åt gapdjupets brunn*

23 Hs 2: *Som fallen halft ond halft god*

24 Hs 2: *han sparkar i vredesmod*

25 Hs 2: *och när han bela*

26 Hs 2: *de hus han slog ner*

27 Hs 2: *de skador han gjort*

28 Hs 2: *hans heltom omstjalper*

29 Hs 2: *ett annat kvarter*

19 Hs 2: *Och ville han u* [*han str. u möjl. n*] ändr. fr. *Än söker han lyfta* [*Än str.*] ö. r. *Och ond såsom fallen* \ *och retad str.*

20 Hs 2: [*de små upp str.*] *till sin mun*

21 Hs 2: *Hans* [ändr. fr. [?]] *Nåd* [ändr. fr. *nåd*] *skulle*, [*Hans Nåd skulle* ändr. fr. *de spratla de ej str.*] *snyfta*

22 Hs 2: *åt* ändr. fr. *för ej str.*

24 Hs 2: *sparkar* ändr. fr. *dräper*

25 Hs 2: *och* [ändr. fr. *o*] *när han* [ändr. fr. *än vill han ej str.*]

26 Hs 2: *de hus han slog ner* ändr. fr. *och v* ändr. fr. *dar*

28 Hs 2: *omstjalper* ändr. fr. *omsparkar*

29 Hs 2: *ett annat kvarter* ändr. fr. *en stad*

I ett brev från Gustaf Fröding till Edla Björck, daterat [16] jan. 1895, berättar han om sina »underbara Gulliversresor i andevärldarne eller fantasivärldarne»: »Mycket ohyggligt har jag upplevat i mitt vansinne, men äfven mycket som är riktigt stiligt och som kan bli vackra dikter.» (334)

[Äfter den onde omstjälparen]

Äfter den onde omstjälparen
kom den nedsväfvande hjälparen,
han låter offra och döda sig
till de förtviflades hjälp och tröst
just nu den höge lät föda sig,
räddaren diar sin moders bröst.

5

Fröding 18, UUB. Hs mäter 21,5 x 13,4 cm, är linjerad med 20 linjer och har vattenmärket Abundantia med kärra. I dess nedre vänstra hörn finns numreringen 30 i blyerts. Under texten droppar av stelnat stearin. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

2 *kom den* ändr. fr. *kommer*

[Blef hans anletsåterskens minne]

blef hans anletsåterskens minne
 till det världarnes väldiga vimmel,
 som i vidaste fjärnaste himmel
 genom synglas från högstbyggda tinne
 5 kan förnimmas, när natten är klar?

III

»Jag såg den Oändliga allvetande
 och allsmågtiga Guden på ryggen, då

Fröding 18, UUB. Hs mäter 21,5 x 13,6 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess nedre vänstra hörn numreringen 25 i blyerts. Hs är ett fragment av en diktcykel och föregår då möjl. »Om tvenne de höge nu vore». De romerska siffrorna III och V ordnar de två bladen inbördes, men visar att stora delar av diktcykeln saknas. Numreringen 25 visar att Hs tidigare förefaller ha kopplats ihop med fragmenten »Hur föga poetiskt I talen» och »Och glupskt på sin vän-tande lycka», varav det sistnämnda har den romerska siffran V. Hs saknar titel, varför den be-nämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

1 *anletsåterskens* ändr. fr. *at*

6 *Oändliga* ändr. fr. *oändliga*

6–7 »*Jag såg den Oändliga allvetande | och allsmågtiga Guden på ryggen, då* citat ur inledningsorden till Carl von Linné, *Systema Naturæ* (uppl. 1758): »Jag såg den oändlige, alwettande och alsmågtige Guden på ryggen, då han gick fram, och jag hisnade!» (jfr 2 Mos. 33:23)

[Om tvenne de høge nu vore]

V

Om tvenne de høge nu vore
 i täflan högt upp i ett välde
 af stjärnor bland stjärnornas mängd
 och högsinnta täflingen gälde
 5 att vara den visaste störste,
 i renhet och helighet förste
 bland rene och vise och store
 i samma lycksaliga ängd,
 och en den besegrade, kände
 10 ett afundens hjärtsting och lede
 af ondt, som inbet sig, och vände
 i förbittring sin kärlek i vrede,
 och i hatfullhet ej kunde lida
 en högre än han vid sin sida,
 15 och fastän sin orätt väl vetande,
 all bakslug fiendtlighet stiftande
 sig själf och allt om sig förgiftande,

Fröding 18, UUB, acc. nr 2001/26. Fragmentet är skrivet på två blad varav det första (r. 1–17) mäter 21,6 x 13,5 cm och det andra (r. 18–33) 21,6 x 13,4 cm. Papperen är linjerade med 20 linjer och har vattenmärket Original Abundantia Paper. Den romerska siffran V ovanför fragmentets första strof tyder på att texten var ämnad att ingå i ett större sammanhang, varför den här har placerats under fragment. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

- 4 *gælde* ändr. fr. [?] ändr. fr. *g*
 9 *en den* ändr. fr. *den*
 10 *afundens* ändr. fr. *dolskbetens*
 11 *af ondt* ändr. fr. *ett* [ändr. fr. *af*] *bat*
 12 *i förbittring* ändr. fr. *förbittrad*
 13 *i hatfullhet ej* ändr. fr. *ej i sitt hat*
 16 *all* ändr. fr. [?] u. r. *allt ondt i de ängderna vida*, str.
 17 *om sig* ändr. fr. *annat* u. r. och överkryssat *tills ändtligt för* [för inskjutet] *nedböjd* [nedböjd str.] *att strida* | *mot starkare makter* [mot starkare makter ändr. fr. *mot ratten förgäfves än letande*] | *det fotfäste en gång han nått*

nedstörtande själf längre ned
nedanom på allt dunklare led
20 längre ned, ned, ned

– skulle alla som bebodde världen,
dit han nådde först på nedåtfärden
som ett högre varas sändebud,
25 dyrka först den höge såsom gud,
lyda de vreda befallande
ord ifrån ofvan nedskallande,
lyda den vanvettigt snillrika nycken,
dricka den starka förgiftande drycken,
30 af en ande än mäktig och stor,
som i ondska förfar och förfor,
se hur världens herre rånar
lifvet på hvar glädjegnista
tro på den som tro ej hölle

20 *ned* möjl. ändr. fr. *d* sist på r. ett str. kommatecken

21 *alla* ändr. fr. *de då*

33 *tro på* ändr. fr. *bålla t*

[Hur föga poetiskt I talen]

Hur föga poetiskt I talen,
 mitt öra är trött på fadäsen
 är himlen ej snarare balen
 där stjärnvimlets dans är fransäsen
 5 som tråds i den gränslösa salen
 Nej himlen är världshafsdjupen
 och fiskarne äro kometererna
 och agnena äro planeterna
 på krokur från solaskyen hängda
 10 på måffå i världsrymden svängda
 af metarne uppe i slupen
 nu komma kometererna simmande
 och varsna den lockande glimmande
 och förlora de svansen
 15 är det deras eget fel

Fröding 18, UUB. Hs 1 är en tidig version av den längre renskrivna, men fragmentariska, texten »Och glupskt på sin väntande lycka» (Hs 2). Hs 1 mäter 21,4 x 13,6 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess nedre vänstra hörn finns numreringen 25 i blyerts. På bladets andra sida fragmentet »Väl sagt men mer ädelt helleniskt». Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

2 *på* ändr. fr. *vid*

3 *balen* ändr. fr. *salen*

4 *där stjärnvimlets dans är fransäsen* Hs: *dar stjärnvimlets dans ar fransäsen* ändr. fr. *och* [ej str.] *stjärnorna* ändr. fr. *och stjärnvimlet snarare balen*

5 *som tråds i den gränslösa* [gränslösa Hs: *granslösa*] *salen* ändr. fr. *som gå i den*

6 *Nej himlen är världshafsdjupen* [*världshafsdjupen* ändr. fr. *hafve*] ändr. fr. *Ja himlen är haf men*

8 *agnena* ändr. fr. *flugorna* [ej str.] ändr. fr. *krok* ändr. fr. *flötena*

9 *solaskyen* [ändr. fr. [?]] *hängda* [ändr. fr. *fästa*]

11 ö. r. *af fiskarn* str.

12 *komma* ändr. fr. *kommand*

13 *den* ändr. fr. *det*

Bilden av himlakroppar på bal förekommer också i »Ett misslyckat försök» i *Återkomsten* (1964).

[Och glupskt på sin väntande lycka]

och glupskt på sin väntande lycka
 de sträfva att svälja den hel,
 de gapa, de svälja, de rycka
 sig lösa, men mista de svansen,
 5 är det deras eget fel.

V

Hur föga poetiskt I talen
 mitt öra är trött på fadäsen,
 är himlen ej snarare balen
 där stjärnornas dans är fransäsen
 10 som tråds i den väldiga salen,
 där fixstjärnor sitta som tanter
 i siden och äkta briljanter
 och se genom gyllne lorgnetter
 på stjärnornas yngre koketter
 15 från hvilka det lyser och skiner
 af perlor, smaragder, rubiner,
 där löjtnanter stå som på socklar
 i stelbenta bildsköna ställningar
 med stjärnblick i gyllne monocklar
 20 och solguld på bröstvaddens svällningar.
 Nu bilda sig kedjor och ringar
 och stjärntöcken sväfva som gaser
 kring stjärnhimlens ljuftögda gracer
 det tågar, det förs som på vingar

Fröding 18, UUB. Hs 2 är en senare renskrift av »Hur föga poetiskt I talen» (Hs 1), men saknar stora delar. Liksom Hs 1 mäter den 21,5 x 13,6 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess nedre vänstra hörn (på båda sidor) finns numreringen 25 i blyerts. Fragmentets text sträcker sig över bladets båda sidor. Den romerska siffran V visar att fragmentet har varit en del i en större dikt-cykel. Numret 25 visar att det tidigare förefaller ha förknippats med texten »Blef hans anlets-återskens minne». Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

12 *siden* ändr. fr. *guld*

15 *från* ändr. fr. *af*

17 *där* [ändr. fr. *där*] *löjtnanter* [ändr. fr. *bildsköna*]

[Från solen ledes]

Från solen ledes
kanhända jordens
lif som planetens gång
med herskareordens
kärleks och vredes
bifall och tvång,
herskareordens,

5

Fröding 18, UUB. Hs mäter 21,5 x 13,6 cm och är linjerad med 21 blå linjer. I dess nedre vänstra hörn finns numreringen 19 i blyerts. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Hs, som saknar ändringar, publicerades första gången i Jonsson, 2002.

[Äfven jag är född till stjärna]

Äfven jag är född till stjärna

men min stjärna fick ej stråla
tungt att slockna tungt att tåla

dagens trældom

Fröding 18, UUB. Hs mäter 22 x 14,1 cm och är linjerad med 20 linjer. I dess nedre vänstra hörn finns numreringen 21 i blyerts. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

1 *Äfven jag* ändr. fr. *I min själ*

[Att vara ensam i rymdens öken]

Att vara ensam i rymdens öken
 i dunkla aningars töcken
 är svårt och ödsligt och tungt
 gif mig Arkimedis punkt.

3014, Fröding 16, UUB. Hs mäter 22,1 x 14 cm och är linjerad med 20 linjer. På båda sidor finns bläckskrivnen text. Hs:s ena sida innehåller förutom diktfragmentet även en påbörjad profilbild, ordet »vaamar» samt tre ord skrivna med hebreiska bokstäver. Två av orden återkommer på Hs:s andra sida, som innehåller sex ord skrivna med latinska bokstäver (»vamar», »Elohim», »veqireschen», »Schinou-nacach», »geschera(achel» [sic!], »al-benei») och dess motsvarigheter med hebreiska bokstäver. Den andra sidan innehåller sammanlagt åtta ord skrivna med hebreiska bokstäver (de sex orden ovan, varav »vamar» står två gånger, samt ordet »Israel»). På dess första sida finns i det övre högra hörnet numreringen 19 samt Hedda Frödings initialer H.F. och i dess nedre vänstra hörn de romerska siffrorna CCLXXXIV (allt i blyerts). Texten har viss samhörighet med de »bittra epigram» Fröding nämner i samband med dikten »Skumögdt i mörkret vi trefva» i *Efterskörd* (1910). Se kommentaren till nämnda dikter. Sannolikt kan även detta fragment dateras till »Omkr. 1900 (?)». Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Texten, som saknar ändringar, publicerades första gången 1914 i *Efterlämnade skrifter*.

4 *Arkimedis punkt* syftar på uttrycket »Giv mig en fast punkt, och jag skall lyfta jorden från dess plats» som har tillskrivits den grekiske matematikern Arkimedes (ca 287–212 f.Kr.); i ett annars delvis ironiskt och skämtsamt brev definierar Fröding uttrycket: »Jag har funnit den Arkimediska punkten. Det absoluta intet. Allting är mig likgiltigt.» Brev från Gustaf Fröding till Mauritz Hellberg daterat 26 jan. 1887 (59)

[Väl sagdt men mer ädelt hellenisk]

Väl sagdt men mer ädelt hellenisk
 mer manlig och mindre vek
 en storperiklerik mig synes athenisk
 rydbergisk och gymnisk lek
 5 att himlen är rannare

Fröding 18, UUB. För manuskriptbeskrivning se »Hur föga poetiskt I talen». Under texten en ofullständig bläckteckning. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

1 *hellenisk* ändr. fr. *helleniskt*

3 *en storperiklerik mig synes* [ändr. fr. *mig synes*] *athenisk* ändr. fr. *mig synes ett panal*

5 *att himlen* [*himlen* ändr. fr. *stjär*] *är rannare* ändr. fr. *amfiteatraliskt* ändr. fr. *som*

[Gudar äro stora]

Gudar äro stora
och de bringa
godt åt dem de älska
men för andar som förlora

Fröding 18, UUB. Hs mäter 22 x 14 cm och är linjerad med 20 gråliga linjer. Under texten en profilbild och på båda sidor ritningar över problemet med vinkelns tredelning. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

1 *stora* ändr. fr. *goda*

3 *godt* [ändr. fr. *goda gafvor*] *åt dem de älska* [*dem de älska* ändr. fr. *goda vänner*]

[Anleten bitna af väder]

Anleten bitna af väder,
dödsmod och läder,
kyller och stöflar
tusen böflar
5 tungt red det, tungt framåt fram.

Fröding 18, UUB. Hs mäter 21,6 x 13,5 cm, är linjerad med 20 grå linjer och har vattenmärket Original Abundantia Paper. I dess nedre vänstra hörn finns numreringen 31 i blyerts. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

5 *tungt red* [*red* ändr. fr. *red*, ändr. fr. *gick*] *det, tungt framåt* [*tungt framåt* ändr. fr. *fram fram*] *fram*.

[Sisyphus bär ditt såll]

Sisyphus bär ditt såll
 fast i dess kanter håll
 sanden skall sila
 sig genom botten beständigt
 hvila dig, hvila

5

Fröding 18, UUB. Hs mäter 22 x 14 cm och är linjerad med 20 linjer. Under texten en del av en cirkel och på bladets andra sida hebreiska övningar. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

1 *bär* ändr. fr. *rulla*

4 e. *botten* står [?]

5 *hvila* ändr. fr. [?]

I texten har de båda historierna om Sisyphus resp. danaidernas straff blandats samman. Vattnet har bytts ut mot sand, som mer påminner om Sisyphus egentliga straff, och det är den som här silas genom sållet.

1 *Sisyphus* (lat.) enl. grek. mytologi konung i Korint som trodde sig kunna besegra döden och till straff för detta dömdes att i underjorden ständigt vältra ett klippblock uppför ett högt berg; när blocket nått toppen rullade det ned igen
bär ditt såll kung Danaos 50 döttrar straffades i underjorden genom att tvingas försöka att fylla ett såll (danaidernas såll) med vatten, för att de på bröllopsnatten hade mördat sina män

Skära, skära hafre

mens lifvet knäpper lutan:
 när hvar tar sin
 så tar jag min,
 så blir den siste utan.

5

Så blef jag då den siste

Men hvarje vacker flicka
 jag möter hon är min

äller tvärtom.

Fröding 18, UUB. Hs mäter 22,1 x 14,1 cm, är linjerad med 20 gråliga linjer och har ett halvt vattenmärke i form av ett bälte (med del av texten KORRESPONDENCE-PAPIR). På baksidan i dess övre vänstra hörn finns numreringen 3 av Frödings hand (i bläck) samt på första raden orden »äller tvärtom.» Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

5 u. r. ordet *miste* högerställt

8 raden på papperets baksida, hör möjl. inte till fragmentet

Fragmentet är inspirerat av folkvisan »Skära, skära hafre».

Min sorg den faller vida

Äfter en folkvisa

Så ensam att lida,
min sorg faller vida.

Jag är så trött att strida
min strid är nederlag

Fröding 18, UUB. Papperet är dubbelvikt, mäter i sin helhet 21,5 x 27,3 cm (vikt 13,6–9 cm) och är linjerat med 21 blå linjer. Texten är skriven i blyerts. På det vikta papperets andra sida tre blyertsteckningar av ansikten och på tredje sidan anteckningar över bibelställen (i bläck). På bladets fjärde sida fragmentet »Manerna sörja i stormen» i blyerts samt hebreiska bokstäver kopplade till siffror i bläck. Hs, som saknar ändringar, publicerades första gången i Jonsson, 2002.

[Korpar skria]

Korpar skria
 hira i Hol
 Bränner du bol
 gall och gol
 5 lefver den fege
 hos Hel i Hol
 korpen skriar
 hira i Hol
 hira i Hol
 10 Bistå Baldur

Fröding 18, UUB. Hs mäter 22,3 x 14,3 cm, är linjerad med 21 blå linjer och har som vattenmärke sju linjer på bredden. Över fragmentet möjl. »Koren, kurjar de slagna». Jfr dikten »Gall och All». Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

2 u. r. Hs: mellanrum

4 *gall* ändr. fr. [?]

6 *hos* ändr. fr. *i*

10 *Bistå* ändr. fr. *Fral*s

2 *hira* (fornsv.) yrsel, (dial.) även förvirring

Hol se dikten »Gall och All»

3 *bol* (fornsv.) gård, bebodd eller odlad jordegendom

10 *Baldur* (fornisl. Baldr) enl. nord. mytologi var Balder den visaste och mildaste av asagudarna; son till Oden och Frigg och dödad av sin blinde broders mistelpil

[Manerna sörja i stormen]

Manerna sörja i stormen
 stormen som går öfver landen
 se hur den själlösa formen,
 fordom en lifsfylld gestalt
 uttömde på allt
 vissnar

5

Fröding 18, UUB. För manuskriptbeskrivning se »Min sorg den faller vida». Texten är skriven i blyerts på bladets fjärde sida. Till vänster om texten står hebreiska bokstäver kopplade till siffror i bläck. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

1 *sörja* Hs: möjl. *sorja*

2 *stormen som* [*som* ändr. fr. *den*] *går öfver* [*öfver* Hs: *ofver*] *landen* ändr. fr. *klaga med mig*

5 *uttömde* Hs: möjl. *utömde* e. r. *och faller tillhopa* [*tillhopa* ändr. fr. *tillsamm*] allt str.

1 *Manerna* de avlidnas själar; ordet förekommer även i »Frågande svar och obesvarade frågor om ont och gott» II i *Gralstänk* (1898)

[I bojor de slogo mig]

I bojor de slogo mig
min makt de betogo mig
de logo mig
ut i mitt kval

[Till dess han dricker]

Till dess han dricker
sig själf ihjäl
om ej han sticker
om icke modet
tills att fri med blodet

5

Fröding 18, UUB. Papperet, som är avrivet, mäter 10,8 (som längst) x 14,2 cm, är linjerat med 10 blå linjer och har vattenmärket Lessebo. Papperet är blankt och vattenmärket är av annan typ än tidigare nämnda Lessebopapper. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

1 *Till dess* ändr. fr. *om ej* ö. r. *Om icke* [str.] | *Och* [str.] | *om ej han sticker* [str.]

3 u. r. *med egen hand* str.

[Ännu slår jag slagen]

Ännu slår jag slagen
 på min gamla cittra,
 kanske mina sista
 skola kanske sluta
 snart att ljuda mer

5

Fröding 18, UUB. Hs mäter 21 x 13,4 cm och är linjerad med 19 blå linjer. Papperets struktur är rutmönstrad. I dess övre vänstra hörn en teckning av en man i profil. På bladets andra sida två profilbilder i blyerts, rubriken »Den feges sånger» och raderna (i bläck): »Min hjärna bebos | är alltid hos [ändr. fr. *är alltid* ändr. fr. *af roster*] | min sjuka hjärna | och kallar mig äppelmos [äppelmos ändr. fr. *appelmos*]». Texten är skriven med blyerts. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

2 *cittra* ändr. fr. *luta*

3 *mina* ändr. fr. *nu de u. r.* [?] str. *varen ej för* | *snart* [str.] | *strängarna som brista* [strängarna som str.]

5 *snart att ljuda mer* ändr. fr. *med att ljuda snart* ändr. fr. [?] ändr. fr. *tona* ändr. fr. *tona* [ej str.] ändr. fr. *sn*

[I begynnelsen var]

I begynnelsen var –
finns en begynnelse?

Af evighet är –
är allt, som är,
af evighet?

5

Fröding 18, UUB. Hs mäter 21,4 x 13,7 cm och är linjerad med 21 blå linjer. Under texten och på baksidan matematiska uträkningar och grekiska ord. Texten har viss samhörighet (en frågande form och pappersort) med de »bittra epigram» Fröding nämner i samband med dikten »Skumögd i mörkret vi trefva» i *Efterskörd* (1910). Se kommentaren till nämnda dikter. Sannolikt kan även denna text dateras till »Omr. 1900 (?)». Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Fragmentet publicerades första gången i Jonsson, 2002.

2 *finns* ändr. fr. *finnes*

1 *I begynnelsen var* jfr Joh. 1:1 »I begynnelsen var Ordet, och Ordet var hos Gud, och Ordet var Gud» (jfr även 1. Mos. »I begynnelsen skapade Gud himmel och jord»)

Appendix

Appendix 1

Handskrift med osäker datering

[Mig lyster för en gång dikta fritt som jag behagar]

5 Mig lyster för en gång dikta fritt som jag behagar
och klaga och le som man ler och klagar
när ej man vill tänka på en morgondag
och endast lyda nyckens lagar
men ej någon annan lag.

Mig lyster ej längre att ljuga för pängar
med ton som mig bittert i öronen skär
och göra mig till med krumbukter och svängar
och vara som jag allsicke är.

Fröding 18, UUB. Hs mäter 20,6 x 16,9 cm och är olinjerad. Papperet är sannolikt rivet ur en anteckningsbok, då dess kanter visar spår av rött. I dess nedre vänstra hörn finns numreringen 34 i blyerts. Hs saknar titel, varför den benämns efter sin första rad. Texten publicerade första gången i Jonsson, 2002.

1 *dikta fritt* ändr. fr. *vara fri* ändr. fr. *att le*

2 *och* str. men inskrivet igen

3 Hs: *när ej* [*man* str.] *vill* [möjl. ändr. fr. *vilj*] *tanka på* [*på* str. men inskrivet igen som *pa*] *en morgondag*

4 *och endast* [ändr. fr. *när blott*] *lyda nyckens* [ändr. fr. *man är bunden af rimmens* endast *man* str.]

5 *någon annan lag*. Hs: *någon* [ändr. fr. *af*] *annan lag*

6 *Mig* ändr. fr. *Jag dikt*

7 *öronen* ändr. fr. *örat*

9 Hs: *är*

Dikten kan till innehåll och i viss mån även till formen jämföras med dikten »Vinghästen» i *Nytt och gammalt* (1897).

Appendix 2

Texter av axiomatisk karaktär

Jag är till
Jag är till är jag är tillvarande
Jag är tillvarande
Jag är tillvarande är jag har tillvaro
Jag har tillvaro
Jag har tillvaro är jags tillvaro är till
Jags tillvaro är till
Jags tillvaro är till är min tillvaro är till

Min tillvaro är till

Ickejagvarande är till
Ickejagvarande är annatänjag
Annatänjag är till

Vara är vara

Jag är
 Jag är jag
 Jag är det jag är
 Jag är icke mer än jag är
 Jag är allt det jag är
 Jag är icke mindre än jag är
 Jag är icke det jag icke är
 Jag är helt och hållet jag
 Jag är icke med någon inskränkning jag
 Jag är icke något mer än jag
 Det som är jag mer än jag

Okat., Frödingsamlingen, UUB. Hs mäter 22,1 x 14,2 cm och är linjerad med 20 lila linjer. Baksidan innehåller texten »Gud är jag jämte att han är Gud».

Det som är, är
 Det som icke är, är icke
 Det som är, är icke icke
 Det som är, är det som det är
 Det som är är icke det som det icke är
 Jag är
 Jag är icke icke
 Jag är det, som jag är
 Jag är icke det som jag icke är
 Jag är jag
 Jag är icke icke jag
 Det som icke är jag är icke jag
 Jag är det som jag är och icke det som jag icke är
 Allt är det som är
 Annat är det som är men som icke är det som jag är
 »Intet» är »det, som icke är»
 Ett är det som är och som är
 Annat är något som är och är det som det är men icke är det
 som icke är det det förra är

Fröding 18, UUB. Hs mäter 22,1 x 14,1 cm och är linjerad med 20 lila linjer. Baksidan innehåller ännu en text av typen »Jag är».

Att vara till är att vara till
Det, som är till, är till.
Ett, som är till, är till.

Ett vara är något, som är till,
En varelse är

Varande är något som är till
oafsedt om det är till i förhållande till något annat som är till

Fröding 18, UUB. Hs mäter 21,4 x 13,7 cm och är linjerad med 21 linjer. Baksidan innehåller texten »Gud har skapat mig».

Gud har skapat mig
det gud skapat är godt
jag var alltså god, när jag skapades;
goda handlingar äro att betrakta som ett godt träds gudsfrukt,
ett godt träd kan ej bära ond frukt
alltså äro inga mina gärningar onda.

Okat., Frödingsamlingen, UUB. Baksidan av texten »Att vara till är att vara till». Se ovan.

Gud är ett godt träd
 Ett godt träd kan ej bära ond frukt
 att skapa är att bära frukt
 Gud har skapat människorna

Ergo äro menniskorna icke onda

Okat., Frödingsamlingen, UUB. Handskriftens papper är av samma sort som ovan, d.v.s. 21,4 x 13,7 cm och linjerad med 21 linjer. Baksidan innehåller ett försök att definiera människans vetande. I definitionen förekommer ordet »tankelagarne».

Gud är jag jämte att han är Gud och alla andra väsen

Jag är något af Gud

Jag är hvarje mitt väsens individ
 och hvarje andra mitt väsens individ
 Hvarje mitt väsens individ är något af mig

Hvarje mitt väsens lefvande individ
 lefver mitt lif?

Okat., Frödingsamlingen, UUB. Baksidan av texten »Vara är vara». Se ovan.

Appendix 3

»Nedanförmänskliga visor»

Dikten »Nedanförmänskliga visor» (s. 121) är den text som erbjuder mest problem att etablera, eftersom Fröding har lämnat flera förslag utan att ange vilken av de olika versionerna han betraktade som den slutgiltiga. Till höger återges handskriften något förminskad.

Det förefaller som om Fröding först nedtecknat en version som han sedan ändrat i. Nedanstående rader uppfattar jag som en mer ursprunglig version, med jämna radavstånd och jämn piktur av samma storlek.

Naturvisor

5 Hvarje lefvande väsende säger,
om ej alltid likt människotungornas tal
hvad det är, hvad det vill, hvad det äger
af blott tillvaroart äller lycka och kval,
och de ting som ej lefva de tala
hvert på sitt steg af varandets skala
för de sinnen, som uppfatta klart,
om sitt väsendes särskilda art
10 men om jag, som är människa tyder
på mitt språk det
det lyder
blott till hälften likt det jag förnam

Med undantag av stavning, kommatering och orden/raden »växlar ham» överensstämmer denna version med den ursprungstext Ruben G:son Berg tycker sig urskilja och vilken han redovisar i kommentarerna till *Samlade skrifter* (1921). Det är av handskriften svårt att avgöra, om diktens sista två rader skall ses som en rad eller två rader. Det jag här redovisar som två rader etablerar jag ovan (s. 121) som en rad.

I ord där diakritiska tecken över i, å, ä och ö glömts bort, exempelvis »manniska», har dessa satts ut utan kommentarer. Detta gäller i hela Appendix 3 utom i variantförteckningarna och i den fragmentariska versionen (s. 240).

Variantapparat och ändringsförfarande

Vid en jämförelse mellan de olika varianterna inom manuskriptet ser man att författaren företagit ett stort antal ändringar, ibland flera på samma rad. Endast rad 1, 3, 7

och 9 har fått stå orörda. Manuskriptets många ändringar bidrar till att varianternas inbördes kronologi och radtillhörighet i några fall inte med säkerhet kan bestämmas. Svårigheterna är störst i manuskriptets andra hälft, där varianter rörande de nedanförmänskliga tingens »toner» samt diktens ofullständiga slut kan rymma fler tolkningar än den nedan föreslagna. Radhänvisning avser ursprungsversionen ovan och ändringarna redovisas här, för tydlighetens skull, som ändrat till (ändr. t.).

Direktiv till sättaren *Dessa naturvisor* [*naturvisor* ändr. t. *Naturvisor*] *borja* [ändr. t. *böra*] *sättas* *after* [*after* ändr. t. *omedelbart after*] *hvarandra*, *icke ett stycke* [under st står [?]] *på hvar sida*
Titeln *Naturvisor* ändr. t. *Nedanförmänskliga visor*

2 *ej alltid* ändr. t. *och fjarn* ändr. t. *ock endast från fjarran mest ljud* [*ljud* str.] *lik* [ändr. t. *likt*] *människotungornas tal* ändr. t. *människotal*

3 *hvade* [skrivfel e str.] *det äger*

4 *af blott* [ändr. t. *så af*] *tillvaroart* [ej str., ö. r. ändr. t. *varkandeart* u. r. ändr. t. *varksamhetsart*] *äller* [ändr. t. *som af*] *lycka och kval*,

u. r. *af saregna tillvaroförig i i en*

5 *tala* ändr. t. *sjunga*

u. r. *tonart i ly* ändr. t. *ton i sin* allt utom *ton i tonart* str., trol. ändr. t. *ton i* till vänster om raden ändr. t. *toner* [ej str.], eventuellt ändr. t. *egenartstoner* u. r. 6

6 *varandets* ändr. t. *stigande*

u. r. *egenartstoner* och *utan strupe och läppar och tunga* ö. *utan strupe och läppar* tillägget för *lycka och sorg och* [*sorg och str.*] *kval*

7 till vänster om r. och ned u. r. 8 *om ock icke med strupe och tunga*

8 *om sitt vasendes* [ändr. t. *ock en ton särskilda* allt utom *ock str.*] *sarskilda* [ändr. t. *om ätt vådas*] *art*

u. r. *afven de om sin sarskilda*

10 raden str., ersatt med *detta* ovan och ett enkelt *d* samt *växlar ham* under

12 *blott till halften likt* [*likt* ändr. t. *som*] *det* [ännu ett *det*, tillagt men str.] *jag förnam*

Diktens två sista rader kan tydas på flera sätt, då raden »det lyder» både kan uppfattas som en egen rad och som ett tillägg till raden »blott till hälften». Radens lydelse skulle då vara »blott till hälften det lyder som det jag förnam».

Konsekvenserna av ändringarna som har företagits i utkastet blir förvånansvärt få beträffande rim, meter, eufoni och innehåll. Trots alla omformuleringar har inte innehållet förändrats nämnvärt. Författaren tycks även ha bemödat sig om att inte bryta det metriska grundmönster (tre- till fyrtaktig anapestisk vers) som framträder i ursprungsversionen. Det förefaller alltså som om Fröding till stora delar redan hade klart för sig hur diktens innehåll och form skulle gestalta sig.

Den andra radens metriska mönster med fyra anapeter äventyras då Fröding ändrar »om ej alltid likt» till »om ock endast från fjarran mest likt». Skärpningen av betydelsen medför ett ökat stavelseantal, från fem till nio stavelser, vilket dock mildras då »människotungornas tal» kortas ned tre stavelser till »människotal». Radens ursprungliga fyrtaktiga rytm bibehålls, men radens tredje versfot utökas med en obetonad stavelse, vilket ger en mindre rytmförändring i »mest likt människotal».

Detta är ett exempel på hur ett ordvalsbyte kan medföra en metrisk förändring som i sin tur kan medföra ytterligare en ändring av ordvalet för att rädda den metriska strukturen. Iterationen »människotungornas» – »tal» försvinner, men allitterationen »från» – »fjärran» tillkommer.

Ändringarna på rad 4 äger rum utan någon metrisk eller innehållslig påverkan när de obetonade »af blott» och »äller» byts ut mot de obetonade »så af» samt »som af». Det ursprungliga fyrstaviga »tillvaroart» prövas mot de metriskt identiska »värkandeart» och »värksamhetsart» samt den ofullständiga raden »af säregna tillvaroförig i i en». Varianten »värkandeart» ströks, medan de övriga två står kvar ostrukna. Bilden av vad olika levande väsen kan berätta om sig själva nyanseras i försöken att byta ut »tillvaro-» mot »värksamhet-». I dikterna om snigeln och hermafrodit snäckan skildras i första hand deras näst intill orörliga tillvaro, medan det i myrans och vargens berättelser är fråga om en mer aktiv verksamhet. Raden »af säregna tillvaroförig i i en» fortsätter eventuellt efter rad 5 med »tonart i ly» som ändrats till »ton i sin» (allt utom »ton» i »tonart» struket) och som i sin tur troligen ändrats till »ton i» (till vänster om mellanraden) som ändrats till »toner» under. Eventuellt fortsätter raden efter rad 6 med varianten »egenartstoner för lycka och sorg och [*sorg och str.*] kval».

På rad 5 ersätts »tala» av »sjunga». Ordbytet medför inga metriska förändringar. Däremot bryts den ursprungliga rimflätningen på rad 5 och ordet »skala» (rad 6) tappar sitt rimord, vilket inte ersätts. Bytet till »sjunga» medför försök att på olika sätt skjuta in ordet »toner», vilket inte lyckas, samt att försöka ge »sjunga» ett rimord genom de två metriskt identiska förslagen »utan strupe och läppar och tunga» och »om ock icke med strupe och tunga». Genom ändringen försvinner allitterationen »ting» – »tala». Den inskjutna extraraden »egenartstoner för lycka och kval» tar åter upp tanken på sång, men passar inte in vare sig metriskt eller rimtekniskt. Två av de tre mellanraderna (»utan strupe och läppar och tunga» samt »om ock icke med strupe och tunga») följer alltså mönstret med tre anapester och hyperkatalex, medan »egenartstoner för lycka och kval» är deras metriska motsats med tre daktyler och en överskjutande betonad stavelse.

När »varandets» i rad 6 ersätts av »stigande» sker inte någon metrisk förändring utan ordbytet förefaller främst ha varit av innehållsmässig art, då den nya lydelsen understryker en evolutionistisk idé bakom dikten, vilket möjligen skulle kunna antyda något om dikternas inbördes placering inom sviten. Allitterationen »sitt» – »steg» – »skala» kompletteras med »stigande», medan allitterationen »bvert» – »varandets» förloras.

Rad 8 »om sitt väsendes särskilda art» har ändrats till »ock om ätt vådas art». Den ofullständiga och svårbegripliga ostrukna varianten följer inte diktens metriska mönster. Som alternativ till orden före »art» har »äfvén de om sin särskilda» inskjutits. Ursprungsraden (»om sitt väsendes särskilda art») följer det metriska grundmönstret liksom raden »äfvén de om sin särskilda art». Genom ändringen har betydelsen skärpts, vilket understryks av det betonade ordet »de». Inte heller rad 9 och 12 avviker från mönstret av tre anapester, vilket ramar in diktens annars så metriskt

och grammatiskt ofullständiga rad 10–11. I rad 12 byts ett obetonat ord ut mot ett annat (»likt» ändrat till »som»).

Slutsatsen blir att, med undantag av raden »egenartstoner för lycka och kval» samt de ofullständiga och mycket svårbegripliga raderna, följer de flesta ändringarna diktens ursprungliga metriska schema. Med ovanstående undantag har endast en liten meterförändring i rad 2 ägt rum (en extra obetonad stavelse i tredje versfoten), rad 6 har förlorat sitt rim, då rad 5 bytte slutord och några eufoniska utsmyckningar har fallit bort eller ersatts av andra. Förutom tillägget av en helt ny rad (»utan strupe och läppar och tunga» alternativt »om ock icke med strupe och tunga»), som följer det metriska mönstret, har inte några större innehållsliga förändringar skett. Frödning har skärpt betydelsen eller ersatt vissa ord med enklare där detta varit möjligt. Exempel på morfologisk förenkling är »människotungornas tal» som har blivit »människotal» och »om sitt väsendes särskilda art» som ändrats till »om sin särskilda art».

Etablering

De många ändringarna och tillägen orsakar svårigheter med att etablera en begriplig text ur manuskriptet. Efter att Frödings ändringar har förts in, ser texten ut enligt följande:

Nedanförmänskliga visor

1. Hvarje lefvande väsende säger,
2. om ock endast från fjarran mest likt likt människotal
3. hvad det är, hvad det vill, hvad det äger
4. så af tillvaroart som af lycka och kval,
varksamhetsart
af saregna tillvaroförig i i en
5. och de ting som ej lefva de sjunga
toner
6. hvart på sitt steg af stigande skala
egenartstoner för lycka och kval
utan strupe och läppar och tunga
7. för de sinnen, som uppfatta klart,
om ock icke
8. ock om ätt vådas art
afven de om sin sarskilda
med strupe och tunga
9. men om jag, som är manniska tyder
detta
10. d växlar ham
11. det lyder
12. blott till halften som det jag förnam

Diktens andra rad har Frödning ersatt med en komplett rad. Dock har orden »om» och »likt» från den gamla raden lämnats ostrukna. Det första av dessa ord passar in både grammatiskt och metriskt och får komplettera den nya raden, medan det andra medför en omotiverad fördubbling och ignoreras. Då dikten är traditionellt strukturerad med regelbunden meter och rimflätning, finns ingen anledning att tro att ostrukna ord som inte kan hänföras till en rad eller ett sammanhang skall stå kvar. Metriskt sett behöver rad 2 stavelsen »om» för att kunna korrespondera med omgivande rader, vilka alla har två stavelser före den starkt betonade tredje stavelsen.

Beträffande de olika varianterna av rad 4 har valet stått mellan de metriskt identiska »tillvaroart» och »värksamhetsart». Trots att ursprungsvarianten har prövats mot »värkandart», som strukits, och mot »värksamhetsart» som står kvar ostruket har den ursprungliga varianten inte strukits och den fungerar grammatiskt med de nya ändringarna. I enlighet med Frödings egna renskrivningsvanor (se avsnittet »Frödings arbetsprocess») har den senare ostrukna varianten (»värksamhetsart») valts. Som alternativ till rad 4 finns den ostrukna, men ofullständiga »af säregna tillvaroförig i i en». Då denna rad varken är avslutad, ger sammanhang eller passar in med avseende på metern, har den här ignorerats som ett ofärdigt förslag tänkt att ersätta rad 4.

Frödings ändringar på rad 5 och 6 införs. Det kvarvarande »ton» under rad 5 har ignorerats liksom ordet »toner» till vänster om rad 6. Den metriskt avvikande raden »egenartstoner för lycka och kval» har bibehållits efter rad 6. Det finns en poäng i att raden har en avvikande meter, då det understryker att de nedanförmänskligas ljud inte låter som det människor är vana vid. Av varianterna »utan strupe och läppar och tunga» och »om ock icke med strupe och tunga» har den senare valts i enlighet med Frödings egna vanor. Trots att den delvis skrivits under rad 8, har jag låtit den stå före rad 8, då den ändå inleds där. Jag har även valt att se »äfven de om sin särskilda» som föregående ordet »art» och bortser från de ofullständiga »ock» samt »om ätt vådas». Orden »detta växlar ham» läser jag som en rad och jag bortser från den ensamma bokstaven »d». Diktens sista två rader kan man välja att se antingen som en rad eller två rader, »det lyder | blott till hälften som jag det förnam» eller »blott till hälften det lyder som jag det förnam». Eftersom »det lyder» är högerställt, väljer jag att se det som infogat i den längre raden. Metern blir då fyrtaktig anapestisk, vilket korresponderar med rad 2 och 4. Dikten avslutas med en av mig etablerad punkt.

Metern i den etablerade versionen är i huvudsak tre- eller fyrtaktigt anapestisk, med hyperkatalex i rad 1, 3, 5–6, 9, 11 och katalex i de metriskt avvikande rad 7 och 12. I rad 7 och 12 är metern fallande (fyrtaktigt daktylisk respektive tretaktigt trokéisk). Detta kan jämföras med ursprungsversionens metriska mönster som är tretaktigt anapestiskt, utom i rad 2 och 4 som är fyrtaktiga. Undantagna är även de ofullständiga rad 10–11 som endast innehåller några stavelser. Hyperkatalex förekommer i ursprungsversionens rad 1, 3, 5–6 och 9. Rimflätningen är i den etablerade versionen AbAbCØbdCdØee, medan den ursprungliga rimflätningen var AbAbC-CddEØEØ.

Tidigare etablering och utgivning

Dikten trycktes första gången i *Efterlämnade skrifter* (1914) efter en etablering av Cecilia Fröding (se ovan s. 72). Där lyder den:

Nedanförmänskliga visor

Varje levande väsende säger,
om ock endast från fjärran likt människotal,
vad det är, vad det vill, vad det äger,
så av verksamhetsart som av lycka och kval,
och de ting, som ej leva, de sjunga
för de sinnen, som uppfatta klart,
om ock icke med strupe och tunga,
även de om sin särskilda art.

»Söfvande mjöd vill jag tömma»

Etablering

Vid etableringen av denna text (s. 158 f.) har jag ansett det nödvändigt att företa en del justeringar. Fram till och med rad 11, »sömnens drott», fungerar texten utan större ingrepp (se faksimil, något förminskat). Den strukna/understrukna raden »mig få drömma godt» har jag valt att betrakta som struken, då jag har skäl att anta att dess streck var ämnat att stryka raden snarare än att stryka under den. I manuskripten är det vanligt att överstrykningsstreck vikit av åt något håll och därmed delvis hamnat över/under ord eller delar av ord. Fröding skrev snett på papperen och på samma sätt var hans strykningsförfarande långtifrån rakt. Om man tänker sig att strykningen skett från höger till vänster, kan detta vara ett sådant fall, när strykningen börjar mitt för bokstaven *t*, stryker den, men viker av under resten av orden. Raden under (»när ny») är även den struken, vilket i och med att den verkar utgöra en fortsättning på den ovan nämnda raden stärker antagandet att hela partiet, det vill säga raderna »mig få drömma godt | när ny», är att betrakta som struket.

Resterande rader är problematiska att etablera. En av svårigheterna är att avgöra vart det ovanför och mellan orden »söf låt» inskjutna »mig» hör och hur det eventuellt hänger samman med »vakna först när sekler ha förgått». Faktum är att detta »mig», i och med att jag betraktar den efterföljande raden som struken, rent grammatiskt behövs på två ställen. I manuskriptet framgår det inte var detta enda »mig» var ämnat att hamna.

Om man enbart väljer att se »mig» som en inskjutning mellan »söf» och »låt» som underlätits att markeras med inskjutningsklammer, skulle alltså raden »söf mig låt» (efter strykningen) följas av »vakna först när sekler ha förgått», vilket blir grammatiskt inkorrekt då det behövs ett »mig» för att sammanfoga raderna. I och med strykningen av »mig få drömma godt» förlorade satsen »vakna först när sekler ha förgått» det »mig» det syftade tillbaka på. Min teori är att Fröding i och med strykningarna missat att ett »mig» saknades, varför jag efter ordet »låt» har etablerat det »mig» som

16. 7/6 F.

~~frimärken~~ tomma
~~regeringen~~

Särande angående vilken jag ~~skulle~~
tänka i ~~den~~ ~~skulle~~
angående som ger drömmen och dröden

~~dygnet~~ ~~ett~~.
dygnet vill jag tomma och drömmen,
delt vill jag glömma

byråerna, ~~skuggen~~ ~~noden~~
~~skuggen~~ ~~noden~~
allt minna ~~skuggen~~ ~~noden~~

gav mig, ty allt blev till kvad
~~tyg~~ ~~allt~~
kom, ~~allt~~.

Sommens drövt

~~in~~ mig
söf ~~in~~

~~in~~ mig på drömmen godt

värden ~~in~~ mig ~~in~~ mig
fröst när ~~in~~ mig ~~in~~ mig
fröst när kraft ~~in~~ mig
att som ~~in~~ mig

värlets på nytt ~~in~~ mig

jag menar glömdes bort. Att det skulle vara ett medvetet stildrag att inte ha med ett andra »mig», motsägs av att diktens mönster i övrigt inte uppvisar någon grammatisk inkorrekthet. Effekten av det extra inskjutna »mig» blir att raden rimmar med rad 9 »Lif begråt mig», vilken den även korresponderar metriskt med.

Ett mindre komplicerat avgörande är huruvida »att som» några rader längre ned skall ignoreras, om »som | flytt» kan anses följa direkt på ordet »kraft» och om dessa ord i så fall bör ingå i rad 14. I det första fallet har jag beslutat att bortse från »att som», då det inte kan hänföras till något annat sammanhang i den omgivande texten och därför mest troligt är ett oavslutat fragment av en idé. Vidare har jag valt att betrakta orden »som flytt» som en fortsättning på »först när kraft».

»Funne jag sedan»

Fragmentet »Funne jag sedan» (etablerat s. 199 ff.) består av en handskrift sidnumrerad 1, 2 och 4 (Hs 1). Sidan 3 saknas. Diktens första del finns i ytterligare fyra handskrifter varav tre senare, men ofullständiga, bearbetningar av sidan 1 (Hs 2–4) och ett fragment möjligen av sidan 4 (Hs 5). Det är intressant att se Frödings ändringar och bearbetningar i så många led. Nedan anges de fyra versionerna av diktens första del, samt ändringarna i Hs 2–4. Varje ruta rymmer en rad.

Hs 1	Hs 2	Hs 3	Hs 4
Funne jag sedan	Funne jag sedan	Funne jag sedan	Funne jag sedan
i djupet nedan	i djupet nere	i djupet nere	i djupet nere
i en jords innandömen	i något helvete	i något pinotillstånd	i något pinotillstånd
vid aflägsna mörka klot	i en jords innandomen	i en jords innandöme	i en jords innandöme,
en ömkligt krälände	äller kanhända	äller kanhända	äller kanhända
i helvetet trälände	i en svär af mörker	i en svär af mörker	i en sfär af mörker
djäfvl halft man halft orm	fran narmsta ljusvärld	ännu svagt	ännu om en ljusvarld
ormens gestalt men en gnista	långt fjärran irrande	på gråbleka kinder	långt fjärran irrande
ännu af människoslughet	som ondes onde betvingare	hiskligt förvridna af kval	ännu svagt och endast stundom
vore det kanske den fallne titanen	i ormgestalt		alltafter klolets rund
Kan han ur helvetet finna	men gudasnille järnhårdt kallt		kring den värld den omsväfvar
vägen upp till det ljusa	äller ständigt förvandlande		
forma sig åter till mangestalt	gestalters		
blifva en gudalik åter			
o.s.v.			

- 2 Hs 2: *nere* ändr. fr. *nedan* u. r. *i en jords innandömen* str. och flyttat till r. 4
- 6 Hs 2: *i en* [*en* ändr. fr. *r*] *svär* [ändr. fr. *rymd*] *af mörker* [ändr. fr. *fritt*]
- 8 Hs 2: u. r. *från närmsta ljusvärld* [*ljusvärld* ändr. fr. *ljussf*] str.
- 9 Hs 2: *som* [e. *som* är *de* str.] *ondes onde* [*onde* ändr. fr. *af ondt* ej str. ändr. fr. *herre*] *betvingare* [ändr. fr. *betvingen* ej str.]
- 10 Hs 2: *i ormgestalt* ändr. fr. *i drakgestalt*
- 11 Hs 2: *men* [ändr. fr. *och*] *gudasnille järnhårdt* [*järnhårdt* ändr. fr. *k*] *kallt* ändr. fr. *men gudasnille* ändr. fr. *med gå* u. r. *äller gestalt af allt hiskelig* str.
- 6 Hs 3: *mörker* ändr. fr. *sk* ändr. fr. *dunkel*
- 7 Hs 3: i radens forts. *på bleka kinder* str. och flyttat till raden under
- 8 Hs 3: *gråbleka kinder* ändr. fr. *bleka k*
- 9 Hs 3: i radens forts. *och ilska* str.
- överst till v. Hs 4: *Fun* str.
- 5 Hs 4: *äller kanhända* str. men inskrivet igen
- 6 Hs 4: ö. r. *i en jords innandome* inskrivet ännu en gång men str.
- 7 Hs 4: *ännu om en ljusvarld* ändr. fr. *rundt* [ändr. fr. *från*] *närmsta ljusvärld* [*närmsta ljusvärld* ej str.]
- 8 Hs 4: *långt* str. men inskrivet igen